

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos

VAPAAEHTOISTYÖN YTIMESSÄ
JÄRJESTÖMUOTOINEN VAPAAEHTOISTYÖ
SOSIAALISTEN REPRESENTAATIOIDEN NÄKÖKULMASTA

Ari Marjovu

VÄITÖSKIRJA

esitetään Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston päärakennuksen auditoriossa XIII
(Unioninkatu 34) lauantaina toukokuun 24. päivänä 2014 klo 12.

Helsinki 2014
Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:9
Sosiaalipsykologia

© Ari Marjovuo

Kansi: Jere Kasanen
Kannen kuva: Elviira Marjovuo

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Yliopistopainon kirjamyynti
<http://kirjakauppa.yliopistopaino.fi>
books@yliopistopaino.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-10-9105-6 (nid.)
ISBN 978-952-10-9106-3 (pdf)

Unigrafia, Helsinki 2014

TIIVISTELMÄ

Vapaaehtoistyö on noussut yhdeksi keskeiseksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Suomalaista vapaaehtoistyötä on kuitenkin tutkittu edelleen varsin vähän.

Tämä tutkimus tarkastelee vapaaehtoistyötä vapaaehtoisen itsensä näkökulmasta. Tavoitteena on tutkia millaisia käsityksiä vapaaehtoisella on vapaaehtoistyöstä? Mikä vetää häntä puoleensa, ja miksi hän on mukana? Tutkimuksessa etsitään myös vapaaehtoistyön ydintekijöitä ja suhteutetaan niitä perifeerisempiin tekijöihin.

Tutkimuksen aineisto koostuu 22 vapaaehtoistyöntekijän haastattelusta. Analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi. Teoreettisena viitekehysenä on sosiaalisten representaatioiden teoria.

Tutkimuksen mukaan vapaaehtoistyö muodostaa oman persoonattoman ystävyyden maailmansa, joka mahdollistaa dereifikaatiokokemuksen. Tämä kokemus syntyy kahden erilaisen sosiaalisen todellisuuden välisestä dynamiikasta. Vapaaehtoistyön maailmasta katsottuna hahmottuu negatiivinen ja reifikaalinen rahan maailma, jossa yksilöiden ja jäykän ylärakenteen välinen dialogi on katkennut. Vapaaehtoistyön maailmassa on myös ylä rakenne, mutta suhde siihen on dialoginen. Tämä dialoginen suhde mahdollistaa dereifikaatiokokemuksen, jossa reifikaalisen maailman tuottama turhautuminen ja ahdistus hetkeksi lakkaa olemasta.

Vapaaehtoistyön ja rahan maailma eivät kuitenkaan ole täysin erilliset, vaan niiden välillä on portti, joka säätelee niiden välistä vuorovaikutusta.

Dereifikaatiokokemuksen edellytyksinä ovat ekspressiivisyys ja kollaboratiivisuus. Ekspressiivisiä tekijöitä ovat eettisyys, autenttisuus, positiivisuus, elämyksellisyys, henkinen kasvu, palkattomuus ja aktiivisuus. Nämä tekijät ovat tärkeitä vapaaehtoistyön vetovoimaisuuden kannalta. Ne mahdollistavat itsensä ilmaisemisen omien tarpeidensa mukaisesti syvällisesti tai kevyesti, suppeasti tai laaja-alaisesti. Kollaboratiiviset tekijät puolestaan muodostavat vapaaehtoistyölle ominaisen ylärakenteen. Näitä tekijöitä ovat tässä tutkimuksessa yhteenkuuluvaisuus, suunnitelmallisuus sekä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle.

Vapaaehtoistyön ydintekijöiksi hahmottuvat eettisyys, suunnitelmallisuus ja yhteenkuuluvaisuus. Perifeerisempiä tekijöitä ovat autenttisuus, positiivisuus, elämyksellisyys, henkinen kasvu, aktiivisuus, vastaanottavaisuus professionaalisuudelle sekä palkattomuus.

Tutkimus kyseenalaistaa käsityksen vapaaehtoistyön palkattomuuden keskeisestä asemasta ja osoittaa, että palkattomuus on paljon moniulotteisempi, problemaattisempi ja vähemmän itsestään selvä asia kuin mitä yleensä ajatellaan.

Tutkimuksen tuloksia soveltaen esitetään myös näkökulmia järjestöjen ja vapaaehtoistyön käytännön kehittämiseen.

SUMMARY

Volunteering has become a major social issue during the past twenty years. There has, however, been very little research on Finnish voluntary work.

This study examines volunteering from the volunteers' own perspective. The aim is to investigate what kinds of conceptions volunteers have of voluntary work. What made them interested in voluntary work? Why are they involved in it? This study also analyses the core aspects of volunteering separating them from peripheral factors.

The research material consisted of 22 interviews with voluntary workers.

The analysis method was content analysis.

The theoretical framework is the theory of social representations.

According to the study, voluntary work forms its own world of non-personal friendship that enables the experience of dereification. That experience arises from the dynamics of two different social realities. From the point of view of the world of voluntary work it seems that the world of professional work is negative, oppressive and reifical. The superstructure of this world is rigid and the dialogue between people and the superstructure is broken. In the world of voluntary work there is also a superstructure, but the relationship between people and the superstructure is dialogical. This dialogical relationship allows the experience of dereification. This means that the anxiety and frustration produced by the reifical world stop for a moment in the world of the voluntary work.

These two worlds are not completely separated, but there is a gateway between them. This gateway controls the interaction between them.

The preconditions of the experience of dereification are expressive and collaborative by nature. Expressive factors of this study were ethics, authenticity, positivity, experiential, mental growth, unpaid work and activity. Collaborative factors were togetherness, organizational planning and receptivity to professionalism. These factors form the superstructure of voluntary work. Expressive factors are presumably more attracting in the beginning of voluntary work and recruiting, but collaborative factors are probably more important in involvement and staying.

The core of the social representation consisted of ethicality, organizational planning and togetherness. The concept of voluntary work as non-paid work was placed in the periphery with authenticity, positivity, experiential, mental growth, activity and receptivity of professionalism.

Results of the study can be applied to the development of voluntary work practice.

ALKUSANAT JA KIITOKSET

Tutkimusidea sai alkunsa työskennellessäni sosiaali- ja terveysalan järjestössä. Kiinnostuin siitä, miten vapaaehtoiset itse hahmottivat omaa toimintaansa ruohonjuuritasolta alkaen. Valtakunnallisen kehittämisprojektin myötä minulle avautui mahdollisuus haastatella vapaaehtoistyön tekijöitä eri puolilla Suomea. Vuosien kuluessa työskentelin kolmannella sektorilla eri tehtävissä, mutta jatkoin aineistoni käsittelyä työni ohessa.

Vapaaehtoistyöstä tuli yhteiskunnallisesti kiinnostava aihe jo aineiston keruun aikoihin, mutta vuosien kuluessa kiinnostus sitä kohtaan ei näytä vähentyneen.

Tutkimustyötäni tein pitkään lähinnä päätyöni ohella, mutta loppuvuodesta 2010 alkaen minulla oli mahdollisuus jäädä opintovapaalle hiukan yli vuoden ajaksi. Tänä aikana tehty tutkimustyö mahdollisti intensiivisemmän työskentelyn ja loi pohjan sille, että työ oli mahdollista tehdä valmiiksi.

Tutkimustyössäni olen saanut apua eri tahoilta. Tässä yhteydessä kiitän erityisesti ohjaajiani professori emeritus Klaus Helkamaa ja yliopistonlehtori (avoin yliopisto) VTT Jukka Tonttia. Ilman heidän rakentavia kommenttejaan tätä työtä ei olisi ollut mahdollista toteuttaa. Lämpimät kiitokset professori Anna-Maija Pirttilä-Backmanille neuvoista ja ohjeista. Lämmin kiitos myös työni esitarkastajalle ja vastaväittäjälle professori Hannu Rädylle sekä työni esitarkastajalle lehtori (amk Diak) VTT Marianne Nylundille. Suuret kiitokset myös ystävälleni FT Tom Selänniemelle lukuisista keskusteluista ja kirjaani koskevista kommentteista.

Kiitän myös Parasta Lapsille ry:tä ja sen toiminnanjohtajaa Sirpa Kermania sekä Helsingimissio ry:tä ja sen toiminnanjohtajaa Olli Valtosta myönteisestä suhtautumisesta työtäni kohtaan.

Kiitokset myös vaimolleni Almalle sekä tyttärilleni Elviiralle ja Aurooralle kannustuksesta, kärsivällisyydestä sekä työtäni koskevista kommentteista. Kiitokset tuesta ja kannustuksesta myös vanhemmilleni Terttu ja Jouko Marjovuolle.

Helsingissä huhtikuussa 2014

Ari Marjovuo

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä.....	4
Summary	5
Alkusanat ja kiitokset.....	6
Sisällysluettelo	7
1 Johdanto	11
2 Teoreettinen tausta	14
2.1 Vapaaehtoistyö tutkimuskohteena	14
2.1.1 Vallitseva paradigma.....	15
2.1.2 Kansalaisyhteiskuntaparadigma	16
2.1.3 Vapaaehtoistyö vapaa-ajan tutkimuksen näkökulmasta	18
2.1.4 Hybridimallit	18
2.1.5 Onko vapaaehtoistyö aina auttamista?	19
2.1.6 Vapaaehtoistyön synkkä ulottuvuus	21
2.1.7 Vapaaehtoistyön inklusiivisuus.....	22
2.1.8 Onko vapaaehtoistyö murrosvaiheessa?.....	22
2.1.9 Suomalainen vapaaehtoistyön tutkimus.....	25
2.1.10 Tämän tutkimuksen paikantaminen	31
2.2 Sosiaaliset representaatiot	34
2.3 Tutkimustehtävät.....	44
3 Tutkimusmenetelmät.....	47
4 Käsitteet vapaaehtoistyöstä	54
4.1 Palkattomuus	54
4.1.1 Raha uhkana.....	54
4.1.2 Palkattomuus etuna.....	56

4.1.3	Ei palkkaa, vapaaehtoista	57
4.1.4	Palkatonta, raha kiusauksena.....	57
4.1.5	Palkatonta, raha toiveena	58
4.2	Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle	60
4.2.1	Omat professionaaliset suunnitelmat	60
4.2.2	Professionaalit rekrytointialustat	61
4.2.3	Professionaali kaverina ja tukena	62
4.2.4	Professionaali asiantuntijana ja osaajana.....	63
4.2.5	Professionaali pomona	64
4.2.6	Professionaali ja palkka.....	65
4.2.7	Professionaalisuus vastauksena haasteisiin	66
4.3	Positiivisuus	68
4.3.1	Positiivisuudella latautuminen.....	69
4.3.2	Positiivisuudella lataaminen	69
4.4	Autenttisuus.....	71
4.4.1	Vapaaehtoistyö luonnollisena ja teeskentelemättömyytenä.....	71
4.4.2	Vapaaehtoistyö avoimuutena ja luovuutena.....	72
4.4.3	Vapaaehtoistyö irtautumisena	72
4.5	Elämyksellisyys	74
4.5.1	Nostalgia	74
4.5.2	Uudet kokemukset.....	75
4.5.3	Tunteet ja tunnelmat	76
4.6	Yhteenkuuluvaisuus.....	77
4.6.1	Vapaaehtoisten välinen yhteenkuuluvaisuus.....	77
4.6.2	Vapaaehtoisen ja leiriläisten välinen yhteenkuuluvaisuus	79
4.6.3	Kiusaaminen.....	81
4.6.4	Sukupolvien välinen yhteenkuuluvaisuus	82

4.6.5	Kulttuurien välinen yhteenkuuluvaisuus	83
4.6.6	Vapaaehtoisen ja paikallisosaston välinen yhteenkuuluvaisuus	83
4.6.7	Yhteenkuuluvaisuuden edellykset ja sen oppiminen	84
4.7	Eettisyys	85
4.7.1	Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo	86
4.7.2	Huolenpito.....	87
4.8	Suunnitelmallisuus.....	88
4.8.1	Rekrytointi	88
4.8.2	Perehdytys ja koulutus	89
4.8.3	Ohjelman suunnittelu	91
4.8.4	Tehtävät ja pelisäännöt	92
4.8.5	Ajankäyttö	92
4.8.6	Informaatio	92
4.8.7	Sitoutuminen.....	92
4.8.8	Palaute.....	96
4.8.9	Tilat	96
4.9	Aktiivisuus	98
4.9.1	Tekemistä itselle	98
4.9.2	Ohjaajan aktiivisuus.....	99
4.9.3	Tekemistä lapselle	99
4.9.4	Liiallinen tai epätoivottu aktiivisuus	99
4.10	Henkinen kasvu	101
5	Pohdinta	103
5.1	Vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ekspressiiviset tekijät	103
5.2	Vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation kollaboratiiviset tekijät	107

5.3	Vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ydin ja periferia	110
5.4	Persoonaton ystävyys.....	120
5.5	Vapaaehtoistyön suhde rahan maailmaan	123
5.6	Vapaaehtoistyön konsensuaalinen maailma sakraalina tilana.....	128
5.7	Tutkimuksen käytännön sovelluksia	131
5.8	Vapaaehtoistyön formalisaatio.....	140
5.9	Tutkimuksen arviointi ja tutkimusprosessin reflektointi	143
5.10	Jatkotutkimusaiheet	150
5.11	Yhteenveto keskeisistä tutkimustuloksista ja löydöksistä	150
5.12	Lopuksi	154
	Kirjallisuus	156
	Liite: Vapaaehtoistyötä koskevat käsitykset luokittain	171

1 JOHDANTO

Järjestöjen tekemä vapaaehtoistyö on valtava yhteiskunnallinen ilmiö. Suomalaiset vapaaehtoistyöntekijät täyttäisivät vaivatta viiden suurimman kaupungin jokaisen asunnon. Poliittisten puolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on vain murto-osa vapaaehtoisten määrästä. Vapaaehtoistyötä tehdään lähes kaikilla yhteiskunnan alueilla sosiaali- ja terveysalasta urheiluun, uskontoon, maanpuolustukseen ja ympäristönsuojeluun. Pelkästään sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan osallistuu vuosittain noin 900 000 suomalaista (Peltosalmi, J.–Hakkarainen, T.–Särkelä, R.–Eronen, A. 2012, 12). Kiinnostus vapaaehtoistyötä kohtaan on kansainvälisestikin laajaa. Miljoonat ihmiset ympäri maailmaa tekevät vapaaehtoistyötä. Lukemattomat järjestöt tarjoavat monenlaista vapaaehtoistyötä pienimuotoisesta paikallisesta toiminnasta kansainvälisiin projekteihin. Joka päivä suuri määrä ihmisiä odottaa vapaaehtoistyöntekijää. Vapaaehtoistyöllä on yhteiskunnalle suuri inhimillinen ja taloudellinen merkitys.

Kiinnostus vapaaehtoistyötä kohtaan on voimakkaassa kasvussa useissa länsimaissa. Myös diktatuurista vapautuneet demokratiaansa rakentavat maat ovat etsineet tapoja vapaaehtoistyön toteuttamiseen. Vapaaehtoistyön mahdollisuuksia on pohdittu niin Britannian, Suomen kuin Etelä-Korean hallituksissa (Ziemek 2003, 78). Vapaaehtoistyö on erittäin laajaa varsin erilaisissa maissa. Vapaaehtoistyön ”ykkösmaa” on perinteisesti ollut Yhdysvallat, mutta suhteellisesti yhtä paljon vapaaehtoistyötä tehdään myös Bangladeshissa, Kiinassa, Tansaniassa, Vietnamin, Zimbabwessa ja Ugandassa (Musick–Wilson 2008, 343).

Osaltaan vapaaehtoistyötä kohtaan tunnetun kiinnostuksen takana on se, että julkisen talouden on katsottu monissa paikoissa tulleen rajoilleen. Euroopan talouskriisin myötä mahdollisuudet kehittää verovaroihin pohjautuvia palveluita ovat kapeutumassa useissa maissa. Huomio on kääntynyt vapaaehtoistyöhön, joka on siitä kiitollinen keskustelunaihe, että vain harva vastustaa sitä. Vapaaehtoistyötä voi tehdä niin oikeistopuolueen kuin vasemmistopuolueen kannattaja, konservatiivi tai radikaali, uskonnollinen ihminen tai ateisti. Se ei katso ihmisen ikää, ei koulutusta, ei ammattia, ei perhetaustaa eikä yhteiskunnallista asemaa. Tie vapaaehtoistyön kehittämiseksi näyttäisi olevan avoin.

Voimakas kiinnostus vapaaehtoistyötä kohtaan nostaa esiin myös uhkakuvia. Jos se joutuu ennennäkemättömän kiinnostuksen ja yhä systemaattisemman kehittämisen kohteeksi, miten sille käy? Kadottaako se ominaislaatuja? Ja toisaalta, mikä tämä ominaislaatu on? Juuri nyt onkin tärkeä hetki pyrkiä ymmärtämään, mistä vapaaehtoistyössä on kyse. Se on paljon laajempi asia kuin pelkkä altruismi ja avun tarjoaminen.

Vapaaehtoistyöllä on merkityksiä, jotka ulottuvat syvälle ihmisen elämään, työhön ja vapaa-aikaan. Vapaaehtoistyön kestävä kehittäminen edellyttää näiden syvällistä ymmärtämistä.

Ilmiön suuresta koosta huolimatta vapaaehtoistyön tutkimus on suhteellisen nuori asia. Laajemman vertailun mahdollistavia tilastoja on tehty vain muutamia vuosikymmeniä (Musick–Wilson 2008). Vapaaehtoisten itsensä oma ääni kuuluu heikosti suurissa rakenteellisissa tutkimuksissa ja kansainvälisissä tutkimushankkeissa. Kuitenkin vapaaehtoisten omat käsitykset ovat koko ilmiön ymmärtämisen ytimessä. Niiden ymmärtämiseksi tarvitaan lisää laadullisia tutkimuksia aiheesta. Vain laadullinen tutkimus pystyy pureutumaan toiminnan ytimeen ja nostamaan päivänvaloon sekä ilmiön pieniä monimuotoisia asioita ja toisaalta rakentamaan vapaaehtoisten näkemyksiin perustuvan kokonaiskuvan asiasta. Tällainen tieto on sitä perustietoa, jota tarvitaan sekä tutkimuksessa että käytännön kehittämistyössä.

Mikä sitten on vapaaehtoistyötä? Aiheesta on oma laaja kirjallisuutensa, mutta useimmiten sen katsotaan olevan omasta vapaasta tahdosta tehtyä palkatonta organisoitua toimintaa, jota tehdään jonkun muun hyväksi (Cnaan–Handy–Wadsworth 1996). Käsillä oleva tutkimus kuitenkin lähestyy vapaaehtoistyötä siinä mielessä ”puhtaalta pöydältä”, että lähtökohtaisesti vapaaehtoistyöksi on katsottu se toiminta, jonka toteuttaja itse pitää itseään vapaaehtoistyöntekijänä. Muita varsinaisia lähtökohtaisia ennakkoehtoja ei ole asetettu. Tavoitteena on ollut se, etteivät vapaaehtoisten käsitykset värity valmiin määritelmän vuoksi. Kiinnostuksen kohde on siinä miten vapaaehtoiset itse asian näkevät, ei ennakkoon lukkoon lyödyssä määritelmässä.

Tämän tutkimuksen keskipisteessä ovat vapaaehtoisten käsitykset. Tutkimuksen kohteena on pikemminkin sosiaalinen todellisuus kuin ”reaalitodellisuus”. Vapaaehtoistyötä tarkastellaan enemmän sosiaalisen todellisuuden ilmiönä kuin tiettyinä mitattavana ulkoisena käyttäytymistapana. Tutkimuksessa ei siis pohdita, onko jokin vapaaehtoisen esittämä käsitys totta vai ei, vaan pyritään ymmärtämään tätä käsitystä ja sen merkitystä vapaaehtoistyöntekijöille. Eri vapaaehtoisten käsityksiä yhdistäen rakennetaan kokonaiskuva siitä, mikä on yhteistä ja jaettua niille ihmisille, jotka kutsuvat itseään vapaaehtoisiksi. Tutkimuksessa ei myöskään etsitä vapaaehtoistyön trendejä, vaikka joitakin laajempia kehityskulkuja ajoittain pohditaankin. Pyrkimyksenä on siis eräänlainen teoreettinen perusymmärrys vapaaehtoistyöstä.

Tutkimus rakentuu siten, että johdannon jälkeen esitetään teoreettinen osuus. Siinä esitellään vapaaehtoistyön tutkimusta ja osin muuta alan kirjallisuutta. Tämän jälkeen esitetään tutkimuksen teoria eli sosiaalisten representaatioiden teoria ja kuvataan teorian hyödyntäminen tässä tutkimuksessa. Teoreettisen osuuden lopuksi esitetään kirjallisuuden ja teorian näkökulmasta perustellen tutkimustehtävät.

Vapaaehtoisten käsitykset esitetään omana lukunaan. Tässä luvussa painopiste on aineistolla, mutta ajoittain sitä suhteutetaan muuhun kirjallisuuteen. Pohdintaluvussa nostetaan abstraktiotasoa ja kehitetään teoreettista mallia. Tässä luvussa tuloksia peilataan myös kirjallisuuteen, mutta pääosin laajemmalla tasolla kuin edellisessä luvussa. Tutkimusta myös arvioidaan ja lopuksi esitetään mahdollisia käytännön sovelluksia vapaaehtoistyön, järjestötyön ja kolmannen sektorin kehittämiseen. Lopuksi esitetään lyhyt yhteenveto tutkimuksen keskeisistä löydöistä ja tuloksista.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 VAPAAEHTOISTYÖ TUTKIMUSKOHTENA

Vapaaehtoistyö on laaja ja moniulotteinen ilmiö. Siksi sen tutkimustraditiokin on luonteeltaan poikkitieteellinen. Mikään tieteenala yksin ei "omista" vapaaehtoistyötä tutkimuskohtena. Tutkimuskohtena vapaaehtoistyö on yhtä luonteva sosiaalipsykologialle, teologialle, sosiologialle, politiikan tutkimukselle, psykologialle, sosiaalipolitiikan tutkimukselle ja lukuisille muille tieteenaloille. Vapaaehtoistyön tutkimuksen koko kentän hahmottaminen on siten lähes mahdoton tehtävä. Vapaaehtoistyön tutkimusten perusteella on kuitenkin mahdollista hahmottaa kokonaiskuva itse vapaaehtoistyöstä.

Yksi tapa lähestyä vapaaehtoistyötä on hahmottaa sitä erilaisten typologioiden kautta. Ne tarjoavat laaja-alaisen näkökulman asiaan. Näin saatu kuva jää kuitenkin väistämättä pinnalliseksi. Syvällisempi tarkastelu edellyttää väistämättä fokusoitumista rajattuun alueeseen. Typologia ikään kuin kertoo sen kohdan kartasta, jossa liikutaan. Se miltä maan pinnalla ruohonjuuritasolla näyttää ja tuntuu, jää kuitenkin avoimeksi.

Vapaaehtoistyön kirjallisuudesta löytyy lukuisia erilaisia typologioita (esim. Danson 2003; Dingle 2001; Hustinx 2001/2007; Macduff 2005; McCurley–Lynch 1998; Rochester–Paine–Howlett–Zimmeck 2010; Smith 2000). Osa niistä on suppeita, osa taas kokoaa laajalti yhteen erilaisia näkökohtia. Eri tutkijoiden typologiat myös usein sivuavat toisiaan ja ovat jopa päällekkäisiä. Siksi yhtä oikeaa ja "puhdasta" vapaaehtoistyön typologiaa ei ole olemassa. Seuraavassa esitetään vapaaehtoistyötä laaja-alaisesti Rochesterin ym. (2010) esittämien paradigmojen mukaisesti. Jaottelu perustuu suurelta osin tutkijoiden aiemmin esittämiin jaotteluihin (ks. esim. Billis 1993; Lyons–Wijkström–Clary 1998), mutta antaa kuitenkin hyvän kuvan vapaaehtoistyön tämän hetken kokonaisuudesta.

Rochesterin ym. (2010) mallissa vapaaehtoistyö jaetaan kolmeen eri paradigmaan. Rochesterin ym. (2010) jako pohjaa D.H. Smithin (2000) näkemyksiin vapaaehtoistyön "pannukakkumallista" (flat-earth) ja "pallomallista" (round-earth). Smithin (2000) mukaan ennen vuotta 2000 tehdyissä yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa nojaututtiin vapaaehtoistyön vääristyneeseen "pannukakkumallin" mukaiseen määritelmään, joka johti vapaaehtoistyön ilmiön suppeaan hahmottamiseen. Aiemmissa tutkimuksissa mukaan luettiin vain virallisesti rekisteröidyt verovapaat yhdistykset ja unohdettiin "pimeä aine" eli ruohonjuuritason yhdistykset. Kun ne otettiin mukaan, vapaaehtoisryhmittymien määrä kymmenkertaistui. Rochester ym. (2010) esittämän vapaaehtoistyön mallin tavoitteena on luoda teoreettinen kokonaiskuva vapaaehtoistyöstä ja sen

tutkimuksesta siten, että usein suurelta yleisöltä näkymättömiin jäävä "pimeä aine" tulee mukaan.

Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan vapaaehtoistyötä ja sen tutkimusta perinteisestä näkökulmasta. Tämä näkökulma ei siis sisällä vielä vapaaehtoistyön "pimeää ainetta". Ensimmäinen näkökulma on nimeltään "vallitseva paradigma".

2.1.1 VALLITSEVA PARADIGMA

Vapaaehtoistyötä koskeva keskustelu on Rochesterin ym. (2000) mukaan perinteisesti rajautunut koskemaan tärkeää, mutta sinänsä suppeaa osaa vapaaehtoistyöstä. Tämä vallitseva näkökulma ei enää riitä kuvamaan vapaaehtoistyön ilmiön moninaisuutta, mutta tästä huolimatta se on edelleen voimissaan. Vallitsevalla paradigmat on tyypillistä tarkastella vapaaehtoistyötä altruistisen motivaation pohjalta tehtynä toimintana, jonka tavoitteena on tuottaa sosiaalista hyvinvointia. Tämä toiminta on usein huolenpitoa, tukea tai neuvontaa, joka kohdistetaan lapsiin, vanhuksiin, vammaisiin, psyykkisesti tai fyysisesti sairaisiin sekä köyhiin tai syrjäytyneisiin ihmisiin. Vapaaehtoistyö on tässä paradigmassa toteutettu yleensä ammattilaisten johtamissa kolmannen sektorin yhdistyksissä, mutta myös julkisissa laitoksissa kuten sairaaloissa tai kouluissa. Vapaaehtoistyöntekijät nähdään tässä näkökulmassa lisäresurssina palkkatyöntekijöille, eräänlaisena "palkattomana työvoimana". Vapaaehtoisten tarve arvioidaan etukäteen, jonka jälkeen vapaaehtoisia rekrytoidaan, perehdytetään ja koulutetaan ammattimaisesti. Organisaatioiden toiminta on vertikaalista ja hierarkkista. Tämä näkökulma on useimmiten ollut kiinnostuksen kohteena vapaaehtoistyön tutkimuksessa. (Rochester ym. 2010)

Vallitsevan paradigman voi karkeasti tiivistää siten, että sitä luonnehtivat suhteellisen suuret ja melko tunnetut sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja näitä käsittelevä tutkimus. Rochesterin ym. (2010) vallitsevaa paradigmaa kohtaan esittämän kritiikin voi katsoa kohdistuvan siihen, että tämä näkökulma johtaa suppeaan näkökulmaan vapaaehtoistyöstä. Tämän näkökulman ohittamista voisi toisaalta pitää yhtä suurena virheenä. Voisi sanoa, että juuri tämän paradigman sisällä tapahtuu vapaaehtoistyön systemaattinen kehittäminen. On sekä järjestöjen, niissä toimivien vapaaehtoisten ja apua saavien kansalaisten etu, että tätä aluetta tutkitaan jatkuvasti. Tämän näkökulman merkitystä ei voi pitää missään määrin vähenevänä, mutta on tärkeää hahmottaa se vain osaksi laajaa ilmiötä.

Luonnehtiiko "vallitseva paradigma" myös suomalaisten käsityksiä vapaaehtoistyöstä? Yeungin (2002) tutkimuksessa haastateltiin 997 suomalaista Ahvenanmaata lukuun ottamatta eri puolilla Suomea. Haastattelut tehtiin informanttien omissa kodeissa, ja haastateltavien ikä vaihteli 15 ja 74 välillä. Aineisto kattaa siten suomalaisen väestön varsin

hyvin. Tulosten mukaan suomalaisten mieleen tulee spontaanisti mieleen sanasta vapaaehtoistoiminta jokin kohde tai järjestö, useimmiten sosiaali- ja terveysala tai nuorisotyö. Järjestöistä nousi selvimmin esiin SPR. Tältä osin Yeungin (2002) tutkimusten tulokset kuvastavat Rochesterin ym. (2010) esittämää vallitsevaa paradigmaa, mutta suomalaisten vapaaehtoistoimintaa koskevissa mielikuvissa oli paljon muutakin. Myös kansalaisten itse organisoima talkootyö, naapuriapu, urheiluseurojen vapaaehtoistyö ja muu vapaaehtoistoiminnan "pimeä aines" nousi tutkimuksissa esiin. Tuloksia voisi ehkä tulkita Rochesterin ym. (2010) näkökulmasta siten, että vallitseva paradigma nousi selvimmin esiin, mutta heti "pinnan alla" oli toisenlaisia mielikuvia, jotka viittaavat suoraan suurten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta-alueen ulkopuolelle.

2.1.2 KANSALAISSYHTEISKUNTAPARADIGMA

Perinteisen sosiaali- ja terveysalan järjestötoiminnan ulkopuolella on monipuolista toimintaa, jota luonnehtii kansalaisten omaehtoinen aktiivisuus. Rochester ym. (2010) nimeävät tämän kansalaiskunta-paradigmaksi (ks. myös Lyons ym. 1998). He jakoivat vapaaehtoistyön kahteen osa-alueeseen: järjestöjen tekemään (nonprofit) toimintaan sekä keskinäiseen apuun tai kansalaistoimintaan. Lyons ym. (1998) toteavat, että tämänkaltaisessa jaossa on kyseessä yksi vapaaehtoistyötä koskevan tutkimuksen ydinasioista, koska se määrittää sen mitä ylipäätään tutkitaan. Kansainväliset survey-tutkimukset tarvitsevat väistämättä jonkin lähtökohtaisen määritelmän vapaaehtoistyölle, jotta kyselyt ylipäätään voidaan lähettää. Määritelmällä on siten laaja-alaisia seurauksia.

Rochester ym. (2010) määrittelevät vapaaehtoistyön kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta olevan luonteeltaan horisontaalista. Keskeisiä asioita ovat vertaisuus, oma-apu, jakaminen ja yhteinen päämäärä. Organisaatiot ovat pikemmin oma-apuryhmiä kuin suuria järjestöjä. Juuri tähän paradigmaan sijoittuvat ne toiminnot, joita D.H.Smith (2000) kutsui ruohonjuuritason yhdistyksiksi (grassroots associations). Tyypillisiä toiminnan muotoja ovat oma-apuryhmien lisäksi kaikenlainen keskinäinen apu, kampanjat ja monenlainen muu julkinen vaikuttaminen esimerkiksi oman asuinalueen kaupunkisuunnitteluun. Vapaaehtoinen ei tässä näkökulmassa ole "palkaton resurssi", joka auttaa heikommassa asemassa olevia, vaan pikemminkin ruohonjuuritason yhteisön jäsen, jonka rooli muotoutuu yhteisön tarpeiden mukaan. Häntä ei siis rekrytoida tiettyyn valmiiseen tehtävään kuten vallitsevassa paradigmassa. Tähän näkökulmaan sisältyy monenlainen aktivismi. Tämän alueen tutkimus on tyypillisesti ollut sosiologista tai poliittisten tieteiden sisällä tapahtuvaa. (Rochester ym. 2010)

Myös suomalaisessa tutkimuksessa tämä näkökulma on ollut esillä. Nylund (2000) on tarkastellut vapaaehtoisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä ja niiden suhdetta julkiseen sektoriin neljässä eri maassa (Iso-Britannia, Saksa,

Suomi, Ruotsi), kuvaillut oma-apuryhmien rakennetta ja toimintamuotoja (n=173) ja tutkinut vapaaehtoistyöntekijäisen motiiveja (n=479) ja vertaillut motiiveja eri maissa (Islanti, Norja, Suomi, Ruotsi, Tanska), (n=664). Nylund (2000) osoitti, että oma-apuryhmät, vapaaehtoistyöntekijät ja vapaaehtoisjärjestöt eivät edustaneet yhtä koherenttia ilmiötä, vaan oma-apuryhmillä ja järjestöjen vapaaehtoistyöllä oli erilainen historia ja ideologia. Oma-apuryhmien ideologia oli horisontaalista keskinäistä tukea, kun taas vapaaehtoisjärjestöjen auttamistyötä luonnehti kristillinen vertikaalinen ideologia, joka erotteli auttajat ja autetut. Tämä jako heijastui kuitenkin Nylundin (2000) mukaan 1990-luvun suomalaisessa järjestökentässäkin siten, että osa järjestöistä voitiin ymmärtää vertikaalisen näkökulman mukaisesti, osa horisontaalisen. Toisin sanoen, osassa järjestöissä oli selvästi erikseen auttajat ja autetut, osassa järjestöissä autettavat ja auttajat sulautuivat ja limittyivät toisiinsa sekä vertaistuki korostui.

Nylundin (2000) johtopäätökset voidaan suhteuttaa Rochesterin ym. (2010) tekemään jakoon. Vertikaalista auttamistyötä voidaan pitää osana dominanttia paradigmaa, kun taas oma-apuryhmien horisontaalista ideologiaa ja toimintaa voidaan pitää osana "pimeää ainetta" ja osana kansalaistoiminta-paradigmaa. Sinänsä Nylundin (2000) mukaan sekä oma-apuryhmät että vertikaalinen vapaaehtoistyö voivat organisoitua yhdistysmuotoiseksi. Oma-apuryhmiä luonnehtii kuitenkin juuri me-meille-asetelma, kun taas filantropiasta nousevaa vapaaehtoistyötä luonnehtii me-teille-asetelma.

Vaikka Rochester ym. (2010) ovatkin nimenneet juuri me–teille-tyyppisen vertikaalisen auttamisen dominantiksi paradigmaksi, joka on ollut tutkimuksen fokuksessa, voidaan kuitenkin kysyä kuinka hyvin tämä pätee suomalaiseen tutkimukseen. Tässä kohtaa on erotettava kolmannen sektorin tutkimus ja vapaaehtoistyön tutkimus. Kolmas sektori on määre, joka sisältää sekä järjestöjen tekemän ammatillisen että vapaaehtoistyön. Kolmannella sektorilla toimivalta sosiaali- ja terveysalan järjestöltä ei välttämättä edellytetä minkäänlaista vapaaehtoistyötä. Helander (1998, 138) toteaa, että kolmatta sektoria koskeva empiirinen tutkimus Suomessa on niin vähäistä, että sen perusteella ei voi tehdä pitkälle meneviä päätelmiä omasta järjestelmästä (kolmannen ja julkisen sektorin suhteesta). Helanderin johtopäätöksistä on yli vuosikymmen, mutta edelleen suomalaisen dominantin paradigman mukaisenkin vapaaehtoistyön tutkimus on riittämätöntä. Vasta 2010 julkaistiin ensimmäinen kattava tutkimus suomalaisesta sosiaali- ja terveysalan järjestökentästä ja sen tekemästä vapaaehtoistyöstä (Pessi–Oravasaari 2010). Vaikka tutkimuksessa rajauduttiin Ray-rahoitusta saaviin järjestöihin, voidaan sitä pitää kattavana Ray:n suuren merkityksen vuoksi. Tutkimuksen aineistona olivat kolmessa eri vaiheessa toteutetut kyselyt, joiden vastaajien määrä oli yli 3000. Ray:n tilaamaan tutkimuksen tiedollinen intressi oli luonnollisesti varsin käytännöllinen. Voidaankin todeta, että suomalaisen dominantinkin

paradigman mukainen vapaaehtoistyön tutkimus on monin osin vasta aluillaan ja sitä tarvitaan lisää.

Kolmas Rochesterin ym. (2010) esittämä vapaaehtoistyön paradigma on vapaaehtoistyö "vapaa-aikana".

2.1.3 VAPAAEHTOISTYÖ VAPAA-AJAN TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA

Vapaaehtoistyötä voidaan tarkastella myös vapaa-ajan vieton näkökulmasta. Vapaa-ajan tutkimus muodostaa oman tutkimusalueensa, jonka näkökulmasta vapaaehtoistyö on yksi vapaa-ajan viettotapa. Rochester ym. (2010) muodostavat tästä näkökulmasta kuitenkin oman paradigmansa vapaaehtoistyön tarkasteluun. Vapaaehtoistyö on tästä näkökulmasta katsottuna vapaa-ajan viettotapa, mutta normaalia vastuullisempi, tavoitteellisempi ja "vakavampi" ("serious leisure").

Tässä näkökulmassa vapaaehtoisen motiivina on useimmiten erilaisten henkilökohtaisten taitojen kehittäminen. Normaalissa työelämässä on vaikeaa saavuttaa riittävästi tyydyttäviä sisäisiä palkintoja ja ilmaista omaa persoonallisuuttaan. Vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden tähän kaikkeen. Tämän paradigman sisällä tapahtuva toiminta sijoittuu useimmiten taiteen, kulttuurin tai urheilun pariin. Toiminta voi olla näyttelemistä, maalaamista, soittamista, paikallishistorian tutkimista, arkeologiaa tai vaikkapa eikilpailuhenkistä yhdessä pyöräilyä. Toiminta toteutuu sekä vapaaehtoisyhdistyksissä että paikallisissa pienryhmissä. Toisaalta paikallinen ryhmä voi olla yhteydessä valtakunnalliseen organisaatioon, joka määrittelee toiminnan puitteet. Vapaaehtoisen rooli on sekä esiintyjä että osallistuja. Hän voi myös opettaa, tutoroida tai toimia coachina. Vapaaehtoinen voi osallistua vain kertaluonteisesti esimerkiksi urheilutapahtuman järjestämiseen, tai hän voi rakentaa eräänlaisen ei-ammattillisen uran. Tämä näkökulma ei sinänsä ole uusi, vaan se on jossain määrin tunnistettu jo vuosikymmeniä sitten, mutta se on pysynyt varjossa. (Rochester ym. 2010) Esimerkiksi Stebbins on julkaissut Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly -lehdessä vuonna 1996 artikkelin nimeltä "Volunteering: A Serious Leisure Perspective".

2.1.4 HYBRIDIMALLIT

Rochester ym. (2010) tiivistävät kolme paradigmaa siten, että yhdessä vapaaehtoistyö nähdään palkattomana työnä ja palveluna, toisessa aktivismina ja kolmannessa vakavana vapaa-aikana. Näistä perusmalleista voidaan sitten sekoittaa erilaisia "cocktaileja" tai "hybridimalleja", kuten Rochester ym. (2010) niitä kutsuvat. Hybridimalleja on kehittänyt erityisesti Billis (ks. esim. 1993, 2010), jonka työhön Rochester ym. (2010) esitys

pohjaa. Billis (1993) on erottanut kolme eri "maailmaa", joissa ihmiset ratkovat sosiaalisia ongelmiaan. Ensimmäinen on henkilökohtainen maailma, johon kuuluvat perhe ja suku. Yhdistysten maailmassa ihmiset muodostavat yhteisen agendan ympärille yhteisön, joka vetää rajan jäsenten ja ei-jäsenten välille. Kolmas maailma on byrokratian maailma, joka kattaa sekä julkiset organisaatiot että liikeyritykset. Ytimessä tässä maailmassa ovat palkatut ammattilaiset. Omistajien ja työntekijöiden välillä vallitsee selkeä ero, samoin avun tuottajien ja vastaanottajien välillä.

Spear ja Cornforth (2010) ovat Billisin (esim. 1993) jalanjalkia seuraten kiinnittäneet huomiota mielenkiintoiseen seikkaan, joka saattaa ennustaa hybridioorganisaatioille yhä merkittävämpää tulevaisuutta. Cornforth ja Spear (2010) toteavat, että vapaaehtoisjärjestöjen varainhankinnassa niiden markkinoilla tapahtuvan ja siten kaupallisen toiminnan tuloksena syntyneet tuotot ovat kasvaneet Isossa-Britanniassa. Vuosina 1994 ja 1995 nämä tuotot olivat 33 % kaikista vapaaehtoisorganisaatioiden tuloista sekä vuosina 2003 ja 2004 jo 47 %. Vuosina 2005–2006 nämä kaupalliset tuotot ylittivät ensimmäistä kertaa 50 % rajan. Tämä muutos heijastaa tietenkin myös julkisen sektorin toiminnan muutosta. Siinä missä ne aiemmin antoivat suoranaista rahallista tukea järjestöille, nykyisin ne tekevät sopimuksia, joiden perusteella järjestöt voivat laskuttaa niitä. Tällä muutoksella on kuitenkin merkittäviä seurauksia vapaaehtoisorganisaatioille. Ajan haasteiden myötä niiden toiminta muuttuu yhä monimutkaisemmaksi ja vastauksena näihin haasteisiin vapaaehtoisorganisaatiot muuttuvat hybridioorganisaatioiksi, jotka kykenevät sekoittamaan perinteistä vapaaehtoistyötä ja hallitsevat samalla kaupallisenkin toiminnan.

2.1.5 ONKO VAPAAEHTOISTYÖ AINA AUTTAMISTA?

Musick ja Wilson (2008,3) aloittavat massiivisen vapaaehtoistyön teoksensa seuraavasti:

Volunteering is a form of altruistic behavior. Its goal is to provide help to others, a group, an organization, a cause, or the community at large, without expectation of material rewards.

Kun edellä esitettyä väitettä tarkastellaan Rochesterin ym. (2010) paradigmojen pohjalta, voidaan siinä nähdä juuri dominantin paradigman vaikutus. Määritelmä puhuu altruistisesta auttamisesta ja materiaalistien palkintojen puuttumisesta. Tämä sopii myös yhteen sen kanssa, mitä Nylund (2000) on todennut me-teille -organisaatioista. Halu auttaa on myös toistuvasti tullut esiin suomalaisissa tutkimuksissa. Yeungin (2002) tutkimuksessa halu auttaa oli tärkein vapaaehtoistoimintaan motivoiva tekijä (41 % vastaajista oli tätä mieltä) muiden motiivien ollessa selvästi vähemmän tärkeitä. Yeung (2004b) on myös osoittanut, että halu auttaa ja

individualismin kasvu eivät ole ristiriidassa keskenään. Halu auttaa oli keskeinen asia myös Ray-järjestöjä koskevassa tutkimuksessa (Pessi–Oravasaari 2010). Suomalaiset ovat kansainvälisestikin auttamishaluisimpia (Grönlund–Holmes–Kang–Cnaan–Handy–Brudney–Haski–Leventhal–Hustinx–Kassam–Mejs–Pessi–Ranade–Smith–Yamaucji–Zrinscak, 2011).

Auttamishalua korostavat tutkimukset eivät missään määrin kiellä muita motiiveja. Monien tutkimusten taustalla on Clary ym. esiin nostama ns. funktionaalinen motivaatioteoria (ks. esim. Clary–Snyder–Ridge 1992). Teorian mukaan vapaaehtoistyöntekijän motiivit rakentuvat kuudesta mahdollisesta erilaisesta osa-alueesta: sosiaalisista, arvoista, uramotiiveista, itseymmärryksestä, protektiivisista motiiveista ja itsearvostuksesta. Tämän teorian mukaisesti myöhemmissä tutkimuksissa on löytynyt näitä motiiveja, usein tasaisestikin jakautuneina (esim. Yeung 2004b). Auttamishalu elää sopusoinnussa esimerkiksi sen kanssa, että vapaaehtoistyöllä halutaan edistää omaa uraa.

Jos asiaa kuitenkin tarkastellaan sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, voidaan pohtia altruismin ja auttamishalun yhteyttä. Jos ihminen auttaa tai haluaa auttaa, tekeekö se hänestä altruistisen? Tarkalleen ottaen tässä kysymyksessä ollaan altruismin määritelmän äärellä. Jos altruismia on se, että ihminen haluaa auttaa, niin silloin auttamisen ja altruismin väliin voi piirtää yhtäläisyysmerkin. Altruismia voidaan kuitenkin tarkastella rajatummin, kuten esimerkiksi Batson (1991) tekee. Hänen mukaansa kaikkein oleellisin kysymys on se, että onko halu auttaa toista ihmisen ensisijainen motiivi. Kuten funktionaalinen motivaatioteoria, Batsonkin hyväksyy sen, että ihmisellä voi olla monenlaisia motiiveja. Oleellista on kuitenkin se, mikä on ensisijainen motiivi. Batson (1991) toteaa, että ihminen voi auttaa muita ensisijaisesti egoistisista syistä. Hän voi pyrkiä saamaan – vaikkakaan ei materiaalisia – niin kuitenkin sisäisiä palkintoja. Ihminen saattaa auttaa myös siksi, että hän haluaa välttää rangaistuksia, esimerkiksi ryhmän paheksuntaa. Ihminen voi auttaa myös vähentääkseen omaa ahdistustaan siitä, että näkee toisen kärsivän. Auttaminen näistäkin motiiveista ei tietenkään ole huono asia, mutta Batson (1991) kiinnittää huomion siihen, että auttaminen on itsessään asia, joka vaatii selittämistä. Kun Claryn ja Snyderin ja Ridgen (1992, 1998) operetionalisoimassa ns. vapaaehtoistyön funktionaalisessa motivaatioteoriassa vastaajan ilmaisema halu auttaa muita tulkitaan altruismiksi, Batsonin teoriassa auttamiskäyttäytyminen on asia, jolle etsitään selitystä. Claryn ja Snyderin ja Ridgen (1992, 1998) näkökulmasta vapaaehtoistyön altruismi on tutkimuksissa osoitettu, mutta Batsonin teorian näkökulmasta katsottuna voidaan kysyä, onko asia näin selvä? Kun funktionaalisen teorian näkökulmasta ihminen todistaa altruisminsa ilmaisemalla motiivikseen halun auttaa muita, voidaan Batsonin teoriasta käsin kysyä, onko tämä halu auttaa muita todella ensisijainen asia? Vai haluaako ihminen auttaa muita kuitenkin ensisijaisesti egoististen motiivien vuoksi, esimerkiksi välttääkseen oma uskonnollisen ryhmänsä paheksuntaa? Altruismin osoittaminen

Batsonin kriteerien mukaan on vaikeaa, mutta sosiaalipsykologisesta näkökulmasta asiaa ei voi sivuuttaa. Kun ihminen vastaa kyselyyn haluavansa auttaa, on kysyttävä heti perään miksi hän haluaa auttaa? Syy ei välttämättä ole lainkaan altruistinen. Ihminen ei välttämättä ole edes tietoinen kaikista motiiveistaan. Kun vapaaehtoistyön motivaatiotutkimukset perustuvat usein funktionaaliseen motivaatioteoriaan, voidaan kysyä, onko vapaaehtoistyön altruistista luonnetta sittenkään tutkimuksissa pystytty osoittamaan?

Jos palataan tämän alaluvun alussa esitettyyn määritelmään (Musick–Wilson 2008), voidaan todeta, että vapaaehtoistyön ja altruismin kytkeminen näin tiiviisti yhteen pitää sisällään joukon implisiittisiä oletuksia. Yksi näistä on oletus auttamisen ja altruismin lähes automaattisesta yhteydestä, toinen on oletus siitä, että vapaaehtoistyö on ylipäättänsä auttamista ja kolmas oletus se, että vapaaehtoistyössä materiaalistien palkintojen puuttuminen on merkittävämpi asia kuin mahdollisuus saada sisäisiä palkintoja. Lisäksi määritelmä sisältää dominantin paradigman mukaisen näkökulman. Määritelmän alla lepää myös käytännössä kaikkea vapaaehtoistyön tutkimusta koskeva perusoletus, jota ani harvoin pohditaan. Tämä perusoletus sisältää ajatuksen, että vapaaehtoistyö ylipäättänsä on jotain jollain tavalla myönteistä, hyvää, lämminhenkistä, auttavaista ja huolenpitoa. Mutta onko aina näin?

2.1.6 VAPAAEHTOISTYÖN SYNKKÄ ULOTTUVUUS

Vapaaehtoistyötä pidetään myönteisenä asiana. Putnamin (1993) Pohjois-Italian tutkimuksista alkaen sen on väitetty myös lisäävän yhteiskunnan sosiaalista pääomaa. Edellä on kuvattu vapaaehtoistyön altruismia sivuavaa puolta. Kun tarkastellaan funktionaalista motivaatioteoriaa, se painottaa lähtökohtaisesti myönteisiä asioita. Ei ole ihme, jos siihen ei tartu inhimillisen toiminnan synkempiä ulottuvuuksia. Kaikki vapaaehtoistyö ei kuitenkaan välttämättä ole myönteistä. Myös myönteisessäkin vapaaehtoistyössä on eräänlaista vaihtelua. Vapaaehtoistyö ei välttämättä ole aina täysin vapaasti valittavaa – ryhmäpaine voi hyvin painostaa osallistumaan vaikkapa luokkatoimikuntaan vastoin suoranaista omaa tahtoa. Mutta myös yhteiskunta voi edellyttää osallistumista vapaaehtoistyöhön. Leninin määräämät ”punaiset lauantait” olivat päiviä, jolloin ihmisten oli pakko osallistua vapaaehtoistyöhön valtion hyväksi (Juknevičius–Savicka 2003, 131).

Vapaaehtoistyötä – tai ainakin varsin samankaltaista toimintaa – tehdään hyvin erilaisissa organisaatioissa. Autoritaarisissa maissa voi olla – ei pelkästään pakotettua vapaaehtoistyötä, vaan myös ihmisten itsensä haluamaa vapaaehtoistyötä – jonka päämäärät eivät nykyisen länsimaisen demokratiaa arvostavan yhteiskunnan näkökulmasta ole hyväksyttäviä. Tunnettu vapaaehtoisjärjestö oli aikanaan Hitler-Jugend, jonka jäsenyydestä

tosin ajan mittaan tuli yli 17-vuotiaille saksalaisille pakollinen. Järjestössä tehtiin kuitenkin palkatonta työtä yhteiskunnan hyväksi, tässä tapauksessa yhteiskunta vain itsessään oli Hitlerin Saksa. Vapaaehtoistyötä voidaan ajatella nykyisinkin tehtävän esimerkiksi rasistista toimintaa kannattavan yhdistyksen puitteissa missä tahansa länsimaassa, myös Suomessa. Vapaaehtoistyön julkilausumaton määritelmä pitää sisällään usein sen ajatuksen, että se on jollain lailla demokraattisten arvojen mukaista. Yhden näkökulman tähän ongelmaan voisi ajatella löytyvän vapaaehtoistyön inklusiivisuudesta.

2.1.7 VAPAAEHTOISTYÖN INKLUSIIVISUUS

Vapaaehtoistyön synkän puolen ongelmaa voidaan tarkastella inklusiivisuuden ja eksklusiivisuuden käsitteiden kautta. Sekä autoritaarisen yhteiskunnan että rasistisen nykyisen järjestön vapaaehtoistyötä luonnehtii eksklusiivisuus. Tehdään kyllä työtä, joka on rakenteeltaan varsin samanlaista kuin vapaaehtoistyö yleensä, mutta työtä luonnehtii tiettyjen ryhmien periaatteellinen poissulkeminen. Juuri tästä ulottuvuudesta voi ajatella syntyvän mahdolliset ongelmat. Vapaaehtoistyön tulisikin olla inklusiivista. Rochester ym. (2010, 191) ovatkin todenneet juuri sen, että tietyt ryhmät Isossa-Britanniassa osallistuvat muita vähemmän vapaaehtoistyöhön. Vammaiset, ilman muodollista koulutusta olevat, nuoret, ekonomisesti ja sosiaalisesti heikossa asemassa olevissa yhteisöissä elävät, kodittomat, yksinhuoltajat ja entiset rikolliset osallistuvat vapaaehtoistyöhön muuta väestöä vähemmän. Sekä psykologiset että käytännölliset tekijät toimivat osallistumisen esteinä. Rochester ym. (2010, 201) painottavatkin vapaaehtoistyön inklusiivisuuden lisäämistä. Vapaaehtoistyön suunnittelu, rekrytoinnin, perehdytyksen, sijoittamisen, ohjauksen, tilojen ja muiden seikkojen tulisi olla sellaisia, että mahdollisimman moni voisi siihen osallistua. Inklusiivisuudella tai sen käänköpuolella eksklusiivisuudella on kauaskantoisia seurauksia koko yhteiskuntaa ajatellen.

2.1.8 ONKO VAPAAEHTOISTYÖ MURROSVAIHEESSA?

Vapaaehtoistyötä voidaan hahmottaa myös sen mukaan kuinka paljon ja kuinka usein vapaaehtoinen antaa aikaansa toiminnalle. Perinteisen paradigman näkökulmasta vapaaehtoistyö on pysyvää sitoutumista tiettyyn järjestöön ja sen toimintaan. Vapaaehtoistyön on kuitenkin väitetty olevan muuttumassa (esim. Handy–Brodeur–Cnaan, 2006). Tämä näkökulma on tärkeä näkökohta pohdittaessa esimerkiksi Putnamin (2000) esittämiä väitteitä siitä, että nuorempi sukupolvi ei sitoudu vapaaehtoistyöhön kuten iäkkäämpi sukupolvi. Näin siis tulevaisuudessa vapaaehtoistyön määrä vähenisi voimakkaasti. Putnamin väitettä voi tarkastella suhteessa

dominanttiin paradigmaan ja kansalaisyhteiskuntaparadigmaan. Vaikka vapaaehtoisjärjestöjen jäsenmäärien pitkä-aikainen seuranta onkin vaikeaa, vaikuttaa siltä että jäsenmäärä on laskussa (Putnam 2000). Tämä pätee myös Putnamin (2000) esittämiin tilastoihin siitä, että keilailun suosion noustessa Yhdysvalloissa keilailuklubien määrä väheni jyrkästi. Näin vaikuttaisi todellakin siltä, että vapaaehtoistyön ja yleensäkin yhteisöllisyyden, luottamuksen ja sosiaalisten verkostojen, ts. sosiaalisen pääoman, määrä olisi vähenemässä.

Putnamin tutkimukset perustuvat suuriin aineistoihin. Silti Putnamin johtopäätös voidaan kyseenalaistaa. Voidaankin kysyä, kertooko se lähinnä siitä, että dominantin paradigman vaikutus on heikkenemässä? Vaikka näin näyttää olevan, ei siitä vielä seuraa laajemmasta näkökulmasta se, että vapaaehtoistyön suosio sinänsä olisi vähenemässä. Tätä muutosta voidaan ehkä selittää sillä, että kyseessä on paradigmojen välisen tasapainon muutos. Saattaa olla niin, että dominantin paradigman vaikutus vähenee ja kahden muun paradigman vaikutus kasvaa. Näin Putnamin johtopäätös voi olla suorastaan vääräkin. Kyse olisikin vain vapaaehtoistyön sisällä tapahtuvasta muutoksesta, ei vapaaehtoistyön suosion vähenemisestä. Tätä näkökulmaa puoltaisi väite siitä, että lyhytkestoinen vapaaehtoistyö kasvattaisi suosiotaan erityisesti nuorten keskuudessa (ks. esim. Musick–Wilson 2008, 375). Episodinakin vapaaehtoistyö on kuitenkin moniulotteinen ilmiö.

Macduff (2005) on todennut, että parempi käsite kuin lyhytaikainen vapaaehtoistyö on episodinen vapaaehtoistyö. Tämä ilmaus korostaa sitä, että kyseessä voi olla säännöllisestikin toistuva vapaaehtoistyö, mutta kestoltaan rajallinen. Vapaaehtoistyön ”episodit” saattavat olla melko irrallaan toisistaan ja näiden episodien välillä saattaa kulua pitkiä aikoja. Toisaalta osallistuminen vaikkapa kertaluonteiseen urheilutapahtumaan mahtuu episodisen vapaaehtoistyön käsitteen sisälle.

Macduff (2005) on jakanut episodisen vapaaehtoistyön kolmeen erilaiseen muotoon. Ensimmäinen on tilapäinen episodinen vapaaehtoistyö, jossa vapaaehtoistyöntekijä osallistuu kertaluonteiseen korkeintaan päivän kestäväan tapahtumaan. Toinen on määräaikainen vapaaehtoisuus, joka kestää enintään puoli vuotta ja on kertaluonteista. Kolmas on ajoittainen episodinen vapaaehtoistyö, jossa vapaaehtoinen toimii tehtävässään vuodesta toiseen mutta kerrallaan vain lyhyen ajan (Macduff 2005). On kuitenkin huomattava, että episodinen vapaaehtoistyö on nimenomaan näkökulma vapaaehtoistyöhön. Tutkittaessa episodista vapaaehtoistyötä tekeviä ihmisiä lähemmin, saattaa paljastua episodisen vapaaehtoistyön rinnalla pidempiaikaista sitoutumista. Ensimmäisen empiirisen tutkimuksen episodisesta vapaaehtoistyöstä tekivät Handy ym. (2006). Paikallista vapaaehtoisvoimin järjestettyä tapahtumaa koskevaan kyselytutkimukseen saatiin 716 vastausta (vastaajien ikä oli 16–82 vuotta). Tuloksena syntyi kolme erilaista episodiseen vapaaehtoistyöhön osallistuvaa ryhmää. Ensimmäinen ryhmä oli *pitkäaikaisesti sitoutuneet vapaaehtoiset*. Tämä episodisessa vapaaehtoistyössä hieman yllättävä ryhmä koostui juuri

episodiseen vapaaehtoistyöhön sitoutuvista ihmisistä, jotka kuitenkin tämän lisäksi sitoutuivat pitkäaikaisesti johonkin muuhun vapaaehtoistyöhön. Handyn ym. (2006) näkökulma muistuttaa siitä, että vapaaehtoistyön luokittelut ovat teoreettisia. Sama ihminen voisi siis yhdessä kyselyssä esiintyä episodisena vapaaehtoistyöntekijänä ja toisessa pitkäaikaisesti sitoutuvana vapaaehtoistyöntekijänä riippuen siitä, mitä kyselyssä halutaan nostaa esiin. Tämä muistuttaa myös siitä ongelmasta, mikä syntyy kun vapaaehtoistyön kyselyistä muodostetaan aikasarjoja. Vastaajat eivät yleensä ole samoja ihmisiä, joiden tilannetta seurataan, vaan satunnaisia otoksia kohderyhmästä. On myös mahdollista, että samat ihmiset näyttäytyvät erilaisissa kyselyissä erilaisina riippuen tutkimusten päämääristä. Handy ym. (2006) tutkimuksen kaksi muuta alaryhmää olivat pitkin vuotta useissa tapahtumissa toimivat *jatkuvasti osallistuvat episodiset vapaaehtoistyöntekijät* sekä korkeintaan kaksi kertaa vuodessa osallistuvat *varsinaiset episodiset vapaaehtoistyöntekijät*.

Vaikka episodisen vapaaehtoistyön noususta vallitsee tutkijoiden keskuudessa laaja yksimielisyys (esim. Cnaan–Handy 2005; Handy ym. 2006; Rochester ym. 2010, 104; Musick–Wilson 2008 28, 156, 179, 382) ja vaikka sille on hyviä yhteiskunnallisia perusteluita (esimerkiksi työn vaatimusten kasvaminen ja vapaa-ajan väheneminen tai monimuotoistuminen), ei ilmiö ole mitenkään yksiselitteinen. Vaikuttaa siltä, että monet tutkijat perustelevat tätä asiaa lähinnä viittaamalla toisiinsa. Esimerkiksi Rochester (2008, 104) toteaa, että "There is a widespread consensus among commentators, volunteer managers, and research that episodic volunteering is a growing phenomenon (Handy–Brodeur–Cnaan 2006)." Kun katsotaan Rochesterin viittaamaa Handyn ja Brodeurin ja Cnaanin (2006, 32) tutkimusta, siitä voi löytää lähes saman toteamuksen: "Most research agree that episodic volunteering is a growing phenomenon (Cnaan–Handy 2005; Macduff 1990, 2004)". Kuuluista tutkija (Rochester) tukee siis omaa mielipidettään viittaamalla tunnettujen tutkijoiden artikkeliin (Handy–Brodeur–Cnaan 2006), jossa puolustetaan tätä "konsensusta" viittaamalla artikkelin kirjoittajien itsensä lisäksi vain yhteen muuhun tutkijaan (Macduff). Cnaanin ja Handyn (2005) esittämät episodisen vapaaehtoistyön empiiriset perusteet ovat kuitenkin tulkinnanvaraisia. Cnaan ja Handy (2005, 31) toteavat, että Yhdysvalloissa 11 vuoden aikana vapaaehtoisten määrä nousi, mutta vapaaehtoistyöhön käytetty aika vapaaehtoista kohden laski. Vaikka tämä on arvokas tieto, ei siitä voi tehdä suoraa johtopäätöstä, että episodinen vapaaehtoistyö olisi kasvava trendi. Itse asiassa artikkelissa todetaan, että on olemassa vain yksi empiirinen tutkimus, joka keskittyy episodiseen vapaaehtoistyöhön. Tämä tutkimus on Cnaanin ja Handyn (2004) tekemä. He itse toteavat tästä tutkimuksesta, että on epäselvää kuinka paljon sitä voi yleistää. He toteavat myös, että tutkimustulokset viittaavat siihen, että episodinen vapaaehtoistyö saattoi kokea huippuvaiheensa vuonna 2000 (Handy–Cnaan 2005).

Edellisen tarkoituksena ei ole väittää, etteikö episodinen vapaaehtoistyö voisi olla kasvava ilmiö. Jos kuitenkin oletetaan, että episodinen vapaaehtoistyö on ikään kuin *automaattisesti* kasvava ilmiö, sillä voi olla mittavia vaikutuksia kolmannen sektorin strategiseen suunnitteluun ja tätä kautta koko vapaaehtoistyön kenttään. Koko käsite episodinen vapaaehtoistyö on jo itsessään epäselvä, joten erilaisten tutkimusten vertaaminenkin on tässä suhteessa vaikeaa. Järjestöjen ei siis pitäisi sopeuttaa toimintaansa siten, että tulevaisuudessa episodinen vapaaehtoistyö koko ajan kasvaa, vaan seurata todellista tilannetta omalla toimialallaan. Episodisen vapaaehtoistyön voi kuitenkin nähdä todellisena paradigmanmuutoksena siinä mielessä, että se on alettu nähdä tutkijoiden ja alan toimijoiden keskuudessa voimavarana. Se on yksi osa vapaaehtoistyötä, vähintään yksi näkökulma vapaaehtoistyöhön, joka on otettava pysyvästi huomioon. Varmaa on se, että episodiselle vapaaehtoistyölle on tarvetta, mutta sen sen ylikorostaminen voi johtaa itsensä toteuttavaan ennustukseen.

Huolimatta siis Putnamin väitteistä, vapaaehtoistyön suosio ei siis välttämättä ole laskussa. Musickin ja Wilsonin (2008, 382) mukaan ei ole olemassa selvää todistusaineistoa siitä, että jäsenmäärät olisivat laskussa. Kyse voi heidän mukaansa olla vain jäsenyyden uudelleenmäärittymisestä ja siitä, että vapaaehtoistyö ylipäättensä näyttäisi irtautuvan jäsenyydestä.

Kyse ei ole edes pelkästään siitä, että vapaaehtoistyön paradigmojen sisällä tapahtuisi muutoksia, vaan vapaaehtoistyö tuottaa myös aivan uudenlaisia muotoja. Esimerkkejä näitä ovat virtuaalinen vapaaehtoisuus ja yritysten tekemä vapaaehtoistyö. Putnamin synkät näkemykset vapaaehtoistyön tulevaisuudesta eivät siis näyttäisi pitävän paikkaansa. Yhteiskunta kyllä muuttuu ja saattaa hyvinkin individualisoitua ja privatisoitua, mutta vapaaehtoistyö sopeutuu tähän. Näin näyttäisi olevan Suomessakin (ks. esim. Yeung 2004b; Grönlund 2012).

Edellä on käsitelty lähinnä kansainvälistä tutkimusta, joskin sitä ajoittain suomalaiseseen tutkimukseen suhteuttaen. Seuraavassa luvussa esitetään vielä erikseen suppea katsaus suomalaisesta vapaaehtoistyöstä ja sitä käsittelevästä kirjallisuudesta.

2.1.9 SUOMALAINEN VAPAAEHTOISTYÖN TUTKIMUS

Vapaaehtoistyötä tekeviä järjestöjä on Suomessa ollut jo kolmella eri vuosisadalla. Suomen Mielenterveysseura, Helsinkimissio (ent. Helsingin Kaupunkilähetys), Suomen Punainen Risti ja monet muut järjestöt on perustettu 1800-luvun lopulla. Monien niiden takana olivat kansainväliset esikuvat. Punainen Risti sai alkunsa haavoittuneiden sotilaiden auttamisesta. City Mission-toiminta alkoi Glasgow'sta yhden miehen innoittamana ja laajeni sieltä kaikkialle maailmaan. Helsinkiin toiminta rantautui 1883, jolloin Helsingin kaupunkilähetys ry (nyk. Helsinkimissio) sai alkunsa. Järjestöjen toiminnalle oli tilaus, jota sota-ajan pula myöhemmin vain lisäsi.

Myös monet nykyiset lastensuojelujärjestöt saivat sota-aikana alkunsa. Virallisen sosiaalityön laajetessa vuosikymmenien kuluessa järjestöjen toiminnalle ei aina nähty olevan suurta tarvetta. 1990-luvun lama muutti nopeasti tilanteen. Taloudelliset vaikeudet ajoivat julkisen sosiaalityön ahtaalle, ja järjestöjen nähtiin olevan apu moniin asioihin. Kun Jeremy Rifkin (1997) vielä vieraili Suomessa 1997 ja nosti esiin Etzionin (1973) jo 1970-luvulla esittämän käsitteen kolmas sektori, kiinnostui media asiasta. Näin siihen asti suurelle yleisölle näkymätön termi pääsi julkisuuteen. Tämän jälkeen myös suomalaisten tutkijoiden mielenkiinto kolmatta sektoria kohtaan alkoi kasvaa.

Jo ennen Rifkinin tuloa Suomeen olivat mm. Aila-Leena Matthies (esim. 1991, 1994) sekä Martti Siisiäinen (esim. 1986; 1989) tutkineet kolmatta sektoria. Matthies oli tutkinut kolmatta sektoria sosiaalipolitiikan näkökulmasta, Siisiäinen sosiologian näkökulmasta. Kuitenkin Suomessa vasta 1990-luvun puolivälissä kiinnostus kolmatta sektoria kohtaan laajeni voimakkaasti, tosin muuta Eurooppaa jäljessä ns. toisessa aallossa (Suikkanen 1998). Ruotsalainen Filip Wijkström (1996; ks. myös. Helander 1998, 13–14) on esittänyt kolmatta sektoria kohtaan tunnetun kiinnostuksen kasvun syyksi hyvinvointivaltion kriisin, jonka hän jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen on järjestelmäkriisi, jonka syyt ovat taloudellisia. Bruttokansantuotteen kasvun varaan rakentuva sosiaalipolitiikka on käymässä mahdottomaksi. Hyvinvointivaltion on siksi kyettävä tuottamaan hyvinvointipalveluja halvemmalla, ts. tehostettava järjestelmän toimintaa. Toinen kriisi on funktio- tai toimintakriisi. Pitkäaikaisen kehityksen seurauksensa hyvinvointivaltio on muuttunut tehottomaksi ja sen kustannukset ovat kasvaneet. Virallisten rakenteiden hierarkkisuus, jäykkyys ja ylhäältä alas kulkeva viestintärakenne ovat tehneet ne sopimattomiksi nykyiseen ympäristöön. Professionalisoituminen ja institutionalisoituminen luonnehtivat niitä, kun taas kolmas sektori verkostomaisine epähierarkkisine rakenteineen kykenee toimimaan tehokkaammin. Kolmas hyvinvointivaltion kriisi on legitimitettkriisi. Kansalaiset kokevat päättäjät etäisiksi ja sen seurauksena koko järjestelmä koetaan etäiseksi ja epätyytyttäväksi. Tämä johtaa pohtimaan sitä, voisiko jokin muu rakenne kuin valtio tuottaa nämä toiminnot tehokkaammin.

Siisiäisen (esim. 1986, 1988, 1989, 2003, 2009) tutkimusten kohteena on ollut järjestötoiminnan historia ja yhteiskunnallinen merkitys. Hän on tarkastellut taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden vaikutusta järjestöihin. Rakenteelliset seikat sekä suomalaisen järjestökentän ”suhdanteet” viime vuosisadalla ovat olleet hänen tutkimustensa kohteina. Hän on ollut myös ensimmäisiä vapaaehtoistyön sosiaalisen pääoman käsitteen käyttäjiä Suomessa (ks. esim. Siisiäinen 1988). Aila-Leena Matthiesin tutkimuksissa ja kirjoituksissa fokuksessa ovat olleet erilaiset verkostot, epäviralliset organisaatiot ja sosiologisen tutkimusperinteen ulkopuolelle jääneet pienet marginaalisemmat yhdistykset ja auttamisen muodot (esim. Matthies–Kotakari–Nylund 1996). Matthies on tutkinut

kolmannen sektorin toimintaa myös 1980-luvulla (esim. Matthies 1991, 38–68). Matthies (1991, 39) toteaa, että epävirallisen sektorin analyysi oli pitkään syrjässä. Järjestökenttää käsiteltiin hänen mukaansa lähinnä yksityisenä tai valtioon tiukasti korporoituneena kenttänä, mutta tutkimusta ei tästäkään juuri tehty.

Kylmälän 1990-luvulla tehdyn (1997, 104) tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että sosiaali- ja terveysalan järjestöjen taloudellisista toimintaedellytyksistä ainoastaan vammaisjärjestöjen toimintaedellytykset olivat parantuneet. Eniten olivat heikentyneet tämänkin tutkimuksen kohteena olevien lastensuojelujärjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset, samaan aikaan kuin lapsiperheiden ongelmat olivat kasvussa ja kuntien mahdollisuudet vastata tähän kasvuun olivat heikentyneet.

Vuosituhanen vaihteessa ilmestyi myös kaksi kokoomateosta Näkymätön kolmas sektori (Kinnunen–Laitinen 1998, toim.) sekä sen jatkona Haastava kolmas sektori (Hokkanen–Kinnunen–Siisiäinen 1999, toim.). Teoksissa eri tutkijat ja kolmannen sektorin vaikuttajat toivat esiin kolmatta sektoria koskevia käsityksiä, tutkimuksia, käytänteitä, tulkintoja, ongelmia ja mahdollisuuksia. Sosiaali- ja terveysalan järjestökentässä teokset herättivät kohtuullista huomiota ja voisi ehkä sanoa niiden nostaneet eräänlaista järjestökentän itsetiedostamista ja identiteettiäkin. Huomattavaa on kuitenkin se, että kun katsotaan näiden teosten lukujen otsikoita, vapaaehtoisuus on nimessä esillä vain Siisiäisen artikkelissa, joka sekin käsittelee organisaatioita ja taistelua luokista (Siisiäinen 1998, 23–40). Nylundin (1999, 115–134) artikkeli käsittelee oma-apuryhmiä.

Vapaaehtoistyö ei kuitenkaan ollut tutkimuksissa täysin näkymättömissä. Jo 1980-luvun alussa Niskanen (1981) tarkasteli vapaaehtoistyön mahdollisuuksia vanhustenhuollossa. 1990-luvun puolivälissä Forss ja Karjalainen ja Tuominen (1995) kirjoittivat vanhusten avuntarpeesta ja eläkeläisten vapaaehtoistyöstä. Hannu Sorri (1998) kirjoitti vapaaehtoisten elämäntilasta palvelevan puhelimen näkökulmasta. Jaana Lähteenmaa (1998) nosti esiin ajatuksen, että vapaaehtoistyöntekijät samanaikaisesti ovat altruisteja ja toisaalta haluavat itselleen jotain, ts. ovat hedonistisia altruisteja. Puhtaasti vapaaehtoistyöhön keskittynyt oli Yeungin (1999) tutkimus, jonka mukaan ulkoisesti orientoituneet vapaaehtoiset pysyivät vapaaehtoistyössä paremmin kuin sisäisesti orientoituneet. Avarat odotukset antoivat tilaa monenlaiselle vapaaehtoistyölle, eikä vapaaehtoisille tulosten mukaan pitäisi luvata liikoja. Tutkimus nosti esiin myös samansuuntaisia vapaaehtoistyön individuaalisia motiiveja kuin mitä oli jo aiemmin ollut esillä Lähteenmaalla (1996, 1997, 1998) ja Sorrilla (1998).

Ensimmäinen suomalainen vapaaehtoistyötä käsittelevä väitöskirja oli Marianne Nylundin (2000) *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers*. Nylundin tulosten mukaan vapaaehtoistyö, erilaiset oma-apuryhmät sekä vapaaehtoisjärjestöt ovat ilmiöitä, joiden välillä on sekä sisällöllisiä, ideologisia että historiallisia eroja. Keskeinen tutkimustulos oli

vapaaehtoistyön kentän diversiteetti. Nylund näkee oma-apuryhmien perustuneen historiallisesti tasaveroisten ihmisen keskinäiseen tukeen, jonka ideologiaa hän kutsuu mutualismiksi. Tämä tuki on luonteeltaan horisontaalista. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö on enemmän vertikaalista, auttajat ja autettavat ovat eri ihmisiä, kun taas oma-apuryhmissä ihmiset ovat sekä auttajia että autettuja. Järjestömuotoisen vapaaehtoistyön ideologia oli hänen mukaansa kristinuskossa ja filantropiassa. 1990-luvun vapaaehtoissektorin hän näkee 1) sekoituksena erilaisia motiiveja, joissa yhtyvät niin altruismi kuin individualismikin, 2) monipuolisena vapaaehtoistoimintana, joka kattaa yksilö- ryhmä- ja järjestötehtäviä, 3) useina erilaisina järjestötyypeinä ("me-meille", "minä-teille") ja 4) erilaisina oma-apuryhmätyypeinä. Oma-apuryhmiä voidaan hänen mukaansa luonnehtia innovatiivisiksi ja niissä arvioidaan julkisia palveluita. Keskinäisen tuen ja vapaaehtoistoiminnan kautta kansalaisille kertyy paljon kokemustietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveyspalveluiden suunnittelussa.

Ensimmäinen koko Suomea koskenut vapaaehtoistyön selvitys oli Yeungin (2002) "Vapaaehtoistyö osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta?" Yeungin (2002) mukaan sana vapaaehtoistyö toi mieleen useimmille (34 %) mieleen jonkin kohteen tai järjestön. Mielikuvat vapaaehtoistoiminnasta olivat positiivisia. Naisten mielikuvissa korostui palkatta auttaminen, miesten mielikuvissa talkootyö. Nuorten mielikuvissa korostui näkemys vapaaehtoistoiminnasta palkattomana, pakottomana ja talkoohenkisenä yhteistoimintana. Tutkimuksen mukaan suomalaisten osallistuminen vapaaehtoistyöhön oli aktiivista, 37 % oli osallistunut tutkimusvuonna tai sitä edellisellä vuonna johonkin vapaaehtoistoimintaan. Väestöryhmien välillä ei ollut suuria eroja, mutta Länsi-Suomessa oltiin aktiivisimpia (43 % osallistui). Passiivisin joukko oli Etelä-Suomessa ja suurissa kaupungeissa. Keskimääräinen vapaaehtoistoimintaan käytetty aika oli 18 tuntia kuukaudessa. Suomalaisten vapaaehtoistoimintaan osallistumisaste oli suurempaa kuin monissa muissa maissa, mutta käytetty tuntimäärä oli jopa suurempi kuin vapaaehtoistyön ykkösmaana pidetyssä USA:ssa. Urheilu ja liikunta olivat vapaaehtoistyön suosituin alue (30 %), seuraavaksi suosituin oli terveys- ja sosiaaliala (25 %) ja kolmannella sijalla olivat lasten ja nuorten kasvatukseen liittyvät alueet (22 %). Tärkein motiivi suomalaisilla oli halu auttaa muita (41 % vastanneista), muiden motiivien jäädessä kauas taakse. Yksi tärkeä asia oli kuitenkin vapaa-ajan käyttäminen johonkin hyödylliseen toimintaan sekä säännöllinen päiväohjelma. Naisten motiiveissa olivat etusijalla auttamishalu, halu oppia uusia asioita sekä uusiin ihmisiin tutustuminen. Miesten motiiveina oli ystävien ja tuttavien vaikutus, halu käyttää vapaa-aika hyödyllisesti sekä kansalaisvelvollisuus. Suomalaisten motiivit olivat altruistisempia kuin useissa muissa Euroopan maissa. Yleisin perustelu vapaaehtoistoiminnan ulkopuolella olemiselle oli ajanpuute (44 %), mutta myös terveydentila vaikutti. Tulosten mukaan

puolet suomalaisista olisi valmiita lähtemään mukaan, jos heitä siihen pyydetäisiin.

Yeung (2004b) tutki mitä vapaaehtoistoiminnalle tapahtuu aikana, jota luonnehtii voimakas individualismi. Kun yhteiskunta fragmentoituu, miten yhteisöllisyys on mahdollista turvata? Yeungin mukaan suomalaiset ovat kansainvälisesti aktiivisia sekä vapaaehtoistoiminnassa yleensä että kirkon sisällä tapahtuvassa vapaaehtoistoiminnassa. Vapaaehtoisten motiivit ovat hyvin moninaiset ja sisältävät keskenään ristiriitaisiakin elementtejä. Motiivit jakautuivat tasapuolisesti eri osa-alueille. Myöhäismodernin ajan individualismi ja lyhytaikainen sitoutuminen vapaaehtoistointaan voi jopa vahvistaa altruismia. Yeungin (2004b) mukaan vapaaehtoistointa voi olla itsensä toteuttamisen alue, jossa samalla koetaan tärkeänä kuuluminen merkitykselliseen sosiaaliseen verkostoon, vaikka konkreettinen osallistuminen olisikin melko harvaa ja yksin tapahtuvaa. Auttamishalu ja yksilöllisyys eivät siten ole vastakkaisia. Luterilaisen kirkon Yeung katsoo edelleen edistävän yhteiskunnan integriteettiä, vaikkakin se tapahtuu pikemmin arvojen, normien ja altruismin kuin uskonnollisuuden kautta. Vapaaehtoistointa yleisesti ottaenkin edistää tätä koheesiota konkreettisen yhteistoiminnan, sosiaalisten tunteiden ja solidaarisuuden sekä luottamuksen ja välittämisen ilmapiirin avulla.

Vapaaehtoistointa – anti, arvot ja osallisuus (Nylund–Yeung 2005, toim.) oli vapaaehtoistoiminnan tutkijoiden kokoomateos, joka käsitteli vapaaehtoistyön ja kansalaistoiminnan historiaa, motiiveja, arvoja, vapaaehtoisuutta elämän eri vaiheissa, vertaistukea, osallisuutta ja verkostoja. Teos loi monipuolisen kuvan suomalaisesta vapaaehtoistyöstä ja sen voi nähdä jatkumona Eskolan ja Kurjen (2001, toim.) aiemmin toimittamalle teokselle Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena.

Koko suomalaista Ray-tukea saavaa sosiaali- ja terveysalan järjestökenttää koskeva tutkimus oli Pessin (aiemmin Yeung) ja Oravasaaren (2010) tutkimus ”kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä”. Kyseessä oli hallinnollisen selvityksen ja tieteellisen tutkimuksen yhdistelmä (em. 5). Tutkimus oli ensimmäinen peruskuvaus Ray:n rahoittamasta järjestökentästä ja sisälsi sekä tilastollisia että laadullisia lähestymistapoja. Vastausprosentin oltua yli 90 %, raportin antama kuva oli varsin kattava (em. 15). Tutkimuksen mukaan tyypillisessä valtakunnallisessa järjestössä oli 8–11 henkilön muodostama hallitus, joka kokoontui 5–10 kertaa vuodessa ilman palkkioita. Näiden lisäksi järjestöissä oli monia muita vapaaehtoisesti toimivia elimiä. Lähes kaikilla järjestöillä (92,6 %) vapaaehtoistointa oli mukana tavalla tai toisella. Eniten vapaaehtoisia oli vertaistukitoiminnassa, tapahtumien järjestämisessä, virkistystoiminnassa, vaikuttamistyössä ja terveyttä edistävässä toiminnassa. Valtakunnallisilla keskusjärjestöillä oli yleensä yli 100 aktiivista vapaaehtoista, paikallisilla yhdistyksillä 1–20. Vapaaehtoiset käyttivät toimintaansa aikaa 1–20 h/ kk. Tämän lisäksi valtakunnallisilla keskusjärjestöillä saattoi olla ns. reservivapaaehtoisia, joiden panos oli useimmiten 1–10 h/vuosi. Reservivapaaehtoisia järjestöillä

oli joko yli 100 tai sitten heitä ei ollut lainkaan. Suurimmalla osalla järjestöjä oli vapaaehtoistoiminnassaan tavoitteita, vajaalla kolmanneksella järjestöistä oli vapaaehtoistoiminnan strategia tai suunnitelma. Rahankäyttö vapaaehtoistointaan oli valtakunnallisilla keskusjärjestöillä joko pientä (alle 2500 euroa vuodessa) tai sitten se oli yli 80 000 euroa vuodessa. Valtakunnallisissa keskusjärjestöissä Ray-rahoituksen merkitys vapaaehtoistoiminnan rahoituksessa oli suuri, 75–100 % kuluista, mutta paikallisista järjestöistä yli puolet kattoi vain pienen osan (alle 25 %) vapaaehtoistoiminnan kuluista Ray-rahoituksella. (em. 184–186)

Pessin ja Oravasaaren (2010, 187) mukaan joka kolmannella järjestöllä oli palkattu henkilö, joka keskittyi vapaaehtoistoiminnan kehittämiseen tai koordinoimiseen. Ammattilainen oli siten varsin lähellä vapaaehtoista. Vapaaehtoisten ja palkallisten välillä ei koettu yleensä olleen ongelmia. Yhteistyön onnistumista edesauttoivat molemminpuolinen arvostus, selkeät roolit ja vastuut. Järjestöt tekivät laaja-alaista yhteistyötä muiden sektorien edustajien kanssa. Ongelmia ei koettu tässäkään. Järjestöissä koettiin vapaaehtoistoiminnan perustehtävän olevan oman toiminnan tukemisen, tiedon lisäämisen, ihmisten ja erityisryhmien tukemisen, vertaistuen sekä paremman maailman rakentamisen – erityisesti yhteisöllisyyden ja auttamishalun lisäämisen. Toiminnalla nähtiin olevan erityistä arvoa koko yhteiskunnalle, jotain mitä mikään muu toiminta ei kykene tarjoamaan. (em. 187–188)

Rekrytoinnin kehittämisessä oli keskeistä ollut henkilökohtaisuus, maine, hyvä palaute, yhteistyö, verkostoituminen, koulut, opiskelijat, tempaukset sekä omien verkostojen jatkuva käyttö. Sitoutumista tuettiin virkistystilaisuuksilla, opastuksella, koulutuksella ja henkilökohtaisella työhajauksella. Tärkeää oli myös pienet arjessa tapahtuvat huomaamiset (em. 187–188). Lyhytaikaiseen vapaaehtoistyöhön ihmisiä etsivien kampanjoiden suunnittelussa oli tulosten mukaan tärkeää vedota sekä uusiin mahdollisuuksiin että konkreettiseen auttamismahdollisuuteen.

Vapaaehtoistoiminnan merkitys nähtiin yhteistyössä ja yhteisöllisyydessä, hyvinvointina ja itsetunnon nousuna, vertaistukena ja vastavuoroisuutena, syrjäytymisen ehkäisyssä ja merkityksenä järjestöjen arjen toiminnalle. Vapaaehtoistyön merkityksen, tarpeen ja tilauksen todettiin olevan kasvussa. Tuloksissa korostui neljä trendiä: 1) arvostus ja innostus kasvussa, 2) sirpalemaisuuksien ja projektimaisuuden, lyhytkestoisuuden, 3) yhteisöllisyyden myös netin kautta, erityisesti nuorten kohdalla, 4) nuorten mukaan saaminen edellyttää uudenlaisia toimintatapoja. Kaksi kolmasosaa järjestöistä ilmoitti havainneensa vapaaehtoistyön muuttuneen lyhytkestoisemmaksi. Vapaaehtoistoiminnan sisäisinä vahvuuksina nähtiin olevan aito halu auttaa, hyvä yhteishenki, hyvä maine, hyvin johdettu ja luotettava toiminta, motivaatiota ylläpitävä toiminta ja tuki sekä yhteisen vastuun kokemus. Sisäisistä heikkouksista keskeinen oli aktiivitoimijoitten vähyys ja tästä seuraava muutamien keskeisten vapaaehtoisten kuormittuminen. Ulkoiset vahvuudet nähtiin erilaisissa sosiaalisuuden ja yhteistyön muodoissa

vertaisten tuesta oppilaitosyhteistyöhön. Ulkoiset uhat muodostuivat rahoituksen epävarmuudesta ja puutteesta samaan aikaan kuin julkinen sektori odottaa järjestöiltä enemmän. Myös kilpailu ihmisten vapaa-ajasta oli kasvamassa.

Vapaaehtoisten motivaatio koostui tässä tutkimuksessa, kuten Yeungin aikaisemmissakin tutkimuksissa, hyvin monipuolisista ja erilaista tekijöistä. Naisille saaminen ja antaminen oli tärkeämpää kuin miehille, jotka puolestaan kaipaivat toiminnallisuutta. Ikääntyneitä kiinnostivat vapaaehtoistoiminnassa sekä uudet asiat että tuttuus ja mahdollisuus ilmaista omia arvojaan. Pessin ja Oravasaaren (2010) tutkimusten tuloksissa näkyi lyhyesti sanottuna vapaaehtoistyö, jolle oli suuri tarve ja tilaus, ja jolta julkinen sektori odotti paljon, mutta jonka rahoitusmahdollisuudet olivat uhattuina. Vapaaehtoistyön tutkimusta ovat Suomessa tehneet myös Hartikainen (2009), Leskinen (2003), Mustonen (2006), Pääkkönen (2010) ja Rättylä (2009). Pessi (aiemmin Yeung) on kirjoittanut vapaaehtoistyöstä useita artikkeleja (ks. esim. 1999, 2002, 2004a, 2004b, 2005, 2008).

2.1.10 TÄMÄN TUTKIMUKSEN PAIKANTAMINEN

Tämän tutkimuksen näkökulmaa voi Rochesterin ym. (2010) esittämien kolmen paradigman valossa pitää nonprofit-paradigman mukaisena. Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty keskellä valtakunnallisen vapaaehtoisjärjestön organisoimaa toimintaa. Näin tutkimuksen asetelmassa näkyvät monet keskeiset nonprofit-näkökulmaa luonnehtivat tekijät: organisaatio, palkattujen ammattilaisten koordinoimat vapaaehtoistyöntekijät, rekrytointi, koulutus, vertikaalinen me-teille -asetelma yms. Tässä tutkimuksessa voi kuitenkin nähdä myös joitakin elementtejä kansalaisyhteiskunta-paradigmasta siksi, että osa tutkittavan järjestön lomajaksoista oli puhtaasti ruohonjuuritason paikallisosastojen vapaaehtoisten organisoimaa toimintaa. Toisaalta tätäkin toimintaa luonnehti keskusjärjestön asettamat yleiset puitteet ja periaatteet. Kansalaisyhteiskunta-paradigman mukainen toiminta (paikallisosastojen tempaukset, vaikuttamistyö jne.) on siis pääsääntöisesti rajattu pois, jotta pystyttäisiin rakentamaan syvälinen kuvaus yhden paradigman näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa ei siis ole kysely vapaaehtoisten paikallistasolla tekemästä vaikuttamistyöstä, omaehtoisesta toiminnasta jne., jota voisi jo pitää nonprofit-paradigman ulkopuolisena toimintana. Asia toki olisi kiinnostava, mutta vaatisi oman tutkimuksensa. Tässä tutkimuksessa näkökulmana ei myöskään ole vapaaehtoistyö yhtenä vapaa-ajan viettotapana eli "vastuullisen vapaa-ajan" paradigman mukainen näkökulma. Vapaaehtoisilta ei siis kysytty myöskään sitä, miten he vapaa-aikansa viettivät, mitkä vapaa-ajan viettotavat kilpailivat vapaaehtoistyön kanssa, mitä kaikkea he harrastivat, millä tavalla juuri tämä vapaaehtoistyö poikkesi tai oli "vakavampaa" kuin jokin toinen vapaaehtoistyö. Tähän paradigmaan

sisältyviä asioita kyllä tuli esiin aineistossa, vapaaehtoistyö saatettiin mainita mm. harrastuksena, mutta kyseessä ei ollut lähtökohtainen näkökulma. Kyse on pikemminkin siitä, että elävässä elämässä nämä kolme teoreettista paradigmaa väistämättä limittyvät toisiinsa, ”puhtaat” muodot ovat pikemminkin teoriaa kuin käytäntöä.

Tämän tutkimuksen näkökulma on siis nonprofit-paradigman mukainen. Miksi tätä näkökulmaa kannattaa tutkia? Eivätkö monet tutkijat (esim. Rochester ym. 2010) juuri nosta esiin sitä, että olisi tärkeää tutkia muutakin kuin tämän dominantin paradigman mukaista toimintaa? Tutkimuksessa tarvitaan kaikkien näiden kolmen paradigman mukaisia näkökulmia, mutta laadullisessa haastattelututkimuksessa on pureuduttava ja fokusoitava, jotta kohteen syvempi rakenne saadaan esiin. Huolimatta Rochesterin ym. (2010), näkemyksistä, on dominantin paradigman mukainen tutkimus tärkeää edelleen. Seuraavassa esitetään perusteita asialle:

- Suomalainen järjestömuotoinen vapaaehtoistyö on edelleen varsin vähän tutkittua. Nimenomaan syvempi laadulliseen tutkimukseen perustuva ja vapaaehtoisten itsensä näkökulmasta rakentuva tieto on vähäistä
- Kyseessä on kooltaan erittäin suuri alue, pelkästään sosiaali- ja terveysjärjestöissä on yli miljoona henkilöjäsentä (Sosiaali- ja terveysjärjestöt suomessa 2005, 4). Ei siis voida mitenkään väittää, että tämä dominantti paradigma olisi Suomessa vain näkyvä jäävuoren huippu, kansalaistoiminnan yms. ollessa valtava ”pimeä aines”. Molemmat ovat suuria ja ansaitsevat tulla tutkituiksi
- Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö on tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa, suomalaisten ihmisten elämää ja vapaa-ajan viettoa
- Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö on tärkeä hyvinvoinnin tuottamisen areena
- Erityisesti sosiaali- ja terveysjärjestöt elävät kilpailutuksen seurauksena suurten muutosten keskellä. Vaikka kilpailutus ei koskekaan vapaaehtoistyötä suoranaisesti, muokkaa se kuitenkin näitä järjestöjä ja näin sillä voi olettaa olevan välillisiä vaikutuksia myös vapaaehtoistyöhön
- Toimintaympäristön muutoksilla voi olla myös suoranaisia vaikutuksia vapaaehtoistyöhön silloin, kun kunta tai yritys rahoittaa toimintaa ja asettaa näkyviä tai näkymättömiä ehtoja vapaaehtoistyölle
- Vaikka kansainvälinen tutkimus kasvaa koko ajan, kansainväliset suuret vapaaehtoistyön tutkimukset eivät voi keskittyä käsittelemään suomalaista vapaaehtoistyötä syvällisesti
- Muutosten keskellä tarvitaan syvällistä ymmärrystä siitä, mistä juuri suomalaisessa vapaaehtoistyössä on kyse? Vain näin voidaan kehittää sitä sen omaleimaisuus säilyttäen ja huomioiden
- Kolmatta sektori ja siten vapaaehtoistyötä käsitellään usein vain sen kautta mitä se *ei* ole (näkyä jo paradigman nimessäkin: *nonprofit*). Tarvitaan lisää ymmärrystä siitä, mitä se itsessään on, miten sitä voidaan määritellä itsensä kautta, ei vain sen kautta mitä ei ole

– Suomalaisen järjestelmän ytimessä oleva Ray-rahoitus on jatkuvasti uhattuna (ks. esim. Leivonniemen artikkeli Suomen Kuvalehdessä 47/2010, 36-41), siksi on ymmärrettävä lukuja ja numeroita syvällisemmin mitä sillä tuotetaan

Jos tämä perinteisen nonprofit-paradigman mukainen tutkimus sitten on tärkeää, miten tämä tutkimus asettuu suhteessa siihen? Missä määrin voidaan olettaa, että tämä tutkimus ylipäättään kertoo jotain juuri nonprofit-näkökulmasta? Mikä on suomalaisessa yhteiskunnassa tämän nonprofit-näkökulman suhde vapaaehtoistyöhön yleensä?

Suomalainen nonprofit-paradigman mukainen tutkimus on usein käsitellyt vapaaehtoisten motiiveja sekä kysymystä altruismista. Tämän tutkimuksen näkökulma poikkeaa tästä ja täydentää siten tätä tutkimuskenttää.

Tämän tutkimuksen perustana olevat haastattelut muodostavat "näytteen", jota analysoimalla pyritään ymmärtämään jotain laajemmasta kokonaisuudesta. Siksi tämän "näytteen" ja laajemman kokonaisuuden suhdetta on hyvä pohtia hetki. Kuten edellä on todettu, vapaaehtoistyö muodostuu hyvin monista eri alueista ja sitä voidaan luokitella monin eri tavoin. Seuraavassa esitetään perusteluja sille, miksi tämän tutkimuksen "näyte" voi tuottaa tietoa laajemmastakin kokonaisuudesta. Aineiston keruuta yms. pohditaan erikseen luvussa aineisto ja sen analyysi, mutta tässä nostetaan esiin "näytteen" edustavuuden kannalta keskeisiä lähtökohtia. Asiaan palataan myös diskussiossa tutkimuksen lopussa.

Vaikka urheilu ja liikunta ovat vapaaehtoistyön alueita, joihin suomalaiset useimmin osallistuvat, on sosiaali- ja terveysalan toiminta toisella sijalla (Yeung 2002, liite 3, taulukko 3). Sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistyö on siten määrällisestikin suuri. Tätä tärkeämpi asia, varsinkin kun asiaa tarkastellaan sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta, on se, että suomalaisten *mielikuvia* vapaaehtoisuudesta luonnehtii sosiaali- ja terveysala ja erityisesti lasten ja nuorten kanssa tehty auttamistyö (Yeung 2002, 19). Tämän tutkimuksen aineisto sisältää nimenomaan sellaisten vapaaehtoisten haastatteluja, jotka toimivat sosiaali- ja terveysalan järjestössä vapaaehtoistyöntekijöinä lasten ja nuorten kanssa. Näin tutkimuksen aineisto uppoutuu suoraan siihen ytimeen, joka luonnehtii suomalaisten vapaaehtoistyötä koskevia käsityksiä ja mielikuvia. Haastateltavat toteuttavat valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoisjärjestön vuosikymmeniä organisoimaa lasten ja nuorten kanssa tehtävää lastensuojelullisista lähtökohdista tehtävää vapaaehtoistyötä.

Tämän tutkimuksen aineisto on siinä mielessä peräisin episodisesta vapaaehtoistyöstä, että leirit toteutetaan yhden yleensä noin viikon kestävä "episodin" mittaisina. Toisaalta vapaaehtoinen voi osallistua kesän aikana useille leireille, ja leirejä on myös talvella. Viikossa on 168 tuntia, ja vapaaehtoinen on läsnä koko tämän ajan leirillä. Jos tämä tuntimäärä jaettaisiin tasaisesti vuoden jokaiselle kuukaudelle, tarkoittaisi jo yksi leiri 14 tunnin kuukausittaista osallistumista vapaaehtoistyöhön ja kaksi leiriä 28

tunnin kuukausittaista osallistumista. Suomalaiset osallistuvat vapaaehtoistyöhön keskimäärin 18 tuntia kuukaudessa, joten leiritöinnän vapaaehtoisten tuntimääräinen osallistuminen vuodessa on varsin lähellä suomalaisten keskimääräistä osallistumista. Aineistosta myös ilmenee se, että monet vapaaehtoiset olivat mukana vuodesta ja jopa vuosikymmenestä toiseen. Tästä näkökulmasta katsottuna tämän tutkimuksen informantteina olevat vapaaehtoiset ovat osallistumisensa tuntimäärältä varsin tyypillisiä suomalaisia vapaaehtoisia.

Tutkimuksen perustana olevan aineiston voi olettaa kuvaavan tyypillistä sosiaali- ja terveysalan järjestömuotoista vapaaehtoistyötä. Pohdintaluovassa tarkastellaan lähemmin sitä kuinka laaja induktiivinen yleistys tutkimuksesta on mahdollista tehdä.

Tämä tutkimus jäsentyy osaksi vapaaehtoistyön tutkimustraditiota. Toisaalta tämä tutkimus on myös osa sosiaalisten representaatioiden tutkimusta. Näitä kahta ei ilmeisesti ole aiemmin yhdistetty toisiinsa. Tämä on siinä mielessä yllättävääkin, että Moscovicin (2000, 34) mukaan monet yhdistykset ovat yksi tyypillisimmistä sosiaalisten representaatioiden esiintymisalueista, ja juuri "vastuullisten amatöörien" puheessa sosiaaliset representaatiot elävät. Vapaaehtoistyö näyttäisi siis kietoutuvan sosiaaliin representaatioihin monin tavoin jo teorian perustajankin mukaan, mutta näitä kahta asiaa yhdistävää tutkimustraditiota ei ole olemassa. Tässä tutkimuksessa etsitään kuitenkin juuri vapaaehtoistyöntekijöiden puheissa (=haastattelut) eläviä sosiaalisia representaatioita. Seuraavassa esitellään sosiaalisten representaatioiden teoria sellaisena kuin se kirjallisuudessa ilmenee. Luvun loppuosassa myös kehitään ja muokataan sosiaalisten representaatioiden teoriaa tämän tutkimuksen ja yleensäkin laadullisen haastattelututkimuksen tarpeisiin soveltuvaksi tavalla, jota ei ilmeisesti ole aiemmin tehty.

2.2 SOSIAALISET REPRESENTAATIOT

Sosiaalisten representaatioiden teoria on yksi sosiaalipsykologinen ajattelutapa. Sen alkuperäinen kehittäjä oli Moscovici (1961, 2007), mutta jo muutamia vuosia teorian esittelyn jälkeen se alkoi saada seuraajia, jotka edelleen kehittivät teoriaa. Sosiaalisten representaatioiden kenttää voi nykyisin luonnehtia valtavaksi. Teoriaa on hyödynnetty lukemattomissa tutkimuksissa. Teorian kehittymisen myötä on syntynyt erilaisia koulukuntia, ja eri tutkijoilla saattaa olla erilainen käsitys teorian tietystä osasta. Suuren suosion myötä on luonnollista, että myös kritiikkiä on noussut esiin. Sosiaalisten representaatioiden teoria esitellään tässä lähinnä Moscovicin ja hänen oppilaansa Abricin (ks. esim.1993, 2001) näkökulmasta.

Suomessa sosiaalisten representaatioiden teoriaa on sosiaalipsykologiassa käytetty mm. tiedon sosiaalipsykologian tutkimisessa (Pirttilä-Backman

1993), mielisairauden tutkimuksessa (Räty 1986), masennuksen selitysmallien tutkimuksessa (Tontti 2000). Sakki (2010) on tutkinut Euroopan yhdentymiseen liitettyjä mielikuvia ja käsityksiä eri EU-maissa. Sosiaalisten representaatioiden teoriaa on käytetty myös esimerkiksi ruoan sosiaalisen representaation tutkimuksessa (Huotilainen 1995).

Sosiaalisten representaatioiden teorian avulla on mahdollista tarkastella niitä ajatuksia, käsityksiä, ideoita ja arvoja, jotka ovat ihmisille yhteisiä. Ne mahdollistavat kommunikaation sekä ohjaavat toimintaa. Yleensä sosiaalisten representaatioiden määritelmänä käytetään Moscovicin itsensä esittämää seuraavaa näkemystä:

a system of values, ideas and practices with a twofold function: first, to establish an order which will enable individuals to orientate themselves in their material and social world and master it; and secondly to enable communication to take place among the members of a community by providing them with a code for social exchange and a code for naming and classifying unambiguously the various aspect of their world and their individual and group history. (Moscovici 2000, 12)

Moscovici on esittänyt sosiaalisten representaatioiden teorian ensimmäisen kerran kuusikymmenluvun alussa (Moscovici 1961, 2007). Hän kuvaa psykoanalyttisen käsitteistön ja ajattelutavan leviämistä ja muuttumista osaksi ihmisten arki ajattelua. Sosiaalisten representaatioiden lähestymistapa soveltuukin erityisen hyvin tarkastelemaan sitä, miten alun perin tuntematon asia – Moscovicin väitöskirjassa tieteellinen teoria – muuttuu tutuksi asiaksi ja osaksi arkista ajattelua. Tässä prosessissa Moscovici hahmottelee erilaisia vaiheita.

Ensimmäisessä vaiheessa tuntematon asia herättää ihmisissä hämmästyä ja mahdollisesti torjuntaa. Lääkkeetön lääketieteellinen hoito – psykoanalyysi – tuntui ihmisistä alun perin vieraalta ajatukselta. Vähitellen hoitomuotoa alettiin verrata rippiin, eikä se tuntunut enää niin oudolta. Tätä ensimmäistä vaihetta sosiaalisten representaatioiden muodostumisessa kutsutaan ankkuroinniksi. (Moscovici 2000, 42–49) Ankkuroinnissa vieras ja meidän tavanomaisia ajattelumme kategorioita häiritsevä asia yhdistetään meille entuudestaan tuttuun ja hyväksyttyyn ajattelun kategoriaan. Moscovicin sanoin siinä ”yksinäinen vene kiinnitetään sosiaalisen maailmamme poijuun”. Ankkurointi on siis jonkin asian luokittelua ja nimeämistä. Pyrkimyksenä on näin vähentää vierauden aiheuttaman uhkan kokemusta, sillä ilman kategoriaa olevat ja nimettömät asiat ovat jollain lailla pelottavia. Ankkuroinnissa objekti saa myös joko negatiivisen tai positiivisen arvon, neutraalia vaihtoehtoa ei Moscovicin mukaan ole. Näennäisestikin neutraali luokittelu sisältää aina arvottamista. (Moscovici 2000, 42–43) Ankkuroinnin käsitettä on sittemmin laajennettu. Esimerkiksi Kalampalakis ja Haas (2008) ovat määritelleet ankkuroinnin myös siten, että edellisen merkityksen lisäksi se voi tarkoittaa sitä, että tuntematon asia pysyy

jatkossakin varsin vieraana ja Doise (1993) on jakanut ankkuroinnin käsitteen psykologiseen, sosiologiseen ja sosiaalispsykologiseen ankkuroitumiseen.

Toisena osana sosiaalisen representaation syntyä on objektivointi. Sosiaaliset representaatiot ovat tässä muuttuneet osaksi arkitodellisuutta. Niistä on tullut osa ajatteluamme ja puhettamme, ja ne ohjaavat toimintaamme. Moscovicin mukaan objektivoinnissa "tuntematon saturoidaan todellisuudella" siten, että tuntemattomasta asiasta tulee yksi todellisuuden keskeinen ja oleellinen tuntomerkki. Kyseessä on kuitenkin pitkä prosessi, sukupolven ja lähes vuosisadankin kestävä asia. Edelliselle sukupolvelle hämmästyttävä ja uskomaton teoria voi seuraavalle olla itsestään selvä. (Moscovici 2000, 49) Objektivoinnin myötä asia saa myös eräänlaisen figuratiivisen ytimen (Moscovici 2000, 50). Moscovicin mukaan tässä on kyseessä "kuvien tai mielikuvien kompleksi, joka näkyvästi tuottaa ajatusten ja käsitysten kompleksin". Psykoanalyysistä peräisin olevan psyyken jakautuminen tietoiseen ja tiedostamattomaan sekä torjunnan näiden välille synnyttämä kompleksisuus on yksi esimerkki asiasta. (Moscovici 2000, 50) Se kuinka visuaalinen tämän figuratiivisen ytimen tulee olla, jää hieman avoimeksi. Moscovici (2000, 50) kuitenkin vertaa figuratiivista ydintä paradigmaan, joten figuratiivisen ytimenkään ei siten välttämättä tarvitse olla yksinkertaisen kuvallinen, vaan se voi olla "mielikuvallinen", mihin Moscovicin esimerkki psyykestäkin viittaa.

Kolmantena vaiheena on naturalisointi. Kun tuntematon on muuttunut niin tutuksi, että sitä voidaan käyttää muiden tuntemattomien asioiden ankkuroinnin alustana, se on naturalisoitunut. Sana psykoanalyysi on nykyisin jo niin tuttu, että lukuisia asioita voidaan pitää "psykoanalyysinä" tai "psykoanalyttisena", vaikkapa romaania, taideteosta tms. Koko yhteiskuntaamme on sanottu toisinaan sanottu narsistiseksi (esim. Steinbock 1993).

Edellä oleva kuvaa sitä hidasta, jopa sata vuotta kestävästä prosessista, jonka aikana sosiaalinen representaatio syntyy, ja se on yleisin tapa, jolla sosiaaliset representaatiot kirjallisuudessa esitetään. Moscovicin ajattelun taustalla vaikuttaa kuitenkin tämän lisäksi tärkeä jaottelu, jonka hän esittelee teoksissaan, mutta yleensä melko lyhyesti. Ajattelu on kuitenkin sosiaalisten representaatioiden teorian ymmärtämisen kannalta tärkeä. Kyseessä on jako kahteen erilaiseen maailmaan.

Moscovici jakaa todellisuuden kahteen erilaiseen osaan, konsensuaaliseen ja esineellistyneeseen maailmaan. Erottelu muistuttaa jakoa sakraaliin ja profaaniin todellisuuteen. Moscovici on todennut, että aiemmin maailma oli ainakin jossain määrin jakautunut sakraaliin ja profaaniin todellisuuteen. Sakraali todellisuus oli kunnioitusta herättävä ja tavallisen ihmisen elämästä etäinen todellisuus, kun taas käytännön elämä ja arjen askareet tapahtuivat profaanissa maailmassa. Nämä maailmat olivat täysin erilaisia, niiden sisältämä tieto oli erilaista. Maailmat olivat myös erillisiä, vaikkakin niiden välillä oli toisinaan mahdollista liikkua. Moscovici toteaa, että tämä jako on

nyt hylätty ja korvattu toisenlaisella jaolla konsensuaaliseen ja reifikaaliseen maailmaan. Konsensuaalisessa maailmassa yhteiskunta on näkyvä, jatkuvassa luomisen tilassa, merkitysten ja tarkoitusten "kyllästämä". Ihmisen oma ääni kuuluu ja sitä pidetään tärkeänä. Esineellistyneessä maailmassa sen sijaan yhteiskunta näyttäytyy jähmeänä, muuttumattomana kokonaisuutena, joka on välinpitämätön yksilöllisyyttä ja yksilöllistä identiteettiä kohtaan. Ihminen nähdään siinä lähinnä objektina. Modernin ihmisen identiteetin puute onkin hänen psyykkisen pahoinvointinsa suurin aiheuttaja. Konsensuaalinen maailma sen sijaan sisältää tasa-arvoa, vapautta, "vastuullisia amatöörejä", yhdistyksiä, toreja, kahviloita ja niissä vapaasti virtaavaa keskustelua. Se on juuri sitä aluetta, jossa arkitieto ja sosiaaliset representaatiot elävät. Esineellistynyt maailma puolestaan sisältää professioita, oppiarvoja, epätasa-arvoisia rooleja ja sitä luonnehtii tieteellinen tieto. Näiden kahden maailman välillä on raja, joka jakaa sekä psykologisesti että fyysisestikin todellisuuden kahteen osaan. (Moscovici 2000, 33–34)

Moscovicin jakoa kahteen erilliseen todellisuuteen on kritisoitu erityisesti tieteen ja arkitiedon erottamisen osalta (Purkhardt 1993; Bauer–Gaskell 1999; Collavin 2007). Samalla on nostettu esiin näkemyksiä, joiden mukaan näiden kahden maailman ydinprosessit olisivat sellaisia, jotka vaikuttaisivat sekä arkitiedon että tieteellisen tiedon rakentumiseen. Molempia luonnehtisivat siten sekä konsensuaaliset että esineellistävät prosessit. Samalla Moscovicin näkemys siitä, että sosiaaliset representaatiot nähtäisiin nykyisin lähinnä suodatettuna arkitietona on kyseenalaistettu ja kysytty eikö vaikutus ole molemminsuuntainen? (Bauer–Gaskell 1999; 2008; Collavin 2007; Jovchelovitch 2008; Purkhardt 1993)

Vaikka Moscovici on painottanutkin tutkimuksissaan tieteellistä tietoa sosiaalisten representaatioiden raaka-aineena, täytyy myös konsensuaalisen maailman itsensä pystyä rakentamaan sosiaalisia representaatioita. Tuntuisi oudolta ajatella, että arkitieto ja konsensuaalisen maailman asiat olisivat aina peräisin esineellistyneestä maailmasta. Esimerkiksi Jodeletin (1991) tutkimukset sosiaalisesta representaatiosta ja hulluudesta eivät sovi Moscovicin esittämään malliin ainakaan aivan sellaisenaan.

Sosiaalisissa representaatioissa voidaan havaita myös rakenne. Ranskalainen koulukunta (Abric, Flament, Guimelli ym.) on keskittynyt sosiaalisen representaation rakenteeseen. Tämä koulukunta on myös tehnyt useita empiirisiä tutkimuksia ja kokeita, joilla se on pyrkinyt todistamaan ydin–periferia-jaon todenperäisyyden. Menetelmissä ovat usein yhdistyneet sekä tilastolliset että laadullisetkin lähestymistavat. (ks. esim. Abric 1995, 2001)

Abric (1993, 2001) katsoo laajentaneensa suoraan Moscovicin teoriaa tekemällä jaon ytimen ja periferian välillä. On kuitenkin jossain määrin epäselvää, voidaanko katsoa Abricin ajatusten nousevan suoraan siitä, mitä Moscovici tarkoittaa ytimellä (Philogene 2001). Guimelli (1993) on todennut, että terminologinen ero ei välttämättä ole oleellista. Selvyyden vuoksi

todettakoon, että tässä tutkimuksessa katsotaan ytimen olevan pikemmin ydinmerkitys kuin jonkinlainen konkreettinen visuaalinen ilmentymä.

Abric määrittelee ytimen seuraavasti:

The organization of a social representation presents a specific characteriric: it is organized around a central core constituted of a several elements that give the representation its meaning. (Abric 2001, 44)

Ydin on sosiaalisen representaation tärkein osa, jonka varaan kaikki muu rakentuu. Se yhdistää sosiaalisen representaation muut osat ja strukturoi koko sosiaalisen representaation. Abric toteaa, että kaksi muuten samansisältöistä representaatiota voi olla radikaalisti erilaisia, jos niiden ydin on erilainen (em. 44). Edellä esitettyjen funktioiden lisäksi ytimellä on kolmenlaista arvoa. Sillä on *symbolista* arvoa, joka tarkoittaa sitä, että ydin symbolisoi koko sosiaalista representaatiota (em. 45). Se on koko sosiaalisen representaation "edustaja", jonka on välttämättä oltava läsnä. Ytimen muuttaminen toiseksi muuttaisi koko symbolisen merkityksen ja arvon, ja sosiaalinen representaatio ei enää olisi sama. Ytimellä on myös *assosiatiivista* arvoa. Koska ytimellä on tavallaan edullisempi sijainti, se yhdistää useampia sosiaalisen representaation elementtejä kuin yksikään perifeerisempi alue. (em. 46) Ytimellä on myös *ekspressiivistä* arvoa. Keskeisen sijaintinsa johdosta sillä on paremmat mahdollisuudet olla esillä verbaalisessa kommunikaatiossa kuin perifeerisillä elementeillä. Juuri tämän vuoksi jonkin asian määrällinen esiintyminen sosiaalisessa representaatiossa on Abricin mukaan tärkeä indikaattori sen ekspressiivisistä arvosta ja siten keskeisestä sijainnista, ts. siitä että asia lukeutuu osaksi ydintä.

Sosiaalisen representaation rakenteeseen kuuluu ytimen lisäksi periferia. Se edustaa sosiaalisen representaation muuttuvaa osaa, joka on suhteessa ulkomaailmaan. Perifeeriset tekijät ovat siten helpoimmin lähestyttävissä, konkreettisimpia ja elävimpiä osia koko sosiaalisesta representaatiosta. Periferian Abric näkee vastaavan kolmeen primordiaaliseen funktioon. Periferia *konkretisoi* sosiaalisen representaation. Se sijaitsee todellisuuden ja ytimen välissä ja on siten riippuvainen ympäröivästä tilanteesta. Voisi sanoa periferian konkretisoivan osan edustavan sosiaalisen representaation situationaalisia funktioita ja elementtejä. Moscovicin (2000, 42–49) mukaan ankkuroinnissa vallitseva keskeinen prosessi on tuntemattoman muuttaminen tutumpaan, jotenkin konkreettisempaan muotoon. Siten ei olekaan yllättävää, että Abric (2001) näkee ankkuroinnin olevan se keskeinen mekanismi, jonka varassa periferia ja sen konkretisoiva funktio syntyy.

Periferian toinen tärkeä funktio Abricin (2001) mukaan on adaptaatio. Tämä on välttämätön asia, jotta sosiaalisella representaatiolla voisi olla juuri sitä dynaamisuutta, jonka kautta Moscovici hakee eroa sosiaalisten ja kollektiivisten representaatioiden välillä (Moscovici 2000, 30–36). Ilman tätä sosiaalinen representaatio olisi staattisempi. Abricin (2001) mukaan adaptaatio tarkoittaa sitä, että periferia on joustavampi kuin ydin, ja se

kykenee tämän vuoksi sopeuttamaan sosiaalisen representaation uuteen tilanteeseen nopeastikin. Uusi tieto tai ympäristön muutos on mahdollista integroida sosiaaliseen representaatioon tämän periferian adaptatiivisen funktion myötä. Uusi asia voidaan tämän adaptaation avulla joko marginalisoida sosiaalisessa representaatiossa tai se voidaan määritellä uudelleen ytimen kanssa yhteensopivammalla tavalla. Tämä adaptaatio mahdollistaa myös sen, että sosiaalisessa representaatiossa voi olla yksilöiden välistä vaihtelua, ts. ydin on sama, mutta periferia muuttuu. (Abric 2001)

Kolmas periferian funktio on Abricin (2001) mukaan defensiivisyys. Tämän Abric näkee niin, että ydin suojaa itseään muutoksilta, koska tämä muutos kaataisi koko sosiaalisen representaation. Ytimen suojautumisen Abric (2001) näkee tässä siten, että perifeerisellä systeemillä on defensiivinen funktio. Abric (2001) toteaa, että tämä periferian elementti toteuttaa sitä, mitä Flament kutsuu "iskunvaimentimeksi" (ks. myös Flament 1994).

Sosiaalisten representaatioiden teoria on saanut myös kritiikkiä. Edellä on kuvattu kahden maailman väliseen jakoon liittyvä kritiikki. Kuitenkin yksi yleisimmistä sosiaalisten representaatioiden kritiikinaiheista kohdistuu siihen, että teoriaa on pidetty epäselvänä tai epämääräisenä, koska sosiaaliselta representaatiolta puuttuu selkeä määritelmä (ks. esim. Jahoda 1988). Tämä epämääräisyys-kritiikki on kuitenkin itsessään ehkä osin epämääräistä. Onhan Moscovici esittänyt määritelmän sille, mikä sosiaalinen representaatio on – määritelmä on tämänkin alaluvun alussa. Lisäksi Moscovici on tarkentanut tätä näkemystään läpi tuotantonsa. Moscovicin kirjoituksia ja sosiaalisten representaatioiden teoriaa on kritisoitu myös vaikeaksi (Moscovici 2001, 224–225). Tähän Moscovici on vastannut tutkimuskohteenkin olevan monimutkainen, monin verroin mutkikkaampi kuin vaikkapa luonnontieteiden tutkimuskohteen. Hieman ironisesti hän on todennut, että pitäisikö sosiaalipsykologisen teorian olla helpompi tai yksinkertaisempi kuin muiden (em. 227)? Moscovici on kuitenkin toisaalta myöntänyt, että kyseessä on teoria, jota kehitetään edelleen (em. 223).

Kuitenkin kysymys siitä missä sosiaalisten representaatioiden rajat kulkevat, on tärkeä. Kun sosiaalinen representaatio on useiden ihmisten jakamaa arkitietoa, voisi ajatella että sen tulee olla esiintymisympäristössään jossain määrin tärkeä asia. Muussa tapauksessa sillä tuskin olisi sitä kommunikaatiota ja toimintaa rakentavaa merkitystä, jonka Moscovici sille antaa. Wagner (1996) katsookin, että sosiaalisen representaation on oltava jollain lailla julkinen, keskeinen ja oleellinen sille sosiaaliselle ryhmälle, jossa se esiintyy. Tästä seuraa se, ettei mitä tahansa asiaa voida kutsua sosiaalisesti representaatioksi. Kun sosiaaliselle representaatiolle ajatellaan ydin ja periferia, tarkoittaa sekin, että sosiaalinen representaatio jossain määrin tiivistää yhteisössä tai kulttuurissa vallitsevaa tietoa. Hieman avoimeksi kuitenkin jää se, kuinka laajalti sosiaalinen representaation pitää olla jaettua, jotta se olisi sosiaalinen representaatio? Mutta ehkä tässäkin

kohden voidaan ajatella, että kyseessä on sosiaalisen ryhmän määrittelyjen rajat.

Billig (1991,1993) on erottanut sosiaalisten representaatioiden teoriassa toisistaan universalismin ja partikularismin. Ankkurointia hän pitää universaalina asiana, ihmisen luontaisena tapana verrata ajatuksiinsa asioita entuudestaan tuttuihin asioihin. Objektifikaation hän puolestaan näkee partikulaarina asiana, koska ihminen ei välttämättä objektivoi tiettyä asiaa ajatuksiinsa. Sosiaalinen representatio sisältäisi myös modernin yhteiskunnan tuolle puolelle traditionaalsiin yhteiskuntiinkin ulottuvan osan ankkuroinnin kautta. Näin sosiaalisen representaation teoriolla on itsessään universaali ulottuvuus, mutta voisi kuitenkin sanoa, että Moscovici ei etsi niinkään universalismeja kuin sitä mikä on jaettua nykyisessä yhteiskunnassa. Hän on todennut, että juuri nykyinen moderni yhteiskunta on sitä aluetta, jossa sosiaaliset representaatiot elävät. Vaikka – kuten todettiin – hän ei täsmälleen ottaen rajaakaan pois traditionaalisia yhteiskuntia, ovat ne kuitenkin pikemminkin staattisten kollektiivisten – voisi sanoa ”durkhamilaisten” – representaatioiden aikakautta.

Moscovicin ajattelussa voi nähdä historiallisen jatkumon, jossa traditionaalinen sakraalin ja profaanin ja staattisten kollektiivisten representaatioiden aika on muuttunut joustavammaksi ja dynaamisemmaksi sosiaalisten representaatioiden aikakaudeksi. Vaikka ilmeisesti onkin niin, ettei Moscovici tarkalleen ottaen ole väittänyt etteikö sosiaalisia representaatioita olisi voinut olla jo traditionaalisessa yhteiskunnassa, niin kuitenkin hänen ajattelunsa pääsuunta on staattisuudesta kohti dynaamisuutta. Kun yhteiskunta tulee internetin kehittymisen myötä yhä ”dynaamisemmaksi” reaaliaikaisine medioineen, niin mielenkiintoinen kysymys on sekin, että nopeutuuko sosiaalisten representaatioiden muodostumisprosessi? Toisin sanoen, tapahtuuko objektivoituminen nopeammin kuin ennen?

Moscovici sijoittaa esineellistyneeseen maailmaan erilaiset säännöt, kiellot, rajoitukset, hierarkiat, tieteen sekä identiteettiongelmien. Esineellistynyt maailma on asemaan, arvoon ja koulutukseen perustuvien organisaatioiden ja järjestelmien maailma, jossa ihminen ei tule kohdatuksi omana itsenään, vaan sen kautta minkä aseman hän on onnistunut saavuttamaan. Tämä on myös tieteellisen tiedon maailma. Tämä ei kuitenkaan voi tyydyttää ihmistä pohjimmiltaan, vaan hän kokee olevansa vieraantunut ja vailla identiteettiä. Tämän maailman vastakohtana on konsensuaalinen maailma, jossa ihmiset elävät tasa-arvoisina, keskustelevalle, pohdiskelevat ja kokevat olevansa vapaita. Tämä maailma antaa heille kuulumisen tunteen ja identiteetin. Tätäkin maailmaa luonnehtii järki, mutta kyse on pikemmin arkijärjestä kuin tieteellisestä systemaattisesta tiedosta. Tämä maailma elää Moscovicin mukaan kahviloissa, toreilla, vapaissa keskusteluissa ja yhdistyksissä. Se on sosiaalisten representaatioiden valtakunta. (Moscovici 2000, 34)

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään sosiaalisten representaatioiden teoriasta muutamia alueita. Toinen on jako konsensuaaliseen ja esineellistyneeseen maailmaan, toinen on jako ytimeen ja periferiaan. Konsensuaalisen ja esineellistyneen maailman jaossa hyödynnetään Moscovicin teoreettista ajattelua, ytimen ja periferian välisen suhteen määrittelyssä Abricin teoriaa. Tutkimuksen aineisto on kerätty yhtenä hetkenä, joten sen avulla ei tutkita ajassa eteneviä ja muutosta tuottavia prosesseja, vaikkakin kahden maailman välisessä suhteessa voidaan hahmottaa joitakin prosesseja ikään kuin vapaaehtoisten haastatteluhetkellä tuottamina mielikuvina näiden maailmojen välisistä prosesseista.

Sosiaalisten representaatioiden teoriaa ei ilmeisesti aiemmin ole käytetty vapaaehtoistyön tutkimuksessa. Kuitenkin Moscovicin (2000) kuvaus konsensuaalisesta maailmasta sopii hyvin yhteen vapaaehtoistyön kanssa. Moscovici (2000, 34) myös toteaa aivan suoraan, että nimenomaan yhdistykset ovat yksi esimerkki konsensuaalisesta maailmasta. Yhdistystoiminnan kulmakivistä yksi on vapaaehtoistyö, jonka voi katsoa olevan juuri sitä mitä Moscovici tarkoittaa "vastuullisella amatööriillä", vaikka sana sellaisenaan ei ehkä nykyiseen kielenkäyttöön istukaan (Moscovici 2000, 34).

Tutkimuksessa painopiste on konsensuaalisen maailman sisällössä, merkityksissä ja sosiaalisen representaation rakenteessa. Näitä lähestytään käsityksen käsitteen avulla. Tämä raja on välttämätöntä tehdä, jotta aineiston analyysi olisi mahdollista. Itse analyysia tarkastellaan myöhemmin luvussa 3. Käsitys on kuitenkin sana, joka sopii hyvin sosiaaliin representaatioihin, jotka Moscovicinkin (2000, 12) mukaan muodostuvat juuri näistä: "system of values, ideas..." Esineellistynyt maailma tulee kuitenkin mukaan siltä osin kuin aineistossa on sitä koskevia käsityksiä, ikään kuin eräänlaisena taustana vapaaehtoistyölle. Oleellisia ovat ne merkitykset, joita vapaaehtoiset antavat toisaalta konsensuaaliselle ja toisaalta esineellistyneellekin maailmalle. Mielenkiinnon kohteena on myös näiden kahden maailman välinen suhde sellaisena kuin se vapaaehtoisten vastauksissa ilmenee. Näkökulma on siten ikään kuin konsensuaalisesta maailmasta "sisältäpäin", esineellistyneen maailman ollessa "ulkopuolella". Tämä näkyy jo itse haastattelutilanteissa, jotka tapahtuivat keskellä vapaaehtoistyötä, ts. tilanteissa joissa sosiaalisen representaation saattoi olettaa olevan aktivoitunut. Kahden maailman suhteen tarkastelun painopiste on siten lähinnä niissä vaikutuksissa, joita esineellistyneellä maailmalla on vapaaehtoistyön konsensuaaliseen maailmaan, ei siinä miten vapaaehtoistyö vaikuttaa esineellistyneeseen maailmaan – näkökulma joka olisi sekin hyvin mielenkiintoinen.

Tutkimuksessa on mahdollista tarkastella sitä kysymystä, että miten erillisiä nämä kaksi maailmaa ovat toisistaan tai miten riippuvaisia ne ovat toisistaan? Voiko vapaaehtoistyön ajatella olevan Moscovicin näkemystä seuraten eräänlaista suodattunutta ammattityötä, toisin sanoen esineellistyneestä maailmasta peräisin olevan tiedon varaan rakentunutta

arkitietoa, jota hyödynnetään amatöörimäisessä toiminnassa, vai onko kyse jostain muusta? Luoko vapaaehtoistyön konsensuaalinen maailma itse sosiaalista representaatiota, vai onko se kokonaan peräisin esineellistyneestä maailmasta? Tutkimus avaa siten mahdollisuuksia tarkastella Moscovicin esittämää kahden maailman jakoa ja pohtia sosiaalisten representaatioiden teoriaa myös tältä osin.

Tutkimuksen lähtökohta sisältää siis oletuksen siitä, että vapaaehtoistyö on sosiaalinen representaatio. Vapaaehtoistyö ei ole mikä tahansa yhteiskunnassa vallitseva käsite, vaan voimakkaasti esillä oleva jaettu ja julkinen asia. Ilmiötä voi pitää tuttuna suurimmalle osalle suomalaisia aikuisia (ks. esim. Yeung 2002). Se täyttää siis näin lähtökohtaisesti sosiaalisen representaation määritelmän. Sosiaalinen representaatio rakennetaan vapaaehtoisten käsitysten pohjalta. Oletuksena on, että kun aineisto on luokiteltu, on saatu kuva sosiaalisesta representaatiosta. Tämän jälkeen tätä sosiaalista representaatiota tarkastellaan ydin–periferia-jäsenyyksen avulla. Koska tämän tutkimuksen aineisto on kerätty yhdellä haastattelukierroksella, ei ole mahdollista käyttää aivan samoja menetelmiä kuin mitä yleensä ydin–periferia-jaon tutkimisessa on perinteisesti käytetty. Perinteisesti ensin kartoitetaan representaation sisältö kokonaan, seuraavassa vaiheessa muodostetaan yleensä tutkittavien itsensä kanssa käydyn dialogin perusteella eräänlainen hypoteesi ytimestä ja lopuksi eliminoidaan pois muut kuin keskeiset ytimeen kuuluvat tekijät. Toisinaan tämän lisäksi saatetaan vielä haastatella informantteja uudelleen ytimen ja periferian suhteiden tarkentamiseksi. (Abric 1993, 1995, 2001)

Tässä tutkimuksessa oletetaan siis, että tutkimuksen tuloksena syntyvät luokat muodostavat sosiaali- ja terveysalan järjestömuotoisen vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation. Osa niistä on keskeisiä ydintekijöitä, osa perifeerisempiä. Laadullisessa tutkimuksessa on väistämätöntä, että aineiston muodostamat luokat syntyvät vasta, kun haastattelu tai aineiston keruu on takana. Ilman uusintahaastattelua ei voida kysyä informanteilta miten he nämä luokat järjestäisivät, eikä tämä välttämättä olisi mielekästäkään, koska luokat edustavat laadullisia kokonaisuuksia, joista informantit eivät olleet välttämättä lainkaan tietoisia. Toisaalta aineistosta voidaan löytää viitteitä, tehdä tulkintoja ja johtopäätöksiä, jotka mahdollistavat tämän ydin–periferia-jaon tekemisen. Kyse on siis laadulliselle tutkimukselle tyypillisestä vuoropuhelusta informantteja edustavan aineiston sekä tutkijan välillä. Ydin–periferia-jakoa voidaan myös peilata kirjallisuutta vasten ja saada siten lisävahvistusta esitetylle näkemykselle. Lisäksi määrällinenkin analyysi on osin mahdollinen. Luokkien sisältämien käsitysten määrä vaihteli huomattavasti. Suuri luokka on yksi Abricinkin (2001) määritelmän mukainen viite siitä, että kyseessä saattaa olla ydintekijä. Pieni luokka puolestaan viittaa periferiaan. Vaikka johtopäätöstä ei suoraan näiden tekijöiden välillä voi tehdä, eikä se olisi laadullisessa tutkimuksessa mielekästäkään, voi niitä käyttää apuna.

Tutkimuksessa kehitetään Abricin esittämää ytimen määritelmää. Abricin esittämä ytimen ekspressiivinen arvo jaetaan kahteen osaan: eksplisiittiseen ekspressiiviseen arvoon ja implisiittiseen ekspressiiviseen arvoon. Eksplisiittinen ekspressiivinen arvo tarkoittaisi tietyn käsityksen ilmenemistä sellaisenaan aineistossa. Eksplisiittinen ekspressiivinen arvo voitaisiin saada laskemalla aineistosta vapaaehtoisten useimmin käyttämät vapaaehtoistyötä kuvaavat sanat. Näin ei ole tehty. Laadullisessa tutkimuksessa, jossa etsitään aineiston taustalla olevia merkityksiä, tämä johtaisi aineiston "ohittamiseen". Laadullisen tutkimuksen aineisto on moniulotteista ja informantit saattavat lähestyä samaa asiaa tai merkityskokonaisuutta eri sanoin. Pintatasoa oleellisempaa onkin juuri se, mihin informantin puhe viittaa. Tämän määrittely on tietenkin siinä mielessä erilaista kuin tiettyjen samojen sanojen etsiminen, että tämä edellyttää tulkintaa. Ilman tulkintaa ei kuitenkaan voida rakentaa syvällistä ymmärrystä, joka laadullisen tutkimuksen tavoitteena on.

Tiettyjen samojen sanojen sijaan tässä tutkimuksessa on keskitytty implisiittiseen ekspressiiviseen arvoon. Sekin on määrällistä siinä mielessä, että kyseessä on vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation muodostavien merkityksien mittaaminen. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa kunkin luokan sisältämien käsitysten määrän laskemista. Sosiaalisen representaation ydintä ei siis määritellä sen mukaan kuinka monta kertaa vapaaehtoinen käyttää eksplisiittisesti tiettyä sanaa, vaan sen mukaan, kuinka monta kertaa hän käyttää sanaa, joka implisiittisesti on yhteydessä tiettyyn merkitykselliseen kategoriaan – kategoriaan, josta informantti ei välttämättä puhuessaan ole itse tietoinen, ja joka rakentuu vasta tutkimusprosessin kuluessa. Toisin sanoen luokkien määrällinen koko kertoo siitä kuinka usein luokassa olevat asiat olivat esillä, vaikkakin informantit saattoivat käyttää niistä erilaisiakin ilmauksia. Jos esimerkiksi tietty informantti on puhunut tyttöjen ja poikien tasapuolisesta huomioimisesta ohjelmassa ja toinen lasten laiturilla olon valvomisen tärkeydestä, on katsottu toisen puhuvan oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta ja toisen huolenpidosta, mutta molempien eettisyydestä. Näin molempien informanttien puhe viittaa implisiittisesti samaan kategoriaan, vaikka he eivät tätä kategoriaa haastatteluhetkellä tiedostaneetkaan. Kun näiden kategorioiden sisältämät käsitykset lasketaan yhteen, saadaan implisiittinen ekspressiivinen arvo. Haastatteluhetkellä implisiittinen asia on tutkimuksessa siis avattu, ja muutettu sellaiseen muotoon, että se voidaan ilmaista myös numeroina. Abricin teoriaa on näin laajennettu laadullisen haastattelututkimuksen tarpeisiin paremmin sopivaksi. Muilta osin ytimen määrittelyssä seurataan Abricin määritelmiä. Asiaa tarkastellaan lähemmin vielä pohdinta-luvussa ytimen ja periferian välistä eroa rakennettaessa.

2.3 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Vapaaehtoistyötä on nykyisin tutkittu jo suhteellisen paljon. Miksi vielä tarvitaan uutta tutkimusta? Ja jos uutta tutkimusta tarvitaan, niin mitä tietoa tarvitaan ja miksi? Luvussa 2.1.10. on esitetty perusteluita nonprofit-paradigmalle. Seuraavassa pohditaan vielä tutkimustehtäviä ja niiden perusteluita lähemmin. Suurin osa vapaaehtoistyön tutkimuksista on joko muissa maissa tehtyä tai kansainvälistä. Suomalaista vapaaehtoistyötä näissä tutkimuksissa ei mainita joko lainkaan tai sitten Suomi esiintyy yhtenä maana muiden joukossa suuren tilastokyselyn aineistossa. Kansainvälisillä suurillakaan tutkimuksilla ei pystytä rakentamaan syvällistä kuvaa kotimaisesta vapaaehtoistyöstä. Muissa maissa tehtyjen laadullisten tutkimusten soveltuvuus Suomen oloihin on myös epäselvää ilman, että vastaavaa tietoa saadaan Suomesta. Jokainen yhteiskunta on ainutlaatuinen. Siksi jokaisen yhteiskunnan täytyy tuottaa omaa laadullista tutkimusta. Esimerkiksi amerikkalainen yhteiskunta on hyvin erilainen kuin suomalainen, eikä voida automaattisesti olettaa amerikkalaisten tutkimustulosten sopivan Suomeen. Suomessakin kolmatta sektoria on tutkittu laajasti, nimenomaan rakenteellisesta näkökulmasta, mutta kolmas sektori sisältää sekä ammatillisen että vapaaehtoistyön. Varsinainen vapaaehtoistyön tutkimus onkin jo huomattavasti suppeampaa. Vaikka laadullisten vapaaehtoistyötä käsittelevien tutkimusten määrä on Suomessakin ollut viime vuosina kasvussa, on niiden määrä edelleen suhteellisen pieni. Yhdestä eikä muutamastakaan tutkimuksesta voi vielä syntyä kokonaiskuvaa siitä valtavan suuresta ilmiöstä, joka vapaaehtoistyö on pelkästään Suomessa. Laajan ja syvällisen kokonaiskuvan rakentaminen suomalaisesta vapaaehtoistyöstä edellyttää uusia tutkimuksia. Vain näin voidaan rakentaa perustaa sekä tieteelliselle ymmärtämiselle että tuottaa tietoa vapaaehtoistyön käytännön kehittämiseen. Ja vain näin saadaan vapaaehtoistyöstä myös laadullista tutkimusta, joka mahdollistaa aikanaan kansainvälisten vertailujen tekemisen myös laadullisella, ei vain tilastollisella tasolla. Erityisen tärkeää laadullisessa tutkimuksessa on se, että vapaaehtoisten oma ääni tulee riittävästi esille ilman liian rajaavia ja valmiita ennakkoehtoja.

Tässä tutkimuksessa on tavoitteena Clifford Geertzin (1973) mukaisesti "thick description" eli syvälinen ymmärrys vapaaehtoistyöstä. Tutkimuksessa annetaan ääni ruohonjuuritason vapaaehtoisille. Tämä tutkimus on ensimmäinen suomalainen laadullinen haastattelututkimus, joka perustuu yhden valtakunnallisen vapaaehtoisjärjestön vapaaehtoisten käsityksiin vapaaehtoistyöstä. Tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä monipuolisesti ja syvällisesti ymmärtämään vapaaehtoistyötä sellaisena kuin se haastateltavien käsityksissä ilmenee. Tutkimuksessa ei lähestytty kysymystä motiivien näkökulmasta, tällaista tutkimusta on tehty jo aiemmin. Tässä tutkimuksessa ei siten myöskään tarkastella kysymystä altruismista ja

egoismista, jota sitäkin on jo tehty (esim. Grönlund 2012; Nylund 2000; Yeung 2004b). Tavoitteena on antaa vapaaehtoisten käsitysten nousta esille, luokitella ja tiivistää niitä siten, että voidaan rakentaa aineiston perusteella uudenlainen teoreettinen malli.

Tämä tutkimus poikkeaa aiemmista suomalaisista nonprofit-paradigman mukaisista vapaaehtoistyön tutkimuksista siten, että tarkastelun kohteena on sosiaalinen todellisuus laaja-alaisesti. Tarkastelun kohteena on käsitykset, eivät motiivit. Kysymystä altruismista ei pääsääntöisesti tarkastella. Monet aiemmat tutkimukset ovat myös tarkastelleet vapaaehtoistyön, kirkon ja uskonnollisuuden suhdetta, kun tässä tutkimuksessa painopiste on sosiaali- ja terveysalan järjestön vapaaehtoistyöllä. Tutkimus myös täyttää suomalaisen lastensuojelun loma- ja leiritoimintaa koskevan aukon tutkimuksessa.

Tutkimuksessa käytetty lähestymistapa voidaan määritellä abduktiiviseksi siinä mielessä, että samalla kun yksittäisestä asiasta on pyritty yleistettävään teoreettiseen malliin, on tutkimuksen kuluessa tarkennettu aineistolle tehtäviä kysymyksiä. Tavoitteena on ollut ikään kuin todennäköisimmän selityksen tavoittelu, sillä deduktiivinen premisseistä väistämättä seuraava tulos ei tässä tutkimuksessa olisi mahdollinen eikä mielekäs lähestymistapa. Johtoajatuksia on tarkistettu, muokattu, karsittu ja lopputulos näkyy tekstissä. Etuna on kuitenkin avoimuuden säilyttäminen aineistolle, mahdollisuus etsiä "mahdollisia" ja "todennäköisiä" selityksiä sekä teoreettisen ymmärryksen rakentaminen. Avoin ote on pyritty säilyttämään myös teorian valinnalla. Sosiaalisten representaatioiden teoria tarjoaa riittävän avoimen perustan, mutta samalla kuitenkin mahdollisuuden jäsentää aineistoa teoreettisesti. Koska sosiaalisten representaatioiden teoriaa ei ole aiemmin ilmeisesti käytetty vapaaehtoistyön tutkimuksessa, tarjoaa tämänkin lähtökohta uudenlaisen mahdollisuuden ymmärtää vapaaehtoistyötä ja selittää sitä mikä siinä vetää puoleensa.

Tutkimustehtäviksi muotoutuivat prosessin aikana seuraavat asiat:

- Millaisia käsityksiä vapaaehtoisilla on vapaaehtoistyöstä?
- Miksi vapaaehtoinen on mukana vapaaehtoistyössä, mikä siinä vetää häntä puoleensa?
- Mitkä tekijät ovat vapaaehtoisen näkökulmasta niitä vapaaehtoistyön ydintekijöitä, joiden on aina oltava vapaaehtoistyössä läsnä jotta asia voidaan ymmärtää vapaaehtoistyöksi, mitkä tekijät ovat vaihtelevampia ja perifeerisempiä?
- Miten vapaaehtoisten käsityksissä hahmottuu ammatillisen ja palkkatyön maailma ja minkälainen suhde näiden kahden maailman välillä vallitsee? Onko vapaaehtoistyö "suodattunutta" ammattityötä, joka on peräisin esineellistyneestä maailmasta kuten Moscovici sanoo, vai rakentaako vapaaehtoistyön maailma itseään myös omista lähtökohdistaan käsin?

Sisältääkö vapaaehtoistyön maailma pelkästään konsensuaalisuutta, vai onko siinä kenties myös esineellistäviäkin prosesseja?

- Miten vapaaehtoistyötä tulisi kehittää? Mitä asioita vapaaehtoisten käsitysten perusteella voidaan pitää tärkeinä?
- Tavoitteena on myös laajentaa ja soveltaa Abricin esittämää sosiaalisten representaatioiden teorian ydintä koskevaa määritelmää jakamalla Abricin esittämä ekspressiivinen arvo kahteen osaan, eksplisiittiseen ja implisiittiseen ekspressiiviseen arvoon

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Seuraavassa kuvataan tutkimusprosessia aiheen valinnasta aineiston keräämiseen ja analyysiin.

Tutkimusaiheen valintaan vaikutti kaksi asiaa. Toinen oli tutkijan kiinnostus aihetta kohtaan, toinen se, että työsuhde mahdollisti aineiston keräämisen vapaaehtoistyön kehittämisprojektin yhteydessä. Haastatteluaineisto kerättiin siten kahteen tarkoitukseen: käytännön kehittämistyön perustaksi sekä väitöskirja-aineistoksi. Tästä seurasi se, että tutkija oli kentällä kahdessa roolissa: toisaalta palkattuna ammattilaisena ja toisaalta väitöskirjaa tekevänä tutkijana. Aineiston keräämisen perustana oleviin kysymyksiin tällä asetelmalla ei ollut suurta vaikutusta. Kyseessä oli projektin alkuun kerättävä aineisto, jossa tarkoitus oli luoda kuva yhden suomalaisen sosiaali- ja terveysjärjestön vapaaehtoisten käsityksistä ja mielipiteistä vapaaehtoistyöstä. Tavoitteena oli saada nimenomaan ruohonjuuritason vapaaehtoisten oma ääni ja käsitykset esiin aineistossa. Kyseessä oli siten kehittämisprojekti, jonka kartoittamisvaiheeseen oli varattu aikaa yli puoli vuotta. Projektin kokonaiskesto oli 3 vuotta. Kysymysten laatiminen, haastattelut ja aineiston käsittely palvelivat siten sekä kehittämisprojektia että tutkimusprojektia. Molempien tavoitteet olivat samansuuntaiset, mutta painopiste oli erilainen. Kehittämisprojektissa aineistosta painopiste oli käytännön kehittämistyössä, vaikka toimintaa pyrittiin myös ymmärtämään. Tutkimusprosessissa painopiste oli ymmärtämisessä, vaikka myös tässä prosessi pohdittiin vapaaehtoistyön kehittämistä.

Aineisto kerättiin sosiaali- ja terveysalan järjestöstä, joka järjesti lastensuojelun loma- ja leiritoimintaa lapsille, nuorille ja perheille. Järjestöllä oli myös muuta kotimaista toimintaa sekä kansainvälistä projektitoimintaa. Keskusjärjestö sijaitsi Helsingissä, mutta paikallisosastoja oli eri puolilla Suomea. Kukin paikallisosasto oli itsenäinen yhdistys, jolla oli oma hallituksensa ja puheenjohtajansa. Paikallisosastolla saattoi olla käytössään oma tai vuokrattu loma- tai leirikeskus, jossa saattoi olla omaa henkilökuntaa. Keskusjärjestön hallituksen ja toimikuntien päättävät elimet koostuivat vapaaehtoisista. Keskusjärjestön toimistossa oli palkattu toiminnanjohtaja ja työntekijöitä. Lomia ja leirejä toteutettiin sekä keskusjärjestön omana suorana toimintana että paikallisosastojen toimintana järjestön omistamissa tai vuokraamissa loma- ja leirikeskuksissa. Lapsia tuettuun loma- ja leiritoimintaan osallistui aineiston keruuvuonna 1722 (10092 hoitovuorokautta) ja aikuisia 225 (1210 hoitovuorokautta). Leirien pituus vaihteli vajaasta viikosta hieman yli viikkoon. Leireillä ohjaajina toimivat vapaaehtoistyöntekijät ja yksi palkattu vastaava ohjaaja. Loma- ja leirikeskuksella saattoi olla tämän lisäksi henkilökuntaa kiinteistön

ylläpitoa ja ulkopuolisille suunnattua toimintaa varten. Lomilla ja leireillä oli ohjelmaa aamusta iltaan. Ohjelma sisälsi pelejä, leikkejä, käsitöitä, urheilua, uimista, saunomista, iltanuotioita, luonnossa liikkumista, keskusteluita, yhdessäoloa ja paljon muuta toimintaa. Aineiston keruuvuonna tuettu lomatoiminta toteutettiin 117 vapaaehtoisen voimin. Ohjaajat saivat tehtävänsä koulutuksen, perehdytyksen ja toiminta suunniteltiin yhdessä. (Parasta Lapsille ry:n toimintakertomus 1996)

Tutkija teki itse kaikki haastattelut kesällä 1996. Tämän vuoksi on välttämätöntä pohtia tutkijan kaksoisroolin mahdollisia vaikutuksia aineiston keräämisvaiheessa. Kaksoisrooli teki kentälle pääsyn helpoksi, aineiston keräämiseen oli erinomaiset taloudelliset edellytykset ja aineiston käsittelyyn oli aikaa riittävästi. Haastateltavat myös ottivat haastattelut vakavasti ja vastasivat keskittyneesti, koska haastatteluilla tuli mahdollisesti olemaan konkreettista vaikutusta heidän toimintaansa. Haastattelut tapahtuivat viidessä eri loma- tai leirikeskuksessa, ja Helsingistä tuleva keskusjärjestön edustaja otettiin vastaan ilahtuneena. Haastattelu sisälsi viestin siitä, että keskusjärjestö oli tosissaan kiinnostunut vapaaehtoisten mielipiteistä ja käsityksistä. Kehittämiprojektin tavoite oli varsin avoin. Tarkoituksena oli saada vapaaehtoisten ääni esille ja tehdä sitten johtopäätöksiä konkreettista kehittämistyötä varten. Kehittämistavoitteita ei näin rajattu etukäteen, eivätkä ne siten voineet ohjata haastattelun kulkua tai aineiston keräämistä.

Aineiston keräämisvaihetta suunniteltaessa tutkija piti mahdollisena, että hänet saatettaisiin kokea jonkinlaisen keskusjärjestön "agenttina", joka tulisi tarkkailemaan ovatko asiat "kunnossa". Tällaisen asetelman toteutuessa informantit olisivat joutuneet puolustelemaan asemaansa ja tieto olisi voinut olla "suklaakuorrutettua" tai toisaalta se olisi voinut olla hyökkäävääkin. Näin saatu tieto tuskin onnistuisi sisältämään vapaaehtoistyön erilaisia laadullisia piirteitä. Tällaista asetelmaa ei kuitenkaan tutkijan mielestä syntynyt. Kehittäjä tutkija otettiin yleensä rennosti vastaan ja asioista puhuttiin avoimesti ja kysymyksiin vastattiin pohdiskellen asioita eri puolilta, myönteiset ja kielteiset seikat huomioiden. Toisinaan informantit vastasivat pitkään ja vuolaasti, toisinaan lyhyesti – kukin luonteensa mukaisesti. Täysin vailla vaikutusta aineistoon tämä kaksoisrooli ei kuitenkaan ollut. Joissakin haastatteluissa oli nähtävissä selvästi eräänlainen viesti keskusjärjestölle. Haastateltava saattoi esimerkiksi kertoa pitkään epäkohdista sekä ilmaista voimakkaasti mielipiteensä siitä, miten hänen mielestään asioiden tulisi olla. On mahdollista, että näitä mielipiteitä olisi esitetty pelkästään tutkijan roolissakin olevalle haastattelijalle, mutta tämä näkökulma saattoi toisinaan korostua siksi, että viestikanava oli ikään kuin suurempi keskusjärjestön kehittäjä tutkijan kautta. Toisaalta nämäkin vastaukset ilmaisivat vapaaehtoisten erilaisia käsityksiä ja monipuolistivat siten aineiston sisältämiä käsityksiä.

Ennen kenttävaihetta rakennettiin ne teemat ja kysymykset, joihin haastattelut tulisivat perustumaan. Kehittämisen ja tutkimustyön

näkökulmasta oli tärkeää, että mahdollisimman monenlaiset äänet saisivat tilaa haastatteluissa, niin "heikot" kuin "vahvatkin" signaalit. Sekä kehittämisprojektin että tutkimustyön kannalta oli tärkeää saada monipuolisia käsityksiä. Haastattelukysymysten rakentaminen oli siksi oma vaiheensa tässä prosessissa. Haastattelukysymysten rakentaminen tapahtui yhteistyössä tutkittavan järjestön vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa. Ensimmäisessä vaiheessa pohdittiin, mitä asioita on tarpeen kysyä, jotta vapaaehtoistyöstä saadaan monipuolinen käsitys? Tässä vaiheessa tehtiin myös muutamia nauhoittamattomia pilottihaastatteluja, joissa pyydettiin haastattelun jälkeen informanttia arvioimaan olisiko tarpeen kysyä vielä jotain muuta tai pitäisikö jotain jättää pois? Pohjatyon jälkeen tutkija rakensi keskeisiä teemoja tarkentamaan kysymyksiä, joihin informantit saivat vastata vapaasti. Haastateltaville esitettävät kysymykset olivat siten jo eräänlaisia "ensimmäisen polven vastauksia". Oletuksena oli, että esitettävät kysymykset olisivat riittäviä tavoittamaan vapaaehtoistyön moninaisuutta laajasti.

Vapaaehtoisille esitetyt haastattelukysymykset ja -teemat sisälsivät seuraavia asioita: mukaan tulo ja mukana pysyminen, rekrytointi, koulutus, palkitseminen, palkatut työntekijät, suhde osastoon ja järjestöön, käytännön toiminnan järjestelyt, lapset (eli leiriläiset), ohjaajat (eli vapaaehtoiset), fyysinen ympäristö ja olosuhteet sekä palaute. Kysymykset suuntasivat haastattelut mahdollisimman konkreettisesti itse vapaaehtoistyöhön. Tavoitteena ei ollut kerätä tietoa vapaaehtoisista itsestään sinänsä, vaan saada nimenomaan erilaisia vapaaehtoistyötä koskevia käsityksiä. Vapaaehtoisilta ei siis kysytty juurikaan taustatietoja heistä itsestään, heidän ideologiastaan, maailmankuvastaan tms., vaan fokuksessa oli itse vapaaehtoistyö. Keskeisenä tavoitteena ei myöskään ollut tutkia vapaaehtoisten motiiveja.

Kysymysten muodostamisen ja pilotoitien jälkeen oli vuorossa varsinainen kenttävaihe. Tässä vaiheessa piti valita informantit sekä tehdä haastattelut. Jotta tutkija saattoi saada mahdollisimman hyvän ja monipuolisen aineiston, päädyttiin siihen, että haastattelut tehtiin keskellä vapaaehtoistyötä. Tämä tarkoitti sitä, että tutkija matkusti ympäri Suomea joitakin kuukausia keräämässä aineistoa leiri- ja lomakeskuksissa. Informanttien valinta rakennettiin "näyte"-näkökulmasta (ks. Alasuutari 1999, 114–124). Informanttien valinta tapahtui siten, että leirikeskuksissa työskentelevät palkkatyöntekijät ohjeistettiin valitsemaan haastateltaviksi nuoria, keski-ikäisiä ja iäkkäämpiä ihmisiä, aloittelijoita ja kokeneita, miehiä ja naisia. Tavoitteena oli mahdollisimman monipuolinen näyte. Varsinaisen informanttien valinnan suoritti siis ns. palkattu vastaava ohjaaja, joka oli vapaaehtoisten kanssa jatkuvasti tekemisissä, ja joka tunsu heidät parhaiten. Koska järjestöllä oli jonkin verran eri tyyppisiä leirejä, esimerkiksi lapsille ja nuorille, kiersi tutkija haastattelemassa kaikilla erilaisilla leirityypeillä. Informantit olivat siten varsin edustava näyte koko järjestön satoja vapaaehtoisia käsittävästä kokonaisuudesta. Alueellistikin he edustivat

järjestön Suomen eri osissa sijaitsevia osastoja sekä loma- ja leirikeskuksia melko tasaisesti, Lapissa tosin ei ollut lainkaan toimintaa.

Tutkija haastatteli itse kaikki informantit ja pyysi samalla luvan käyttää aineistoa sekä kehittämistyöhön että tutkimukseen. Käytännössä haastattelut tapahtuivat siten, että tutkija oli jossain leirikeskuksen huoneessa, johon sovittuna aikana tuli vapaaehtoinen kesken leiritoiminnan. Tarkoituksena oli, että vapaaehtoistyöhön liittyvät asiat olisivat mahdollisimman elävästi mielessä. Haastattelussa esitetyt kysymykset eivät olleet etukäteen haastateltavien tiedossa, eikä niiden suhteen menetelty mekaanisesti siten, että jokaiselle olisi esitetty jokainen kysymys. Tavoitteena oli kerätä mahdollisimman moninaisia käsityksiä analyysin pohjaksi. Jos informantilla oli paljon sanottavaa jostain teemasta tai kysymyksestä, siinä saatettiin viipyä pidempääkin ja ohittaa joitakin kysymyksiä.

Haastatteluiden jälkeen tutkija kysyi vielä, oliko itse kysymyksissä jotain ylimääräistä tai pitäisikö vielä kysyä jotain, jotta vapaaehtoistyöstä tulisi mahdollisimman monipuolinen kuva? Kukaan ei kuitenkaan esittänyt mitään poistettavaa, eikä lisäkysymyksillekään nähty olevan tarvetta, vaan haastateltavien mielestä kysymykset ja vastaukset kattoivat vapaaehtoistyön kokonaisuuden hyvin. Tutkittavien arkuudesta tässä myöntyväisyydessä tuskin oli kyse, sillä vapaaehtoiset saattoivat toisinaan ilmaista itsensä varsin suorasukaisesti ja tarvittaessa kritiikkiäkin esitettiin. Kysymykset sisälsivät yhden tarkoituksellisen provokatiivisen kysymyksen, joka sisälsi monien vapaaehtoisten arvomaailman kanssa ristiriidassa olevan väitteen. Tämä kysymys oli: ”millainen on ihannelapsesi leirin aikana”. Tämä kysymys kuohutti tunteita ja osa totesi aluksi, ettei suostu edes puhumaan noin typerästä aiheesta. Keskustelu siirtyi näissä tapauksissa siihen, ettei ketään saa suosia ja haastattelutilanne ”tyyntyi”. Mutta vastaukset ilmentävät sitä, että informantit uskalsivat antaa suoraa palautetta myös tutkijalle, jos kokivat kysymyksen mielestään ongelmalliseksi. Tämä provokatiivinen kysymys oli ainoa, joka kohtasi kritiikkiä.

Haastatteluita tehtiin yhteensä 22. Kaikki haastattelut äänitettiin. Haastattelut kestivät yleensä 1-2 tuntia. Aineiston koko on laadulliselle tutkimukselle tyypillinen ja usein käytetty. Tähän reiluun pariin kymmeneen haastatteluun saatiin sisällytettyä erilaisia informantteja ja aineiston koko säilyi sellaisena, että sitä oli mahdollista käsitellä. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan usein saturaatiosta, mutta asia on nähty myös ongelmallisena. Tuomi ja Sarajärvi (2006, 89-92) toteavat, että aineiston kylläntymistä tapahtuu ja saturaatio on tässä mielessä todellinen asia, mutta saturaatiopisteen määrittäminen on vaikea tehtävä, ja se vaihtelee erilaisissa tutkimuksissa. Helpoimmin saturaation käsite sopii silloin, kun aineistosta etsitään samankaltaisuuksia. Tällöin aineiston itsensä toistaminen on mahdollista havaita. Mutta kun etsitään erilaisuuksia, on aineiston koon perusteleminen saturaatiolla vaikeaa tai mahdotonta. Tässä tutkimuksessa etsitään vapaaehtoisten yhteisiä ja jaettuja käsityksiä eli tässä mielessä sitä mitä Tuomi ja Sarajärvi (2006, 89–92) tarkoittavat samuudella.

Tämän vuoksi saturaation periaate sopii tähän tutkimukseen. Haastatteluiden määrää ei tarkasti päätetty etukäteen ja informantteja olisi ollut mahdollista haastatella enemmänkin. Kuitenkin haastatteluiden kuluessa tutkijan vaikutelma oli se, että aineistossa alkoi toistua hyvin samankaltaiset vastaukset, eikä uutta oleellista tietoa tuntunut tulevan. Eskola ja Suoranta (1996, 63–64) ovat todenneet, että noin usein noin 15 vastausta kutakin kehyskertomusta kohden riittää aineiston kylläytymiseen, vaikkakin toteavat, ettei mekaanisia kaavoja saturaatiopisteelle voida antaa. Saturaatioon palataan tämän tutkimuksen arviointiosuudessa

Haastatteluvaiheen jälkeen oli edessä äänitteiden käsittely. Koska tutkimuksellisenä tavoitteena oli etsiä vapaaehtoistyötä koskevat käsitykset, ei koko aineistoa ollut tarpeellista litteroida sanatarkasti, vaan äänitteiden analyysi aloitettiin jo kuunteluvaiheessa, joka kesti noin 3 kuukautta päätoimisesti työskennellen. Äänitteiden analyysissä fokuksessa olivat vapaaehtoista lastenleiri-, nuorten leiri- ja perheleiritoimintaa koskevat käsitykset. Äänitteet sisälsivät myös muuta informaatiota, jota tutkimuksessa ei käytetty lainkaan. Tällaista informaatiota oli mm. järjestön muita kuin leiritoimintaa koskeva informaatio (keskustelu saattoi sivuta järjestön projekteja), äänitteille tallentuneet muut keskustelut (nauhoitukset tehtiin kesken kiireistä leiriä, joten joku saattoi käydä kysymässä neuvoja kesken nauhoituksen, äänitteille tallentui myös yksi tapaturma yms.). Äänitteiden kuunteluvaiheessa kirjattiin mahdollisimman tiiviisti kunkin vastauksen tutkimuksen kannalta keskeinen merkityssisältö. Tutkija kuunteli nauhoja useita kertoja ja tiivistä vastaukset lauseen muotoon. Näissä lauseissa pyrittiin säilyttämään haastateltavan oma tyyli, mutta ne ovat pikemminkin referoivaa ja toimitettua kieltä kuin suoria sanatarkkoja ja kaiken mahdollisen informaation (esim. tauot, yskäisyt, huokaukset yms.) sisältäviä suoria lainauksia. Näin tiivistettyä tekstiä tuli kakkosrivivälillä 134 sivua. Tässä vaiheessa vastaukset olivat vielä siinä mielessä kontekstissaan, että niitä tarkasteltiin suhteessa siihen kysymykseen, joka vapaaehtoiselle oli esitetty.

Seuraavassa vaiheessa alkoi varsinainen analyysi. Analyysimenetelmänä oli sisällönanalyysi (Grönfors 1982; Kyngäs–Vanhanen 1999; Krippendorff 1980; Tuomi–Sarajärvi 2006, 93–121; ks. myös Eskola–Suoranta 1998, 138–208). Analyysiyksikkönä oli vapaaehtoisten vapaaehtoistyötä koskeva käsitys, joka saattoi olla sana, lause tai muu merkityksellinen ajatuskokonaisuus. Lauseet siis redusoiitiin eli pelkistettiin käsityksiksi. Tässä vaiheessa tutkija jätti huomiotta haastateltaville esitetyt kysymykset sinänsä, vaan etsi aineistosta vapaaehtoistyötä koskevia käsityksiä. Käsitykset siis dekontekstualisoitiin. Yhdessä vastauksessa saattoi olla monia erilaisia käsityksiä ja nämä käsitykset tiivistettiin edelleen lyhyeen ja ytimekkääseen muotoon. Yhteensä näitä käsityksiä löytyi 966 kpl. Tämän jälkeen alkoi vuosia kestänyt analyysivaihe, jossa tutkija etsi käsitysten välisiä yhteyksiä ja eroavaisuuksia tavoitteena muodostaa luokkia. Tämä tapahtui konkreettisesti siten, että tutkija otti listalta ensimmäisen

käsityksen, nimesi sen ja etsi tämän jälkeen muita käsityksiä, jotka olisivat sopineet tämän saman alaryhmän alle. Kun kaikki käsitykset oli käyty läpi, otettiin listalta seuraava käsitys, nimettiin se, ja jälleen käytiin kaikki käsitykset läpi ja etsittiin tähän luotuun alaryhmään sopivia käsityksiä. Näin jatkettiin, kunnes kaikki käsitykset oli sijoitettu johonkin alaryhmään. Tämän jälkeen alkoi seuraava vaihe, jossa etsittiin alaryhmien välisiä yhteyksiä ja rakennettiin ryhmiä. Tämän jälkeen edelleen tiivistettiin ryhmiä alaluokkiin, sitten luokkiin ja pääluokkiin. Edellä kuvattu periaate kuvastaa tutkimuksen kokonaisuutta, mutta analyysivaihe oli myös kehämäinen ja sisälsi jatkuvaa palaamista jo luokiteltuihin käsityksiin, erilaisten ryhmien ja luokkien uudelleentyöstämistä, hiomista ja valintoja luokkiin sijoittamisesta. Lopullisena periaatteena oli se, että yksi käsitys sai esiintyä vain yhdessä luokassa ja toisaalta jokainen käsitys oli sijoitettava johonkin luokkaan. Tavoitteena oli myös se, että mikään luokan käsityksistä ei saanut olla ilmeisessä ristiriidassa luokan muiden käsitysten kanssa. Jos tällainen ristiriita nousi esiin, kuten välillä tapahtui, johti se jopa koko luokan työstämiseen uudelleen.

Analyysimenetelmää voisi alkuvaiheessa kuvata lähinnä aineistolähtöiseksi sisällönanalyysiksi (ks. esim. Tuomi–Sarajärvi 2006, 101). Näin siksi, että sosiaalisten representaatioiden teoria ei ohjannut kysymysten valintaa eikä aineiston analyysiä sinänsä. Aineistosta ei siis etsitty joitakin tiettyjä piirteitä, joita esiintyisi sosiaalisten representaatioiden teoriassa, vaan vapaaehtoisten käsityksiä. Luokkien muodostuminenkin tapahtui varsin vapaasti, ilman teoriaohjaavuutta. Kuitenkin luokkien synnyttyä sisällönanalyysissa alkoi painottua jonkinasteinen teoriaohjaavuus. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistoa pyrittiin ymmärtämään suhteuttamalla sitä sosiaalisten representaatioiden teoriaan. Tarkoituksena oli kuitenkin välttää sitä, ettei aineistoa pakoteta tähän teoriaan, vaan tarkastellaan sitä kuinka hyvin tämän teorian avulla aineistoa voidaan edelleen jäsentää ja ymmärtää. Analyysin viimeisessä vaiheessa voidaan puhua jossain määrin ehkä jopa sisällön erittelystäkin ainakin siinä mielessä, että luokkien sisältämät käsitykset laskettiin. Kvantifioiminen ei kuitenkaan ollut ainoa eikä keskeisin tekijä sosiaalisen representaation ytimen määrittelyssä, vaan merkitykset olivat määrittelemisen keskeisiä tekijöitä.

Luokkien ja ryhmien nimien suhteen ei voi olla esittämättä kysymystä siitä, mistä ne nousivat? Nousivatko ne aineistosta ikään kuin "itsestään" vain "keksikö" tutkija ne? Luokkien muodostaminen on laadullisessa tutkimuksessa monimutkainen prosessi. Tässä tutkimuksessa pyrittiin luokkien rakentamisessa siihen, että ne Alasuutarin (1999, 121) esittämällä tavalla nousisivat informanttien vastauksista, mutta toisaalta tutkija pyrki löytämään usein esiintyville ilmiöille mahdollisimman hyvin kuvaavan nimen. Luokat syntyivät siten tutkijan ja aineiston välisenä vuoropuheluna. Aineisto asetti rajat luokkien nimille, mutta tutkijan tehtävänä oli sopivien nimien löytäminen. Luokkien nimeämisessä vaikutti tietenkin tutkijan aiemmin oppimat asiat. Tästä huolimatta analyysissä ja luokkien

nimeämisessä pyrittiin ennakkoluulottomaan asenteeseen. Esimerkiksi vapaaehtoistyön määritelmässä usein mainittu palkattomuutta on helppo pitää osana vapaaehtoistyötä, mutta tässä tutkimuksessa tarkasteltiin asiaa vain vapaaehtoisten omista käsityksistä lähtien ikään kuin ”puhtaalta pöydältä”. Tutkimuksen kuluessa pidettiin mahdollisena siis sitäkin, että joku informantti voisi esittää käsityksen vapaaehtoistyöstä palkallisena toimintana.

Aineiston analyysissä näkökulmana oli Alasuutarin (1999, 114–124) kuvaamat kulttuuriset jäsennykset. Tutkimuksessa siis etsittiin vapaaehtoisten käsityksiä asioista. Tästä seuraa se, että aineistossa esiintyvät käsitykset ovat itsessään tutkimuskohde. Käsitysten kautta ei siis pyritä etsimään ”reaalimaailmaa” eivätkä käsitykset siten ole otos, jonka informaatioarvoa suhteessa tähän todelliseen maailmaan pitäisi punnita. Näkökulmana ei siten ole Alasuutarin (1999, 90–113) esittämä faktanäkökulma. Kun tutkimuskohde itsessään on vapaaehtoisten käsitykset, eivät ne voi olla oikeita tai vääriä. Näin lähdekritiikki menettää merkityksensä. Tämän vuoksi tutkimuksessa ei tarkastella sitä, pitävätkö vapaaehtoisten käsitykset paikkansa, ja ovatko ne yhdenmukaisia todellisuuden kanssa. Tällainen näkökulma sotisi myös tutkimuksessa käytettyä sosiaalisten representaatioiden näkökulmaa vastaan. Sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta tutkimuskohde itsessään on osa sosiaalista todellisuutta.

4 KÄSITYKSET VAPAAEHTOISTYÖSTÄ

Tässä luvussa esitellään aineiston analyysin tuloksena nousseita käsityksiä, jotka on jaettu kymmeneen luokkaan, alaluokkiin ja mahdollisiin ryhmiin. Vapaaehtoisten vastauksia valotetaan esittämällä heidän käsityksiään tiivistäviä lauseita (äänitteiden käsittelystä lähemmin luvussa tutkimusmenetelmät).

4.1 PALKATTOMUUS

Analyysin kuluessa huomiota kiinnitti se, että osa informanteista suhtautui palkallisuuden ajatukseen jopa kiihkeästi vastustaen. Vaikka palkattomuuden käsite esitetään yleensäkin vapaaehtoistyön määritelmässä (esim. Cnaan ym. 1996; Musick–Wilson 2008, 3; Nylund 2000, 17; Thoits–Hewitt 2001, 116; Tilly–Tilly 1998) niin palkattomuuden sisältö on vähemmän pohdittu asia. Vapaaehtoisten käsitykset palkattomuudesta olivatkin moniulotteisia ja hyvinkin erilaisia. Keskenään ristiriitaiseltakin näyttäviä vastauksia yhdistää kuitenkin juuri se, että vapaaehtoisten mukaan vapaaehtoistyö on palkatonta. Mutta kuten seuraavassa esitetyt alaluokat osoittavat, vapaaehtoisten käsitykset ja suhtautumistapa tähän palkattomuuteen vaihtelivat suuresti.

Tässä luokassa tutkimuksen fokuksessa on nimenomaan suhde rahapalkkaan. Vapaaehtoistoiminnasta varsin yleisesti maksettavat kulukorvaukset on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Ne eivät ole varsinaista palkkaa työstä, vaan osa vapaaehtoistoiminnasta sitä järjestävälle organisaatiolle syntyviä kuluja, joilla voidaan rahoittaa vaikkapa vapaaehtoisten matkustaminen kodistaan vapaaehtoistyön toteuttamispaikalle tai koulutukseen. Niistä ei siis pääsääntöisesti synny vapaaehtoiselle minkäänlaista taloudellista hyötyä.

4.1.1 RAHA UHKANA

Eräs selvästi hahmottuva piirre vapaaehtoisten käsityksissä oli suhtautuminen mahdolliseen rahapalkkaan. Raha koettiin negatiivisena asiana, joka haluttiin palkan muodossa pitää poissa vapaaehtoistoiminnassa. Rahan nähtiin uhkaavan erilaisia asioita, mm. toiminnan laatua.

Ei mun mielestä tarvi palkita, sit moni lähtisi vain sen rahan perässä, eikä tekisi kunnolla sitä työtä. (21)

Samankaltainen ajatus rahan perässä juoksemisesta tuli myös esiin seuraavassa vastauksessa.

No, mä ainakin saan palkintoni sen palkintoni siitä, mä oon ylpeä siitä, että mä kuulun tällaiseen, mä tiedän, että kun mä olen tehnyt hyvää, se on mulle sinänsä palkinto, en mä ole ajatellut, että tästä saisi palkkaa. Eihän tätä tartsis tehdä, jos juoksisi rahan perässä. (15)

Molempien informanttien vastauksissa mainitaan rahan perässä juokseminen. Sen voi tulkita olevan halveksuva ja vastakkainen ilmaus palkattomuudelle. Sama ajatus oli esillä myös joidenkin muiden informanttien vastauksissa. Eräs vapaaehtoinen ilmaisi ajatuksen toteamalla, että "tulisi ehkä paljon ohjaajia, jotka tulisivat vain rahan takia, se tuntuu vähän ikävältä" (22). Hän toteaa myös, ettei itse olisi valmis tulemaan, jos vapaaehtoistyöstä maksettaisiin rahallista palkkaa, vaan jäisi pois.

Poisjäämisen ajatus oli esillä myös joillakin muilla vapaaehtoisilla, joiden vastaukset on sijoitettavissa tähän raha uhkana -alaluokkaan.

Mutta ei, vaikka järjestö kuinka palkitsisi [informantti viittaa rahapalkkaan], mutta ei viitsisi, kyllä se katkeaisi. (19)

Ei tätä rahan takia, en ainakaan minä tekisi. (11)

Ei, mulle riittää, että kulut korvataan. Jos rupeaa odottamaan jotain palkkiota, onko se sitten vapaaehtoistoimintaa. Mua ärsyttää koko ajatus. (13)

Edellisistä vastauksista on luettavissa selvästi ajatus siitä, että rahapalkka uhkasi paitsi toiminnan laatua, myös koko vapaaehtoisuuden ideaa sekä sitoutumista. Osa vapaaehtoisista ilmoitti jäävänsä pois, jos vapaaehtoistyöstä alettaisiin maksaa palkkaa. Palkka uhkasi kuitenkin myös muutakin:

Mä en koskaan toivonut, että mä saan rahaa. Saan sossusta rahaa ja ne maksaa mun vuokran. Mitä mä muuta tarvitsen? Mä en tekisi, jos joku maksaisi, mä olen nyt vapaa, ei tarvi ajatella, että menee palkasta. (16)

Vastauksessa ilmenee mahdollisen rahapalkan vapautta uhkaava vaikutus. Vastauksen tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että vastaaja ilmoitti elävänsä sosiaalitoimiston tuella. Voisi ajatella, että vähissä varoissa olevalle vapaaehtoistyöntekijälle raha olisi tarpeen ja jonkinlainen palkka olisi mieleinen asia, mutta informantin vastaus on jyrkkä ei. Hänen tapansa

nähdä palkka ja vapaus on tulkittavissa siten, että ne ovat toisensa ainakin jossain määrin poissulkevia asioita. Hän on nyt vapaa jostakin, vaikka ei tarkkaan kerrokaan mistä. Palkka kuitenkin uhkasi tätä vapautta, joten hän erottaa selvästi eri kategorioihin vapaaehtoistyön ja palkkatyön. Raja on tiukka, eikä palkan ja vapaaehtoisuuden välillä ole minkäänlaista limittäisyyden mahdollisuutta.

Ajatus rahan ja vapauden ristiriitaisuudesta esiintyi myös eräällä vapaaehtoisella, joka perusteli vapauden tärkeyttä sillä, että vapaaehtoistyö ei muutu puuduttavaksi. Hän painotti, että toiminta on ”mulle täysin vapaaehtoista”. (8) Hän toteaa, että juuri sen vuoksi voisi halutessaan jättäytyä pois.

Rahan uhkaava vaikutus tuli esille kaikkein selkeimmin vastauksessa, jossa palkallisuus yhdistettiin ”keskitysleirisysteemiin”. (14) Palkallisuus edustaa tässä vertauksessa vapauden menetystä, vankeutta, kärsimystä, ilottomuutta ja kaikkea muuta mahdollista negatiivista.

Tämän alaluokan vastauksia voi pitää jopa yllättävinä. Rahallisen palkan uhkaava vaikutus koettiin voimakkaana, jopa ahdistavana ja rahan vuoksi oltiin valmiita jättäytymään pois. Tästä alaryhmästä voi tehdä johtopäätöksiä, joihin palataan empiirisen osan jälkeen.

4.1.2 PALKATTOMUUS ETUNA

Suhtautuminen rahalliseen palkkaan on tässä alaluokassa kielteistä, mutta jyrkkyys ei ole yhtä suurta kuin edellisessä alaluokassa. Vastauksia luonnehtii se, että niissä korostettiin palkattomuuden myönteisiä puolia, kun edellisessä alaryhmässä korostettiin palkan kielteisiä puolia. Puhutaan samasta asiasta, mutta näkökulma on hieman toisenlainen ja askeleen verran myönteisempi. Silti vastauksista on nähtävissä se, että vapaaehtoistyö on palkatonta.

Voi olla etukin, että tämä on palkatonta. (6)

Tämä lyhyt vastaus kuvaa ytimekkäästi alaluokan sisältöä. Palkattomuus käsitetään eduksi, joten palkallisuus olisi tulkittavissa edun menetykseksi. Samankaltainen vastaus on se, jossa todetaan, että ”ei tätä palkalla pystyisi tekemään, kun on tottunut palkatta tekemään” (22). Lasten riemu tai ilo nähdään myös palkaksi tai palkkioksi (5, 20). Lasten riemu voidaan nähdä näissä vastauksissa siksi eduksi, jonka vapaaehtoinen saa. Tähän alaluokkaan voidaan luokitella myös vastaus, jossa todettiin, että vapaaehtoistoiminnassa ei ole työaikaa (4). Vapaaehtoistyö rinnastettiin tässä alaluokassa myös lomaan (9). Koska tutkimuskohteena oli lastensuojelun lomatoiminta, niin rinnastus lomaan on ymmärrettävää. Mielenkiintoista vastauksessa on se, että vapaaehtoinen käsittää vapaaehtoistyön hänelle itselleen lomaksi – lapsillehan leirit olivat sitä jo

lähtökohtaisesti. Tässä alaluokassa mainittiin etuina myös koulutus (3) ja tapaamiset (17).

4.1.3 EI PALKKAA, VAPAAEHTOISTA

Tämä alaluokka sisältää käsityksiä, joiden mukaan vapaaehtoistyö on palkatonta, mutta se eroaa edellisistä alaluokista siinä, että palkallisuutta ei nähdä uhkana, eikä palkattomuutta etuna, vaan pikemmin suhteellisen itsestään selvästi vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluvana asiana. Jos ajattelee kahta edellistä alaluokkaa, niin suhde palkkaan on niissä kielteinen, kun tässä alaluokassa asiaan suhtaudutaan neutraalisti. "... tämä on vapaaehtoista" (12).

Kun edellisessä alaluokassa (palkattomuus etuna) yksi käsitys toi esiin ajatuksen, että vapaaehtoistyö on kuin lomaa – ja siten etu – niin tässä alaluokassa on käsitys, jonka mukaan vapaaehtoiset eivät ole itse lomalla ja viihtymässä (3). Palkattomuutta ei siis tarkastella sen tuoman edun tai mukavuuden kautta, vaan päinvastoin todetaan, että oma mukavuus ei ole ensisijaista. Informantin voi todeta pitävän tärkeänä leiriläisten viihtymistä ja lomaa, mutta ei ainakaan samassa määrin omaansa. Vapaaehtoistyö on siten palkatonta, mutta tähän palkattomuuteen ei liitetä sen enempää uhkaa kuin etuakaan, se vain kuuluu toiminnan luonteeseen annettuna, sinänsä neutraalina asiana.

Eräs informantti toteaa, että hän toivoisi jotain palkintoa, mutta ei osaa sanoa mikä se voisi olla (10). Hän ei kuitenkaan toivo rahallista palkkaa, ja hänenkin mielestään vapaaehtoistoiminta on palkatonta. Mahdollisen palkinnon sisältö jää avoimeksi. Informantti kuitenkin suhtautuu vapaaehtoistyön palkattomuuteen neutraalisti, eikä pidä sitä sen kummemmin uhkaavana asiana kuin etunakaan, mutta toivoo tämän lisäksi jotain huomionosoitusta. Mahdollisen palkkion voisi ajatella olevan jollain tavalla symbolinen, mikään ei viittaa siihen, että hän toivoisi materiaalisesti suuria tai kalliita asioita. "Joku palkinto varmaan olisi kiva..." (12).

4.1.4 PALKATONTA, RAHA KIUSAUKSENA

Tämä alaluokka siirtää painopisteen rahapalkan houkuttelevuuteen. Vapaaehtoistyö käsitetään palkattomaksi, mutta tästä huolimatta palkattomuuden alla kulkee selvästi myös muita virtauksia. Vastauksia tässä alaluokassa on vain yksi, mutta se ei vähennä alaluokan merkittävyyttä. Tämä kooltaan pieni alaluokka riittäisi jo yksistään muuttamaan sen kuvan, että vapaaehtoistyön palkattomuus on jotenkin määritelmällisesti itsestään selvä ja ristiriidaton asia.

Kyllä se joskus tulee mieleen, kun on rankkaa, että tästä ei saa edes palkkaa, mutta sitten kun muistaa, että kukaan ei ole pakottanut, niin sitä ajattelee, että on vain jaksettava. (2)

Informantti ajattelee, että "tästä ei saa edes palkkaa". Tämä ilmaus sisältää ajatuksen siitä, että siitä voisi saada palkkaa. Raha edustaa siis jonkinlaista kiusausta, joka tulee heikkona uupumuksen hetkenä mieleen. Vastaaja tavallaan ajattelee, että jos tästä saisi palkkaa, hän voisi jotenkin selittää itselleen sen, että hän on mukana. Juuri sillä hetkellä hän ei koe saavansa toiminnasta mitään itselleen, vaan päinvastoin kokee sen rasittavana. Asetelmaa voi tarkastella kognitiivinen dissonanssin teorian avulla (Festinger 1997). Jos vapaaehtoistyöntekijä alkaa ajatella, että vapaaehtoistyö on ikävää, hän joutuu kysymään itseltään, miksi hän tekee jotain ikävää ilman korvausta ja vapaaehtoisesti?¹ Hänelle jäisi tietenkin mahdollisuus selittää mukanaolonsa itselleen muulla tavalla, vaikkapa toiminnan eettisen merkityksen avulla, mutta tällä saattaisi olla liiallinen omaa "hyvyyttä" korostava sivumerkitys. Informantti ei kuitenkaan joudu pitkäaikaiseen kognitiiviseen dissonanssiin, koska kyseessä on ajallisesti tilapäinen ajatus ("joskus tulee mieleen..."). Vapaaehtoistyön mielekkyys ikään kuin katoaa hetkellisesti näköpiiristä, mutta mielekkyyden kokemus alkaa lähes saman tien nousta mieleen uudelleen ja ristiriita raukeaa.

4.1.5 PALKATONTA, RAHA TOIVEENA

Suhde rahapalkkaan on kaikkein kielteisimmillään alaluokassa "raha uhkana". Ei palkkaa, vapaaehtoista -alaluokka ilmentää neutraaleja käsityksiä. Palkatonta, raha toiveena -alaluokka puolestaan ilmentää kaikkein myönteisimpiä käsityksiä. Tässä luokassa puhutaan suoraan siitä, että raha on toiveena. Tämänkin luokan informantit käsittävät vapaaehtoistyön palkattomaksi, mutta näkevät rahan joko itselleen tai muille toivottavana ja tarpeellisena asiana. Nämä käsitykset edustavat suoranaista ja konkreettista toivetta.

Eräs vapaaehtoinen toteaa, että hän aikoo olla vapaaehtoistoiminnassa mukana siinä tapauksessa, että ei saa muuta työtä (1). Hänelle raha on siis konkreettinen toive, joka ajaa vapaaehtoistyön ohitse. Tämäkään käsitys ei kuitenkaan poikkea muista siinä suhteessa, että siinä nähtäisiin vapaaehtoistyö mahdollisesti palkallisena toimintana. Toivoessaan rahaa, hän on valmis siirtymään palkalliseen työhön, pois vapaaehtoistyöstä. Samankaltainen asetelma oli muissakin tämän alaluokan käsityksissä. Rahallisen korvauksen mahdollistavat toiminnot ovat tämän alaluokan

¹ Lastensuojelun lomajärjestöistä osa käytti vapaaehtoisia, osa palkattuja työntekijöitä. Tämä oli yleisesti tiedossa ja teki kysymyksestä siksi relevantin.

käsityksissä ensisijaisia, vapaaehtoistyö vasta toissijaista. Tämä rahallisen korvauksen ensisijaisuus näkyy myös yhdessä vastauksessa siten, että informantti (7) pitää varmana sitä, että leirille löytyisi tulevaisuudessa varmasti ohjaajia rahalla. Vastauksen mukaan raha on siis toiveena, jos ei itselle, niin ainakin monille muille.

Aineistossa on yksi käsitys, jonka mukaan "olisi hienoa, jos siitä saisi jotain palkkaa", mutta informantti toteaa saman tien, ettei ole koko asiaa miettinyt (7). Kun sama vastaaja ilmaisee käsityksen siitä, että vapaaehtoistyö on harrastus, on hänenkin käsityksissään esillä vapaaehtoistyön palkattomuus. Tämän käsityksen voi tulkita viittaavan siihen, että toiveena on saada jossain määrin samankaltaisesta toiminnasta tulevaisuudessa palkkaa, sillä vastaaja aikoo suuntautua ammatillisesti nuorisotyöhön. Tutkittavana olevan vapaaehtoistyön muuttamista palkalliseksi hän ei ehdota.

Vapaaehtoistyö osoittautuu vapaaehtoistyöntekijöiden käsitysten mukaisesti palkattomaksi toiminnaksi, kuten voisi etukäteen olettaa. Palkattomuus osoittautuu kuitenkin moniulotteiseksi ilmiöksi ja suhde mahdolliseen rahalliseen korvaukseen vaihtelee erittäin kielteisestä neutraaliin ja siitä erittäin myönteiseen. Rahapalkka edustaa silti jotain, joka halutaan pitää vapaaehtoistoiminnan ulkopuolella. Kahdessa rahapalkkaan myönteistä suhtautumista kuvaavassa alaluokassakin raha ymmärretään joko kiusaukseksi tai asiaksi, joka johtaisi tai tulisi johtamaan vapaaehtoistyöstä pois, mutta ei muuttaisi vapaaehtoistyötä itsessään.

Blacksell ja Phillips (1994) ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että vapaaehtoiset saavat usein erilaisia korvauksia vapaaehtoistyöstä. Nämä voivat olla teatterilippuja, merkkipäivälahjoja, juhlia, hotellimaksuja, erilaisia tapahtumapäiviä tai muita vastaavia (em.). Näitä erilaisia korvauksia voi ajatella olevan kahdenlaisia. Toiset ovat korvausta syntyneistä todellisista kuluista, toiset varsinaisia palkitsemistapoja. Jos vapaaehtoinen matkustaa junalla leirille ja järjestö maksaa kulut (kuten tutkittavassa järjestössä oli tapana), kyse ei ole objektiivisessa mielessä palkitsemisesta, vaan toiminnan normaaleista kuluista. Subjektiivisesti vapaaehtoinen voisi tietenkin kokea tämän miellyttävänä asiana ja jopa jonkinlaisena palkintona. Materiaalista hyötyä vapaaehtoinen ei kuitenkaan saa. Jos vapaaehtoinen saa materiaalisia lahjoja, jotka eivät ole korvausta syntyneistä kuluista, niin silloin on kyseessä hyöty, jonka arvo voidaan mitata rahassa. Ilmeisesti ei ole mitään selkeää yksimielistä rajaa sille, kuinka suuria nämä voisivat olla, että kyseessä olisi vapaaehtoistyö. Ehkä yksi määritelmä olisi se, syntyykö lahjoista verotettavaa tuloa. Jos syntyy, kyse ei olisi enää puhtaasta vapaaehtoistyöstä. Samalla syntyisi, kuten Forster (2004, 38) on todennut, minimipalkan ongelma. Palkattomuus ei siis objektiivisesti ottaen vaikuta yksiselitteiseltä asialta vapaaehtoistyössä eikä se sitä vaikuta olevan vapaaehtoisten käsityksissään. Kun vielä ajatellaan, että vapaaehtoistyöstä saadaan jopa palkkaa silloin, kun sitä tehdään yritysten työntekijöiden toimesta, on palkattomuuden käsite vapaaehtoistyössä vähintään epäselvä. Asiaan palataan pohdintaa-luvussa.

4.2 VASTAANOTTAVAISSUUS PROFESSIONAALISUUDELLE

Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokka syntyi hyvin hitaan ja vaikeankin prosessin kuluessa. Haastattelujen kuluessa huomio kiinnittyi siihen huoleen, joka joillakin vapaaehtoisilla tuntui olevan omasta pärjäämisestään. Tässä yhteydessä monien vastaajien käsitykset heijastivat sitä, että tietyt professionaalisen maailman elementit voisivat helpottaa vapaaehtoisten jaksamista. Tämä aluksi oudolta tuntunut ajatus muokkautui siten omaksi luokakseen, jonka avulla aineistoa analysoitiin, ja todettiin sen olevan yksi tärkeä tekijä koko aineiston kautta hahmotuvassa vapaaehtoistyössä. Vaikka vapaaehtoistyön maailma siis näytti pitävän rahan ja palkan ulkopuolellaan, se toisaalta yllättävästi vaikutti olevan varsin vastaanottavainen monille tekijöille, jotka olivat peräisin juuri siitä ”rahan Babylonista”, jota se tuntui karttavan. Maailmojen välille pystytettiin muuria, mutta joko muurissa oli aukkoja tai tarkoituksella rakennettu portti, joka vartioi mitä se ”muukalaisten” maailmasta sisään päästi.

4.2.1 OMAT PROFESSIONAALISET SUUNNITELMAT

Yhdysvalloissa vapaaehtoistyö on usein tärkeä tekijä työtä haettaessa. Varsinkin uran alkuvaiheessa, kun koulutusta on ehkä paljonkin, mutta työkokemusta vähän, voi vapaaehtoistyön kokemus olla tärkeä tekijä ensimmäisen kokopäiväisen työpaikan saamisessa. (Musick–Wilson 2008, 60–61) Omia professionaalisia suunnitelmia löytyy myös tämän tutkimuksen aineistosta.

Ehkä mä tunnen, että tää on mun alaa ja tykkään olla lasten kanssa. Viime kesän olin siivoamassa ja päätin, että tämän kesän olen leirillä. Sitä kuunteli, että leirillä tehtiin sitä ja tätä, mutta itse siivosi... Opiskelen varmaan nuoriso-ohjaajaksi tai sosiaalikasvattajaksi. (22)

Vastaajan käsityksissä näkyy selvästi omat ammatilliset suunnitelmat, vielä tosin hieman avoimet ja epävarmat. Hän ei vielä opiskele, mutta suunnittelee sosiaalialalle suuntautumista. Vastaaja on nuori ihminen, joka on kuitenkin vapaaehtoisena jo kokenut (yli 10 leiriä). Omien ammatillisten suunnitelmien muotoutuminen tapahtuu selvästi eräänlaisessa sisäisessä dialogissa, jossa hän on kiinnostunut vapaaehtoistyöstä lasten ja nuorten kanssa ja yhdistää tämän kiinnostuksen professionaaliin suunnitelmiin.

Opiskelu ja vapaaehtoistyö saattoi tässä alaluokassa kytkeytyä yhteen myös useilla muilla tavoilla. Vapaaehtoistyö saattaa hyödyttää opiskelua (1) tai toimia opiskeluihin liittyvänä harjoittelumahdollisuutena (9, 10). Eräs

vapaaehtoinen totesi myös haluavansa itse olla joskus vastaavana ohjaajana (20).

Vapaaehtoinen voi saada vapaaehtoistoiminnastaan suoranaista hyötyä opinnoilleen opintoviikkojen – tai pisteiden muodossa. Kun näin on, voidaan kysyä, onko kyseessä varsinaisesti vapaaehtoistoiminta vai jokin muu? Jos asiaa tarkasteltaisiin motiivien näkökulmasta, voitaisiin todeta, että vapaaehtoinen saa toiminnastaan sellaista hyötyä, joka jossain määrin laadullisesti poikkeaa muiden vapaaehtoisten saamasta hyödystä. Toisaalta voidaan kuitenkin kysyä, onko sillä itse asiassa mitään merkitystä? Vapaaehtoinen joka samalla suorittaa harjoittelunsa, ei välttämättä poikkea milteään muilta osin muista vapaaehtoisista kuin tämän motiivin osalta. Motiivinkin suhteen asia jää loppujen lopuksi ilman lähempää tarkastelua avoimeksi, sillä emme tiedä mikä on vapaaehtoisen ensisijainen motiivi? Onko hän vapaaehtoisena ensisijaisesti siksi, että pitää vapaaehtoistyöstä ja saa siinä ohessa siitä opintosuorituksia vai onko hän ensisijaisesti hakemassa opintosuorituksia ja saa ohessa kokemusta vapaaehtoistyöstä? Jos ajatellaan, että ihminen voi olla vapaaehtoisena vuosikausia, mennä sitten opiskelemaan samaa alaa ja jatkaa vielä vapaaehtoisena opintosuorituksia saaden, niin voidaan kysyä pystyisikö hän itsekään mitenkään luotettavasti sanomaan, mikä on hänen ensisijainen motiivinsa? Ja olipa se mikä tahansa, hän ei saa palkkaa. Siten hänet luetaan vapaaehtoisten maailmaan. Samalla se kuvastaa sitä, miten tämä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle voi ilmetä hyvin konkreettisella tavalla samassa ihmisessä. Kyseessä ei siis ole ”trojalainen”, joka salaa ja huomaamatta hivuttautuisi esineellistyneestä maailmasta vapaaehtoistyöntekijän sisällä konsensuaaliseen maailmaan pahat mielessään, vaan jopa toivottu asia, kuten seuraavistakin alaluokista voi todeta.

4.2.2 PROFESSIONAALIT REKRYTOINTIALUSTAT

Vapaaehtoisten rekrytointi on paljon keskustelua herättävä asia. Käydessään Helsingissä tunnettu yhdysvaltalainen vapaaehtoistyön konsultti Susan Ellis kysyi laajasti mainostetun koulutuspäivän aluksi läsnä olevilta järjestöjohtajilta ja -kehittäjiltä mistä nämä haluaisivat kuulla? Suurin piirtein kaikki halusivat kuulla eniten vapaaehtoisten rekrytoinnista. Ellis kertoi aiheen olevan suosituin kaikkialla maailmassa, missä hän on kiertänyt. Vapaaehtoisten rekrytointia tarkastellaan myöhemmin tässä tutkimuksessa omassa kohdassaan jonkin verran. Rekrytointi ei kuitenkaan ole vapaaehtoisten käsityksissä sinänsä yksittäinen luokka, vaan kategoria, joka hajoaa eri luokkien ja alaluokkien sisälle. Tähän alaluokkaan on koottu ne vastaukset, jotka sisältävät käsityksiä vapaaehtoisten rekrytoimisesta alan oppilaitoksista tai muista professionaalisen maailman paikoista. Nämä käsitykset kuvaavat vapaaehtoisuuden maailman vastaanottavaisuutta professionaalisuuden maailmalle. Osin ne ovat myös suora jatke edelliselle

alaluokalle – oppilaitoksista rekrytointi tuo mukaan ihmisiä, joilla on omia professionaalisia suunnitelmia.

Tämä alaluokka jakaantuu kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä sisältää käsityksiä siitä, että oppilaitokset ovat mahdollisia rekrytointipaikkoja. Toinen ryhmä sisältää käsityksiä opiskelijaharjoittelijoista – jotka aina tulevat jostain oppilaitoksesta. Tähän toiseen ryhmään on sijoitettu opiskelijaharjoittelijuutta koskevat käsitykset erotuksena edellisestä alaryhmästä, jossa oli omia ammatillisia suunnitelmia. Toisin sanoen, tämä ryhmä sisältää käsityksiä, jotka kuvaavat professionaalisen maailman läsnäoloa, kun edellinen alaluokka sisälsi tulevaisuuteen suuntautuvia käsityksiä.

Vapaaehtoisten käsityksissä oppilaitokset olivat usein mainittuja mahdollisia rekrytointialustoja. Sosiaali- ja terveysalan koulut, ammattioppilaitokset ja oppilaitokset nähtiin paikkoina, joista voisi löytyä mukaan uusia vapaaehtoisia (1, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 22). Näihin paikkoihin voisi mennä kertomaan asioista ja siten kutsua uusia ihmisiä mukaan (12, 13).

Oppilaitokset ovat vapaaehtoisuuden konsensuaalisen maailmasta käsin ulkopuolisia asioita, mutta niitä vastaan ei rakenneta muuria – kuten palkkaa vastaan. Oppilaitosten kanssa ollaan valmiita yhteistyöhön ja niitä aktiivisesti ehdotetaan uusiksi rekrytointikanaviksi. Oppilaitoksista mukaan tulee opiskelijaharjoittelijoita, jotka otetaan vastaan mielellään. Informanttien vastaukset kuvastivat selvästi sitä, että opiskelijaharjoittelijat koettiin joko neutraaleina tai myönteisinä toimijoina (2, 3, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 22). Myös opiskelijaharjoittelijat totesivat kokevansa, että heihin luotetaan (9) ja toinen sanoi, että hän ei korosta opiskeluaan (10).

Informanttien käsityksistä hahmottuu siis tiivistäen myönteinen kuva yhteistyöstä oppilaitosten kanssa ja sieltä tulevat opiskelijat toivotettiin tervetulleiksi mukaan toimintaan. Opiskelijaharjoittelijoiden voidaan sanoa muodostavan oman kategoriansa vapaaehtoistyön sisälle. Tämä on yksi mahdollinen tapa jäsentää mukana olevia ihmisiä, mutta ei millään tavalla sellainen, joka pyrittäisiin jotenkin erottamaan tai jopa työntämään pois vapaaehtoisuuden piiristä, vaan päinvastoin sitä jopa haluttiin vapaaehtoisuuteen. Professionaalinen esineellistynyt maailma siis toivotettiin tältä osin tervetulleeksi.

4.2.3 PROFESSIONAALI KAVERINA JA TUKENA

Alttius professionaalisuudelle näkyi myös suhtautumisessa vastaavaan ohjaajaan, joka oli leirien aikana vapaaehtoisten toimintaa päivittäisellä tasolla koordinoiva palkattu työntekijä. Palkkatyöhön perustuva vastaavaohjaajajärjestelmä otettiin käyttöön vasta 1990-luvun vaihteessa, aiemmin leirit toteutettiin pelkästään vapaaehtoisten voimin (Parasta Lapsille -järjestön toimintakertomus 1990, 5). Monet vapaaehtoiset näkivät

vastaavan ohjaajan jonain kaverin ja tuen tapaisena. "Tulee toimeen kuin kaverin kanssa" (16) toteaa eräs vapaaehtoinen. Professionaali koetaan myös tukena (1, 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 22).

Tämä alaluokka kuvastaa sitä, että vapaaehtoisuuden maailma on valmis ottamaan sisälleen professionaalisen maailman elementtejä. Edelliset alaluokat (omat professionaaliset suunnitelmat ja professionaalit rekrytointialustat) kuvastavat vapaaehtoisuuden sisäisiä elementtejä, sitä tietotaitoa jota vapaaehtoiset toivovat vapaaehtoisille itselleen. Tämän lisäksi vapaaehtoisuuden maailma on valmis ottamaan päivittäiseen toimintaansa ja aivan lähelleen palkallisen ammattilaisen. Suhtautumistapoja tähän professionaalisuuden välittömään läheisyyteen on erilaisia, mutta tämän alaluokan sisällä suhtautuminen on hyvin myönteistä. Vapaaehtoisuuden maailma on luottavaista suhteessa professionaalisuuden turvalliseen maailmaan tässä alaluokassa. Professionaalisuudelta saadaan myös palautetta, joka tukee omaa toimintaa (7, 15, 21). Keittiöhenkilökunta on professionaalia ja eräs vapaaehtoinen toteaa kokevansa sen ystävällisenä (6).

Vapaaehtoisen ja vastaavan ohjaajan suhde edustaa ammatillisen ja vapaaehtoistyön rajapintaa konkreettisimmillaan. Yhteydenpito leirillä on koko päivän jatkuvaa, joskus pitkälle yöhönkin. Suhteen kokeminen kaveruutena kuvastaa läheisyyttä ja kitkattomuutta, mutta tuen saaminen edustaa kuitenkin sitä, että vastaava ohjaaja ei ollut ikään kuin samalla tasolla, vaan kaverinakin säilytti oman professionaalisuutensa. Hän oli ikään kuin kaveri, mutta samalla vastuullinen päivittäisen toiminnan koordinoija. Osa käsityksistä sisälsi hieman erilaisen näkökulman vastaaviin ohjaajiin. Tätä tarkastellaan seuraavassa alaluokassa.

4.2.4 PROFESSIONAALI ASiantuntijana ja Osaajana

Professionaalin kokemus, tieto ja kokonaiskuva toiminnasta painottuivat tämän alaluokan vastauksissa (mm. 1, 2, 11, 10, 20). Vastaavan ohjaajan asiantuntemus ja osaaminen mainittiin eräässä vastauksessa taustatekijäksi edelliselle alaluokalle.

Mulla on oikein turvallinen olo tulla. Tietää, että asiat sujuu, ei tarvitse yöunia menettää. Vastaavalta vaaditaan ihan hirveästi. Niiden pitää olla melkein superihmisiä. (8)

Vastaaja on erittäin kokenut keski-ikäinen vapaaehtoinen, joka tuntee toiminnan hyvin. Hän arvostaa vastaavan ohjaajan osaamista, joka luo turvallisuutta. Asiantuntijuus kytkeytyy siten turvallisuuteen. Tämä yksittäinen vastaus kuvastaa mielenkiintoisella tavalla sitä yhteyttä, joka vallitsee konsensuaalisen ja esineellistyneen maailman välillä. Se herättää kysymään, että miksi vapaaehtoistyön konsensuaalinen maailma on niin altis esineellistyneen maailman professionaalisuudelle? Turvallisuus on tärkeä

osa konsensuaalista maailmaa, mutta asiantuntemus esineellistyneen maailman seikka. Näiden välistä yhteyttä tarkastellaan tässä tutkimuksessa myöhemmin lähemmin.

4.2.5 PROFESSIONAALI POMONA

Muutamit käsitykset kuvaavat vastaavan ohjaajan pomona (4, 6, 7, 17, 21, 22). Vastaava ohjaaja miellettiin siis lähinnä esimieheksi, vaikka vapaaehtoisella ei aivan samassa mielessä esimiestä olekaan kuin palkkatyöntekijällä. Suhtautuminen tähän koettuun "pomouteen" oli kuitenkin kaksijakoista, vaikkakaan ei kovin jyrkästi. Eräs vastaaja totesi, että "on hyvä, että joku on pomona" (22), kun taas toista saattoi asia ärsyttää:

Eroja on... Liisa [nimi muutettu] on enemmän ohjaaja... Marja [nimi muutettu] enemmän pomo. Se vähän ärsyttikin, se vaan puhui, että pitäisi varmaan tehdä jotain, mutta ei itse tehnyt. (17)

Järjestön vapaaehtoistoiminnan loma- tai leirikeskuksissa eri puolilla Suomea oli kussakin oma vastaava ohjaajansa. Vastaaja oli ollut eri paikoissa vapaaehtoisena ja vertaili kahta erilaista vastaavaa ohjaajaa. Hänen käsityksissään pomona olemiseen yhdistyy ärsyttävyys, mutta jos vastaava ohjaaja oli "ohjaaja" eli samalla tasolla ja eräässä mielessä vertainen, niin professionaalisuus oli hyväksyttävämpää. Käsite "pomous" edustaa siten eri asioita eri vapaaehtoisten mielissä, positiivista jämakkyyttä tai jotain ärsyttävää päälle päsmärointiä, johon liittyy myös se, ettei vastaava informantin mielestä halunnut tehdä itse riittävästi asioita. Hänen vastauksessaan professionaali asettuu positioon, jossa tämä on paikalla, mutta pysyttelee etäisenä. Tämän etäisyyden voi vastauksessa nähdä olevan se mikä pomoudessa ärsyttää. Ärsyttävän pomouden alle voidaan lukea myös seuraava vastaus:

Uskon tietäväni mitä teen. Yleensä saan sellaista syyllistävää palautetta [vastaavalta ohjaajalta], että toimin sanktioissa liian radikaalisti. Myönteinen palaute on oikeastaan yksi hailee. (6)

Vastauksessa ei suoraan käytetä sanaa "pomo", mutta vastaaja ottaa uhmakkaan position suhteessa vastaavaan ohjaajaan ja asettaa tämän määräävään vastaposition, joten vastaus tulkitaan tässä "pomouteen" liittyväksi. Tämä sama informantti on kuitenkin sitä mieltä, että on hyvä, että on vastaava ohjaaja, joten hänkin on valmis ottamaan professionaalien vapaaehtoisuuden maailmaan, mutta ei ilman tätä uhmakkuutta. Professionaalisuus toivotetaan siten tässäkin ensin tervetulleeksi, sitten sitä vastaan napistaan, mutta sitä ei pyritä työntämään takaisin esineellistyneeseen maailmaan.

Professionaalisuuteen liittyvät negatiivissävytteiset käsitykset ilmenevät siten ainakin tässä alaluokassa. Entä miten on asia sen suhteen, että professionaali saa palkkaa? Liittyykö siihenkin myönteisiä ja kielteisiä käsityksiä, vapaaehtoinen itsehän tekee varsinkin leireillä pitkiäkin päiviä, jopa 10–16 h / vrk?

4.2.6 PROFESSIONAALI JA PALKKA

Vastaava ohjaaja ja vapaaehtoinen toimivat leirillä usein hyvin samantyyppisissä tehtävissä suunnitellen ja ohjaten toimintaa. Jotkut vapaaehtoiset ovat mukana vain yhden leirijakson, toiset ovat lähes koko kesän. Voisi ajatella, että tästä syntyisi ristiriita, jossa vapaaehtoinen kyselisi itseltään miksi hän tekee tätä palkatta, kun toinen jonka kanssa on päivittäin tekemisissä, saa samoista tehtävistä palkkaa. Siksi onkin mielenkiintoista todeta, että yksikään vastaaja ei missään käsityksessään kyseenalaistanut vastaavan ohjaajan oikeutta palkkaan.

Tämän alaluokan vastauksista ilmenee se, että vastaava on palkkansa ansainnut (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22). Miten asiaa sitten perusteltiin? Yksi tärkeä peruste vastauksissa oli aika (1, 5, 7, 11, 18, 22). Professionaalin nähtiin käyttävän toimintaan enemmän aikaa kuin vapaaehtoisen. Ajalla tarkoitettiin kahta asiaa. Toisaalta vastaava ohjaaja palkattiin tiettyyn leirikeskukseen koko leirikaudeksi, joka kesti koko kesän. Vapaehtoiset puolestaan saivat valita läsnäolonsa määrän yhdestä useampaan leirijaksoon. Toisaalta yhdessä vastauksessa ilmeni se, että aika tarkoitti myös sitä, että vastaava ohjaaja oli käytännössä paikalla 24 tuntia vuorokaudessa, koska hän yleensä nukkui leirikeskuksen rakennuksissa.

Vastaava ohjaaja joutuu olemaan koko kesän, se on oikeutettua, että hän saa palkkaa (11).

Ei se mua haittaa, se on hyväksytty juttu. Mä en haluisi sillä palkalla lähteä tänne... Varmaan on 15 tuntia vähintään, käytännössä 24 h, sillä jos jotain sattuu, Elinaan [nimi muutettu] siinä turvaudutaan. (8)

Toinen mainittu peruste oli vastaavan ohjaajan työmäärä (6, 12, 15, 17), joka koostui erilaisista tekijöistä.

Ymmärrän sen, suuri työmäärä. Se olisi liikaa odottaa, että tekisi tämän kaiken palkatta, pätkähullu ideakin. (17)

Myös vastaavaan ohjaajan tehtävään kuuluva vastuu oli palkan perusteena (1, 3, 8, 9, 21). Eräs informantti perusteli palkkaa sillä, että vastaava ei tällä työllä rikastu (14). Toinen totesi vain, että asia "ymmärretään" ("2). Eräs vastaaja perusteli palkkaa vastaavan ohjaajan vanhemmalla iällä (10). Eräs informantti pohti myös sitä, että aluksi asiassa näyttäisi olevan ristiriita, mutta että lähemmän pohdiskelun jälkeen

ohjaajien pitäisi asia ymmärtää ja että ”jos se hoitaa hommansa, se on palkkansa ansainnut” (4).

Professionaalisuuden palkallisuuden laaja hyväksyntä tulee ymmärrettäväksi, kun asiaa tarkastellaan konsensuaalisen ja esineellistyneen maailman näkökulmista. Vapaaehtoistyö on konsensuaalisen maailman asia, mutta professionaalisuus lähtökohdiltaan esineellistyneen maailman asia – ja siten on vain luonnollista, että siihen kuuluu palkallisuus. Rajapinta kahden maailman välillä on tässä kohden selkeä. Palkallisuuden perusteiden lähempi tarkastelu osoittaa selkeästi, että palkka kytketään esineellistyneen maailman tyypillisiin elementteihin. Työaika- ja määrä sekä vastuu ovat suurempia ja vapaus siten pienempää. Professionaali – vaikka fyysisestikin aivan lähellä olevana – mielletään kokonaan toiseen maailmaan, omaan maailmaansa, jossa pätevät sen maailman lainalaisuudet. Professionaalia ei tarkastella vapaaehtoisuuden konsensuaalista maailmaa vasten, vaan häntä tulkitaan ja arvioidaan oman esineellistyneen maailmansa taustaa vasten.

4.2.7 PROFESSIONAALISUUS VASTAUKSENA HAASTEISIIN

Vapaaehtoisten keskuudessa esiintyi huolta siitä, miten vapaaehtoiset jaksavat ja pärjäävät, jos lasten ja perheiden ongelmat kasvavat. Useimmissa vastauksissa vapaaehtoistyön mahdollisuudet kytkettiin yhteen erilaisten professionaalisen maailman elementtien kanssa. Yhdessä vastauksessa oltiin valmiit siirtämään kaikkein vaikeimmin oirehtivat pois vapaaehtoisuuden maailmasta kokonaan.

Kaikkein pahimmassa asemassa olevista perheistä ei löydy varmaan sellaista aktiivisuutta, että lähdettäisiin leirille, eikä sellainen ole vapaaehtoisia varten. Se on liian rankkaa. Luulisin, että käytännössä se menee samalla konseptilla, se on monitahoinen juttu. Mä sanoisin, että se ei tule vaikuttamaan käytännön tasolla. (6)

Vastauksen mukaan vaikeimmin oirehtivien perheiden ja lasten mukaantulo leireille on lähinnä hypoteettinen vaihtoehto, joka tuskin toteutuu. Toimintaa ohjaa eräänlainen itsesäätelymekanismi, jossa kaikkein vaikeimmassa asemassa oleva ei lähtisi mukaan vapaaehtoistyön voimin järjestettävään leiritoimintaan. Niinpä käytännössä ongelma ei näy, eikä vastauksen mukaan tulekaan näkymään. Vastauksessa kuitenkin näkyy rajapinta vapaaehtoisuuden konsensuaalisen maailman ja professionaalisen esineellistyneen maailman välillä. Konsensuaalinen maailma ei pystyisi tämän vastauksen mukaan kohtaamaan kaikkia perheitä ja lapsia. Liian suuria ongelmia ei haluta vapaaehtoisuuden maailmaan, vaan ne halutaan pitää sieltä ulkona. Jos haasteet siten menevät tietyn rajan yli, vapaaehtoisuuden maailma sulkee porttinsa, ja asia jää professionaalisen maailman ratkaistavaksi.

Tämän alaluokan vastauksissa oli käsitys, jonka mukaan vapaaehtoisuuden maailma kuitenkin pärjää vaikeamminkin oirehtivien lasten kanssa, kunhan saadaan eräänlaista apua professionaalista maailmasta. Monissa vastauksissa kyky kohdata haasteellisempia lapsia ja perheitä kytkeytyi siihen, että vapaaehtoisten pitäisi olla ammattilaisia tai alan opiskelijoita (1, 3, 8, 13, 15). Tämä professionaalien määrän mahdollinen kasvu nähtiin myös uhkana: "Vaarana on, että tulee vain alan opiskelijoita." (8) Professionaalisuus tuli siten avuksi suoraan ammatin kautta. Toisaalta vastauksena mahdollisiin haasteisiin nähtiin myös koulutus.

Kyllä ne jaksaa, jos joku kouluttaa ja valmistaa. (11)

Eräs kokenut vapaaehtoinen pohdiskeli tilannetta seuraavasti:

Mä luulen, että on aina helpompi ohjata lapsia, joilla on kaikki hyvin. Siinä on vaarana, että hakeutuu vain ammatissa olevia tai opiskelevia. Silloin leirin anti kapenee. Luulen niin, että todella voi käydä niin, että jaksaa huonommin. Mutta voi olla niinkin, että ei-ammattilainen ei näe eikä ota niitä asioita niin raskaasti. Mietin sitä, että sodan jälkeen on ollut varmasti vaikeaa, psyykkisiä häiriöitä ja käytöshäiriöitä ja vaikka mitä, mutta niistäkin on selvitetty. Että joka lähtöön löytyy ohjaajia... Olen sillä tavalla luottavainen, että aikuiset muuttuvat samalla kuin lapsetkin. Ollessani leiriläisenä, en olisi haistattanut ohjaajalle, se ei ollut tapana. Ei sitä nytkään pidä hyväksyä, mutta se on yleisempää. Sellainen voivottelu alkaa ahdistaa, täytyy lähteä siitä, että nyt on tilanne tämä, että kotona on vaikeaa ja leirin merkitys korostuu. (8)

Vastauksessa on huolta vapaaehtoistoiminnan annin kaventumisesta, mutta samalla toivoo siitä, että vapaaehtoiset muuttuvat siinä samalla kuin leiriläiset. Kodin vaikeudet näkyvät leirillä ja näiden vaikeuksien kohtaaminen kytketään vastauksessa professionaalisuuden lisääntymiseen. Professionaalisuus on samalla vastaus lasten mahdollisesti kasvaviin ongelmiin, mutta esineellistyneen maailman asiana se myös uhkaa vapaaehtoisuuden konsensuaalista maailmaa, jos sitä pääsee portista sisään liikaa. Portin tulee siis suorittaa eräänlaista valikointia.

Pessi ja Oravasaari (2010, 50) ovat todenneet, että tiukassa tilanteessa juuri vapaaehtoistyötä koordinoivien ammattilaisten kouluttaminen ja osaamisen kehittäminen voivat olla avain eteenpäin. Eräs heidän tutkimuksensa vastaajista toteaaakin, että "vapaaehtoistoiminnan luonne on muuttunut viimeisen parinkymmenen vuoden aikana – syynä on mm. yhteiskuntamme muutos, joka heijastuu järjestötoimintaan monin tavoin. Myös pienet resurssit täytyisi pystyä käyttämään hyväksi entistä paremmin. Osaamisen kehittäminen on tässä yksi väline." (em. 2010, 50) Koulutus ja kehittäminen nähdään tässäkin vastauksena vapaaehtoistyön tiukkaan ja muuttuvaan tilanteeseen, joskin sen lisääminen kohdentui vapaaehtoistyötä

koordinoiviin ammattilaisiin. Voi kuitenkin ajatella, että heidän kauttaan tämä professionaalisuus heijastuu vapaaehtoiisiinkin.

Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokka on tärkeä osa sosiaalista representaatiota. Se on siinä suhteessa eräänlainen ”kummajainen”, että professionaalisuus on esineellistyneen maailman ydinasioita, eikä lähtökohtaisesti kuulu vapaaehtoistyön maailmaan lainkaan. Se on esineellistyneen maailman asia, jota selvästi halutaan konsensuaaliseen maailmaan. Kyse ei ole vain siitä, että esineellistynyt maailma jotenkin huomaamatta valuisi konsensuaaliseen maailmaan, vaan sitä aktiivisesti kutsutaan. Tämä luokka on jotain lähtökohdiltaan poissaolevaa ja haluttavaa, kun toinen esineellistyneen maailman tekijä palkka puolestaan on poissaolevaa, joka halutaankin pitää poissa.

Professionaalisuus on Moscovicin (2000, 35) mukaan esineellistyneen maailman tärkeä asia. Professionaalisuuden ja vapaaehtoisuuden suhde on asia, jolla voi olla kauaskantoisia ja ristiriitaisiakin seurauksia. Professionaalisuus voi tarjota toisaalta työvälineitä ja muita mahdollisuuksia vapaaehtoistyölle. Eräässä tutkimuksessa todettiin, että vapaaehtoisista johtajista 84 % katsoi, että entistä professionaalisempien johtamistapojen omaksuminen parantaisi heidän asemaansa kohdistuvaa arvostusta. Kolme neljäsosaa katsoi sen parantavan myös rahoittajien luottamusta ja kuusi kymmenestä katsoi sen lisäävän toiminnan uskottavuutta. (Gay 2000) Nämä ajatukset sopivat hyvin myös tämän luokan otsikon alle. Professionaalisuus nähdään tältä osin varsin myönteisenä asiana. Tämä ajatus on samansuuntainen myös Claryn ym. (1992) tutkimuksen kanssa. Sen mukaan uramotiivit ovat yksi tärkeä taustasy vapaaehtoistyössä, erityisesti nuorten kohdalla (ks. myös Yeung 2004a; Yeung 2004b) Tämä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokka voidaankin nähdä osana laajempaa maailmanlaajuista prosessia, jota on hahmotellut mm. van Til (1998, 199–216). Tämä luokka on ikään kuin valokuva yhdestä hetkestä yhdessä paikassa, mutta kun se sijoitetaan kirjallisuuden perusteella hahmotettuun kokonaiskuvaan, se tulee paremmin ymmärrettäväksi. Tämä tarkastelu nostaa esiin mahdollisuuksien lisäksi myös uhkia. Tätä kokonaiskuvaa ja uhkia tarkastellaan myöhemmin tässä tutkimuksessa suhteuttamalla tämän luokan käsityksiä mm. vapaaehtoistyön formalisaatioprosessiin (ks. esim. Rochester ym. 2010).

4.3 POSITIIVISUUS

Haastateltavien vastauksista näkyy selvästi se, että vapaaehtoisuus on jotain myönteistä sekä vapaaehtoisille itselleen että muille. Vapaaehtoinen sekä latautuu itse tällä positiivisuudella että lataa muita. Positiivisuus tarkoittaa sitä, että vapaaehtoistyö käsitettiin tässä luokassa perusluonteeltaan iloiseksi tai ainakin kohtuullisen mukavaksi toiminnaksi.

4.3.1 POSITIIVISUUDELLA LATAUTUMINEN

Tässä alaluokassa vapaaehtoistyö näkyi eräänlaisena viihtymisenä tai ehkä jopa jonkinlaisena voimautumisena sanan laajassa mielessä ymmärrettynä. Vaikka lasten ja perheiden ongelmat olivat joskus vaikeitakin ja vapaaehtoistyö oli raskasta, niin toisaalta sitä luonnehti kuitenkin varsin myönteinen perussävy. Vapaaehtoistyö on ihmisen itsensä valittavissa ilman materiaalisia paineita. Positiivisuus on tärkeä osa sosiaalista representaatiota, se esiintyy käsityksissä yhtä aikaa ikään kuin vallitsevana asiantilana, mutta myös eräänlaisena arvona. Se antaa vapaaehtoiselle mielikuvan ja sisäisen kartan, jonka mukaan hän osaa rakentaa omaa suhtautumis- ja toimintatapaansa.

Hyvin, väsyttää kauheasti, mutta olen viihtynyt. (11)

Vapaaehtoistyössä viihtyminen on tekijä, joka mahdollistaa koko toiminnan. Jos vapaaehtoinen ei viihtyisi vapaaehtoistyössä, voisi kysyä miksi hän siihen jäisi? Vaikka hän saattaisikin esimerkiksi eettisistä syistä pysyä mukana vaikka ei viihtyisi, olisi hänen kuitenkin helppoa ”äänestää jaloillaan”, jos hän ei viihtyisi. Palkkatyössä kynnyksen voi olettaa olevan huomattavasti korkeampi.

Se on kiinni siitäkin, että ohjaajat viihtyvät, että ne viittii lähtee vapaaehtoistoimintaan. (18)

Viihtymisen tärkeys näkyy myös vastauksessa, jossa vapaaehtoinen toteaa, ettei toiminta ole enää ”megahauskaa”, mutta jatkaa sitten, että ”se on hauskaa sen verran, että hän tulee mukaan” (18). Positiivisuudella on tämän vastauksen mukaan eräänlainen minimitaso, jonka on täytyttävä, jotta hän tulee mukaan. Se ei pelkästään kuvasta vallitsevaa tilannetta, vaan myös vaatimusta. Jos vastauksen kääntää toisinpäin, niin informantin viesti on, että jos vapaaehtoistyö ei ole riittävän myönteistä, hän ei enää tule mukaan. Positiivisuudella on siis merkitystä myös sitoutumisessa.

4.3.2 POSITIIVISUUDELLA LATAAMINEN

Koska vapaaehtoistyö ei ole professionaalista toimintaa, siinä ei tarjota systemaattisiin menetelmiin perustuvaa pitkää koulutusta ja kokemusta vaativia hoitomenetelmiä, vaan pikemmin jonkinlaista valoa erilaisten ongelmien kanssa kamppailevien lasten ja lapsiperheiden arkeen. Juuri tässä positiivisuudessa on vapaaehtoistyön yksi voimavaroista, joka koskettaa kaikkia sen piirissä olevia. Ammatillisten menetelmien – vaikka niitä jossain määrin lainataankin – tilalla on positiivisuus.

Vapaaehtoinen haluaa siis itse latautua positiivisuudella, mutta samalla vapaaehtoistyö on myös positiivisuudella lataamista. Tämä ei tarkoita sitä, että vapaaehtoistyö muuttaisi ihmisen elämän toisenlaiseksi, mutta auttaa ehkä jaksamaan.

Ei me tämän viikon aikana muuteta lasta. Joka lyö ei täällä lakkaa lyömästä, mutta voimme antaa jotain sinne reppuun tulevaisuutta varten. (8)

Tarjota niille sellainen leiri, että ne muistavat sen pitkään. Että pahat muistot jäävät taka-alalle. (4)

Lasten viihtyminen oli useissa vastauksissa tärkeimpiä asioita koko vapaaehtoistyössä. Niissä saatettiin painottaa suoraan lasten viihtymistä (7), mukavuutta (6), riemua (5), hauskuutta (14), merkitystä lapselle (8) tai leirin onnistumista (3). Lasten viihtymisen toteuttaminen oli vapaaehtoisten tehtävä. Vapaaehtoisten tuli olla ystävällisiä (15), iloisia (2, 11), pirteitä (2), mukavia (2), innostuneita (22) ja ylipäätään saada lapset viihtymään (9). Myös mahdollisuus olla maalla nähtiin lapselle tärkeäksi (5). Lapselle tuli jäädä myönteisiä muistoja (11).

Positiivisuudella lataamista toteutettiin olemalla ystävällinen (15), olemalla iloinen (11) ja lasten kanssa tekemisellä (4). Positiivisuudella latautuminen ja lataaminen nähtiin myös siten, että itselläkin on mukavaa, kun leiriläisillä on mukavaa (17).

Positiivisuuden voi ajatella olevan tärkeä osa vapaaehtoisuutta. Se kuvastaa sitä, että vapaaehtoisuudessa on mahdollista antaa ja saada. Kuten vastauksista ilmenee, tarkoitus ei ole hoitaa lasten ongelmia pois vapaaehtoistoiminnan avulla, vaan antaa heille elämästä myönteisiä kokemuksia – ja samalla saada niitä itse. Positiivisuus on siten vapaaehtoistyön maailman tärkeä sisäinen tekijä. Tämä näkökulma sopii yhteen sen kanssa, mitä Moscovici on todennut konsensuaalisen maailman tyydyttävyydestä (Moscovici 2000, 34).

Positiivisuuden luokka ei tarkoita sitä, etteikö vapaaehtoistyö voisi olla raskasta tai hetkittäin ikävääkin. Se tiivistää kuitenkin käsityksen siitä, että kokonaisuutena ottaen vapaaehtoisuus on jotain myönteistä, jotain parempaa kohden pyrkimistä. Se miten tämä toteutuu, on eri asia. Positiivisuus on osa sosiaalista representaatiota, eräänlainen toivottu suhtautumistapa tai asenne. Vapaaehtoistyön funktionaalinen motivaatioteoria pitää yhtenä vapaaehtoistyöhön motivoivana tekijänä erilaisia itsearvostukseen liittyviä motiiveja (Clary ym. 1992, 337). Vaikka positiivisuuden luokassa ei tutkita motiiveja, eikä positiivisuus ja itsearvostus ole sama asia, on asioilla kuitenkin yhtäläisyyksiä. Clary ym. (1992, 337) toteaa itsearvostuksen motiivien koostuvan itsensä tärkeäksi tuntemisesta, itsetunnon paranemisesta, miellyttävämmistä itseä kohtaan tunnetuista tunteista, uusista ystäväistä sekä tarpeellisuuden tunteesta. Positiivisuuden luokassa ei suoranaisesti ole itsearvostuksen kasvamiseen liittyviä käsityksiä,

mutta jonkinlaisen yhteyden voi nähdä siinä, että sekä itsearvostuksenkin kasvu on positiivisuudella lataamista ja latautumista.

Musick ja Wilson (2008, 438) ovat todenneet, että vapaaehtoinen odottaa näkevänsä joitakin positiivisia tuloksia suhteessa asiakkaisiinsa. Toisaalta he toteavat, että vapaaehtoiset arvioivat tuloksia eri tavalla kuin palkatut työntekijät (em. 449). Pitkän aikavälin tavoitteiden toteutuminen ei välttämättä ole vapaaehtoiselle yhtä tärkeä kuin palkatulle työntekijälle, jos hän kokee tekevänsä oikeita asioita. Positiivisuus-luokan vastauksia voi tarkastella myös tästä näkökulmasta. Vapaaehtoiset halusivat nähdä vapaaehtoistyön jonakin, joka tuottaa lapsille jotain positiivista, mutta eivät olleet kovin tarkkoja siitä, miten tämä asia ilmeni. Näkyviä nopeita tuloksia ei painotettu, vaan yleistä positiivista suuntaa. Yeung (2005, 112) on todennut, että positiiviset kokemukset olivat hänen aineistossaan yksi asia, joka oli rohkaissut ihmisiä sitoutumaan pidemmäksi aikaa.

4.4 AUTENTTISUUS

Autenttisuuden luokka on lähellä positiivisuuden luokkaa siinä, että sekin on myönteinen asia. Toisaalta tämän luokan vastaukset eroavat selvästi siinä, että ne eivät kuvaa niinkään lataamista tai latautumista, siis jonkinlaista muutosta, vaan enemmän olemisen tapaa ja luonnetta. Autenttisuus esiintyy vastauksissa luonnollisuutena, teeskentelemättömyytenä, avoimuutena, luovuutena ja irtautumisena. Autenttisuuden luokka hahmottui analyysin kuluessa, kun aineistosta nousi useampia vastauksia, joissa informantit jäsensivät vapaaehtoistyötä aitouden käsitteen avulla

Musta tuntuu, että mulla on luonteessa sellainen, että mä olen huono teeskentelemään, mä olen tosissaan aito ihminen, joskus mä vastaan, vaikka kukaan ei ole kysynyt, en osaa laskea leikkiä. (3)

Eräs vapaaehtoinen puolestaan totesi: "pidän lapsista, koska ne on niin aitoja" (6). Nämä vastaukset kuvaavat siinä mielessä tämän luokan vastauksia hyvin, että autenttisuutta ei jossain filosofisessa tai teoreettisessa mielessä kytketty vapaaehtoistyöhön, vaan se oli pikemmin konkreettisessa toiminnassa näkyvä tekijä.

4.4.1 VAPAAEHTOISTYÖ LUONNOLLISENA JA TEESKENTELEMÄTTÖMYYTENÄ

Tämän alaluokan vastauksissa vapaaehtoistyö nähtiin jollain tavalla hyvin luonnollisena ja teeskentelemättömänä asiana. Kahden edellisen lainauksen tavoin vapaaehtoinen itse saattoi kokea itsensä aidoksi tai lapset saatettiin

kokea aidoiksi. Käytettyjä sanoja tässä luokassa olivat luonnollisuus (18), aitous (3, 4, 6), rehellisyys (19), luontevuus (1) ja kyseenalaistaminen (3). Vapaaehtoistyö oli siten jotain sellaista, jossa ei teeskennelty tai oltu jotain muita kuin oma itsensä. Vaikka vapaaehtoistyö on aktiivista (kuten myöhemmin tässä tutkimuksessa todetaan), siinä on samalla toiminnallisen tason alla tämä olemisen taso. Siinä missä esineellistynyttä maailmaa luonnehtii professionaali suorittaminen, on vapaaehtoisuuden maailman piirre autenttinen oleminen. Kyse on siis siitä, että vapaaehtoistyö nostaa ihmisestä esiin jotain hänessä luonnostaan olevaa ja estää teeskentelemistä. Voisi ajatella, että tämä mahdollisuus autenttiseen olemiseen olisi jollain lailla vapauttavaa.

4.4.2 VAPAAEHTOISTYÖ AVOIMUUTENA JA LUOVUUTENA

Autenttisuuteen liittyy myös vapaaehtoistyön käsittäminen avoimuudeksi ja tämän avoimuuden käsittäminen hyväksi asiaksi (1, 6, 7, 8, 21). Myös luovuutta sivuava vastaus on sijoitettu tähän luokkaan (1). Avoimuuden voi ajatella olevan tie luonnolliseen olemiseen ja teeskentelemättömyyteen.

4.4.3 VAPAAEHTOISTYÖ IRTAUTUMISENA

Yksi vapaaehtoinen totesi, että vapaaehtoistyö vapauttaa työstressistä (8). Vastaus kuvastaa irtautumista esineellistyneestä stressaavasta maailmasta ja saapumista vapaaehtoistyön autenttiseen maailmaan.

Vastauksia on tässä alaluokassa vain yksi, mutta tämä näkökulma sopii vapaaehtoistyöhön monessa suhteessa hyvin. Tämän tutkimuksen kohteen voisi jäsentää helposti irtautumisena arjen velvoitteista eräänlaisena rituaalisena prosessina kohti vapaaehtoistyön maailmaan. Van Gennep (1960) on esittänyt siirtymäriittiteoriaansa, jota on sovellettu myös lomien tutkimuksissa (Selänniemi 1996). Lastensuojelun lomatoimintaan tämä näkökulma sopii siten luontevasti. Arjesta ja esineellistyneestä maailmasta irtautumisen voi ajatella alkavan kotoa leiri- ja lomavarusteita pakatessa. Tämän jälkeen alkaa bussimatka kohti lomakeskusta. Matkalla irtaannutaan, ollaan eräänlaisessa liminaalisessa siirtymävaiheessa ja lopulta saavutaan lomakeskukseen, jossa ollaan erilaisessa maailmassa, irtautuneina arjesta.

Lönnqvist (2006, 7–17) on tarkastellut etnografisesta näkökulmasta "autenttista ihmistä" keinona irtautua ja toisaalta autenttisuutta mahdollisuutena palata johonkin "alkuperäiseen". Tämän ajatuksen on jo kauan sitten esittänyt yksi tunnetuimmista uskontotieteilijöistä Mircea Eliade (1993), joka maailman eri uskontoja tutkiessaan päätyi siihen, että alkuperäiskansat elivät sakraalissa todellisuudessa, joka mahdollisti autenttisen olemisen. Moderni maailma on kadottanut tämän yhteyden ja elää siten vieraantuneena ja ahdistuneena, epäautenttisena. Tämä ajatus ei

ole kaukana Moscovicinkaan (2000) ajatuksista konsensuaalisesta ja esineellistyneestä maailmasta.

Autenttisuutta voisi pohtia myös Goffmanin rooliteorian valossa (1971). Tällöin voidaan ajatella, että vapaaehtoisuus on rooli, jota ihminen esittää siihen kuuluvan käsikirjoituksen puitteissa, ja että tässä käsikirjoituksessa autenttisuus on vain yksi rooliin kuuluva piirre. Yksilö siten sisäistäisi vapaaehtoisuuden roolin ja astuessaan näyttämölle, hän toteuttaisi tätä roolia, jossa autenttisuus olisi yksi piirre. Jos näin olisikin, voisi kuitenkin todeta, että autenttisuus on ainakin sellainen piirre, jota vapaaehtoistyössä halutaan toteuttaa. Autenttisuus on osa sosiaalista representaatiota ja tässä mielessä osa sitä "käsikirjoitusta", joka ihmisen mielessä on ja joka mm. ohjaa hänen toimintaansa. Tämä asia ei kuitenkaan lisää tai vähennä autenttisuuden arvoa tai muuta sen luonnetta. Kyse on tarkastelukulmasta.

Yeung (2005, 109) on todennut, että vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden toteuttaa itseään. Itsensä toteuttaminen Yeungin tutkimuksen informanteilla tarkoitti sitä, että yksilö saattoi käyttää ja tuoda esiin omia lahjojaan, taipumuksiaan ja toimia oman kiinnostuksena mukaisesti. Se tarjosi mahdollisuuden luovaan toimintaan. (Yeung 2005, 109) Tämä itsensä toteuttaminen on sukua autenttisuudelle. Tämän tutkimuksen mukaan luovuus oli yksi autenttisuuden alaluokista. Yeungin (2005, 109) tutkimuksen itsensä toteuttaminen ei kuitenkaan ole täsmälleen sama kuin tämän tutkimuksen autenttisuuden luokka. Yeungin (2005, 109) tutkimuksessa itsensä toteuttaminen tarkoittaa tiettyjen potentiaalisten taipumusten aktuaalistumista toiminnassa. Tämä ei ole ristiriidassa autenttisuuden luokan kanssa, mutta tässä luokassa informantit korostivat pikemmin luonnollista olemista kuin tiettyä tekemistä. Toisaalta Yeungin (2005, 109) mukaan itsensä toteuttaminen on myös mahdollisuutta toimia oman kiinnostuksena mukaan, joka on varsin lähellä tämän tutkimuksen autenttisuuden luokkaa. Erona on edelleen se, että Yeungin tutkimuksen mukaan kyseessä on tässäkin kohtaa pikemmin toiminta kuin autenttinen oleminen, joka on laajempi näkökulma. Autenttisuuden luokka ei sulje pois toimintaa, joka oli keskeinen tekijä myös tämän tutkimuksen informanttien vastauksissa. Toiminta ei kuitenkaan tämän tutkimuksen informanttien vastauksissa kytkeytynyt autenttisuuteen, vaan esiintyi siitä erillään toisin kuin Yeungin (2005, 109) tutkimuksessa.

Hannu Sorri (2005, 126–140) on todennut, että vapaaehtoisuuden taustalla on toisinaan eräänlainen oma henkilökohtaisen elämän kokemus, joka muodostuu elämänkulun käännekohtaksi. Kyseessä voi olla esimerkiksi kriisikokemus, joka johtaa elämän uudelleenarviointiin. Näin elämä voi muuttua mielekkäämmäksi ja rikkaammaksi. Samalla ihminen voi saada mahdollisuuden toteuttaa itseään. Vapaaehtoisuus kytkeytyy näin osaksi omaa elämänkulkua. Sorrin näkemyksessä on samoja piirteitä kuin autenttisuuden luokassa. Sorrin tutkimuksen tuloksia voi tulkita siten, että siinä yksilö kriisin tai muun merkityksellisen elämäkokemuksen kautta löytää uuden, jollain tavalla entistä todellisemman, syvemmän ja

merkityksellisemmän tavan tehdä vapaaehtoistyötä. Tämä on hyvin lähellä autenttisuuden luokkaa. Sorrin tutkimus kuitenkin selittää vapaaehtoistyötä yksilön elämänhistoriallisen taustan kautta, jota tässä tutkimuksessa ei tehdä.

Autenttisuuden luokasta on helppo rakentaa silta psykoterapian maailmaan. Koko psykoterapia voitaisiin nähdä pyrkimyksenä jonkinlaiseen autenttiseen olemiseen. Maailman ehkä tunnetuin psykoterapeutti, Dr. Phill rakentaa menestysteoksensa juuri autenttisen olemisen ja sen löytämisen varaan (McGraw 2001). Ehkä autenttisuus on yksi niistä vapaaehtoistyön vetovoimaisista tekijöistä, joka osaltaan selittää sen suurta maailmanlaajuista menestystarinaa. Jos autenttisuutta tarkastellaan kolmannen sektorin ja yhteiskunnan tasolla, voidaan siihen nähdä kohdistuvan myös uhkakuvia. Näitä pohditaan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

4.5 ELÄMYKSELLISYYS

Analyysin kuluessa alkoi hahmottua luokka, joka sisälsi erilaisia omia kokemuksia ja tunteita korostavia vastauksia. Näistä vastauksista hahmottui luokka, joka nimettiin elämyksellisyydeksi. Elämyksellisyys hahmottui yhdeksi osaksi vapaaehtoistyötä ja toi siihen oman tärkeän ulottuvuuden. Elämyksellisyys edustaa aivan toisenlaista vapaaehtoistyön ulottuvuutta kuin esimerkiksi vastaanottavaisuus professionaalisuus-luokka. Siinä missä professionaalisuudella oli välinearvoa, elämyksellisyys oli jotain vapaaehtoisuuden maailmalle tyypillistä. Se ei siis ollut tuontitavaraa, vaan ”puhtaasti kotimaista”.

4.5.1 NOSTALGIA

Elämyksellisyyden ensimmäinen alaluokka on nostalgia, joka puolestaan koostui erilaista ryhmistä. Tässä alaluokassa on käsityksiä, joissa katse suuntautuu jollain lailla menneisyyteen tai jonkinlaisiin haaveisiin. *Elämänhistoriallinen resonanssi* oli yksi tärkeä ryhmä. Se kuvasti sitä, miten vapaaehtoistoimintaan oli tultu mukaan sen kautta, että joko itsellä tai sukulaisella oli aiempia hyviä kokemuksia vapaaehtoistyöstä (3, 5, 6, 7, 8, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22). Tämä elämänhistoriallinen resonanssi yhdistyi usein varsin selkeästi vapaaehtoistyöhön mukaan lähtemiseen. Osalla tämä resonanssi syntyi puhtaasti omista kokemuksista leiriläisenä tai muista oman elämänhistorian samankaltaisista asioista ja osalla puolestaan sukulaisten kokemuksista.

Omista hyvistä kokemuksista tyypillisin oli omat kokemukset leiriläisenä (6, 7, 14, 16, 17, 18, 21, 22).

Olin leiriläisenä, mun broidi oli ohjaajana siellä. Olin silloin 17, vähän vanha leiriläiseksi, mut otettiin mukaan koulutukseen, sen jälkeen mä tulin tänne.(16)

Mä oon ollu leiriläisenä ja sitten apuohjaajana ja ohjaajana. Meillä on ollut... kerho, olen ollut ohjaajana aina vähän enemmän tai vähemmän. (6)

Muita omia kokemuksia olivat mm. mukana olo nuorisotoiminnassa (5), urheilutoiminnassa (19). Sukulaisten hyvistä kokemuksista mainittiin äidin esimerkki (11, 20), isoäidin mukanaolo vapaaehtoistyössä (13) ja oman lapsen mukana olo leiritoiminnassa (3, 5, 8). Elämänhistoriallisella resonanssilla katsottiin olevan merkitystä myös rekrytoinnissa, sitä ehdotettiin käytettäväksi siten, että tiedustellaan leiri-ien ylittävien halukkuutta tulla mukaan vapaaehtoistyöhön (17, 19) tai siten, että pyydetään lasten vanhempia mukaan toimintaan (3, 5). Elämänhistoriallisen resonanssin hyödyntäminen rekrytoinnissa voisi olla yksi tärkeä tekijä. Omien tai sukulaisten hyvien kokemusten ei tarvitse tulla samasta järjestöstä, mutta vastauksista näkyy se, että toiminnan on tavalla tai toisella oltava riittävän samankaltaista. Lasten ja nuorten kanssa tehdään vapaaehtoistyötä ja harrastustoimintaa yhteiskunnassa laajasti, joten tämän tietoinen hyödyntäminen voi tehostaa vapaaehtoisten rekrytointia.

Nostalgia näkyi myös pienessä ryhmässä nimeltä *menneen maailman kaipuu*. Muutamassa vastauksessa näkyi toive siitä, että jäljellä olisi jotain "vanhaa" tai "vanhan" ihannointi (5, 6). Oman pienen ryhmänsä muodosti tässä tutkimuksessa myös kategoria, joka nimettiin maalaisromantiikaksi. Siinä vapaaehtoistyön toivottiin tapahtuvan paikassa "kuin mummolla" (4), ei missään hotellimaisessa ympäristössä (8, 16). Tähän alaryhmään kuului myös vastaus, jossa todettiin, että "vessatkin voisi olla ihan kunnon puuseet, jotka haisee paskalle" (14).

4.5.2 UUDET KOKEMUKSET

Nostalgian suunnatessa katseen menneeseen, vapaaehtoistoiminta käsitettiin myös joksikin sellaiseksi, josta saadaan uusia kokemuksia. Uusia kokemuksia olivat mm. elämykselliset koulutukset, seikkailutoiminta, metsässä toimiminen tai ylipäättään vain kokemukset ja tunne siitä, että vapaaehtoistyöllä on edelleen jotain uutta annettavaa itselle (1, 6, 11, 14, 18, 19).

4.5.3 TUNTEET JA TUNNELMAT

Vapaaehtoistyötä koskevissa käsityksissä näkyy myös erilaisia tunteita ja tunnelmia koskevia vastauksia. Tunnelmat vaihtelivat tyhjiöstä (5) "iltahämärän transsioloon", jolloin tulee puhuttua kaikenlaista (8). Vapaaehtoistyön piiristä pois siirtyminen oli joskus vaikeaa, kun piti lähteä "suunnilleen kyyneleet silmissä kotiin" (14). Paikoilta toivottiin kodikkuutta (6) ja viikon aikana piti olla "leiritunnelma" (21).

Vapaaehtoistyö mahdollistaa siis elämyksiä, joihin liittyy voimakaskin tunne tai tunnelma, joka vaihtelee tyhjiöstä suruun ja transsioloon. Vapaaehtoistyö on jotakin, jossa on mahdollista kokea hyvin erilaisia tunteita.

Vapaaehtoistyön tarjoamia mahdollisuuksia elämyksiin esitellään monissa paikoissa. Suositun matkasivusto Rantapallon sivuilla todetaan, että "vapaaehtoistyötä voi tehdä lähes kaikkialla maailmassa. Projektit tarjoavat sellaisia elämyksiä, joita tavallinen tallaja ei muuten pääse kokemaan. Ja samalla voi tehdä jotain hyödyllistä." (Valtanen 2012, <http://www.rantapallo.fi>) Kulttuurimme on muutenkin väitetty kehittyneen elämyshakuihin suuntaan (esim. Pine–Gilmore 1999), eikä vapaaehtoistyö ole erillinen saareke. Elämykset syntyvät ja kuolevat vapaaehtoisuuden omassa konsensuaalisessa maailmassa. Niiden vaikutus tähän maailmaan ohjaavana tekijänä on kuitenkin tämän tutkimuksen aineistossa suuri. Elämyksellisyys on yhtä aikaa ikään kuin vapaaehtoisuuteen takaapäin "työntävä" voima elämänhistoriallisen resonanssin kautta, että siihen edestäpäin "vetävä" voima uusien kokemusten mahdollistajana. Samalla elämyksellisyys on jotain "tässä ja nyt" olevaa, yllättäen aktivoituvaa tunnetta ja tunnelmaa, juuri sillä hetkellä merkityksellistä ja vaikkakin pois hiipuvaa, muistoihin jäävää. Vaikka elämyksellisyys usein on suhteellisen lyhytaikaista, on mielenkiintoista kuinka pitkän matkan "takaa" se vaikuttaa. Kyse ei ole pelkästään omasta elämänhistoriasta, vaan myös vanhempien tai jopa isovanhempien elämänhistoriasta. Elämyksellisyys näyttää siis hiukan yllättäen olevan jotain enemmän kuin vain "hetken huumaa". Se on jotain, joka kulkee jopa sukupolvien yli. Vaikuttaa siis siltä, että on olemassa eräänlaisia vapaaehtoissukuja, joissa vapaaehtoistyöstä saadut hyvät kokemukset kulkevat eteenpäin eräänlaisina toimintamalleina tai "meemeinä", jotka voivat aktivoitua eri sukupolvissa. Tämän hetken hyvillä ja suhteellisen lyhyillä elämyksillä voi olla kauaskantoisia seurauksia. Ajallisesti lyhytkestoisella ilmiöllä voi olla pitkäaikainen vaikutus.

Bengtson ja Roberts (1991) ovat pitäneet vapaaehtoistyön kannalta tärkeänä sitä, että lapset näkevät vanhempien osallistuvan vapaaehtoistyöhön. Toimiessaan roolimalleina he antavat esimerkin, jota lapset jäljittelevät. Elämänhistoriallista resonanssia voisi siten ajatella ainakin jossain määrin roolimallin jäljittelynä. Roolimalliteoria on ollut esillä muidenkin tutkijoiden kirjoituksissa (Wuthnow 1995; Sundeen–Raskoff 1994; McLellan–Youniss 2003). Elämänhistoriallisen resonanssin kaltainen

ajatus löytyy myös suomalaisesta tutkimuksesta. Yeungin (2005, 112) mukaan muistot aiemmasta vapaaehtoistyöstä voivat lisätä sitoutumista. Musick ja Wilson (2008, 233) ovat myös todenneet, että aikuiset vapaaehtoiset kertovat todennäköisemmin kuin ei-vapaaehtoiset aikuiset olleensa nuorina mukana vapaaehtoistyössä. Sukulaisten kokemusten rinnalla siis omat aiemmat kokemukset vaikuttavat vapaaehtoistyöhön. Kyse ei ole vain tämän tutkimuksen aineistossa ilmenevästä paikallisesta asiasta, vaan ilmiö vaikuttaa esiintyvän laajemminkin vapaaehtoistyössä, myös kansainvälisesti.

4.6 YHTEENKUULUVAISUUS

Vapaaehtoistyöntekijöiden käsityksissä vapaaehtoistyö hahmottui yhteenkuuluvaisuudeksi. Se ei välttämättä tarkoittanut sitä, että vapaaehtoiset tai leiriläiset tunsivat toisensa henkilökohtaisesti, mutta ei sulkenut sitä poiskaan. Tässä luokassa olevat käsitykset kertovat siitä, että vapaaehtoistyö voi olla hyvin monella eri tasolla ihmisiä yhdistävä tekijä. Vapaaehtoistyö voi yhdistää niin yksilöitä, ryhmiä, sukupolvia ja eri kulttuureitakin. Yhteenkuuluvaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vapaaehtoistyö voisi sisältää ristiriitoja ja kielteisiäkin asioita, kuten kiusaamista. Ne pyritään kuitenkin ratkaisemaan ja suunta on kohti yhteenkuuluvaisuutta.

4.6.1 VAPAAEHTOISTEN VÄLINEN YHTEENKUULUVAISUUS

4.6.1.1 Yhteishenki

Vapaaehtoisten keskinäisiä suhteita luonnehtii eräänlainen pyrkimys hyvään yhteishenkeen ja ilmapiiriin. Sitä pidetään tärkeänä asiana ja siitä puhutaan arvostavaan sävyyn. Hyvä yhteishenki on tärkeä asia ohjaajaporukassa (2), vapaaehtoiset tarvitsevat yhteistyötä (1, 13, 15, 16), sosiaalinen kenttä toimii myös "motiivina" (6). Yhteishenki on siis arvokas asia ja vapaaehtoisten käsitysten mukaan vapaaehtoiset ovatkin yleensä tulleet keskenään toimeen hyvin (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 21). Yhteishengen arvo tulee erityisen hyvin näkyviin silloin, jos se on tavalla tai toisella uhattuna. Erityisen raskaaksi asiaksi vapaaehtoistoiminnassa toteaa eräs informantti sen, jos muiden ohjaajien kanssa syntyy "kahnauksia" (14). Jos ohjaajatiimi ei toimi kunnolla, se koetaan vaikeana asiana (3, 6). Yhteishenkeä uhkaavaksi asiaksi mainitsee eräs informantti myös valtataistelun. Eräällä leirillä oli ollut kaksi vahvaa naista jotka taistelivat päätösvallasta (1).

Yhteishenki kuvaa vapaaehtoistyön yhtä ominaislaatua. Jos tämä ominaislaatu on uhattuna, ohjaa sosiaalinen representaatio ”korjaamaan” tilannetta. Yhteishenki on siten – vapaaehtoistyön käytäntönä tai arvona – osa Moscovicin (2000, 12) kuvaamaa arvojen ja käytänteiden verkkoa ja kudelmää, jossa arvot ja käytänteiden nivoutuvat monin osin yhteen. Vapaaehtoistyö on vapaaehtoisten käsitysten mukaan siis perusluonteeltaan hyvää yhteishenkeä, mutta sitä on ikään kuin jatkuvasti myös rakennettava. Yhteishenki on osa vapaaehtoistyötä, mutta ei automaattisesti. Se on ryhmätason ilmiö, joka vaatii monitasoista dialogia.

4.6.1.2 Tuttujen kohtaaminen

Vapaaehtoisten välinen yhteenkuuluvaisuus ilmenee myös siinä, että vapaaehtoistyössä on mahdollista tavata tuttuja. Kun vapaaehtoistyössä ollaan mukana, niin siinä syntyy eritasoisia ihmissuhteita, osin jopa ystävyys-suhteita. Tuttuja tavataan koulutuksessa (18, 21), yhteisissä tapaamisissa (17), ohjaajaryhmässä (16) ja muissa vapaaehtoistyön tilaisuuksissa ja tapahtumissa sekä toisinaan myös vapaaehtoistyön ulkopuolella (14, 15, 16, 19, 20). Tuttujen kohtaaminen on kaikissa vastauksissa myönteinen asia. Eräs vapaaehtoinen (14) totesi, että hän ei etukäteen kysele, mutta jatkoi sitten toteamalla, että hän tunsi ennestään silti melkein kaikki.

Vapaaehtoistyön maailma pitää siis sisällään todellisia ystävyys-suhteita, jotka kantavat toisinaan myös sen ulkopuoliseen maailmaan. Toisaalta aineiston informantit asuivat eri puolilla Suomea ja kaikki eivät tavanneet tuttuja vapaaehtoistyön ulkopuolella (11, 12, 18, 21), eikä vapaaehtoistyötä leireillä toteuta mitenkään välttämättä entuudestaan tutut vakioporukat (1). Voisi sanoa, että henkilökohtaiset kaveri- tai ystävyys-suhteet koetaan myönteisinä ja piristävinä asioina, mutta ei välttämättöminä osina vapaaehtoistyötä.

4.6.1.3 Uusiin ihmisiin tutustuminen

Vapaaehtoisten välinen yhteenkuuluvaisuus esiintyy siis yhteishenkenä ja tuttujen tapaamisena, mutta samalla osa vastauksista nosti esiin myös toiveen siitä, että vapaaehtoistyössä olisi mahdollista tutustua uusiin ihmisiin (7, 11, 15, 20, 21, 22). Voisi sanoa, että vapaaehtoistyötä luonnehtii tältä osin vanha sanonta ihmissuhteiden syntyä ohjaavasta mekanismista, ”jotain tuttua, jotain uutta”.

4.6.2 VAPAAEHTOISEN JA LEIRILÄISTEN VÄLINEN YHTEENKUULUVAISUUS

Vapaaehtoistyö tavallaan tiivistyy vapaaehtoisen ja toiminnan kohteen, objektin, tai "asiakkaan" välisessä suhteessa. Tässä tutkimuksessa tämä tarkoittaa lapsen tai leiriläisen ja vapaaehtoistyöntekijän välistä suhdetta. Vastauksissa näkyy selvästi käsitys vapaaehtoistyöstä lapsia varten valmiina olemisena, lasten huomaamisena, lapsista pitämisestä tai ylipäättään lasten kanssa olemisena (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 22). Vapaaehtoisten käsitykset voi tältä osin tiivistää läsnäoloksi. Tämä läsnäolo ei sulje pois sitä, etteikö suhde voisi olla toimintaa tai auttamista, mutta läsnäolon voi ymmärtää vapaaehtoisen ja leiriläisen välisen suhteen perustaksi, jonka varaan kaikki muu rakentuu. Läsnäolon ajatus näkyi paitsi suoraan myös epäsuorasti vastauksessa, jossa oltiin huolissaan siitä, etteivät pelit ja leikit vie liikaa aikaa olemiselta (2). Toiminta ei tässä vastauksessa sulje läsnäoloa välttämättä pois, kyse on asioiden sopivasta suhteesta. Vapaaehtoistyö pelkkänä toimintana ei siten olisi tämän vastauksen mukaan riittävää.

Vapaaehtoisen ja leiriläisen välisen suhteen yksi laatutekijä on myös pitäminen: "Lasten takia, olen aina tykännyt lapsista... lapset tykkäävät minusta." (14). Samankaltainen asetelma on vastauksissa, jotka kuvastavat toimeentuloa lasten kanssa (22) tai hyvää suhdetta lapsiin (20). Keskinäisen hyväksynnän kokemus näkyy näissä vastauksissa.

Yhteenkuuluvaisuus ei välttämättä synny automaattisesti, vaan vapaaehtoisilla oli erilaisia tapoja sen rakentamiseksi. Vapaaehtoinen on valmiina, jos häntä pyydetään (15), mutta pyytää myös itse leiriläisiä mukaan toimintaan: "Menee kyselemään, haluatko pelata?" "Pienten lasten kanssa se on helppoa, menee kutittelemaan... vanhempien kanssa ehkä kun saa porukkaa mukaan, kuuntelee, eikä ole välinpitämätön ketään kohtaan." (22). Pyyttäminen ei aina johda suoraan mukaan lähtemiseen, vaan lapsi voi olla hyökkääväkin:

Sanon vaikka aluksi kaikille huomenta, menen sitten juttelemaan, kaikki eivät tule itse, toiset tulevat reippaasti, joskus ne sanoo ohjaajallekin päin naamaa, että sinä olet paska, mutta ei sitä pidä ottaa itseensä, lapset on lapsia. (2)

Vaikka pyytämistä seuraa nimittely ja lapsi tavallaan kutsuu vapaaehtoista asettumaan loukatun – tai vaihtoehtoisesti ehkä rankaisevan aikuisen – asemaan, vapaaehtoinen ei provosoidu, vaan pysyy rauhallisena. Luottamus voi siten syntyä helposti, mutta se voi myös vaatia vapaaehtoiselta tietoista pidättäytymistä provosoitumisesta. Vapaaehtoisten vastaukset sisälsivät myös pyytämisessä ja lähestymisessä rohkeutta painottavia käsityksiä. "Pitää olla rohkea, vaikka ne on vähän ujoja." (30) Lapsi on tässä vastauksessa arastelevassa positiossa, vapaaehtoisen tehtäväksi jää ottaa

rohkean vastapositio. Eräs vastaus kuvastaa lähestymisessä rohkeuden lisäksi vaadittavaa rentoutta. Lapsia ja nuoria ei pidä lähestyä "naru kireänä" (8).

Yhden vapaaehtoisen vastauksessa näkyy myös ajatus siitä, että vapaaehtoistyö voi olla korvaavaa kokemus oman elämänhistorian puutteille:

Mulla ei oo omia lapsia, ehkä tää on joku korvike, nää kaikki on vähän kuin mun lapsia. (19)

Asema, josta käsin vastaaja puhuu, kuvastaa kaipuuta ja toivetta. Kaipuu kohdistuu omiin lapsiin, mutta koska syystä tai toisesta heitä ei ole, vastaaja kokee leirin lapset hyvin läheisiksi. Suhde moneen lapseen ei voi olla viikon leirin aikana kovin henkilökohtainen, mutta yleisellä tasolla vapaaehtoisen on mahdollista olla suhteessa leiriläisten edustamaan "lapseuteen". Vapaaehtoisen kaipaa (omia lapsia) – on saavuttamaton (lapsia ei ole) -asetelma muuttuu vapaaehtoistyön myötä kaipaa (lapsia yleensä) – on lähellä (lapsia yleensä) -asetelmaksi. Intiimi henkilökohtainen toive korvautuu epäpersoonallisemmalla, mutta silti hyvin merkityksellisellä läheisyyden kokemuksella, jonka vapaaehtoistyö mahdollistaa.

Vapaaehtoisen ja leiriläisen välistä valta- tai auktoriteettisuhdetta kuvaavia vastauksia oli joitakin. "Se vähän heiluu siinä ystävän ja ohjaajan välillä, pyrin olemaan kaveri, mutta pitämään auktoriteetin yllä. (7)"

Vastaaja asettaa itsensä jonnekin tasavertaisuuden ja kontrolloivuuden välimaastoon. Vastaaja ei pyri maksimoimaan läheisyyttään, mutta ei myöskään etäisyyttä, vaan pysymään näiden puolivälissä. Suhde ei ole henkilökohtaista ystävyyttä, vaan jonkinlaista aikuisuutta suhteessa lapseen. Eräs vastaaja toteaa pyrkivänsä olemaan pikemmin kaveri kuin pomo (19). Myös tässä vastauksessa asema on samankaltainen kuin edellisessä. Vastaajan asema on tosin lähempänä kaveria kuin edellisessä, mutta sanonta "pikemmin kaveri" kuvastaa sitä, että kyseessä ei kuitenkaan lopulta ole normaali kaverisuhde, vaan jotain kaverin ja "pomon" välimaastossa olevaa. Yksi vapaaehtoinen totesi, että hän "tykkää komennella" (2). Vastaus on tulkittavissa osin humoristiseksi itsereflektiivisyytensä vuoksi. Tämäkin vastaus asettuu siten samaan välimaastoon kuin edelliset. Vastaukset kuvastavat suhteellisen läheistä, mutta ei täysin samalla tasolla olevaa suhdetta. Vastaukset kuvastavat suhdetta lapseen tai nuoreen, joten asetelma on ymmärrettävä.

Tämän alaluokan sisällön voi tiivistää seuraavasti. Vapaaehtoisen ja "asiakkaan" välinen yhteenkuuluvaisuus rakentuu tämän alaluokan mukaan läsnäoloon. Läsnäolo ei tarkoita passiivisuutta, vaan lapsia varten valmiina olemista, lasten kanssa olemista ja lasten aktiivista lähestymistä. Läsnäolo ei kuitenkaan pyri muutokseen, vaan tavoite on saada vapaaehtoistyöntekijän ja leiriläisen välille asetelma, jossa leiriläinen tuntee tulevansa huomatuksi,

tuntee että vapaaehtoistyöntekijä on häntä varten paikalla, mutta ilman tarkempia reunaehdoja.

4.6.3 KIUUSAAMINEN

Kiusaaminen oli asia, joka aineiston keruun aikaan oli yhteiskunnassa ja järjestössä esillä, joten sitä oli pohdittu ja sitä koskevia käsityksiä kertyi melko paljon, kun taas "normaaleja" leiriläisten välisiä suhteita koskevia käsityksiä oli vain muutama. Vaikuttaa siltä, että leiriläisten välinen sujuva yhdessäolo oli niin automaattista, ettei se ikään kuin ollut aineistossa erityisemmin näkyvissä. Vapaaehtoisen näkökulmasta se oli itsestään selvä asia, juuri sitä mitä leirien ja vapaaehtoistoiminnan oli tarkoitus tarjotakin – mukavaa yhdessäoloa (7, 13). Tätä automaattisten oletusten purkautumista kuvastivat haastatteluissa vahvasti esiin nousseet käsitykset kiusaamisesta.

Kaikkia kiusaamista koskevia käsityksiä yhdisti se, että asia nähtiin kielteiseksi ilmiöksi. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22) Kiusaamiseen tuli myös puuttua (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22). Puuttumisen keinoiksi mainittiin sopiminen (16, 20), lapsen vetoaminen, mutta ei julkisesti (1), sen ilmoittaminen, ettei hyväksy kiusaamista (6), huonejärjestyksen vaihtaminen (4), empatia (22) ja "kingin" roolin ottaminen pois "väärältä kaverilta" (1) sekä yleensä vain puhuminen (5,12). Julkista puuttumista pyrittiin välttämään, ettei kiusaaja saisi sankarin asemaa (8). Vaikeimmaksi puuttua koettiin henkinen kiusaaminen (14, 18) ja lasten todettiin voivan olla "kulman takana erilaisia" (19).

Eräs vapaaehtoinen pohdiskeli kiusaamista näin:

Joo, mutta se on kurja juttu, että sitä [kiusaamista] ei tulla kertomaan. Pienet tytöt ja pojatkin tulevat kertomaan, mutta siitä vanhemmat eivät. Yhdelle lihavalle pojalle, jolla oli jo rinnat, piirrettiin yöllä liivit mustekynällä, se on rajua, mutta ei se siitä tule kertomaan. Sitten on tappelemista, mutta se ei ole kiusaamista, välillä ne ovat ylimpiä ystäviä. Olen miettinyt, onko kiusaamista enemmänkin, lapsen ei kannata tulla kertomaan, että toi kiusaa, sillä on sen jälkeen entistä vähemmän kavereita. Täytyy olla tarkkana, kun on lapsia, jotka luumuilevat yksinään, että menee juttelemaan. Sitten illalla voi jututtaa lapsia ja haistella ilmapiiriä. Sellainen tuntuma on, että kiusaamista on jonkin verran (8).

Kiusaamisen tunnistamista ja taustasyitä sama informantti pohdiskeli seuraavasti:

Eristäytyy, voi olla jokin juttu, ihonväri tms., sitä kannattaa seurata mikä on se rooli. Lihavilla pojilla on pellen rooli, ne vetää sitä koulussa ja välttää sillä kiusaamisen täälläkin. Lapset ovat surullisia, yökastelu, jos vanhemmat eivät ole ilmoittaneet sitä, mutta eihän ne

kerro, jos sanot, että nyt kun pissit allesi kuka sinua kiusaa, vaan kuka sun kaveri täällä on? (8)

Edelleen siitä, miten kiusaamiseen tulisi puuttua, vastaaja toteaa:

Lasten välinen mittelöinti liittyy riitaan, yleensä ne ovat kaveruksia, jotka riitelevät. Jos tullaan kertomaan, että toi löi mua, pitää ainakin kuunnella, ettei vaan sanoa joo joo, mutta jos joku poika menee tyttöjen huoneeseen ja joku tytöistä sitä tempaisee, se on kurja juttu, mutta se ei ole ollenkaan niin vaarallista. Siperia opettaa ettei sinne mennä, jos ei haluta. Mutta se on kurja juttu, jos käydään huoneissa viemässä jotain toiselta niin että tämä ei voi mitään... Just, sen erottaa tappeluista. (8)

Vapaaehtoisuuden maailma ei tämän vastausluokan perusteella ole yksinomaan smurffikylämaista sopusointua, vaan arjen ristiriidat ilmenevät myös siellä. Vapaaehtoiset kuitenkin näkivät ja myönsivät kiusaamisen olemassaolon ja heillä oli käsityksiä siitä, miten puuttuminen tapahtui. Kiusaaminen koettiin vapaaehtoistoiminnan ehkä kaikkein synkimmäksi asiaksi, se oli jotain jota vapaaehtoistoimintaan kukaan ei olisi halunnut, mutta joka tästä huolimatta kulki mukana. Kun lastensuojelun lomatoiminnasta on kyse, lapsilla on lähtökohtaisesti ongelmia ja on selvää, että tämä näkyy myös vapaaehtoistyön maailmassa. Ongelmat eivät katoa, mutta niihin pyritään puuttumaan.

4.6.4 SUKUPOLVIEN VÄLINEN YHTENKUULUVAISUUS

Vapaaehtoistyön synnyttämää yhteenkuuluvaisuutta voi tarkastella myös suhteessa sukupolvien välistä yhteyttä tuottavana asiana. Vapaaehtoistyössä on mukana eri ikäisiä nuorista eläkeikäisiin, joten sen yksi ominaispiirre on mahdollisuus luoda erilaisia suhteita sukupolvien välille. Iän nähtiin vaikuttavan siihen positioon, jonka vapaaehtoinen saa. Vanhempaan ikään – sitä tarkemmin määrittelemättä – yhdistettiin elämänkokemus (15, 6), kokemus (3), tieto (15), auktoriteetti (14), isä- (18) äiti- (7) tai mummoahahmona (4) oleminen, ”ihan hyvin” pärjääminen (12) ja se, että vanhemmat saavat perheleireillä paremmin kontaktin perheiden vanhempiin (12). Nuorten mielestä iäkkäämmät vapaaehtoiset pärjäsivät yleensä hyvin (2, 4, 6, 11, 15, 18), mutta yksi informantti ”ihmetteli 30 vuotta vanhoja lauluja” (11) ja toinen totesi, että vanhemmat ohjaajat ”muka tietävät” enemmän ja tämä ”pännii” (14) ja eräällä oli kokemusta vain yhdestä vanhemmasta vapaaehtoisesta, joka ei ollut hyvä (1). Vanhempien vapaaehtoisten näkökulmasta nuoret olivat pärjänneet hyvin (3, 5, 7, 8).

Vapaaehtoisuus siis kaikkien käsitysten mukaan synnyttää sukupolvien välistä yhteenkuuluvaisuutta, mutta tähän voi liittyä pienehköjä ristiriitoja. Ylittämättömiä ja voimakkaan negatiivisia käsityksiä ei aineistossa ollut

lainkaan. Yhden nuoren ohjaajan käsityksen mukaan iäkkäämpi vapaaehtoinen näyttäytyy virheellisesti itsetietoisena ("muka tietää") hahmona. Toisen kielteisen ilmauksen sanoneella oli vain yksi kokemus iäkkäämmästä vapaaehtoisesta, joka sattumoisin oli ollut huono. Muuten vastaukset kuvastivat eri ikäisyyden monipuolistavaa vaikutusta.

4.6.5 KULTTUURIEN VÄLINEN YHTENKUULUVAISUUS

Vapaaehtoistyö luo yhteenkuuluvaisuutta eri kulttuurien välille. Selkeimmin tämä tietysti näkyy tällä hetkellä kasvavassa ylikansallisessa vapaaehtoistyössä (Rochester ym. 2010, 114–115). Kulttuurien välinen yhteenkuuluvaisuus näkyi kuitenkin myös tämän tutkimuksen aineistossa, sillä tutkittava järjestö toteutti leirejä myös pakolaisille, ja toisaalta muista kulttuureista Suomeen muuttaneita ihmisiä toimi vapaaehtoisina. Eräs toisesta kulttuurista Suomeen muuttanut vapaaehtoinen pohti kulttuurien kohtaamista ja erilaisuutta vapaaehtoistyössä seuraavasti:

Se on ihan erilaista, suomalaisilla lapsilla on paljon ongelmia perheessä, toisella on poliittisia ongelmia. Ne itkee joskus leirillä, kun on ikävä äitiä, suomalaiset eivät välttämättä, koska perheessä juodaan tai muuta sellaista. Hyvä että pienestä opiskelee mitä ulkomaalaisten kanssa tehdään. Ne sanoo, että me haluamme rahanne, mutta Suomen hallitus on kutsunut meidät, ongelmia pitäisi yrittää, suomalaisilla on turvallista täällä, mutta pakolaisilla ei ole niin turvallista. Silloin kun on sekaisin pakolaisia ja suomalaisia lapsia, pitäisi aina olla pakolaisia ohjaajina... On hyvä, että lapset tulevat toimeen keskenään, ei pitäisi erotella. (20)

Kulttuurien välinen yhteenkuuluvaisuus oli osa vapaaehtoistyön maailmaa, mutta se kohtasi myös konkreettisia esteitä, joista perustavanlaatuinen ongelma oli toisinaan kieli (20). Eräs vapaaehtoinen toivoi leireille lisää tulkkeja (4). Eri kulttuurien erilaiset tavat vaativat myös huomiota ja aiheuttivat toisinaan ristiriitojakin (4, 16, 18). Kulttuurien välinen yhteenkuuluvaisuus oli siis osa vapaaehtoistyön maailmaa, mutta luonteeltaan vaativampaa kuin sukupolvien välinen yhteenkuuluvaisuus.

4.6.6 VAPAAEHTOISEN JA PAIKALLISOSASTON VÄLINEN YHTENKUULUVAISUUS

Vapaaehtoinen on suhteessa järjestöönsä monella eri tavalla rekrytoinnista koulutukseen ja itse vapaaehtoistyön kautta. Tässä alaluokassa tarkastellaan kuitenkin suhdetta omaan paikallisosastoon. Vapaaehtoistyö toteutuu tutkittavassa järjestössä useimmiten paikallisyhdistysten kautta. Niillä

puolestaan on kullakin oma hallituksensa ja omat suunnitelmansa. Valtakunnallinen järjestö on siten näiden paikallisosastojen kattojärjestö.

Mielenkiintoista onkin havaita, että virallisen vuosikokouksen lisäksi vain yhden vapaaehtoisen vastauksesta käy ilmi se, että hän on yhteydessä osastoonsa (6). Tämä vastaaja poikkeaa kuitenkin muista siten, että hän ei ole siellä ohjaajana, vaan hallinnollisen elimen, toimikunnan, jäsenenä. Hän toimi siis järjestössä kahdessa roolissa, sekä vapaaehtoisena leiriohjaajana että hallinnollisena vapaaehtoisena. Kun tarkastellaan leiriohjaajan rooliin liittyvää yhteydenpitoa paikallisosastoon, se rajoittui vastausten mukaan vain vuosikokoukseen eli sitä ei käytännössä ollut.

Tämän yhteenkuuluvaisuuden asetelman kaksijakoisuus, jossa yhteys paikallisosastoon syntyy vain hallinnon vapaaehtoisen roolin kautta, on mielenkiintoinen asia. Vastauksista ilmenee, että yhteyttä lähiosastoon ei edes pidetty kovin tärkeänä.

4.6.7 YHTEENKUULUVAISUUDEN EDELLYKSET JA SEN OPPIMINEN

Pieni alaluokka kuvaa myös sitä, että vapaaehtoisyö kehittää taitoja, jotka edesauttavat yhteenkuuluvaisuutta. Ihmissuhdetaidot olivat esillä kahdessa käsityksessä (11,14) ja kahdessa puhuttiin sosiaalisista taidoista (2,4). Nämä vastaukset tuovat esiin vapaaehtoistyön mahdollisuudet ihmissuhdetaitojen kehittäjänä.

Yhteenkuuluvaisuuden luokka kuvastaa vapaaehtoistyön moniulotteista suhteessaoloa. Vapaaehtoinen muodostaa merkityksellisiä ja monimutkaisia suhteita, ei vain välittömän sosiaalisen vuorovaikutuksen tasolla, vaan myös laajemmin yksilöiden, ryhmien, organisaation, sukupolvien ja kulttuurien välillä. Clary ja Snyder ja Ridge (1992, 336–338) ovat todenneet funktionaalisen motivaatioteorian mukaisesti, että sosiaaliset tekijät ovat tärkeä motivaatiotekijä vapaaehtoistyössä. Sosiaaliset tekijät ovat nousseet esiin myös suomalaisessa vapaaehtoistyön tutkimuksessa (Yeung 2005, 114–115; Yeung 2004a).

Vapaaehtoistyötä sosiaalisen pääoman käsitteen avulla on tutkinut mm. Putnam (2000). Kuten aiemmin todettiin, Putnam (2000) on ollut huolissaan amerikkalaisten vähenevästä ajasta ja tahdosta toisten auttamiseen ja privatisoitumisen seurauksena tapahtuvasta sosiaalisten verkostojen supistumisesta. Ongelmalliseksi tämän väitteen vapaaehtoistyön näkökulmasta tekee se, että vapaaehtoistyötä koskevaa luotettavaa aineistoa ei Musick ja Wilsonin (2008, 372) mukaan juuri ole saatavilla ennen 1970-lukua Yhdysvalloista ja samankaltainen tilanne näyttää olevan vallalla myös Englannissa (Rochester ym. 2010, 53–68). Sama pätee ilmeisesti muissakin maissa. Vapaaehtoistyö ei ole ollut tutkimuksen tai seurannan kohteena kuin muutamia vuosikymmeniä. Putnamin pessimistiä näkemyksiä sosiaalisen pääoman vähenemisestä (mm. nuorten vähenevä osallistuminen vapaaehtoistyöhön ja tästä aikanaan seuraava vapaaehtoistyön romahdus) on

kritisoitu esittämällä hänen näkökulmalleen vastakkaisia näkemyksiä. On todettu, että mm. parantuva terveydentila lisää vapaaehtoistyön mahdollisia resursseja (Chambre 1993) sekä viitattu kouluikäisten episodisen vapaaehtoistyön määrän kasvuun (Musick–Wilson 2008, 375). Lopez (2004,2) on todennut, että yhdysvaltalaiset kouluikäisistä (ylä-aste ja lukio) lapsista osallistui vapaaehtoistyöhön 1976–1990 tasaisesti noin 67 % ikäpolvesta, mutta vuonna 2001 76 % ikäpolvesta osallistui vapaaehtoistyöhön. Keskustelua vapaaehtoistyön vaikutuksista sosiaaliseen pääomaan käydään puolesta ja vastaan. Osa tutkijoista, kuten Musick–Wilson (2008, 267) ja Furstenburger ja Kaplan (2004, 219) ovat päätyneet hylkäämään koko käsitteen liian sekavana ja hyödyttömänä.

Yhteenkuuluvaisuuden tunne on tärkeä voimavara yhteiskunnalle. Se on juuri sitä, mitä ”sosiaalisella pääomalla” tarkoitetaan. Tulosten perusteella on selvää, että vapaaehtoistyö ikään kuin sisältää tai varastoi yhteiskunnallista sosiaalista pääomaa suuriakin määriä. Sosiaalisen pääoman voi helposti ajatella olevan eräänlaista luottamusta, johon tämänkin luvun sisältämät käsitykset voidaan ainakin jossain määrin rinnastaa. Tästä luokasta ei kuitenkaan voi päätellä sitä Putnamin (2000) esiin nostamaa näkökulmaa, että vapaaehtoistyö *lisäisi* luottamusta.

4.7 EETTISYYS

Sosiaalipsykologian moraalitutkimuksissa on Kohlbegin (esim. 1958) teoria moraaliarviointien kehittymisestä ja ihmisen oikeudenmukaisuuskäsitysten universaalisesta kehityksestä on ollut keskeisessä asemassa. Suomessa varsinkin Helkama (ks. esim. Helkama 2001) on ollut tämän alueen tutkimuksen uranuurtajia. Kohlbergin lähestymistapaa on kuitenkin kritisoitu lähinnä kahdesta näkökulmasta. Toisaalta on katsottu, että se ylipainottaa kognitiivisia tekijöitä, eikä ota riittävästi huomioon ihmisen emotioita ja muita motiiveja. Ihmisen moraalisesta ajattelusta ei välttämättä seuraa ajatusten kanssa johdonmukaista toimintaa. Toinen – alun perin Gilliganin (1982) esittämä – kritiikki on suuntautunut siihen, että se ei huomioi huolenpidon merkitystä moraalijattelussa ja vähättelee näin naisten osuutta moraalisessa ajattelussa. Vaikka sukupuolierot on kumottu tutkimuksissa (Thoma 1986), on huolenpidon etiikka tärkeä osa moraalin kenttää (Juujärvi–Myyry 2005, 70–94). Sosiaalipsykologiassa on siten kaksi tärkeää näkökulmaa moraaliin, toisaalta kognitiiviset oikeudenmukaisuuskäsitykset ja toisaalta huolenpidon etiikka.

Tässä tutkimuksessa ei tarkastella vapaaehtoisten käsityksiä suhteessa Kohlbergin tai Gilliganin teorioihin. Tässä eettisyyden luokassa vapaaehtoisten vastaukset kuitenkin jakaantuivat melko selkeästi kahteen eri ryhmään, joista ensimmäinen painotti oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon

tärkeyttä (kuten Kohlbergin teoria), ja toinen painotti huolenpitoa, vastuullisuutta ja turvallisuutta (kuten Gilliganin teoria).

4.7.1 OIKEUDENMUKAISUUS JA TASA-ARVO

Vapaaehtoisten vastauksissa erottui yhtenä ryhmänä ohjaajien keskinäistä tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta painottavat vastaukset. Ikä oli yksi tekijöitä, jota vasten tasa-arvoa suhteutettiin.

Tärkeintä on, että ohjaajat ovat tasa-arvoisia, sellainen hiertää, ettei pidetä riittävän kyvykkäänä hoitamaan jotain, esimerkiksi tälläkin leirillä, jos ajatellaan, ettei kolme alle kaksikymppistä ohjaajaa voi lähteä lasten kanssa yöretkelle... Koin se ikävänä, koska tätä leirikokemusta on melko lailla, Karilla [nimi muutettu] on kokkikoulutus, tällainen luottamus pitäisi syntyä. (6)

Ohjaajien tasa-arvoa pohdittiin myös sukupuolta vasten, lähinnä siten, että miesohjaajia katsottiin tarvittavan enemmän (3, 6, 9, 11). Eräs vastaaja totesi, että leireillä on liikaa "tantaenergiaa", vaikka siellä ei "ramboilua" tarvittaisikaan, niin miehiä kuitenkin enemmän (6). Ohjaajien keskinäisessä tasa-arvossa pohdittiin myös tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta suhteessa siihen, onko kyseessä harjoittelija tai apuohjaaja. Harjoittelija ei tarkoita tässä opiskelijaharjoittelijaa joka tulee oppilaitoksesta, vaan vapaaehtoiseksi ohjaajaksi harjoittelevaa alle kahdeksantoista vuoden ikäistä nuorta. Myös apuohjaajissa oli kyse nuorista. Eräs vapaaehtoinen totesi, että hänellä ei apuohjaajana ollessaan ollut paljoa oikeuksia (22) ja toinen totesi, että ollessaan aikoinaan harjoittelijana, hänellä ei ollut paljoakaan oikeuksia, eikä hän saanut osallistua päätöksentekoon (17). Apuohjaajat ja harjoittelijat ovat nuoria, joten vastaukset kuvastavat pohjimmiltaan suhdetta ikään, ei niinkään muodolliseen asemaan.

Oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa pohdittiin myös suhteessa lapsiin ja perheisiin. Myös näissä pohdinnoissa suhteutettiin asioita ikään ja sukupuoleen. Vapaaehtoisten käsitykset siitä oliko ohjelmaa ja muuta toimintaa oikea määrä ja oliko se oikean laatuista vaihtelivat, mutta tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta pidettiin tärkeinä asioina. Osa käsityksistä kuvasti sitä, että tytöt ja pojat pitivät eri asioista (1, 11, 13, 21), osa käsityksistä puolestaan painotti sitä, että sukupuolen suhteen ei ollut tarpeen tehdä erotteluja (5, 8, 14, 20, 22). Myös lasten iän suhteen pohdittiin sitä, että pienille lapsille olisi pitänyt olla enemmän tekemistä (10). Erityisesti perheleireillä olisi pitänyt huomioida eri ikäluokkia (1). Lasten suhteen tässä luokassa katsottiin myös, että ketään tiettyä tai tietynlaista lasta ei saa suosia erityisesti (4, 8, 10, 13, 14, 20).

4.7.2 HUOLENPITO

Monet vapaaehtoisuuden eettisyyden luokan käsitykset sisälsivät ajatuksia huolenpidosta. Vapaaehtoistyössä keskeinen asia vastausten perusteella onkin oikeudenmukaisuuden ohella se, että pidetään huolta toisesta ihmisestä, tämän tutkimuksen aineistossa ennen kaikkea lapsista. Huolenpito on sitä, että lasten turvallisuus on kunnossa. Kaikkien aineistossa olevien käsitysten mukaan vapaaehtoistyössä turvallisuus on tärkeä ja tavoiteltava asia (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22). Turvallisuutta pohdittiin kuitenkin eri näkökulmista. Turvallisuuteen vaikutti riittävä ohjaajien määrä (22) sekä vapaaehtoisten asenne ja vastuunotto (1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 20, 21, 22). Myös ensiaputaidot olivat osa huolenpitoa ja turvallisuutta (1, 6, 12, 21, 22). Ensiapuun liittyvä läheisesti myös lääkekaapin sijainti ja sisältö (6, 9). Myös paikan sijainti ja perille asti tuleva autotie tai sen puuttuminen vaikuttavat turvallisuuteen (3). Seikkailutoiminnassa eksyminen ja kiipeäminen vaativat erityistä turvallisuusasioiden huomioimista (16). Turvallisuutta ei saa aukottomaksi, eikä sitä pidä luoda liiallisin kielloin (16). Erityisen riskialttiita paikkoja ovat sauna, ranta, laiturit ja vesi (8, 9, 10, 20).

Edellä kuvatut kaksi alaluokkaa oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo sekä huolenpito, vastuu ja turvallisuus kuvastavat vapaaehtoistyön kahta eri ulottuvuutta. Samanlaiseen jakoon on päätynyt Manninen (2001), joka totesi sekä oikeudenmukaisuuden että huolenpidon etiikan olevan tärkeä tekijä vapaaehtoisille.

Eettisyyden luokka on siinä mielessä läheinen palkattomuuden luokan kanssa, että se nostaa esiin mahdollisuuden saada materiaalistien palkintojen sijasta tietynlaisia ideaalisia palkintoja. Kun vapaaehtoisen ja organisaation eettiset näkemykset kohtaavat, on vapaaehtoisen mahdollista niitä työssään ilmentää (Musick–Wilson 2008, 83). Yhteys palkattomuuteen voidaan hahmottaa historiallisestikin, jos tarkastellaan vapaaehtoistyön sijasta palkatonta työtä. Klami (2001, 55–66) on todennut, että palkaton työ oli pitkään eräänlainen moraalinen velvoite. Esimerkiksi ylempien luokkien Roomassa tekemä työ ei kuulunut oikeussäännösten alaisuuteen, vaan oli lähinnä moraalin varassa. Palkaton työ oli eräänlainen ”vapaa miehen” merkki, hänen eettisyytensä ilmausta. Palkallinen työ sen sijaan merkitsi alistumista ja eettisyyden alueelta siirtymistä oikeuskäytännön alaisuuteen. (Klami 2001, 55–66) Voisi siis sanoa, että eettisyys yhdessä palkattomuuden kanssa muodosti jo historiallisesti sen perustan, jolle konsensuaalinen maailma alkoi länsimaissa kehittyä.

Jos asiaa tarkastellaan arvojen näkökulmasta, niin voidaan todeta, että tämän tutkimuksen mukaan vapaaehtoisille on tärkeää oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, huolenpidon, vastuullisuuden ja turvallisuuden arvot. Nämä tekijät ovat osaltaan niitä, jotka tekevät vapaaehtoistyöstä yhden modernin yhteiskunnan erityisen osa-alueen. Tavanomaisella harrastustoiminnalla, vaikkapa lennokkien rakentamisella,

ei tällaista eettistä ulottuvuutta ole. Yeungin (2005, 116–118) mukaan omien arvojen toteuttaminen oli yksi tärkeä motivaatiotekijä vapaaehtoistyössä.

4.8 SUUNNITELMALLISUUS

Suunnitelmallisuuden luokan käsitykset nostavat esiin kolmannen sektorin ja järjestömuotoisen vapaaehtoistyön tärkeän tekijän, joka erottaa sen vaikkapa spontaanista vapaaehtoisesta naapuriavusta. Kyse on suunnitelmallisesta toiminnasta, joka etenee systemaattisesti rekrytoinnin ja koulutuksen kautta itse vapaaehtoistyöhön. Tämän luokan käsitykset kertovat siitä, miten vapaaehtoiset tämän suunnitelmallisuuden näkivät ja millaisia sisältöjä he sille antoivat.

4.8.1 REKRYTOINTI

Vapaaehtoisten rekrytointi on yksi vapaaehtoistyön suosituimmista puheenaiheista. Google-haku sanoilla *recruiting volunteers* tuotti 9 780 000 tulosta syyskuussa 2012 (21.9.2012) ja huhtikuussa 2014 (11.4.2014) jo 19 400 000 tulosta. Aihe on tärkeä, sillä järjestöjen on löydettävä vapaaehtoiset toimintaansa ja kyettävä ylläpitämään tai laajentamaan jo olemassa olevaa vapaaehtoistyöntekijöiden joukkoaan. Rekrytointi on vapaaehtoistyön maailmaan johtavan polun alku, joka järjestön on osattava tuoda potentiaalisten vapaaehtoisten näkyville. Vapaaehtoisilla oli rekrytoinnista erilaisia käsityksiä. Tässä tarkastellaan niitä käsityksiä, joita ei ole sijoitettu elämyksellisyyden tai vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokan alle.

Sosiaalisen verkoston käyttäminen esiintyi monissa vastauksissa. Osa vapaaehtoisista oli tullut mukaan toimintaan ystävän tai kaverin kautta (2, 10, 12, 15) ja moni vapaaehtoinen ehdotti rekrytointikanavaksi henkilökohtaisia sosiaalisia verkostoja (2, 5, 7, 8, 21) ja yksi käytti ilmaisua ”puskaradio” (8). Sosiaalisten verkostojen lisäksi mainittiin lehti-ilmoitukset (1, 14), jossa voisi kertoa tiedotustilaisuudesta (1). Muutama mainitsi myös tiedottamisen yleensä (3, 6). Vapaaehtoisia katsottiin löytyvän myös urheiluseuratoiminnasta (5), työttömistä (4, 14), puutyökerhoista ja erikoisalojen keskuudesta sekä ”laulutaitoisista” (5). Paikallisten aluejärjestöjen tehtävänä nähtiin myös olevan toiminnan tunnettavuuden lisääminen (11). Rekrytointi voisi tapahtua myös siten, että sitoutettaisiin aluksi vain hyvin vähään ja sitten otettaisiin mukaan enempään (5).

Jos rekrytointi ei toimi, se tuottaa ongelmia (2, 8, 19) – varsinkin kun kyse on leiritoiminnasta, jonne leiriläiset joka tapauksessa tulevat. Ongelmia voi myös syntyä siitä, jos rekrytointiin liittyvät prosessit, vaikkapa vapaaehtoiseksi ilmoittautumislomake katoaa matkalla (6).

Vapaaehtoisten rekrytointia koskevat käsityksen jakautuivat tässä alaluokassa siten kahteen osaan, toisaalta henkilökohtaisiin suhteisiin, toisaalta suurelle yleisölle suunnattuun lehti- tms. tiedottamiseen. Henkilökohtaiset kontaktit ovat tärkeä voimavara. Voisi ajatella, että vapaaehtoistyöntekijöiden ystäväpiirissä on ihmisiä, joilla on ainakin jossain määrin samankaltainen arvomaailma ja mahdollisesti motivaatorakenne. Sosiaalisen verkoston kautta tapahtuva rekrytointi on "target market" – periaatteella tapahtuvaa, eikä kohdistu satunnaisesti kehen tahansa. Suuret kampanjat saattavat toimia suurissa kaupungeissa, mutta maan laajuisesti ajateltuna sosiaaliset verkostot ovat tärkeä asia. Pienellä paikkakunnalla, jossa on vähän ihmisiä, ei lehteen laitettu ilmoitus tiedotustilaisuudesta tuo välttämättä yhtään vapaaehtoistyöstä kiinnostunutta paikalle, vaan vapaaehtoiset on etsittävä "käsityönä" omien sosiaalisten suhteiden kautta.

4.8.2 PEREHDYTYS JA KOULUTUS

Rekrytoinnin jälkeen vapaaehtoiseksi haluava siirtyy perehdytys- ja koulutusvaiheeseen. Tämä vaihe on tärkeä osa kolmannen sektorin vapaaehtoistyön suunnitelmallisuutta. Perehdytys ja koulutus antavat vapaaehtoiselle valmiudet kohdata toiminnassa esiin tulevat haasteet.

Yksi vapaaehtoistyön organisoinnin keskeisiä asioita on kouluttaminen. Sen avulla toimintaan mukaan lähtevä ihminen tutustuu siihen problematiikkaan, jota hän tulevassa toiminnassaan kohtaa. Vapaaehtoisten käsitykset koulutuksesta sisältävät laajan kirjon erilaisia näkökulmia koulutuksen järjestämiseen, sen merkitykseen ja jopa muutokseen. Koulutus on osa vapaaehtoistyön konsensuaalista maailmaa. Se on lähellä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokkaa. Erona on kuitenkin se, että ammatillinen koulutus kuuluu esineellistyneeseen maailmaan, vapaaehtoiskoulutus konsensuaaliseen maailmaan. Kyseessä on kuitenkin rajapinta kahden maailman välillä. Vapaaehtoisia voi kouluttaa vapaaehtoinen, mutta myös ammattilainen (vapaaehtoinen kouluttajakin voi tietenkin olla ammattilainen, jos tekee saman alan palkkatyötä). Siksi myös vapaaehtoiskoulutus on yksi niistä väylistä, joita pitkin esineellistyneestä maailmasta peräisin olevat tekijät voivat saapua vapaaehtoisuuden konsensuaaliseen maailmaan. Välttämättä näin ei siis ole – jos kouluttajat ovat puhtaasti vapaaehtoisia eivätkä työskentele ko. alalla.

Koulutusta koskevat käsitykset eivät painottuneet mihinkään yhteen asiaan, vaan vastaukset kuvastivat koulutuksen eri puolia melko tasaisesti. Käsityksissä ei siten juuri voi havaita mitään tihentymiä, ts. piirteitä jotka korostuisivat. Yhdessä käsitykset kuvastavat siten vapaaehtoiskoulutusta kokonaisuudessaan.

Vapaaehtoiskoulutus tarjoaa vapaaehtoistyöntekijöiden mukaan tietoa ja teoriaa (3, 8, 26). Tietoa saatiin kulttuurien tuntemuksesta (18), mutta myös kaivattiin lisää tästä aiheesta (21). Tiedon lisäksi koulutus antoi

toiminnallisia valmiuksia, esimerkiksi leikkitaitoja (11, 18) tai taitoja yleensä (8). Koulutus nosti myös valmiutta käsitellä erilaisia vapaaehtoistyössä esiin nousevia ongelmatilanteita (1, 3, 19) vaikkapa aggressiivisen lapsen kohtaamista (14). Luovuuden lisääntyminen näkyi siinä, että koulutukset antoivat uusia ideoita (15, 20). Ne rohkaisivat varsinaisen vapaaehtoistyön aloittamiseen (22). Ne lisäsivät kykyä nähdä asioita lapsen näkökulmasta (3) eli kasvattivat vapaaehtoistyöntekijän empatiaa lapsia kohtaan. Niissä oli myös mahdollista tavata muita vapaaehtoisia (8, 15, 22). Koulutukset olivat myös vaihtelua (7, 22). Ne auttoivat vapaaehtoistyössä mukana olemisessa (2). Koulutukset saattoivat myös olla paitsi hyödyllisiä, myös raskaita (7). Välttämättä niistä ei opittu mitään uutta (18). Koulutuksiin oli myös toisinaan vaikea päästä osallistumaan (4).

Eräs kokenut vapaaehtoinen kuvasi koulutusten muutosta näin:

Ne ovat parantuneet viime aikoina, niihin on panostettu. Viisi vuotta sitten tuntui, että ne ovat äkkiä kyhätty kokoon. Se harmitti, jos uhrasi viikonlopun ja se oli heppoinen juttu, nyt niihin on panostettu kunnolla. On ihmisiä, jotka tietävät mitä puhuvat, ei liian teoreettista tai liian kaukana teoreettisesta puolesta, molemmat puolet hallussa. Panostettu siihen, että koulutetaan myös aikuisia eikä vain nuoria, molemmat huomioitu. Mun mielestä se on hyvä nykyisin, se koulutus, vaihtelua on ollut riittävästi. Kun tulin järjestöön, kesti pitkään ennen kuin sain tietoa järjestön historiasta ja siitä miksi se on perustettu. Kertaaminenkin on tärkeää, 4–5 vuotta sitten oli järjestön historiasta koulutusta. Tämä kansio on hyvä juttu, sen avulla on helppoa kertoa uudelle tulokkaalle, mihin hän on tulossa. (8)

Myös toinen kokenut vapaaehtoinen totesi koulutuksista, että niihin on panostettu viime vuosina (19). Nämä käsitykset kuvaavat sitä, että vapaaehtoisten koulutus oli kehittymässä ja sen merkitys oli järjestössä nousemassa. Vastauksesta (8) ilmenee myös se, että järjestötuntemus voi olla pitkään heikkoa, vaikka vapaaehtoistyössä oltaisiinkin mukana. Vapaaehtoisten käsitykset omasta järjestötuntemuksestaan vaihtelivat. Useimmat käsitykset kuvastivat sitä, että itse toimintaa organisoivaa keskusjärjestöä tunnettiin melko huonosti (1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 20). Osa käsityksistä oli epämääräisiä siten, että järjestöä väitettiin tunnettavan riittävästi, mutta mitään konkreettisia esimerkkejä ei vastaukseen liitetty: ”just niin paljon kuin mun tarttee tietää, että mä voin toimia leirillä” (14), ”aika paljon, mutta en osaisi kertoa” (2). Yhden käsityksen mukaan vastaaja tuntee leirin hyvin, mutta hän ei kerro mitään järjestöstä, eivätkä hänen muutkaan vastaukset kuvasta minkäänlaista järjestötuntemusta kokonaisuudessaan. Yksikään näistä käsityksistä ei siten kuvasta järjestön päämäärien, strategian, keskeisten suunnitelmien, historian ja nykyhetken toiminnan kokonaisuuden tuntemista konkreettisten esimerkkien avulla. Tuntemus vaikuttaa kohdistuvan varsinaiseen

vapaaehtoistoimintaan, ei järjestöön. Kahden vastaajan käsitysten mukaan he tunsivat järjestön toiminnan hyvin, mutta molemmat olivat järjestössä mukana keskeisissä hallinnollisissa elimissä (8, 19). Heidän tietonsa ei siis perustunut pelkästään vapaaehtoisena saatuun koulutukseen tai perehdytykseen.

Vapaaehtoiset toivoivat koulutukselta vaihtelua ja vapautta (1, 2, 4, 5, 5, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22), mutta myös mahdollisuutta erikoistua haluamaansa vapaaehtoistyön osa-alueeseen pidettiin hyvänä ajatuksena (3, 4, 10, 20).

Koulutus ja perehdytys ovat konsensuaalisen maailman elementtejä, jotka luovat järjestystä. Ne myös valmistavat tulevaa vapaaehtoista jo ennen tämän siirtymistä vapaaehtoisuuden maailmaan. Koulutuksessa vapaaehtoiseksi haluava saa eräänlaisen kognitiivisen kartan siitä maailmasta, jota kohden hän on kulkemassa. Näin koulutus rakentaa tärkeällä tavalla sitä sosiaalista representaatiota, joka vapaaehtoista ohjaa. Koulutus välittää kokeneiden vapaaehtoisten käsityksiä vapaaehtoisuudesta, mutta myös ammattilaisten antamaa tietoa. Koulutus määrittää sitä, mistä vapaaehtoistyössä on kyse. Koulutus mahdollistaa myös sosiaalisen representaation muokkaamisen kohtuullisessa määrin siten, että se sopeutuu ulkoiseen tilanteeseen. Tämä muokkaaminen on kuitenkin mahdollista vain rajallisessa määrin, sillä sosiaalinen representatio elää ja muuttuu hitaasti. Koulutus ei voi kohdistua sen ytimen muuttamiseen. Tätä teemaa pohditaan lähemmin johtopäätöksissä.

4.8.3 OHJELMAN SUUNNITTELU

Vapaaehtoistyön suunnitelmallisuus näkyy myös siinä, että toiminta suunnitellaan – ei vain yleisellä tasolla – vaan myös päivittäisen toiminnan tasolla. Toiminta ei siten ole rakenteeltaan spontaania, vaan tarkan ryhmätyön tuloksena syntynyttä. Jokaiselle päivälle on oma ohjelmansa, jota noudatetaan. Ohjelman sisällä osallistujilla on mahdollisuutta toteuttaa spontaanisuuttaan, mutta annettujen rajojen puitteissa. Vapaaehtoisten käsityksiä yhdistää se, että suunnittelu oli tärkeä osa vapaaehtoistyötä (1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 18, 19, 20, 22). Eräs informantti toi esiin sen, että suunnitelmia pitäisi olla joka päivällä kaksi erilaista: toinen sadesäätä ja toinen poutasäätä varten (5).

Vapaaehtoistyön maailmaan siirtyminen pitää siis sisällään monia suunnitelmallisia ja systemaattisia asioita jo ennen kuin siirtyminen tähän maailmaan tosiasiasa tapahtuu konkreettisen toiminnan tasolla. Rekrytointi, perehdytys, koulutus ja ohjelman suunnittelu edeltävät varsinaista leiriä. Tämä erottaa järjestömuotoisen vapaaehtoistyön täysin spontaanista toiminnasta. Suunnittelu monin tavoin ennakoii toimintaa. Suunnitelmallisuus jatkuu itse toiminnassakin, kuten seuraavista alaluokista voidaan todeta.

4.8.4 TEHTÄVÄT JA PELISÄÄNNÖT

Konkreettisella toiminnan tasolla tarvitaan vapaaehtoisten mukaan myös tehtävienjakoa (6) ja pelisääntöjä (14). Yhdessä vastauksessa pelisäännöt ja vapaaehtoistyössä jaksaminen kytketään yhteen (14). Yhteiset tavoitteet (4) ja järjestyksen ylläpito (1) ovat myös tärkeitä. Konkreettinen ryhmämuotoinen toiminta edellyttää jonkinlaista organisoitumista ja yhteistä sopimista

4.8.5 AJANKÄYTTÖ

Vastauksissa ilmeni myös joitakin käsityksiä, jotka kuvastivat vapaaehtoistyön ajankäyttöä ja sen suunnittelemista. Yleisesti ottaen ajankäyttö jäsentyi suhteessa leiriläisiin ja omaan itseen. Ajankäytön nähtiin olevan riittävää suhteessa leiriläisiin (1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 20, 22), mutta omalle itselle ei yhden vastauksen mukaan jäänyt riittävästi aikaa (16). Yksi käsitys oli ristiriitainen sisällöltään. Sen mukaan lapsille ei ole aikaa, koska aika menee ohjelmaan. Koska ohjelma oli tarkoitettu juuri leiriläisille, vastaus sisältää ajatuksen siitä, että vapaaehtoistyössä pitäisi olla jotain muutakin aikaa lapsille kuin ohjelmoitua aikaa. Ajankäyttö pitäisi vastausten mukaan suunnitella niin, että ohjelma ei vie kaikkea aikaa, vaan vapaaehtoistyössä on riittävästi väljyyttä ajankäytön suhteen.

4.8.6 INFORMAATIO

Vastauksissa pohdittiin myös sitä, olisiko tarpeen saada leireille tulevista enemmän etukäteistietoa. Tietoa oli "aika hyvin" (11), mutta toisaalta sitä voisi olla enemmänkin (3). Tietoa siis joko oli riittävästi tai sitä kaivattiin enemmän, mutta ei vähemmän. Suunnittelun kannalta tälläkin vapaaehtoistyön pienellä osatekijällä nähtiin olevan oma merkityksensä.

4.8.7 SITOUTUMINEN

Vapaaehtoisten rekrytoinnin ohella sitoutuminen on vapaaehtoistyötä tekeviä järjestöjä eniten askarruttavista piirteistä. Kun vapaaehtoiset on löydetty ja rekrytoitu mukaan toimintaan, heidät tulisi saada sitoutumaan siihen. Sitoutumisen takaa on etsitty erilaisia motiiveja. Vaikka motivoitunut vapaaehtoinen tutkimustulosten perusteella pysyykin pidempään toiminnassa kuin vähemmän motivoitunut, ei tietty yksittäinen motiivi ennusta sen pidempää sitoutumista kuin toinen yksittäinen motiivi. (Omoto–Snyder 1995) Vapaaehtoisen motiivit voivat myös vaihtua vapaaehtoistyön

tai siihen johtavan koulutuksen aikana (Eley 2003). Oleellista sitoutumisessa motiivien näkökulmasta onkin se, että vapaaehtoinen on tyytyväinen juuri hänelle sillä hetkellä tärkeän motivaation toteutumiseen (Clary ym. 1998).

Tämän tutkimuksen vastauksissa erottui vastauksista erilaisia sitoutumista koskevia käsityksiä varsin laajakirjoisesti. Yhteistä erilaisille käsityksille oli lähinnä se, että sitoutuminen tavalla tai toisella on osa vapaaehtoistyötä. Sen sijaan se, kuinka paljon, kuinka pitkäksi aikaa ja millä syvyydellä tai eetoksella sitoudutaan, vaihteli. Yhtä vastausten ryhmää voisi kuvailla nimellä *valinnan vapaus koko ajan*. Tässä ryhmässä oli 3 vastausta, jotka kuvastivat sitä, että vapaaehtoistyössä ollaan mukana omien tarpeiden ja tunteiden pohjalta ja painotettiin sitä, että vapaaehtoistyö ei saa muuttua väsyttäväksi ja velvoittavaksi asiaksi, jota tehdään pakon edessä vaikka väkisin.

Mä en ole sitä erityisesti miettinyt. Parempi melkein katsoa vuosi kerrallaan. Jos mä ajattelen tästä eteenpäin kunnes mä olen 80-vuotias, se tuntuu puuduttavalta. Mä koitan pitää itelläni tässä sen asenteen, että tämä on mulle täysin vapaaehtoista. Silloin siihen on erilainen ote. (8)

Pitkäaikainen sitoutuminen yhdistyy tässä vastauksessa "puuduttavuuteen". Kyse ei siis ole siitä, etteikö vapaaehtoinen voisi sitoutua ja olla mukana pitkänkin aikaa, mutta hän ei halua tehdä sitä kerralla liian pitkäksi aikaa. Vastaajan sitoutumishorisontti on vuodeksi eteenpäin, mutta tämä voidaan toistaa monta kertaa. Sitoutuminen on eräässä mielessä syklistä, se tehdään vuoden kierron ajaksi ja sitten se saatetaan toistaa, jopa yhä uudelleen. Syklinen sitoutuminen vähentää puuduttavuutta, jota lineaarinen – kerralla vuosikymmeniksi tehty sitoutuminen – voisi tuottaa. Samantyyllisiä ajatuksia esiintyi muissakin tämän ryhmän muutamissa vastauksissa. Yksi vastaaja oli valmis olemaan mukana "niin kauan kuin tämä ei maistu puulta" (7) ja toinen oli valmis sitoutumaan "sen mukaan kuin maistuu" (18).

Osa käsityksistä sisälsi ajatuksen sitoutumisesta *elämäntilanteen mukaan*. Mukana oltiin valmiita olemaan, mutta erilaiset omaan elämään liittyvät tekijät vaikuttivat vapaaehtoistyössä mukana pysymiseen. Vapaaehtoistyö on siten vapaa-ajan käyttömuoto, joka näiden vastausten perusteella voi tapahtua erilaisten ulkoisen elämän asettamissa puitteissa. Ansiotyö vaikuttaa sitoutumiseen (1, 14), samoin se missä asuu (8). Myös omat lapset vaikuttavat sitoutumiseen (3). Yksi vastaaja viittaa yleisesti siihen, että jos on aikaa, niin hän on mukana jatkossakin (2).

Käsityksiin omasta sitoutumisesta nähtiin olevan vaikutusta myös sillä, millaisia tulevat leiriläiset ovat. Vapaaehtoistyöhön sitoutuminen oli siis jossain määrin riippuvaista *lasten ja perheiden ongelmista*. Näin siis se ketä varten vapaaehtoistyötä tehtiin, vaikutti jollain tavalla siihen, aiottiinko toiminnassa pysyä mukana. Vastausten taustalta on nähtävissä huoli siitä, että toimintaan tulee mukaan entistä vaikeammin oirehtivia lapsia ja

perheitä. Tässä ryhmässä olevat vastaukset kertovat siitä, että jonkinlainen yhteys oli sitoutumista koskevien käsitysten ja toisaalta lasten ja perheiden ongelmien välillä havaittavissa. Yksi vastaus sisältää pohdintaa siitä, että vastaaja ei ehkä lähtisi mukaan, jos kaikki lapset olisivat vaikeasti oirehtivia (15). Tämä oli ainoa vastaus, missä lasten ongelmat voisivat olla esteenä koko osallistumiselle. Vastaaja näkee asian niin uhkaavana, että voisi jättää koko vapaaehtoistyön vain tämän vuoksi. Yhdestä vastauksesta huolimatta asia on tärkeä – sen kenen kanssa vapaaehtoistyössä toimitaan – täytyy olla suhteessa resursseihin. Tässäkin vastauksessa viitattiin kuitenkin professionaalisuuteen ratkaisuna – asiaa on tarkastelu luvussa vastaanottavaisuus professionaalisuudelle.

Lasten ja perheiden ongelmien suhde sitoutumiseen näkyi myös vastauksissa, joiden mukaan vapaaehtoistyöhön kyllä sitouduttaisiin, mutta määrällisesti vähemmän kuin aikaisemmin, jos lasten ja perheiden ongelmat kasvaisivat. Eräs vastaaja toteaa, että ottaisi pari leiriä vähemmän (14), toinen toteaa, että pysyisi kyllä mukana, mutta ei ottaisi kahta leiriä peräkkäin (15). Myös haastavasti käyttäytyvien lasten määrällä nähtiin olevan vaikutusta omaan sitoutumiseen (18). Eräs vastaaja lähtisi mukaan "luultavasti" (7). Yksi vastaaja kiinnitti huomiota siihen, että lasten ongelmien kasvu johtaisi siihen, että tehtäisiin lyhyempiä jaksoja ja tarvittaisiin enemmän vapaaehtoisia (10). Eräs totesi, että tulee olemaan "vaikeampaa" (3). Toisaalta etukäteen ei voi tietää, millainen leiri on tulossa:

No, kyllä niitten kanssa pärjää, siinä missä muittenkin. Ei sitä tule ajatelleeksi, että en viitsi lähteä leirille, kun siellä on kauhukakaroita. Sitä ei vielä tiedä lapsista silloin kun lupautuu leirille, on vain yritettävä pärjätä niittenkin kanssa. Lapset käyttäytyvät täällä eri tavalla kuin kotona, saattavat täällä totella ohjaajia, vaikka kotonaan eivät tottele vanhempiaan tai päinvastoin. Jos Suomessa muuten menee huonosti, ei ne lapset sitä näytä. Kyllähän se väsyttää tietysti, on vain kestettävä, jos etukäteen tietäisi, että on häirikköleiri, kyllä sitä varmaan kaksi kertaa miettisi. (2)

Lasten ja perheiden ongelmien suhde sitoutumiseen on mielenkiintoinen kysymys. Kyse on siitä kuinka vaikeita ongelmia vapaaehtoinen on valmis kohtaamaan? Näiden vastausten mukaan tätä kysymystä ei voida ohittaa, sillä asioiden välillä – ainakin käsitysten tasolla – on yhteys. Kysymys on tässä kohden vapaaehtoistyön rajoista – mitä asioita vapaaehtoistyön avulla on mahdollista kohdata ja mitä ei? Vapaaehtoistyöllä autettavien ihmisten tilanteen muutos on toimintaympäristön muutosta, joka väistämättä vaikuttaa itse vapaaehtoistyöhön. Se on asia, joka tapahtuu vapaaehtoistyön maailman sisällä, suoraan sen ytimessä. Voidaanko vapaaehtoistyön keinoin kohdata vaikeasti oirehtivia ihmisiä? Jos he eivät mahdu vapaaehtoistyön maailmaan, mikä yhteiskunnan osa-alue on heitä varten? Professionaalinen maailma ei voi tarjota sitä mitä vapaaehtoistyön maailma tarjoaa, joten onko vaikeimmin oirehtivien kohtalona syrjäytyä myös tästä? Toinen vaihtoehto

on, että vapaaehtoistyön maailma muuttuu siten, että se kykenee kohtaamaan entistä voimakkaampia haasteita.

Mukana lähitulevaisuudessa – ryhmässä oli muutama vastaus, joissa todettiin, että mukana ollaan jatkossakin (12, 13). Kyse oli tarkemmin määrittelemättömästä ajasta, mutta mitään esteitä omalle sitoutumiselle ei nähty eikä mainittu. Mielenkiintoinen vastausten ryhmä oli *ikuisesti mukana* -ryhmä, jossa olevat käsitykset kuvastivat sitä, että vapaaehtoistyössä aiottiin olla mukana tavalla tai toisella koko elämä tai ainakin niin pitkään kuin se vain oli mahdollista. Eräs aikoi olla mukana niin kauan kuin pystyi (11), toinen ei koskaan aikonut jättää vapaaehtoistyötä kokonaan (4) ja kolmas oli mukana niin kauan kuin jaksoi ja kelpasi (5). Tämä ikuisesti mukana -ryhmä kuvasti ehkä sellaista sitoutumista, jota tutkimuksissa pidetään traditionaalisenä pitkä-aikaisena sitoutumisena, jonka on väitetty myöhäis- tai postmodernissa yhteiskunnassa katoamassa tai ainakin vähentymässä (ks. esim. Handy ym. 2006).

Kun tarkastellaan vapaaehtoisten käsityksiä omasta sitoutumisestaan, on mahdollista havaita jatkumo vapauden korostamisesta ”ikuisen” ja kertakaikkiseen sitoutumiseen. Vapaaehtoisten käsityksiä voi pohtia sitoutumishorisontin käsitteen avulla. Sitoutumishorisontti tässä tarkoittaa sitä, että toisilla vapaaehtoisilla sitoutumishorisontti on aivan lähellä, toisilla hyvin kaukana. Horisontin takana on se tila, jossa sitoutumista ei ainakaan tarkasteluhetkellä vielä ole. Se on vapaaehtoistyön maailman ulkopuolella, eikä sitä haluta täyttää vapaaehtoistyön maailman tekijöillä. Sitoutumishorisontti kuvastaa sitä ajallista matkaa, jonka ajan vapaaehtoistyöntekijä katsoo voivansa olla mukana. Osa haluaa pitää horisontin kohtuullisen lähellä, esimerkiksi vuoden päässä. Siinä missä yksi vapaaehtoinen haluaa sijoittaa horisontin lähelle oman elämänsä päätepistettä tai ainakin vanhuutta, toista vapaaehtoistyöntekijää tällainen ajatus ahdistaisi tai puuduttaisi, hän puolestaan haluaa ehkä pitää sitoutumishorisonttinsa vuoden päässä.

Sitoutumiskäsitykset voisi jakaa myös lineaarisiin ja syklisiin käsityksiin. Lineaarisia ovat juuri nämä käsitykset, joissa vapaaehtoistyö nähdään lineaarisena prosessina, joka kulkee alkuperäisestä valinnasta tasaisesti eteenpäin ilman sen kummempia uudelleenarviointeja. Jos yllättäviä tekijöitä ei tule, alkuperäisvalinta kuljettaa suoraviivaisesti eteenpäin vapaaehtoistyön pitkällä polulla. Tämän vastakohtana ovat sykliset sitoutumiskäsitykset. Niissä vapaaehtoistyö on jotakin, johon sitoudutaan joksikin kohtuulliseksi – vaikka osin epämääräiseksi – ajaksi, mutta kyseessä ei missään tapauksessa ole elämänkestävä ratkaisu ainakaan lähtökohdiltaan. Kun vapaaehtoistyön maailmassa on kuljettu aikansa, tehdään uudelleenarviointi. Siinä ratkaistaan se, halutaanko vapaaehtoistyön maailmasta astua ulos, vai katsotaanko jälleen kohti uutta horisonttia – joka sekään ei ole kaukana. Jos halutaan jatkaa, alkaa vapaaehtoistyön maailmassa uusi kierros. Tätä syklistä liikettä voidaan toistaa uudelleen tarpeellinen määrä.

On huomattava, että näissä kahdessa sitoutumistavassa on kyse käsityksistä. Syklisesti sitoutuva haluaa pitää käsityksensä suhteellisen vapaina, mutta hän voi toistaa vapaaehtoistyön syklin lukemattomia kertoja – periaatteessa vaikka läpi elämänsä. Syklinen sitoutuminen ei kerro mitään siitä kuinka pitkään vapaaehtoinen tosiasiasa sitoutuu, kyse on hänen asenteestaan ja suhtautumistavastaan. Lineaarinen sitoutuminenkin voi purkautua, vaikkapa oman sairastamisen myötä, mutta oleellista siinäkin on juuri asenne.

4.8.8 PALAUTE

Vapaaehtoistyöntekijät toivovat toiminnastaan palautetta, vaikka eivät sitä aina mielestään riittävästi saaneetkaan. Yksikään vastaaja ei pitänyt palautetta kielteisenä asiana sinänsä, vaikka negatiivisen palautteen vastaanottaminen voi tietysti olla vaikeaa.

Kyllä kaipaen, mutta en saa. Kuka sitä antaisi, pitäisi saada negatiivistakin palautetta. Se voisi olla hankalakin tilanne, syntyy skismoja, on kehittämisen arvoinen asia... Sanotaan että rennon kirjallinen, ohjaajatiimi keskustele ja kirjaa, tai sitten kirjoitetaan hyvät ja huonot puolet... Se voisi olla hyvä muoto, sitä pitää kehittää ... Vastaava ohjaaja tuskin uskaltaa antaa negatiivista palautetta, pitäisi olla niin, ettei saisi selville kuka on antanut negatiivista palautetta, pitäisi olla tällainen oikeusturva. (18)

Vastaus kuvastaa monen vapaaehtoisten käsityksiä siitä, että palautetta toivotaan, mutta sitä saadaan liian vähän tai toivottaisiin enemmän (1, 5, 8, 18, 20). Samalla vastauksessa näkyy pohdinta palautteen antamiseen vaadittavista resursseista. Myös negatiivisen palautteen antamisen ja vastaanottamisen vaikeus on näkyvissä. Silti palautetta toivotaan. Vapaaehtoistyöntekijät antavat arvokkaan panoksensa ilman rahallista korvausta – ja toivovat palautetta. Kysymys palautteen antamisesta on yksi tärkeä tekijä vapaaehtoistyön kehittämistä ajatellen. Palautteen antaminen vaatii resursseja ja organisointia, mutta sillä voisi ajatella olevan vaikutusta vapaaehtoisen toimintaan, kenties siihenkin kuinka monta kertaa hän on valmis uusintamaan sitoutumisensa syklin.

4.8.9 TILAT

Vaikka vapaaehtoistyö on tämän tutkimuksen mukaan sosiaalinen representaatio ja sitten ennen kaikkea ihmisten keskenään jakama sosiaalinen asia, tapahtuu se silti yleensä joissain konkreettisissa tiloissa. Leiritoiminnan ollessa kyseessä nämä tilat ovat yleensä loma- tai

leirikeskuksia. Niissä järjestön tavoitteet konkretisoituvat fyysisellä tasolla vapaaehtoisten päivittäisessä toiminnassa. Vapaaehtoisten tiloja koskevia käsityksiä voisi luonnehtia siten, että vapaaehtoiset ”näkevät kaiken”. Päivittäisessä toiminnassa hahmottuvat nopeasti niin tilojen yleinen remontin tarve (18) kuin risa käsipumppu (5). Kun toiminnan tiloja koskevia käsityksiä tarkastellaan, voidaan todeta, että niistä muodostuisi helposti remonttisuunnitelma käytössä oleville tiloille. Tilojen kunnosta ei kuitenkaan voi vastausten perusteella tehdä johtopäätöksiä niissä viihtymisestä. Huonokuntoinenkin tila voi olla viihtyisä ja kodikas, varsinkin jos se alun perin on suunniteltu juuri kyseiseen toimintaan (8) ja toisaalta uudempi ja parempikuntoisempi paikka voidaan kokea huonompana (12). Tilat eivät ole vapaaehtoistyön keskeisimpiä tekijöitä, mutta osa vapaaehtoistyön suunnitelmallisuutta on kuitenkin niiden ylläpito – ja huoltosuunnittelu.

Vapaaehtoistyön suunnitelmallisuuteen liittyy vastaus, jossa vapaaehtoinen pohti ruoan laatua ja piti sitä hyvänä (21). Leiritoiminnassa ollaan poissa kotoa, joten ruoka on saatava paikan päältä.

Suunnitelmallisuus on asia, jonka puuttuminen voi tehdä vapaaehtoistyön raskaaksi. Eräs vastaaja totesikin yleisesti, että jos asiat eivät suju, se on raskasta (18). Suunnitelmallisuus on näin tärkeä osa vapaaehtoistyötä, sen mahdollistava tekijä.

Suunnitelmallisuus on luokka, joka tuo esiin järjestömuotoisen vapaaehtoistyön tärkeän piirteen. Kyse ei ole spontaanista toiminnasta, jota toteutettaisiin hetken mielihohteesta, vaan hyvin pitkän aikavälin toiminnasta, joka etenee systemaattisesti vaiheesta toiseen. Vapaaehtoisia on aluksi rekrytoitava riittävä määrä, sen jälkeen heidät on perehdytettävä ja koulutettava ja saatava sitoutumaan toimintaan. Lapsia ja perheitä varten on suunniteltava ohjelma sade- ja poutasäälle, tehtävistä ja pelisäännöistä on sovittava, ajankäyttö on suunniteltava, on oltava toiminnan edellyttämät tilat, ruoka ja informaatio käytössä. Palautettakin vapaaehtoiset kaipaivat. Vapaaehtoistyö piirtyy kaiken kaikkiaan vastauksissa hyvin pitkäjänteistä suunnitelmallisuutta vaativana toimintana, jota on toteutettava usein vuosien aikajänteellä. Jos ajatellaan tässä tutkittavana olevaa järjestöä, sillä on asiakkaana vuodessa muutamia tuhansia leiriläisiä, joille on järjestettävä kuljetus, majoitus, ruoka yms. Kyse on vaativasta ja monipuolista organisointiosaamista edellyttävästä toiminnasta. Koskiahon (2001, 16) onkin todennut, että vaikka vapaaehtoistyö on yksilön toimintaa, se tapahtuu yleensä organisaatiossa. Samoin on todettu, että vapaaehtoistyön edellyttämä byrokratia erottaa sen epävirallisesta avun antamisesta (Musick–Wilson 2008, 23). Käsitys vapaaehtoistyöstä suunnitelmallisena organisatorisena toimintana on löydettävissä myös monista muista tutkimuksista (Cohn–Barkan–Halteman 2003, 315–316; Gaskin–Hutchison–Hutin–Zimmeck 2003; Nylund 2000, 18; Pessi–Oravasaari 2010; Zimmeck 2001).

Suunnitelmallisuuden luokka tuo mieleen eräässä mielessä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle luokan. Vastauksista näkyvä voimakas ja korkea suunnitelmallisuuden aste herättää kysymyksiä siitä,

onko vapaaehtoistyö jossain määrin liian säädeltyä? Mönkkönen (2005, 290) on kysynyt, onko vapaaehtoistyön tavoitteellisuus liian ammatillista? Hän näkee vapaaehtoistyön taustalla vaikuttavan sosiaali- ja terveysalan jatkuvan kehityksen yhä suunnitelmallisemmaksi ja tämän taustalla puolestaan maailmanlaajuisen kehityksen, jossa toiminnoilta vaaditaan yhä enemmän tuloksellisuutta ja arviointia, joka puolestaan edellyttää systemaattista tiedonkeruuta. Kyse on tärkeästä asiasta, jota pohditaan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

4.9 AKTIIVISUUS

Aktiivisuus on vapaaehtoistyön maailman yksi tärkeä osatekijä. Vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden aktiivisuuteen sekä vapaaehtoiselle että vapaaehtoistyön kohteena olevalle ihmiselle. Aktiivisuuden luokka hahmottui alustavasti jo kenttäolosuhteissa tehtyjen haastatteluiden kuluessa ja aineiston analyysin kuluessa siitä muodostui oma luokkansa. Luokan hahmottuminen alkoi siitä, kun vapaaehtoisten vastauksissa näkyi selvästi paitsi aktiivisuuden kuvaukset, myös kielteiseen sävyyn esitetyt kuvaukset aktiivisuuden puuttumisesta ja toisaalta aktiivisuuden suora ihannointi. Vastauksissa saatettiin esimerkiksi todeta, että ohjaajat olivat huonoja, koska ”lakkasivat vain kynsiä” (4) tai todettiin, että ohjaajan tärkein tehtävä on ”olla aktiivinen” (18). Luokan alaluokat hahmottuivat sen mukaisesti, että vapaaehtoistyö näytti tarjoavan jotain itselle, jotain lapselle, aktiivisuus vaikutti olevan myös ihanne. Huomio kiinnittyi myös siihen, että aktiivisuuttakin saattoi olla jopa liikaakin.

4.9.1 TEKEMISTÄ ITSELLE

Vapaaehtoistyö tarjoaa tekemistä itselle, mutta tämä näkökulma ei tullut kovin usein esiin vastauksissa. Eräs vastaaja sanoi myönteisenä asiana, että on jotain tekemistä (20), toinen totesi, että aika kuluu nopeammin kuin kotona (1) ja yksi vastaaja sanoi pitävänsä leireillä oloa harrastuksenaan (7). Muita tähän alaluokkaan tulevia vastauksia ei ollut. Näistä muutamista vastauksista kuitenkin näkyy se, että vapaaehtoisten käsitysten mukaan vapaaehtoistyö voi tarjota vaihtoehdon passiivisemmalle kotona olemiselle. Jos haastateltavat olisivat olleet vaikkapa eläkeikäisiä vapaaehtoisia, voisi olettaa tämän näkökulman olevan esillä paljon enemmän.

4.9.2 OHJAAJAN AKTIIVISUUS

Vapaaehtoistyö tarjosi tekemistä itselle, mutta vapaaehtoistyön tekeminen edellytti tämän alaluokan mukaan aktiivisuutta. Suorimmin tämä ilmeni käsityksessä, jonka mukaan ohjaajan tärkein tehtävä on olla aktiivinen (18). Ohjaajan tuli myös kyetä tulemaan tarvittaessa esille (10,11). Vapaaehtoisen rooliin kuuluva aktiivisuus tuli näkyviin myös vastauksessa, jossa moitittiin vapaaehtoisia liian vähästä aktiivisuudesta (4).

4.9.3 TEKEMISTÄ LAPSELLE

Vapaaehtoistyö tarjoaa monia mahdollisuuksia aktiivisuuteen myös lapsille. Vapaaehtoisten vastausten mukaan vapaaehtoistyön sisällöistä suosituimpia olivat erilaiset toiminnalliset asiat, kuten lasten leirien ollessa kyseessä voisi olettaakin. Vapaaehtoisten pohtiessa sitä, mistä lapset pitävät eniten, nousivat esiin uiminen (1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 19, 21, 22), disko (14, 19, 21), leikit ja pelit (5, 6, 9, 10, 12, 16, 19), urheilu ja liikunta (8, 16), "riehuminen" (7), askartelusta (1), sammutusvaahdossa uimisesta (6) tai yleensä toiminnasta (13). Vapaaehtoisten lapsikäsitksissä näkyi myös useita vastauksia, joissa lapselta toivottiin aktiivisuutta (2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 16, 21, 22, 15, 21, 22).

4.9.4 LIIALLINEN TAI EPÄTOIVOTTU AKTIIVISUUS

Aktiivisuus saattoi myös olla liiallista tai vääränlaista. Silloin se muuttui rakentavasta ja järjestystä luovasta energiasta kaoottiseksi ja hajottavaksi voimaksi. Riehuminen (17), riitely (2, 7, 9), rikkominen (2, 19) ja valittaminen tai negatiivinen suhtautuminen (2, 3, 11) olivat epätoivottua ja vääränlaista aktiivisuutta. Tämä vääränlainen aktiivisuus yhdistettiin vastauksissa juuri leireille osallistujiin, ei vapaaehtoisiiin.

Liiallinen aktiivisuus saattoi myös kohdata vapaaehtoisia. Vapaaehtoistyökin saattoi väsyttää, jopa uuvuttaa. Päivät ovat leireillä yleensä pitkät, aamusta nukkumaan menoon kestäviä. Yöuni saattoi liiallisen toiminnan myötä jäädä vähäiseksi ja tehdä olosta raskaan (1, 12). Oman ajan puutekin vaivasi (4, 5). Leirin lopussa voimat saattoivat olla vähissä (3) ja kesän jatkunut pitkä leiriputki on raskasta (14).

Aktiivisuus on käsite, joka usein liitetään vapaaehtoistyöhön. Harju (2005) on kirjoittanut kansalaistoiminnasta vapaaehtoistoiminnan innoittajana ja vapaaehtoistoiminnasta kansalaisyhteiskunnan ilmentäjänä. Hän näkee vapaaehtoistoiminnan olevan juuri aktiivisen kansalaisuuden ilmentäjä. Kansalaisella Harju tarkoittaa ihmistä, joka suuntautuu ulos itsestä ja kotipiiristä kohti yhteistä näyttämöä ja yhteiskunnan eri areenoita.

Tämä voi toteutua vain ihmisen aktiivisuuden kautta. Harju viittaa Lockelta vaikutteita saaneen Hegelin käsitykseen siitä, että kansalaisyhteiskunta edusti vapaiden suhteiden järjestelmää, joka tuki ja vahvisti ihmisten vapautta ja jonka velvollisuus oli varmistaa, että kaikki sen jäsenet nauttivat mahdollisimman laajaa vapautta. Harju toteaa, että nykyajattelun kannalta on kiinnostavaa se, että Hegel kytki kansalaisyhteiskunnan ja valtion toisiinsa siten, että kansalaisyhteiskunnan edustama vapauden henki läpäisi valtion, joka näin oli osa kansalaisyhteiskuntaa. Hegelin mukaan siis julkiset viranomaiset olivat osa kansalaisyhteiskuntaa, joka ei voinut toimia ilman julkisen puolen tarjoamaa rakennetta ja säätelyä. Harju päätyy Hegelin ajatuksiin seuraten siihen johtopäätökseen, että jos valtio asettaa kansalaisyhteiskunnan raamin, se antaa valtiolle laajat toimivaltuudet sen määrittämisessä, mikä on luvallista ja mikä ei – ja jatkaa, että näin on tietyssä mielessä myös Suomessa. (Harju 2005, 58–80)

Harju toteaa, että klassisen teorian mukaisesti vapaaehtoistoiminta kuuluu juuri kansalaisyhteiskuntaan, ei valtioon. Hän kutsuu vapaaehtoistoimintaa osaksi "ihmisen vapauden aluetta, jota etiikka elähdyttää". Hän lukee kansalaisyhteiskuntaan kuuluviksi säätiöt, rahastot, ammattiyhdistykset ja muut etujärjestöt, puolueet, vapaan sivistystyön, uskonnolliset yhteisöt ja seurakunnat. (Harju 2005, 58–85)

Harjun pohdinta vapaaehtoistyöstä osana kansalaisyhteiskunnan aktiivisuutta on hiukan samankaltainen kuin sosiaalisten representaatioiden teorian jako konsensuaaliseen ja esineellistyneeseen maailmaan. Molempia luonnehtii vapaus ja mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Konsensuaalinen ja esineellistynyt maailma eivät kuitenkaan suoraan ole verrannollisia Harjun esittämään jakoon valtion ja kuntien muodostaman julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Konsensuaalinen maailma kulkee ja kiemurtelee osin näiden sisälläkin – vaikkapa Helsingin sosiaalivirastolla on lukuisia vapaaehtoisia (Halttunen-Sommerdahl 2007). Ellei sitten ajatella, että sosiaaliviraston toiminta tältä osin edustaa kansalaisyhteiskuntaa. Kansalaisyhteiskunnan ajatus on kuitenkin paljon vapaaehtoistyön käsitettä vanhempi, joten vapaaehtoistyön maailma on ennen tämän käsitteen syntyä kulkenut tämän kansalaisyhteiskunnan sisällä. (Harju 2005, 65–80)

Harjun (2005, 67) mukaan "kansalaisuuden hienoin ja tavoiteltavin ilmentymä on aktiivinen kansalaisuus". Tämä tarkoittaa neljää asiaa: ihmisen identiteettiä, osallistumista, kohtaamista ja välittämistä (em. 68). Tämän tutkimuksen vapaaehtoisten vastauksia luonnehtii myös aktiivisuuden pitäminen tärkeänä ja jopa eräänlaisena ihanteena. Tässä mielessä Harjun esittämät kansalaisyhteiskunnan piirteet ilmenevät myös tämän tutkimuksen aktiivisuus-luokassa. Tämä sopii hyvin myös sosiaalisten representaatioiden teoriaan, koska Moscovicin mukaan myös konsensuaalinen maailma on aktiivinen (Moscovici 2000, 33–36).

Harju (2005, 71) tulkitsee vapaaehtoistoimintaa myös Habermasin elämämaailman ilmentäjänä – systeemimaailman vastakohtana. Habermasin elämämaailman käsite lähestyy tässä konsensuaalista maailmaa

ja sen vastakohtana on systeemien esineellistynyt maailma. Elämismaailman tyypillinen piirre on konsensus, joka saavutetaan julkisella dialogilla. Harju viittaa edelleen Habermasiin ja toteaa, että rahan ja vallan systeemisen integraation voimat pyrkivät kolonialisoimaan ja ovat jo osin murtaneet symbolisen integraation vyöhykkeisiin, jotka liittyvät kotiin, perheeseen ja ihmisten välisiin suhteisiin (Habermas 1986, 14–16; Gupta 2003, 214; ref. Harju 2005, 71). Harjun mukaan on tärkeää tehdä jatkuvaa työtä elämismaailman puolesta. Aktiivisuus voidaan tätä ajattelua noudattaen tulkita yhdeksi vapaaehtoistyön konsensuaalisen maailman piirteeksi, jonka avulla tämä maailma uudistaa ja suojelee itseään rahan, vallan ja systeemien hallitsemaa esineellistynyttä maailmaa vastaan. Vapaaehtoisten vastauksissaan antama merkitys aktiivisuudelle tulee siten ymmärrettäväksi. Se on ikään kuin sitä polttoainetta, joka korvaa esineellistyneen maailman rahan, rutiinit, velvoitteet ja pakon ja jonka avulla vapaaehtoistyön konsensuaalista maailmaa ylläpidetään, rakennetaan ja suojellaan. Aktiivisuus osana sosiaalista representaatiota saa näin tärkeän merkityksen kuvaamalla sitä energiaa, jonka avulla vapaaehtoisuuden konsensuaalinen maailma suojaa itseään rahan ja vallan esineellistyneeltä maailmalta.

Vaikka aktiivisuus on tärkeä käsite vapaaehtoistyöstä puhuttaessa ja tärkeä osa vapaaehtoistyön sosiaalista representaatiota, se on osin vaikeaselkoinen, jos sitä tarkastelee lähemmin. Viime vuosina aktiivisuuden käsite on saanut myös kritiikkiä osakseen. Sitä on pidetty jopa hämäränä ja epämääräisenä käsitteenä (Campbell–Deakin–Stoker–Westfall–Carrington 2007). Aina ei ole selvää, mitä tarkoitetaan kun puhutaan aktiivisuudesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta. Tässä tutkimuksessa aktiivisuus on kuitenkin oma luokkansa ja käsitteensä, jonka avulla vapaaehtoistyöntekijät jäsentävät vapaaehtoistyötä. Se kuvastaa energiaa ja intensiteettiä, toimintaa, ajankäyttöä ja eräänlaista jatkuvaa yhteisen maailman rakentamista. Osana sosiaalista representaatiota sillä on siten tärkeä merkitys, se ohjaa vapaaehtoisia tulemaan esille, järjestämään toimintaa ja luomaan siten edellytyksiä monille muille asioille, vaikkapa ryhmäytymiselle yhteisen leikin avulla.

4.10 HENKINEN KASVU

Henkisen kasvun luokka kuvaa sitä, että vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen, ei vain tietotaidon parantamiseen, vaan myös syvempään henkiseen kasvuun. Kyse ei ole hengellisestä tai spirituaalisesta kasvusta tai asiasta, vaan pikemmin eräänlaisesta psyykkisen kasvun mahdollisuudesta.

Henkiselle puolelle koen saavani hirveästi. (3)

Vapaaehtoistyössä toiminen pakottaa tekemään itsensä kanssa töitä (3), on kasvattavaa (21) ja vaatii kärsivällisyyttä (7).

Tämä henkinen kasvu on osa vapaaehtoisuuden maailmaa. Samankaltainen ajatus henkisestä kasvusta löytyy Yengin (2005, 111) tutkimuksesta. Hän toteaa, että hänen aineistossaan esiintyy kiehtova ajatus henkisestä kasvusta, joka tarkoittaa psykologista, humaania ja itsetuntemuksen kasvua. Ajatus on toisinaan esillä myös internetin vapaaehtoistyöhön ja vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytointiin keskittyvillä sivuilla: "It promotes personal growth and self esteem". (Community service. Top 10 reason to Volunteer. <http://www.students.ucsd.edu>)

5 POHDINTA

Tutkimuksessa hahmottuneita kymmentä luokkaa tiivistetään tässä luvussa edelleen. Selkeyden vuoksi ajoittain osin kerrataan jo aiemmin kerrottu ja lisätään siihen uutta. Luvussa myös tulkitaan aineistoa uudenlaisen ymmärryksen rakentamiseksi. Vapaaehtoistyön maailmaa peilataan myös vapaaehtoisten näkökulmasta sille vastakkaiseen rahan maailmaan ja vapaaehtoistyöstä rakennetaan korkeamman abstraktiotason teoreettinen malli. Vapaaehtoistyötä suhteutetaan sakraali–profaani-jakoon. Tutkimusta myös arvioidaan ja tutkimusprosessia reflektoidaan. Luvun loppupuolella esitetään jatkotutkimusaiheita ja sekä näkemyksiä siitä kuinka tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaa arkipäiväisessä järjestötyössä ja kolmannen sektorin kehittämisessä. Tutkimuksen tuottama uusi tieto kootaan vielä yhteen.

Seuraavassa alaluvussa tiivistetään yhteen osa kymmenestä luokasta siten, että keskeiseksi tekijäksi nostetaan vapaaehtoistyön ekspressiivisyys.

5.1 VAPAAEHTOISTYÖN SOSIAALISEN REPRESENTAATION EKSPRESSIIVISET TEKIJÄT

Vapaaehtoistyön eettinen ulottuvuus on helposti ymmärrettävissä ekspressiiviseksi tekijäksi. Vapaaehtoistyössä on aineiston mukaan mahdollista ilmaista omia eettisiä ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Vapaaehtoistyössä on mahdollista ilmaista sekä kognitiivissävytteisiä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon ajatuksia että emotionaalisia hoivaa ja huolenpitoa painottavia tunteita. Vapaaehtoistyö tarjoaa siten ihmiselle erityisen alueen, jossa hänen on mahdollista ilmaista laaja-alaisesti ja syvällisesti itse tärkeinä pitämiään asioita. Samansuuntaisen tuloksen on saanut myös Grönlund (2012), joka tutkimuksessaan on osoittanut, miten vapaaehtoistyötä voidaan käyttää omien ydinarvojen, identiteetin ja uskonnollisuuden refleктоimiseen.

Vapaaehtoistyössä on myös mahdollista ilmaista myös omaa autenttisuuttaan. Se tarjoaa mahdollisuuden irtautua työstressistä, mahdollisuuden olla avoin ja luova ja teeskentelemätön. Autenttisuus on asiana hieman erilainen kuin eettisyys. Eettisyydessä voidaan ilmentää omia moraalisia pohdintoja ja huolenpidon tarvetta, mutta autenttisuus tarjoaa mahdollisuuden ilmaista omaa itseään vailla suuria ulkopuolelta tulevia pakottavia rajoitteita. Ilmaisua on ikään kuin ”puhdasta”. Se on luonnollisuutta ja eräänlaista rentoutta. Samalla sen ilmaiseminen on tärkeää leiriläistenkin näkökulmasta, vastauksissa näkyi se, etteivät leiriläiset pidä siitä, että joku ”esittää” jotain muuta kuin mitä hän on.

Vapaaehtoistyössä voi ilmaista myös jotain yleisesti ottaen positiivista. Positiivisuutta ilmaistaan innostuneisuudella, kiinnostumisella, ystävällisyydellä, iloisuudella ja muilla myönteisillä asioilla. Tämä puolestaan synnyttää leiriläisissä jotain positiivista, jota hekin alkavat ilmaista. Näin positiivisuuden ilmaiseminen on molemminpuolista: sen ilmaiseminen samaan aikaan antaa mahdollisuuden "ladata" leiriläisiä ja latautua itsekin. Positiivisuus on vastauksissa ikään kuin itsestään selvä vapaaehtoistyön piirre, ikään kuin jotain sellaista jota vapaaehtoistyössä kumpuaa, jos ihminen on autenttinen. Mutta samalla positiivisuudessa on mukana ripaus normatiivisuuttakin. Vaikka se onkin itsestään selvä ja automaattisesti syntyväkin piirre, sitä myös toisaalta odotetaan.

Vapaaehtoistyön ekspressiivisyys näkyy myös elämyksellisyytenä. Elämyksellisyys mahdollistaa sen, että vapaaehtoistyössä voidaan ilmaista varsin laajasti erilaisia tunteita ja kokea monenlaisia tunnelmia. Vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden ilmaista nostalgisia tuntemuksia, ikään kuin ilmaista jotain sellaista jota itse tai itselle tärkeä ihminen on aiemmin kokenut. Siinä voidaan ilmaista myös tiettyyn ympäristöön kohdistuvaa kiintymystä, joka tässä tutkimuksessa ilmentyi maalaisromantiikkana. Vapaaehtoistyössä on mahdollista ilmentää myös omaa tarvetta uusiin kokemuksiin ja erilaisiin seikkailuihin. Siinä voidaan ilmentää myös hieman tummempiakin sävyjä eron haikeudesta, suruun, itkuun ja jopa tyhjyyden kokemukseen. Vapaaehtoistyö tarjoaa siten monipuolisen alueen hyvin erilaisten elämysten ja tunteiden ilmaisemiseen.

Vapaaehtoistyö on toisinaan myös elämän alue, jolla on mahdollista ilmentää omaa tarvettaan henkiseen kasvuun. Vapaaehtoistyö tarjoaa ihmiselle kanavan, jota pitkin hän voi purkaa omaa tarvetta kokea elämä jotenkin syvemmin henkisemmin ja haastavammin. Olemalla mukana vapaaehtoistyössä ja kohtaamalla siinä eteen tulevia ongelmia ihminen voi ilmaista oma sisäistä kasvun tarvettaan. Luokka on pieni, mutta silti mielenkiintoinen. Voisi ajatella, että tämä luokka on jossain mielessä lähellä eettisyyttä. Kun vapaaehtoinen ilmaisee eettisesti tärkeinä pitämiään asioita, hän joutuu vastuuseen, josta seuraa mahdollisuus henkiseen kasvuun ja tämän ilmentämiseen.

Palkattomuuden luokka edustaa vapaaehtoistyön annettuja tekijöitä, eikä siten ole ensivaikutelmaltaan yksilön ilmaisullinen tekijä. Palkattomuutta tarkastellaan tässä kuitenkin vapaaehtoistyöntekijän itsensä näkökulmasta. Tästä näkökulmasta käsin voidaan tulkita siten, että vapaaehtoisten palkattomuutta koskevat vastaukset sisältävät ilmaisullisen ulottuvuuden. Palkattomuus vaikuttaa olevan tämän tutkimuksen informanteille eräänlainen vapauden ilmaus. Vapaaehtoistyön vapaus ei suoranaisesti korostunut vastauksissa siten, että tutkimukseen olisi muodostunut sille oma luokkansa. Palkattomuuden vastaukset kuitenkin ilmentävät toivetta vapaaehtoistyön suhteellisen suuresta vapaudesta ja riippumattomuudesta. Palkattomuus näytti olevan tekijä, jonka kautta vapaaehtoinen ilmaisee sitä, että hän on vapaa erityisesti työelämän säännöistä, työehtosopimuksista,

työnantajan direktio-oikeudesta ja muista kontrollia edustavista asioista. Kyse ei vaikuttanut olevan esimerkiksi altruismin ilmauksesta, vaan vapauden ilmauksesta. Vastaukset osoittavat selkeästi sen, että palkattomuus on paljon monimuotoisempi ja mutkikkaampi asia kuin mitä tutkimuksissa yleensä on ajateltu. Sen lähempi tarkastelu vapaaehtoisten näkökulmasta nostaa esiin viuhkan, jonka toisella laidalla palkattomuus konkreettisena rahapalkan puuttumisena on aivan välttämätön asia ja toisella varsin vähämerkityksinen. Kielteisissä vastauksissa rahapalkan mahdollisuus yhdistettiin kontrolliin, myönteisemmissä vastauksissa puolestaan ikään kuin oletettiin kyseessä olevan pikemmin eräänlainen "rahalahja" kuin työehtosopimusten säätelemästä työstä saatu palkka. Vastausta suhteutettiin siten siihen, uhkaisiko palkka mahdollisuutta ilmentää omaa vapauttaan vai ei. Oleellista ei siis ole niinkään rahapalkka sinänsä, kuin vapauden säilyminen. Palkattomuus on siten oman vapauden ilmaisemista.

Itsensä ilmaiseminen korostuu myös aktiivisuuden luokassa. Tämä luokka kuvastaa niitä lukemattomia tapoja, joilla sekä vapaaehtoinen ohjaaja että leiriläinen voivat ilmaista omaa aktiivisuuttaan urheilemalla, pelaamalla, leikkimällä, askartelemalla ja mitä moninaisimmilla tavoilla. Aktiivisuus itsensä ilmaisemisessa oli jopa toivottavaa, kuten ilmeni vastauksesta, jossa paheksuttiin eräiden vapaaehtoisten aiempaa passiivisuutta: "... huonoja ohjaajia, lakkasivat vain kynsiä." (14) Vielä selvemmin asia ilmeni vastauksissa, joissa todettiin vapaaehtoisten tarvitsevan vielä enemmän uskallusta tulla esille (10, 11). Aktiivisuuden luokka sisältää myös eräänlaisen ekspressiivisyyden rajan, jonka ylimenevää itsensä ilmaisemista ei enää pidetty toivottavana. Raja kulki aggressiivisuudessa ja riehumisessa. Esille tuli sekin, että itsensä jatkuva ilmaiseminen voi olla uuvuttavaakin (1, 2, 3, 7, 12, 17).

Vapaaehtoistyön kirjallisuudessa on keskusteltu siitä, onko aktivismi vapaaehtoistyötä vai ei. Kyse on tietenkin vapaaehtoistyön määritelmästä. Uusissa tutkimuksissa aktivismi sisällytetään usein vapaaehtoistyöhön ja aktivismi katsotaan jopa vapaaehtoistyön yhdeksi alalajiksi. (Musick–Wilson 2008, 17–23). Aktivismi onkin helppoa nähdä itsensä ilmaisemisen voimakkaana muotona. Siinä yhteiskunnallisesti erittäin aktiivinen toiminta yhdistyy ekspressiivisyyteen tavalla, joka saattaa koetella rajoja hieman samalla tavalla kuin leirillä. Aggressiivisuutta ja riehumista ei leireillä toivottu ja aktivismissakin tämä raja on joskus epäselvä. Rauhanomainen mielenosoitus sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolesta on epäilemättä aktivismia ja rakentavaa vapaaehtoistyötä, mutta miten on laita vaikkapa Lontoon 2011 mellakoiden suhteen? Oliko niissä kyse köyhien, syrjäytyneiden ja poliisin väärin kohtelemien tummaihoisten sosiaalisesta aktivismista, olivatko ne vain väkivaltaista riehuntaa vai jotain näiden väliltä? Aktiivisuuden luokka nostaa siis vapaaehtoistyön rajojen pohdinnan esiin laajemmallakin yhteiskunnallisella tasolla.

Edellä on osoitettu miten tutkimuksen seitsemän luokkaa eettisyys, autenttisuus, positiivisuus, elämyksellisyys, henkinen kasvu, palkattomuus ja

aktiivisuus tiivistyvät ekspressiivisyydeksi. Toisin sanoen punaisena lankana näiden kaikkien luokkien sisällä kulkee se, että vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden ilmaista itseään hyvin monipuolisesti. Jos ajatellaan vapaaehtoistyön mahdollisuuksia yhteiskunnallisella tasolla laajasti, on ihmisellä erittäin hyvät mahdollisuudet valita sellainen alue, jossa hän kokee voivansa ilmentää itseään. Tässä tutkimuksessa kohteena on sosiaali- ja terveysala, mutta yhtä hyvin ihminen voi ilmentää itseään kulttuurin, urheilun tai poliittisen toiminnan, uskonnon tai monen muun vapaaehtoistyön alueen kautta.

Salamon ja Sokolowski ja List (2003) ovat jakaneet vapaaehtoistyön kahteen alueeseen: ekspressiiviseen ja palvelua tuottavaan vapaaehtoistyöhön. Ekspressiivinen vapaaehtoistyö on yksilön esteettisten, kulttuurisen, poliittisten tai sosiaalisen sitoutumisen ilmaisemista, kun taas palvelua tuottava vapaaehtoistyö täyttää ihmisten tarpeita ja ratkaisee heidän ongelmiaan ja tuottaa täten yhteiskunnallista hyötyä. He päätyivät siihen, että Suomen kaltaisissa sosiaalidemokraattisissa maissa vapaaehtoistyötä on kyllä paljon, mutta se on luonteeltaan ekspressiivistä.

Liberaaleissa ja korporatiivisissa maissa vapaaehtoistyö puolestaan on pikemminkin palvelua. Salamon ja Sokolowski ja List (2003) kuitenkin muistuttavat, että jako ei ole aina näin yksioikoinen. Tässä suhteessa tämän tutkimuksen tulosten voisi ajatella olevan samansuuntaisia Salamonin ja Sokolowskin ja Listin (2003) ajatusten kanssa. Toisaalta ekspressiivisen vapaaehtoistyön määritelmät tai esimerkit Salamonin ja Sokolowskin ja Listin tutkimuksessa herättävät joitakin kysymyksiä.

Ekspressiivistä vapaaehtoistyötä ovat heidän käyttämiensä esimerkkien mukaan ihmisoikeuksien edistäminen, ympäristöasioiden esille tuominen, poliittiset ilmaukset, uskonnollinen toiminta, edunvalvonta, kun taas terveyden, kasvatuksen ja hyvinvointipalveluiden tuottaminen on palvelua. Jos ajatellaan tämän tutkimuksen aineistoa, niin se koostuu sosiaali- ja terveysalan järjestön vapaaehtoisten haastatteluista. Toiminta toteutettiin vapaaehtoisten voimin.² Sisällöllisesti toiminta oli siten ehkä kuitenkin pikemminkin sitä mitä Salamon ja Sokolowski ja List (2003) tarkoittavat palvelulla. Tämä johtaa kysymykseen siitä, että onko Salamonin ja Sokolowskin ja Listin (2003) käyttämä jako itse asiassa sisällöllisesti toimiva. Vaikka kuulostaakin helposti ymmärrettävältä se, että ekspressiivinen vapaaehtoistyö on luonteeltaan erilaisten asioiden esille tuomista ja palvelu eri asia, voiko palvelukin olla vapaaehtoisen näkökulmasta ekspressiivistä toimintaa? Jos tämän tutkimuksen aineisto katsotaan palveluksi, silloin palvelumuotoisenkin vapaaehtoistyön merkitys vapaaehtoiselle voi olla luonteeltaan ekspressiivistä. Selkeyden vuoksi voisi jakaa ekspressiivisyyden kahteen osa-alueeseen. Sitä mitä Salamon ja Sokolowski ja List esittävät, voidaan luonnehtia *rakenteelliseksi ekspressiivisyydeksi*. Tämä tarkoittaa

² Leiritoimintaa toteutetaan myös palkattujen ohjaajien voimin. Esimerkiksi Lasten Kesä ry:n ohjaajat ovat palkallisia.

sitä, että toiminta on ikään kuin lähtökohtaisesti ekspressiivistä. *Merkityksellinen ekspressiivisyys* sen sijaan tarkoittaa tässä vapaaehtoisen käsitystä vapaaehtoistyöstä, jolloin myös palvelu-vapaaehtoisuus voi olla vapaaehtoiselle itselleen merkityksellisesti ekspressiivistä. Toisin sanoen palvelunkin kautta vapaaehtoinen voi ilmentää lukuisia asioita eettisyydestä elämyksellisyyteen. Salamonin ja Sokolowskin ja Listin (2003) jako onkin nähtävä yhdeksi tavaksi jakaa kolmas sektori globaalisti kahteen eri rakenteelliseen osa-alueeseen, joilla pyritään ymmärtämään kansainvälisiä eroja toisin kuin tässä tutkimuksessa, jossa samalla termillä kuvataan asiaa vapaaehtoisen itsensä näkökulmasta. Näin siis tämän tutkimuksen ekspressiivinen ulottuvuus on luonteeltaan juuri tätä merkityksellistä ekspressiivisyyttä, eikä sitä voida selittää Salamonin ja Sokolowskin ja Listin (2003) mukaisesti pohjoismaalaisella ekspressiivisyydellä.

Ekspressiivisyys vapaaehtoistyössä edellyttää kuitenkin tietynlaista samaan suuntaan kulkemista muiden kanssa. Yksin ei kukaan voi tehdä vapaaehtoistyötä. Siksi pelkkä yksilöllisen ja itseilmaisun tason tarkastelu voi johtaa vinoutuneeseen näkökulmaan. Vapaaehtoistyössä tarvitaan myös tekijöitä, jotka mahdollistavat toiminnan – tekijöitä jotka ikään kuin liimaavat tai sitouttavat ihmiset yhteen. Pelkän yksilön ilmauksen kanavana toimiessaan vapaaehtoistyöstä tulisi kaoottinen ilmiö. Tässä tutkimuksessa kymmenestä luokasta jäivät ekspressiivisyyden ulkopuolelle suunnitelmallisuus, yhteenkuuluvaisuus sekä vastaanottavaisuus professionaalisuudelle. Seuraavassa alaluvussa etsitään näiden luokkien sisältä punaista lankaa, joka on nimetty kollaboratiivisuudeksi. Se sisältää vapaaehtoistyön kollektiivisia tekijöitä, joiden varassa on mahdollista rakentaa kymmeniä – tai jopa satojatuhansia ihmisiä kohti yhteistä päämäärää johdattavia asioita.

5.2 VAPAAEHTOISTYÖN SOSIAALISEN REPRESENTAATION KOLLABORATIIVISET TEKIJÄT

Kollaboratiivisuus on käsite, jolle on vaikea löytää yhtä suomenkielistä sanaa. Uusi suomenkielinen sanakirja (Nurmi 1998) antaa sanalle kollaboraatio määritelmän yhteistyö tai yhteistyö miehittäjän tai vihollisen kanssa. Käsitettä saatetaan käyttää eri yhteyksissä hieman eri tavoilla. Dillenbourg (1999) määrittelee kollaboratiivisuuden suhteessa oppimiseen. Ehkä keskeisin piirre hänen määritelmässään on eräänlainen epähierarkkisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset pyrkivät yhteiseen päämäärään suhteellisen tasa-arvoisina. He ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa, oppivat toisiltaan, käyvät dialogia jonka kautta syntyy jotain uutta, mutta välillä ristiriitojakin. Toisin sanoen kyseessä ei ole kilpailullinen tilanne, jossa korkeasta statuksestaan käsin jotkut antavat neuvoja ja ohjeita, joita toiset noudattavat. Toimijoiden välillä vallitsee eräänlainen symmetria

tietojen, taitojen sekä statuksen suhteen. Työnjako on horisontaalista, ei vertikaalista (ylhäältä–alas). Kollaboratiivisuuden tärkeä tekijä on se, että dialogille on tilaa. Tässä suhteessa Dillenbourgin kollaboratiivisuuden ajatus lähestyy Moscovicin (2000, 33) ajatusta vapaasti virtaavasta dialogista konsensuaalisen maailman edellytyksenä.

Kun seuraavassa tarkastellaan vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation kollaboratiivisia tekijöitä, on näkökulmana juuri tämä yhteiseen päämäärään kohti pyrkiminen ja sen edellyttämät yhteisölliset tai kollektiiviset rakenteet. Ajatuksena on, että näitä kaikkia rakenteita luonnehtii, vaikkakin ajoittain korkea-asteinenkin suunnitelmallisuus, silti eräänlainen minimihierarkkisuus. Statuserot toisin sanoen pyrittiin pitämään pieninä.

Suunnitelmallisuuden luokassa kollaboratiivisuus näkyy siinä, että vapaaehtoistyö käsitettiin organisatoriseksi asiaksi, jolla on tietty suunta kohti yhteistä päämäärää. Dillenbourg (1999, 7) pitää tätä yhteistä päämäärää kollaboratiivisuuden tärkeänä piirteenä, joka erottaa sen kilpailullisuudesta, jossa toimijoiden päämäärät ovat keskenään konfliktissa. Suunnitelmallisuus on edellytys, jotta vapaaehtoistyö kokonaisuutena voi edetä samansuuntaisesti vaikka mukana on lukuisia eri toimijoita. Suunnitelmallisuuden taustalla voidaan nähdä olevan käsitys jakamisesta. Tavoitteena ei ole kilpailla siitä, että kuka on paras ja nähdä ketkä putoavat pelistä pois, vaan päinvastoin pitää kaikki mukana. Dillenbourgin määritelmä kollaboratiivisuudelle sopii tältä jaettujen käsitysten osalta yksin sosiaalisten representaatioiden kanssa, molemmat ovat jaettuja.

Vapaaehtoistyön maailma ei siis ole spontaani, nopeasti ja satunnaisesti rakennettu maailma, vaan systemaattisen, päämäärätietoisien ja suunnitelmallisen pitkäjänteisen organisatorisen toiminnan tulosta. Tutkittavan järjestön vapaaehtoiset olivat tekemisissä vuosittain tuhansien ihmisten kanssa, joten lyhyen ja pidemmän aikavälin toimintasuunnitelmat olivat tarpeen. Vapaaehtoisten vastauksissa suunnitelmallisuus näkyi kuitenkin kollaboratiivisuutena juuri siten, että vapaaehtoiset yhdessä ja mahdollisimman tasa-arvoisina pyrkivät toteuttamaan vapaaehtoistyön konkreettisen suunnittelun sekä toiminnan toteutuksen.

Vapaaehtoistyö sisältää moniulotteisen ja monikerroksisen yhteenkuuluvaisuuden, joka alkaa yksilöiden välisestä intersubjektiivisuudesta ja kasvaa eräänlaiseksi yhteisölliseksi ilmiöksi. Dillenbourg (1999, 9) on todennut tämän monipuolisen vuorovaikutuksen yhdeksi tärkeäksi kollaboratiivisuuden piirteeksi. Yhteenkuuluvaisuus näkyi vapaaehtoistyön ihmisiä yhteen sitovana tekijänä. Yhteinen päämäärä ja sen toisaalta edellyttämä että toisaalta sen luoma yhteenkuuluvaisuus oli luonteeltaan ihmisten välisiä valtaeroja pienentämään pyrkivä. Vapaaehtoiset pyrkivät keskenään olemaan epähierarkkisessa suhteessa. Suhde leiriläisiin sisälsi luonnollisesti lapsen tai nuoren ja aikuisen vapaaehtoisen välisen eron, mutta tätäkin suhdetta luonnehti minimihierarkian periaate. Vapaaehtoistyö rakentaa myös

yhteenkuuluvuutta sukupolvien ja kulttuurien välille vähentäen niiden välisiä statuseroja. Minimihierarkia näkyi myös suhtautumisessa kiusaamiseen. Kiusaaminen on ilmiö, jossa pyrkimyksenä on kasvattaa ihmisten välisiä valtaeroja ja hyödyntää tätä kiusatun kannalta kielteisellä tavalla. Erittäin kielteinen suhtautuminen kiusaamiseen kuvasti sekin kollaboratiivisuuden tärkeyttä. Mutta kuten Dillenbourg (1999) on todennut, kollaboratiivisuus synnyttää myös ristiriitoja ja ongelmia. Vapaaehtoisten käsitysten mukaan nämä ongelmat tuli kuitenkin ratkaista ja palauttaa siten tilanne kollaboratiiviseksi ja hyvä yhteishenki takaisin.

Vapaaehtoistyön professionaalisuus -luokka sisältää ammatillisuuden ja vapaaehtoisuuden rajapintoja koskevia käsityksiä. Ammatillaisen ja vapaaehtoisen välillä on helposti nähtävissä tietynlainen ero. Ammatillaisen saama koulutus on pitkäkestoisempi ja systemaattisempi kuin vapaaehtoisen lyhyt koulutus. Voisi siis ajatella, että tästä muodostuisi hierarkia, joka siten olisi kollaboratiivisuuden periaatteiden vastainen. Näin ei kuitenkaan aineiston perusteella ole. Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokka sisältää selkeästi asioita, joiden on tarkoitus vahvistaa mahdollisuuksia kulkea kohti yhteistä päämäärää. Kyseessä on siten kollektiivinen, yhteinen tai jaettu asia. Ammatillaisen ja vapaaehtoisen välisestä koulutuksellisesta erosta huolimatta tässäkin luokassa toteutui kollaboratiivisuus siten, että pyrkimys oli edelleen kohti minimihierarkiaa. Ammatillainen ei esiinny korkean aseman omaavana ammatillisena, joka antaa ohjeita joita vapaaehtoiset pyrkisivät noudattamaan. Ammatillainen voidaan nähdä "pomona", mutta hän ei ole lakiin ja työehtosopimukseen perustuvaa direktio-oikeutta käyttävä esimies. Hän on yksi muiden joukossa ja tuo oman panoksensa toimintaan, joka kuitenkin perustuu vapaaehtoisten yhteistyöhön. Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle on osin varsin lähellä suunnitelmallisuuden luokkaa. Molemmat kuvastavat eräänlaista kollektiivista systemaattisuutta, jota vapaaehtoistyön onnistuminen edellyttää.

Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle luokan vastauksia voi tulkita niin, että ne edustavat pyrkimystä kehittää yhteistä arkitietoa siten, että vapaaehtoistyön maailma pystyy vastaamaan vaikeisiinkin haasteisiin. Professionaalisen maailman elementtejä otettiin vastaan, jotta niiden avulla rakennetaan yhteisiä käsitteitä, jotka palvelevat adaptoitumista muuttuvaan ympäristöön. Tässä näkyy tieteellisen tiedon muuttuminen osaksi arkitietoa, ts. samankaltainen ilmiö jota Moscovici kuvaa (Moscovici 1961). Dillenbourg (1999, 10) kuvaa sitä, miten kollaboratiivinen yhdessä tekeminen rakentaa abstraktimpia käsityksiä, koska on etsittävä sitä, mikä kunkin yksilön representaatiossa on samaa muiden kanssa.

Samansuuntaisia ajatuksia vapaaehtoistyön mahdollisuudesta sekä itsensä ilmaisemiseen että sosiaaliseen toimintaan on myös muissa tutkimuksissa. Wuthnowin (1991, 1994) on todennut, etteivät itsensä ilmaiseminen, individualismi ja altruismi ole ristiriidassa keskenään. Vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden ilmentää omaa itseään,

identiteettiään, altruismiaan, kykyä sosiaaliseen vuorovaikutukseen yms. (ks. myös Grönlund 2011). Myös Yeungin mukaan vapaaehtoistyö toimii sekä riippuvaisuuden että riippumattomuuden tarpeiden ilmaisemisen alueena, ja vapaaehtoistyö on yksilölle oman itsen ja omien intressien toteuttamisen aluetta. Yksilön ja yhteisön välinen suhde on myös hänen tutkimuksensa tulosten kannalta tärkeää. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa on hänen mukaansa ihmisellä tarve etsiä uudenlaisia sosiaalisia verkostoja, joita vapaaehtoistyö rakentaa. (Yeung 2004b) Yeungin näkökulma on kuitenkin erilainen kuin tässä tutkimuksessa painottuessaan enemmän vapaaehtoistyön ja kirkon suhdetta sekä lähestyessään vapaaehtoistyötä motiivien ja altruismin näkökulmasta.

Ekspressiivisyys ja kollaboratiivisuus voidaan jossain määrin tulkita myös siten, että ne ovat emotionaalisia ja sitouttavia tekijöitä. Voidaan ajatella, että ekspressiiviset tekijät edustavat vapaaehtoistyön vetovoimaisia tekijöitä. Ne ovat niitä emotioihin ja arvoihin vetoavia tekijöitä, joita vapaaehtoistyössä on. Tietystä mielessä voisi sanoa, että juuri nämä tekijät selittävät suuren osan vapaaehtoistyötä kohtaan tunnetusta lähtökohtaisesta kiinnostuksesta. Kollaboratiiviset tekijät puolestaan voidaan nähdä rakenteellisina, enemmän "annettuina" asioina, jotka koordinoivat, sitouttavat ja luovat perustan ekspressiivisille tekijöille. Toisin sanoen ne voidaan nähdä tekijöinä, jotka saavat vapaaehtoisen pysymään, kun hänet on ensin "houkuteltu" mukaan ekspressiivisillä tekijöillä. Voisi siis ajatella, että kampanjoissa ja rekrytoinnissa kannattaisi panostaa ekspressiivisiin tekijöihin ja vapaaehtoisorganisaation ylläpidossa ja sitouttamisessa kollaboratiivisiin tekijöihin.

Ennen kuin kollaboratiivisuuden ja ekspressiivisyyden välistä suhdetta pohditaan enemmän, tarkastellaan kysymystä siitä mitkä tekijät kuuluvat vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ytimeen ja mitkä periferiaan. Näkökulmana on koko ajan kerätty aineisto, siis vapaaehtoisten itsensä näkökulma. Kyseessä ei ole suuren yleisön mielipiteistä rakentuva tai mediassa esiintyviin käsityksiin perustuva sosiaalinen representaatio, vaan nimenomaan vapaaehtoisten itsensä näkökulma asiaan. Seuraavassa esitetty jaottelu perustuu pääosin Abricin esittämään teoriaan.

5.3 VAPAAEHTOISTYÖN SOSIAALISEN REPRESENTAATION YDIN JA PERIFERIA

Tässä luvussa ytimen määrittelyssä on käytetty seuraavia Abricin teoriasta (1993, 1995, 2001) johdettuja periaatteita: Ensiksi on laskettu lukumääräinen suuruus, jossa on kuitenkin noudatettu sosiaaliset representaatiot -luvussa kehitettyä ns. implisiittistä ekspressiivistä arvoa (sana ekspressiivinen on tässä eri merkityksessä kuin ekspressiivisyys–kollaboratiivisuus -jaossa). Tämän jälkeen on pohdittu asian symbolista arvoa ja merkitystä vapaaehtoisille. On katsottu myös sitä, voidaanko

aineistosta tehdä johtopäätöksiä tietyn asian puuttumisesta (esimerkiksi kiusaamista voidaan tarkastella yhteenkuuluvaisuuden puuttumisena) ja tarkasteltu vapaaehtoisten suhtautumista tähän. On pyritty ymmärtämään myös sitä kuinka tärkeänä informantit itse asiaa pitävät. Asian tärkeyttä on saatettu pohtia vielä tutkijan näkökulmasta, jos informanttien näkökulma ei syystä tai toisesta ole ollut mahdollinen. Tätä näkökulmaa on kuitenkin pidetty heikoimpana evidenssinä ytimen määrittelyssä implisiittisen ekspressiivisen ja symbolisen arvon ja merkityksen ollessa vahvimpia näyttöjä.

Tutkimuksen kymmenen luokkaa suuruusjärjestyksessä ovat seuraavat: suunnitelmallisuus, yhteenkuuluvaisuus, vastaanottavaisuus, professionaalisuudelle, eettisyys, aktiivisuus, elämyksellisyys, positiivisuus, palkattomuus, autenttisuus ja henkinen kasvu. Suunnitelmallisuus ja yhteenkuuluvaisuus ovat suuria luokkia. Tämä voisi olla viite niiden sijainnista ytimessä. Puolet pienempinä, mutta järjestyksessä seuraavaksi suurimpina luokkina ovat vastaanottavaisuus professionaalisuudelle sekä eettisyys. Neljä pienintä luokkaa ovat pienimmästä alkaen henkinen kasvu, autenttisuus, palkattomuus ja positiivisuus. Nämä voisivat olla perifeerisiä luokkia. Aktiivisuus ja elämyksellisyys ovat keskikokoisia luokkia, mutta selvästi pienempiä kuin neljä suurinta luokkaa. Implisiittisen ekspressiivisen arvon perusteella voisi siis alustavasti olettaa, että ytimen muodostavat yhteenkuuluvaisuus, suunnitelmallisuus, vastaanottavaisuus, professionaalisuudelle sekä eettisyys. Muut jäisivät periferiaan. Mutta ytimen määrittely edellyttää myös muiden asioiden huomioimista, erityisesti symbolisen ja assosiatiivisen arvon määrittämistä.

Suunnitelmallisuus oli suurin luokka, joten sen implisiittinen ekspressiivinen arvo oli suuri. Suunnitelmallisuudella oli myös symbolista arvoa, vaikkakin sen osoittaminen suoraan aineistosta käsin on vaikeampaa kuin esimerkiksi yhteenkuuluvaisuuden. Suunnitelmallisuuden luokka ei sisällä suoranaisesti sellaista alaluokkaa, jossa voitaisiin ajatella suunnitelmallisuuden olevan uhattuna vastaavalla tavalla kuin yhteenkuuluvaisuus on uhattuna kiusaamisessa. Suunnitelmallisuuden symbolisen arvon pohtiminen sisältää siten väistämättä enemmän tulkintaa. Suunnitelmallisuus näkyi kuitenkin monissa eri vastauksissa ja sitä pidettiin tärkeänä. Vastauksissa puhuttiin suunnitelmallisuudesta ikään kuin itsestään selvänä asiana. Sen tärkeyttä ei kyseenalaistettu. Siitä puhuttiin tavalla, joka kuvasti sen tärkeyttä ja sitä arvioitiin. Esimerkiksi leirien suunnittelutapaamisia oli kaksi ja niitä pidettiin tärkeinä. Voisi ajatella, että suunnitelmallisuudella oli suuri symbolinen merkitys. Eräässä mielessä voisi sanoa, että siinä tiivistyy koko järjestömuotoisen vapaaehtoistyön periaate. Juuri suunnitelmallisuus erottaa järjestön spontaanista ja äkillisestä toiminnasta. Tuntuu vaikealta ja osin jopa absurdilta ajatella järjestömuotoista vapaaehtoistyötä, josta suunnitelmallisuus otettaisiin pois. Jos ei suunniteltaisi milloin on leirejä, kuka leireille tulee, mitä siellä tehdään, miten sinne matkustetaan jne. tuloksena olisi joko kaaos tai

yksinkertaisesti toiminnan päättyminen heti. Suunnitelmallisuuden suuri symbolinen arvo täytyy kuitenkin aineistosta käsin siis johtaa juuri siitä kuinka tärkeänä vapaaehtoiset sitä pitivät ja kuinka itsestään selvänä he sitä pitivät. Lukumääräisen suuruutensa ja edellä mainituilla perusteilla se sijoittuu vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ytimeen.

Suunnitelmallisuuden voi katsoa olevan edellytys sille, että järjestömuotoisella vapaaehtoistyöllä on selkeä rakenne. Juuri rakenne on yksi keskeinen vapaaehtoistyön tekijä useissa tutkimuksissa (esim. Ellis–Noyes 1990–van Til 1998–Cnaan ym. 1996). Suunnitelmallisuus näyttää siis olevan asia, joka sopii ainakin nonprofit-paradigmaan.

Tutkimuksen toiseksi suurin luokka oli yhteenkuuluvaisuus. Sillä oli siten toiseksi eniten implisiittistä ekspressiivistä välillistä arvoa tutkimuksessa. Sillä vaikuttaa olevan myös symbolista arvoa. Vapaaehtoiset mielsivät vapaaehtoistyön keskeisesti sen monipuolisen sosiaalisuuden, kollektiivisuuden ja lasten kanssa olemisen kautta. Jos yhteenkuuluvaisuuden luokka poistettaisiin, poistuisi samalla vapaaehtoistyössä oleva mahdollisuus olla merkityksellisessä suhteessa toiseen ihmiseen tai asiaan. Yhteenkuuluvaisuus voidaan nähdä siten, että siinä vähintään kaksi ihmistä on merkityksellisessä suhteessa toisiinsa. Tämä ei välttämättä edellytä fyysistä tapaamista (erityisen selkeää tämä on esimerkiksi kansainvälisessä kummilapsitoiminnassa). Yhteenkuuluvaisuuden kautta vapaaehtoistyö saa sille ominaisen toista ihmistä kohti suuntautuvan ulottuvuuden (toisenlaisessa aineistossa toisen ihmisen tilalla voisi olla esimerkiksi eläin tai luonto). Jos vapaaehtoistyöstä ottaisi pois yhteenkuuluvuuden tunteen ja jäljelle jäisi toisistaan vieraantuvia ja eri suuntiin kulkevia ihmisiä, olisi vaikeaa ajatella kyseessä olevan vapaaehtoistyön. Vaikka informanteille ei esitetty kysymyksiä yhteenkuuluvaisuuden poistamisesta vapaaehtoistyöstä, on johtopäätöksiä mahdollista kuitenkin tehdä kiusaamista koskevien käsitysten kautta. Siinä on kyse vapaaehtoistyön muodosta, jossa yhteenkuuluvaisuus on vakavasti uhattuna. Kiusaamisen ydintavoitteena on aineistossa juuri poissulkeminen. Erilaiset konkreettiset häpäisemisen ja alistamisen muodot ovat keinoja viedä uhrilta käsitys ja kokemus siitä, että hän kuuluu samaan porukkaan muiden kanssa. Tätä pidettiin erittäin kielteisenä asiana. Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että yhteenkuuluvaisuuden poistaminen uhkasi vakavasti jotain vapaaehtoistyön oleellista tekijää, toisin sanoen vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ydintä.

Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle oli kolmanneksi suurin luokka. Implisiittistä ekspressiivistä arvoa sillä on siten paljon. Mutta entä symbolinen arvo? Vapaaehtoisten käsityksissä ei ole löydettävissä sellaisia tekijöitä, jotka antaisivat professionaalisuuden vastaanottamiselle oleellista merkitystä itse vapaaehtoistyön kannalta. Vapaaehtoistyö oli kyllä läheisessä vuorovaikutuksessa professionaalisuuden kanssa, ja osin professionaalisuus tuli hyvinkin lähelle, mutta mitään symbolista arvoa sillä ei ollut. Professionaalisuus sinänsä oli lähtökohtaisesti aivan toisen maailman –

esineellistyneen maailman – symboli, ei vapaaehtoistyön maailman. Voisi ajatella, että vapaaehtoiset näkivät sillä suuren käytännöllisen arvon, mutta eivät minkäänlaista symbolista arvoa. Professionaalisuus tarjosi välineitä ja apua vapaaehtoistyölle, mutta ei symbolisoinut sitä itseään millään tavalla. Luokan suuri koko on tulkittavissa siten, että vapaaehtoistyön ollessa kasvavien paineiden alla, oli vapaaehtoisten mielissä kysymys siitä, millä tavalla vapaaehtoistyötä voidaan tässä tilanteessa tukea. Mitään viitteitä siitä, että professionaalisuudella olisi symbolista arvoa ei siis ole. Olisi myös melko järjetöntä ajatella professionaalisuutta missään muodossa vapaaehtoistyön symbolina. Näin tämä luokka putoaa pois ytimeistä ja siirtyy periferiaan.

Neljänneksi suurin luokka oli eettisyys. Eettisyydellä on siten paljon implisiittistä ekspressiivistä arvoa. Sillä on myös symbolista arvoa. Vapaaehtoistyö, jossa ei hoidettaisi tai autettaisi ketään, ei pyrittäisi minkäänlaiseen tasa-arvoon tai oikeudenmukaisuuteen ja jota tehtäisiin vain itseä varten, olisi ehkä itseä varten tehtävää mukavaa harrastustoimintaa, mutta vailla toiseen ihmiseen suuntautuvaa merkitystä. Eettisyys ilmentää vapaaehtoistyön tavanomaista harrastustoimintaa ”vakavampaa” ulottuvuutta, sitä että siinä ollaan vastuussa jostakin muustakin kuin pelkästä omasta hyvinvoinnista, jotain sellaista, jolla on oikeudenmukaisuuden ja huolenpidon ulottuvuus. Juuri tämä ”vakavampi” ulottuvuus on tärkeä asia. Jos ajatellaan, että järjestö tekisi leirejä, joille tulisivat vapaaehtoiset ja yksi palkkatyöntekijä ja he keskenään uisivat, pelaisivat, juttelisivat, askartelisivat ja tekisivät monenlaista mukavaa yhdessä, olisi se epäilemättä hauskaa harrastustoimintaa, mutta siltä puuttuisi eettinen ulottuvuus. Sitä tehtäisiin itseä varten, se olisi lomaa ja harrastamista, mutta se ei suuntautuisi kohti toista ihmistä. Voisi sanoa, että toiminta olisi tällöin sekä suunnitelmallista että rakentaisi yhteenkuuluvaisuutta, mutta vapaaehtoistyönä sitä ei voisi pitää. Jos sitä voisi pitää, silloin itse asiassa kaikki etelän lomamatkatkin olisivat osallistujilleen vapaaehtoistyötä. Tämäkin on järjetön ajatus. Juuri eettinen ulottuvuus on se, joka tarvitaan, jotta voidaan puhua vapaaehtoistyöstä. Silloin toiminta saa ”vakavamman” luonteen ja suuntautuu toisia kohden. Eettisyys lukeutuu siten ytimeen.

Yhteenkuuluvaisuus, suunnitelmallisuus ja eettisyys kuuluvat tutkimuksessa vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation ytimeen. Mutta kuuluuko sinne vielä muita luokkia? Voisiko ajatella, että jokin määrällisesti pieni luokka kuuluisi ytimeen erityisen suuren symbolisen arvonsa vuoksi? Abric (2001) on todennut seuraavasti:

In other words, the centrality on an element cannot be conceptualized exclusively in quantitative terms. On the contrary, the central core has, above all, a qualitative dimension. It is not the presence of an important element which defines its centrality, but rather the signification it gives to the representation.

Tämän lauseen mukaan pelkästään määrällinen ilmeneminen ei ratkaise sitä, mitä voidaan lukea ytimeen, vaan tarvitaan myös laadullisia tekijöitä. Abricin lause näyttää painottavan asian suurta merkitystä. Tässä tutkimuksessa jäljellä olevat luokat ovat huomattavasti pienempiä kuin neljä ensimmäistä. Kun esimerkiksi eettisyyden luokka sisältää 113 käsitystä, sisältää seuraavana oleva aktiivisuuden luokka 78 käsitystä. Ero on suuri. Tutkimuksessa on kuitenkin yksi kooltaan pieni luokka, joka ansaitsee erityistarkastelun. Kyseessä on palkattomuuden luokka, joka sisälsi vain 31 käsitystä. Vapaaehtoistyön määritelmässä juuri palkattomuus nousee voimakkaasti esiin. Tässäkin tutkimuksessa oli viitteitä siitä, että palkattomuuden poistaminen olisi äärimmäinen uhka (keskitysleirivertaus). Pitäisikö se siis nostaa ytimeen suuren symbolisen arvon vuoksi?

Huolimatta siitä, että Abricin (2001) lause näyttää nostavan laadulliset tekijät keskeiseen asemaan ytimen määrittelyssä, on huomattava lauseen alku "... cannot be conceptualized *exclusively* in quantitative terms." On hieman epäselvää, tarkoittaako tämä sitä että määrällisten tekijöiden lisäksi tarvitaan laadullisia tekijöitä ytimen määrittelyssä vai sitä, että pelkästään laadullistenkin tekijöiden perusteella voidaan määritellä ydin. On luonnollista ajatella, että asian merkityksellinen ydin voidaan nostaa esiin ilman määrällisiä tekijöitäkin. Toisaalta ytimen määrittelyssä on perinteisesti käytetty lähinnä määrällisiä tekijöitä, joten Abricin ilmauksen painokkuutta laadullisten tekijöiden puolesta voidaan tulkita tätä historiallista taustaa vasten. Tässä tutkimuksessa on oletettu, että merkityksellinen asia on myös usein esillä, vaikkakin ikään kuin taustalla olevina merkityskokonaisuuksina.

On siis todettava se hiukan yllättäväkin asia, että vapaaehtoistyön ydin ei sisällä palkattomuutta. Palkattomuudella on pieni määrällinen arvo aineistossa. Kun sen symbolista arvoa katsotaan *tämän* tutkimuksen aineiston perusteella, sekin on pieni. Vaikuttaa siltä, että kun silloinkin kun vapaaehtoinen koki palkattomuuden uhatuksi, hän koki vapauden uhatuksi. Raha itsessään ei niinkään ollut ongelma. Sillä tosiasialla, että palkattomuudella näyttää olevan johdonmukaisesti muissa tutkimuksissa yleensä suuri symbolinen merkitys vapaaehtoistyön kannalta, ei ole tämän tutkimuksen aineiston kannalta suoranaista merkitystä, vaikkakin eron pohdinta on tärkeää ja siihen palataan myöhemmin.

Ytimellä on myös assosiatiivista arvoa (Abric 2001). Se on "läsnä" kaikkialla sosiaalisessa representaatioissa ja kytkeytyy useampiin sosiaalisen representaation tekijöihin kuin perifeerisemmät luokat. Eri luokkien välisiä kytkentöjä on aineistosta vaikea nostaa esiin, mutta jos ajatellaan ytimen antamaa merkitystä koko sosiaaliselle representaatiolle, voidaan nähdä sen keskeinen vaikutus kolmen luokan ulkopuolelle jäävissä perifeerisissä luokissa. Perifeeriset luokat eivät yksin eivätkä edes kaikki yhdessä pysty kuvaamaan vapaaehtoistyötä. Elämyksellisyyttä on monenlaista viihteestä matkoihin ja huvipuistoihin, aktiivisuutta tarvitaan liike-elämässäkin menestymiseen, positiivisuuden merkityksestä elämässä puhutaan laajalti mediassa, henkinen kasvu on keskeistä monissa uskoainnoissa ja autenttista

olemista etsitään mm. psykoterapiassa. Professionaalisuus puolestaan on palkkatyön tunnuspiirteitä. Aktiivisuuden, elämyksellisyyden, positiivisuuden, autenttisuuden, henkisen kasvun ja professionaalisuuden avulla ei pystyisi millään tavalla kuvaamaan vapaaehtoistyötä. Palkattomuuskin, kuten edellä todettiin, kuuluu tässä tutkimuksessa periferiaan. Nämä kaikki saavat merkityksensä vasta, kun ne ovat yhteydessä ytimeen, ts. ytimellä on siten myös assosiatiivista arvoa.

Abiricin (1993; ks. myös Pereira de Sa 1995) mukaan ytimen tekijät ovat kytköksissä myös sosiaalisen representaation historiaan. Vaikka tässä tutkimuksessa ei kohteena olekaan vapaaehtoistyön käsitteen historia, voidaan ytimen edustamien asioiden taustalta hahmottaa kirjallisuuden perusteella historiallinen jatkumonsa. Vapaaehtoistyön taustalta on helppoa hahmottaa eettisiä tekijöitä, pyrkimystä muuttaa yhteiskunnallisia epäkohtia ja köyhien asemaa. Vapaaehtoistyö myös kasvoi järjestötoiminnan mukana, joten suunnitelmallisuus oli tärkeä osa alusta alkaen. Vapaaehtoistyöllä voi katsoa olleen myös yhteenkuuluvaisuutta rakentava ulottuvuutensa, vaikkakin varsinkin aluksi järjestömuotoinen toiminta oli vertikaalista ja hierarkkista kun taas oma-apuryhmät edustivat horisontaalista toimintamuotoa. (Nylund 2000) Kun katsotaan tässä tutkimuksessa muotoutunutta vapaaehtoistyön ydintä, sillä voidaan nähdä olevan Abiricin (1993) edellyttämä historiallinen tausta.

Ytimen kolmen luokan lisäksi tutkimuksessa on seitsemän luokkaa, jotka muodostavat sosiaalisen representaation periferian. Periferian keskeisiä funktiota ovat adaptaatio ja defensiivisyys. Abiric mainitsee myös kolmannen yhtä tärkeän funktion, konkretisaation. Tämä konkretisoiva funktio on parhaiten ymmärrettävissä periferian tärkeän tehtävän, ankkuroinnin kautta. Siinä uusi näköpiiriin ilmestynyt asia pitää saada ymmärrettävään muotoon ja tämä tapahtuu vertaamalla sitä johonkin vastaavanlaiseen tuttuun asiaan, tunnettuna esimerkkinä Moscovicin (1961) esittämä psykoanalyttisen hoidon vertaaminen rippiin psykoanalyysin varhaisessa vaiheessa. Konkretisointi on parhaiten havaittavissa juuri muutostilanteissa. Tämän tutkimuksen kohteena ei ole muutos, vaan sosiaalinen representaatio sellaisena kuin se tutkimushetkellä esiintyi. Siksi kysymystä konkretisoinnista ei tarkastella tässä. Yritysten tekemä vapaaehtoistyö voisi olla tekijä, joka herättäisi tarpeen verrata uutta ideaa aiempiin tekijöihin, mutta asia ei esiinny tämän tutkimuksen aineistossa. Siksi periferian tarkastelussa keskitytään adaptaatioon ja defensiivisyyteen.

Vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokka sopeuttaa sosiaalista representaatiota ympäristön muuttuviin vaatimuksiin tarjoamalla professionaalisuuden tietotaitoa vapaaehtoistyön käyttöön. Ympäristön kasvaviin muutoksiin on siten mahdollista vastata adaptoimalla professionaalisen esineellistyneen maailman elementtejä osaksi sosiaalista representaatiota. Tämän adaptaation kautta vapaaehtoistyön konsensuaalinen maailma saa käyttöönsä tekijöitä, joita se ei itse kykenisi tuottamaan, mutta jotka toisaalta ovat erittäin tärkeitä ja mahdollistavat ajan

haasteisiin vastaamisen. Professionaalinen maailma on esineellistynyt maailmaa, joten samalla kun sieltä vastaanotetaan asioita, pitää suojata vapaaehtoisuuden ydintä erityisesti yhtä professionaalisen maailman keskeistä tekijää – rahaa – vastaan. Periferia määrittelee palkan kuuluvaksi esineellistyneeseen maailmaan. Tämä ilmenee selvästi vastaanottavaisuus professionaalisuudelle alaluokan ”professionaali ja palkka” kohdassa, jossa palkka määritellään osaksi esineellistynyttä maailmaa. Erona esineellistyneestä maailmasta peräisin olevaan professionaaliseen tietotaitoon on se, että palkan katsotaan edellyttävän vapaaehtoistyötä suurempaa vastuuta, ajankäyttöä ja työmäärää. Nämä ovat tekijöitä, joiden ei katsottu kuuluvan vapaaehtoistyön maailmaan, vaan jotka tekevät rajan esineellistyneeseen maailman ja vapaaehtoistyön maailman välille. Voisi sanoa, että sosiaalinen representaatio toimii tässä eräänlaisena porttina, joka määrittää mitä päästetään sisälle vapaaehtoistyön maailmaan ja mikä pidetään siitä ulkona.

Autenttisuuden luokka on tärkeä luokka, jonka voi katsoa olevan lähellä ydintä symbolisen arvonsa vuoksi. Vapaaehtoistyö on aineiston perusteella jotain sellaista, jossa voi olla oma itsensä. Puhuessaan konsensuaalisen maailman ilmaisun vapaudesta ja tietynlaisesta luontaisesta olemisesta myös Moscovici (2000, 34) kuvaa itse asiassa varsin samankaltaista asiaa kuin autenttisuus. Tuntuisi vaikealta ajatella vapaaehtoistyötä, joka olisi epäaitoa, teennäistä tai jotenkin luonnotonta. Täysin mahdotonta tämä ei kuitenkaan olisi. Vapaaehtoistyötä voitaisiin ajatella tehtävän ehkä vastentahtoisestikin siksi, että siitä olisi hyötyä muulla elämän alueella (uramotiiveista ks. esim. Snyder–Clary–Stukas 2000; Clary ym. 1992). Yksilö voi olla mukana vapaaehtoistyössä myös ulkoisen paineen vuoksi (esim. Batson 1991). Myös autoritaarisesti johdetuissa maissa on helppoa ajatella puolueen arvojen mukaiseen vapaaehtoistyöhön osallistumista epäautenttisestikin (Neuvostoliiton ns. ”punaiset lauantait”; ks. esim. Musick ja Wilson 2008, 345). Se ei siten ole ydintä, vaikka onkin tärkeä. Määrällisestikin katsottuna se on pienimpiä luokkia. Länsimaaisessa tavanomaisessa vapaaehtoistyössä sen voi kuitenkin olettaa olevan usein esiintyvä asia. Autenttisuuden funktiona on sopeuttaa vapaaehtoistyöhön erilaisia tekijöitä, tämän tutkimuksen mukaan mm. luovuutta. Luovuuden sinänsä voi ajatella olevan konsensuaalisessa maailmassa oleva sisäsyntyinen tekijä, sitä ei tarvitse tuoda esineellistyneestä maailmasta käsin (vaikka esimerkiksi taidekasvatuksen professionaalisia menetelmiä voidaan tuoda vapaaehtoistyön maailmaan). Näin ollen se sopeuttaa vapaaehtoistyötä uusiin asioihin. Periferian tehtävä onkin tässä käsin sopeuttaa, mutta ei pelkästään ulkoisia tekijöitä vastaan, vaan myös konsensuaalisen maailman sisäsyntyisiä tekijöitä. Periferia ei siten toimi pelkästään Abricin ja Flamentin mukaisena ”iskunvaimentimena” ulkoista situaatiota vastaan, vaan sillä on adaptiivinen funktio myös suhteessa sisäsyntyisiin asioita kohtaan. Sosiaalinen representaatio on jaettujen käsitysten verkosto, joka ei muutu

pelkästään ulkomaailman ja sosiaalisen representaation rajapinnalla, vaan myös sisäisistä tekijöistä käsin.

Aktiivisuuden luokka sopeuttaa vapaaehtoistyön yhteiskunnassa syntyviin uudenlaisiin toimintamuotoihin. Vapaaehtoistyö kykenee sulauttamaan itseensä lähes loputtoman määrän inhimillistä toimintaa ja tekemistä. Aktiivisuuden perifeerinen funktio on siten adaptiivinen. Tämä ulottuvuus näkyy lukemattomissa erilaisissa toiminnoissa, joissa vapaaehtoistyö eri järjestöissä esiintyy. Vapaaehtoistyön mahdollisuuksia tällä alueella rajoittaa lähinnä mielikuvitus. Toisaalta aktiivisuuden luokka toteuttaa myös defensiivisiä funktioita pyrkiessään asettamaan tiettyjä rajoja aktiivisuuden määrälle, joka näkyi kielteisenä käsityksensä leiriläisten riehumisesta yms. ja toisaalta vapaaehtoisten itsensä mahdollisena uupumisena oman liiallisen aktiivisuuden seurauksena. Vapaaehtoisuus sosiaalisena representaationa yhtä aikaa ohjaa kohti aktiivisuutta ja toisaalta rajoittaa sen liiallista ilmenemistä. Liiallisen aktiivisuuden voi tulkita uhkaavan esimerkiksi ytimessä olevaa eettisyyttä siten, että lasten hoiva tai oikeudenmukainen kohtelu voisi vaarantua. Periferia suojaa näin ydintä.

Positiivisuus on perifeerinen elementti, jonka funktion voi nähdä siinä, että se sopeuttaa persoonattoman ystävyyden osaksi muuttuvaa yhteiskuntaa. Vapaaehtoistyö on asia, joka tapahtuu yleensä ihmisen vapaa-ajalla ja sen voi ajatella kilpailevan siten muiden mukavina pidettyjen vapaa-ajan muotojen kanssa jossain määrin. Positiivisuus sopeuttaa siten vapaaehtoistyötä vastaamaan ihmisten tarpeita. Tämä näkyy mm. siinä, että vapaaehtoistyö rinnastettiin lomaan, joka sekä lataa itseä että jonka avulla annetaan voimavaroja lapselle.

Osa sosiaalisen representaation periferiaa on myös elämyksellisyys. Vapaaehtoistyö ymmärretään tämän luokan mukaisesti joksikin tunteita, tunnelmia ja kokemuksia tarjoavaksi. Tämä perifeerinen tekijä sopeuttaa vapaaehtoistyötä yksilön ja yhteisön välillä. Vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden konsensuaalisuuteen, mutta samalla siinä voidaan kokea yksilöllisiä elämyksiä, jotka voivat olla lähtökohdiltaan hyvinkin henkilökohtaisia, kuten elämänhistoriallisen resonanssin ollessa kyseessä. Vapaaehtoistyö joustaa tämän perifeerisen luokan myötä laajasti, paitsi omiin, myös sukulaistenkin hyvien kokemusten eräänlaiseen nostalgiseen "jälleenkokemiseen". Elämyksellisyyden luokka tarjoaa – ytimen asettamissa rajoissa – mahdollisuuden sopeuttaa vapaaehtoistyö erittäin laaja-alaisesti lähes mihin tahansa tunteita ja tunnelmia sisältävään toimintaan ja olemiseen rajaamatta käytännössä mitään. Elämyksellisyyden luokalla ei ole nähtävissä defensiivisiä funktioita. Se on koko tutkimuskohteena olevan sosiaalisen representaation adaptatiivisin elementti.

Periferiassa on yksi pieni luokka, henkinen kasvu. Aineistossa on vain vähän tähän luokkaan suoranaisesti kuuluvia tekijöitä. Luokalla voi kuitenkin nähdä olevan tärkeän merkityksensä siinä, että se sopeuttaa vapaaehtoistyötä moniarvoiseen kulttuuriin. Vapaaehtoistyö sopeutuu tähän ympäristön muutokseen tarjoamalla ainakin jossain määrin yhteiskunnassa

vallitsevien arvojen ja päämäärien mukaisia itsensä henkisen kehittämisen mahdollisuuksia.

Palkattomuuden luokassa on nähtävissä defensiivinen funktio sen pyrkiessä rajaamaan kontrolli vapaaehtoistyön ulkopuolelle. Informanttien vastauksia voi siis tulkita siten, ettei raha sinänsä ollut paha asia. Kuitenkin rahan oletettiin tuovan mukanaan kasvavaa kontrollia, joka haluttiin rajata vapaaehtoistyön ulkopuolelle. Maksimaalinen vapaus ei kuitenkaan ollut oleellinen asia. Tämä on helppo ymmärtää, onhan esimerkiksi repputurismi, mökkeily tai kotona oleminen sinänsä vapaaehtoistyötä paljon vapaampaa. Palkattomuus suojasi kuitenkin myös esimerkiksi välinpitämättömyydeltä ja muilta esineellistyneen maailman kielteisiltä asioilta. Toisaalta palkattomuus sisälsi itsessään vaihtelua. Tämä vaihtelu on mielenkiintoinen asia. Koska periferia sekä suojaa että joustaa ja on luonnollista, että se siten sisältää monenlaista vaihtelua ja kykenee sulattamaan sosiaaliseen representaatioon jopa ristiriitaisiakin asioita. Palkattomuus on tästä näkökulmasta selvästi perifeerinen asia. Se pitää sisällään laajaa vaihtelua.

Jos palkattomuus ajateltaisiin ytimeen, miten sen laaja-alainen vaihtelu voitaisiin selittää? Palkattomuuden sijoittamiselle ytimeen voisi ajatella olevan yleisesti hyviä perusteita. Esimerkiksi Cnaan ym. (1996) ovat todenneet tutkimuksissaan, että palkattomuus on yksi yleisimmin vapaaehtoistyöhön liitetyistä piirteistä. Lisäksi hänen mukaansa ihmiset yleisesti ottaen pitävät yksilöä sitä todennäköisemmin vapaaehtoisena mitä vähemmän hän saa palkkaa tai palkkiota. Esimerkiksi "Big Brother" -toiminta, jossa miehet ryhtyvät kasvatuksen tukijoiksi vapaaehtoisesti oli Cnaanin tutkimustulosten mukaan toimintaa, jonka suuri yleisö kaikkein todennäköisimmin mielsi vapaaehtoistyöksi. Mutta jos sitä tekevä oli stipendin ja opinnoistaan vapaaehtoistyön vuoksi alennusta saava opiskelija, hän putosi listalla sijalle 11. Palkkioiden maksaminen oli selvästi asia, joka vei pois vapaaehtoistyön määritelmällisestä ytimeestä. Sama päti kääntäen. Mitä vähemmän palkkioita tai hyötyä ihminen sai, sitä todennäköisemmin hänet miellettiin vapaaehtoiseksi. (Cnaan ym. 1996)

Cnaanin ym. (1996) tutkimus oli ensimmäinen vapaaehtoistyötä koskeva sisällönanalyttinen tutkimus ja varsin perusteellinen. Tutkimuksessa analysoitiin ensin 11 aiempaa tutkimusta ja lähetettiin tämän jälkeen kysely 514 vastaajalle. Palkkioiden puuttuminen on yksi keskeisimmistä tekijöistä, joilla suuri yleisö määrittäi vapaaehtoistyötä. Tämän tutkimuksen aineisto on suomalainen, mutta palkattomuuden puuttumista ytimeestä ei voi selittää kotimaisuudellakaan. Yeung (2002) on todennut, että palkatta auttaminen oli kolmanneksi yleisin asia, jonka sana vapaaehtoistoiminta toi suomalaisten mieliin. Vaikuttaa siltä, että palkattomuus on johdonmukaisesti yksi keskeinen asia suuren yleisön käsityksissä vapaaehtoistyöstä. Jos siis palkattomuuden ajatellaan olevan suuren yleisön tasolla sosiaalisen representaation ytimessä, miksi se ei sitä ollut tässä tutkimuksessa vapaaehtoisten itsensä näkökulmasta katsottuna? Ja toisaalta,

miten palkattomuuden sisältö voi olla niin vaihteleva, jos se sijaitsee ytimessä?

Ydin on – kuten todettiin – sosiaalisen representaation vakainta ja pysyvintä aluetta (Abric 2001). Suuren yleisön käsityksissä palkattomuus näyttää johdonmukaisesti asettuvan ytimeen sekä kansainvälisesti että Suomessa. Tämän tutkimuksen vastaajat kuitenkin näkivät palkattomuuden varsin vaihtelevana asiana. Vastaajat eivät vaikuttaneet liittävän palkattomuutta eettisyyteen. Toisin sanoen palkattomuus ei aineistossa ilmennyt asiana, jonka kautta ilmaistiin omaa halua auttaa palkattomasti ja siten mahdollista altruismia. Palkattomuus ilmensi pikemminkin vapautta. Cnaanin (1996) tutkimuksista voi tehdä sen johtopäätöksen, että kun palkkioiden vähyys on tärkeä vapaaehtoistyön määritelmä, kytkeytyy palkattomuus jollain tavalla suuren yleisön mielissä eettisyyteen.

Tämä tutkimus nostaa selvästi esiin sen asian, että palkattomuus ei ole yksiulotteinen asia. Se saattaa pitää sisällään laajaa vaihtelua ja sen merkitys saattaa yhdelle vastaajaryhmälle olla varsin erilainen kuin toiselle. Jos ihminen toteaa, että vapaaehtoistyö on palkatonta, on moni asia edelleen avoin. Mitä palkattomuus merkitsee vastaajalle? Cnaanin (1996) tutkimuksen perusteella ikään kuin uhrauksen suuruus määrittää palkattomuutta (mitä enemmän resurssien luovuttamista ilman korvausta, sitä varmemmin toiminta määriteltiin vapaaehtoistyöksi), kun taas tässä tutkimuksessa vapaaehtoiset eivät tuoneet esiin juuri lainkaan sitä, että he uhraisivat jotain tehdessään vapaaehtoistyötä. Kontrolli haluttiin pitää ulkona, mutta palkattomuuteen suhtautuminen vaihteli laidasta laitaan. Tämä herättää kysymyksen siitä, että onko palkattomuus sittenkään lainkaan niin suuri asia vapaaehtoistyössä kuin mitä yleisesti ajatellaan? Onko se kyselyihin vastaavalle ensimmäisenä mieleen juolahtava asia, mutta sittenkin itsessään suhteellisen pinnallinen ja vähämerkityksellinen? Ehkä voidaankin ajatella niin, että palkattomuus on suurelle yleisölle helppo vapaaehtoistyön eettisyyden indikaattori. Rahapalkan puuttuminen ei tästä näkökulmasta ole itsessään oleellista. Kun eettisyys on tämänkin tutkimuksen ydinluokka, katoaa asiasta näin tulkittuna ristiriita suuren yleisön näkökulman ja tämän tutkimuksen tulosten väliltä. Eettisyys on tärkeää molemmissa.

Jos palkattomuus otetaan vapaaehtoistyön ytimeen ja tehdään siitä myös määritelmällisesti välttämätön seikka, ei enää voida puhua esimerkiksi yritysten tekemästä vapaaehtoistyöstä. Vapaaehtoiset saavat myös erilaisia kulukorvauksia varsin yleisesti. Osa niistä on puhtaasti korvausta toiminnan synnyttämistä kuluista, esimerkiksi junalippu leirille. Mutta entä muut edut, jotka voidaan ainakin osin mitata euroissa? Matkat, hotelliyöt, juhlat, lahjat, virkistytymispäivät puhumattakaan stipendeistä ja muista ylimääräisistä rahallisista korvauksista. Täysin vailla rahanarvoisia korvauksia ei siis tälläkään hetkellä ole kaikki se toiminta, jota toteutetaan vapaaehtoistyön käsitteen puitteissa.

Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan vapaaehtoistyötä eräänlaisena ystävyytenä. Tämä ystävyys on kuitenkin lähtökohdiltaan ei-

henkilökohtaista. Siksi sitä kutsutaan persoonattomaksi ystävyydeksi. Käsite persoonaton ystävyys esiintyy mm. ryhmäanalyttisessä kirjallisuudessa jossa se tarkoittaa suurryhmän prosessin kuluessa syntyvää ryhmän jäsenten erityislaatuista kokemusta ryhmän yhteydestä ja yhteydestä, vaikka ryhmän jäsenet eivät ryhmän ulkopuolella tapaisikaan. Ajatuksella voidaan nähdä olevan yhteyttä myös koinonian käsitteeseen, jota on käytetty mm. kristillisen alkuseurakunnan välisestä yhteydestä, jakamisesta ja yhteen kuulumisen tunteesta (Salminen 1997). Tässä yhteydessä persoonatonta ystävyyttä ei tarkastella suoraan ryhmäanalyttisen käsitteistön tai koinonian käsitteen kautta, vaan lähtökohdana on Rawlinsin (1999) esittämä ystävyyden määritelmä, jota vasten vapaaehtoistyötä koskevia käsityksiä suhteutetaan tarkastellen eroja ja samankaltaisuuksia.

5.4 PERSONATON YSTÄVYYS

Tässä luvussa tarkastellaan sitä merkitystä, mikä vapaaehtoistyöllä vaikuttaa olevan vapaaehtoisille ja mikä samalla kuvastaa sitä merkitystä, joka vapaaehtoisten käsitysten perusteella vapaaehtoistyöllä on vapaaehtoistyöstä osallisille muille ihmisille. Luvussa lähdetään liikkeelle Rawlinsin (1999, 280–285) esittämästä länsimaisen ystävyyden määritelmästä ja suhteutetaan sitä vapaaehtoistyöhön.

Rawlinsin (1999, 280–285) mukaan ystävyyttä länsimaisessa yhteiskunnassa luonnehtivat vapaaehtoisuus, persoonallisuus, tasa-arvoisuus, vastavuoroisuus ja affektiivisuus. Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset valitsevat ystävyytensä sen perusteella, että tulevat kohdelluiksi haluamallaan tavalla. Tasa-arvo tarkoittaa sitä, että vaikka ystävät voivat olla eri asemassa yhteiskunnallisesti, he kohtelevat toisiaan tasa-arvoisina. Ystävyys on myös persoonallinen ja henkilökohtainen side kahden ihmisen välillä. Ajan kuluessa ystävyyteen laitetut panokset ovat suurin piirtein saman suuruisia, mikä tekee ystävyydestä vastavuoroista. Ystävät myös tuntevat kiintymystä toisiaan kohtaan, eivätkä petä toistensa luottamusta.

Vapaaehtoistyön maailmassa valitaan vapaaehtoisesti lähdetäänkö mukaan olemaan suhteessa toiseen vai ei. Tässä mielessä se on Rawlinsin esittämän määritelmän mukainen. Vapaaehtoistyötä luonnehtii myös tasa-arvo, kuten varsinaistakin ystävyyttä. Ero tulee kuitenkin henkilökohtaisuudessa. Vapaaehtoistyö ei ole lähtökohdiltaan tiettyyn persoonalliseen ihmiseen suuntautuvaa toimintaa, vaan ihmisiin *yleensä* suuntautuvaa toimintaa. Ratkaiseva ero henkilökohtaisen ja vapaaehtoistyön persoonattoman ystävyyden välillä tulee kuitenkin juuri siinä, että Rawlinsin mukaan ystävyyteen laitetut panokset ovat ajan kuluessa suurin piirtein samalla tasolla eli ne ovat eräänlaisessa symmetrisessä tasapainossa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella voidaan sanoa, että vapaaehtoistyöntekijät eivät odottaneet tällaista symmetristä tasapainoa. Vaikka antaessaan voi hyvinkin saada monenlaisia asioita, niin vapaaehtoisten käsityksiä ei

luonnehtinut käsitys siitä, että ajan kuluessa he saivat vapaaehtoistyön kohteena olevilta ihmisiltä takaisin saman verran kuin mitä ovat häneen "investoineet". Vapaaehtoiset päinvastoin kuvasivat tätä suhdetta epäsymmetrian kautta. Jos vapaaehtoinen on huolehtivassa positiossa ja leiriläinen huolehditun positiossa, ei hän aineiston perusteella odota ajan mittaan saavansa takaisin saman verran huolenpitoa kuin on antanut. Hän ei siten "käy kauppaa" ja mittaa panoksia ja tuotoksia, vaan lähtökohtaisesti hyväksyy epäsymmetrian suhteessa. Vapaaehtoistyö on siten lähtökohtaisesti ei-henkilökohtaista toisesta ihmisestä välittämistä, jota luonnehtii asymmetria. Vapaaehtoinen voi saada monenlaista vapaaehtoistyöstä (esimerkiksi positiivisuudella latautuminen), mutta hän ei odota "asiakkaalta" samanlaista resurssien luovuttamista suhteeseen kuin mitä hän itse tekee.

Vapaaehtoistyö on siis eräänlaista ystävyyttä. Samalla se on lähtökohdiltaan sellaista, joka ei suuntaudu tiettyyn ihmiseen vaan tiettyihin ihmisiin kuten aiemmin todettiin, ihmisiin yleensä. Se ei ole persoonallista samalla tavoin kuin varsinainen länsimainen ystävyys. Vapaaehtoistyötä voidaankin tarkastella *persoonattomana ystävyyttenä*. Voisi sanoa, että vapaaehtoistyö muodostaa eräänlaisen yhteisön tai suurryhmän (vrt. ryhmäanalyttinen suuryhmä, ks. esim. Salminen 1997), jonka osalliset tuntevat eräänlaista ystävyyttä toisiaan kohtaan, vaikka eivät välttämättä tunne henkilökohtaisesti toisiaan eivätkä koskaan välttämättä tutustu. Persoonaton ystävyys tarkoittaa tässä juuri ystävyyttä a priori, jonkinlaista etukäteen vallitsevaa olotilaa ja tapaa suhtautua toisiin samaan suurryhmään kuuluviin ihmisiin. Varsinainen ystävyys sen sijaan syntyy a posteriori, vasta sen jälkeen kun ihmiset ovat tavanneet toisensa henkilökohtaisesti ja todenneet mahdollisuuden jonkinlaiseen symmetriaan. Persoonaton ystävyys muodostaa oman erilaisen maailmansa, jonka sisällä voi hyvinkin syntyä henkilökohtaista ystävyyttä, mutta lähtökohtaisesti se ei ole mitenkään oleellista tai välttämätöntä.

Kun pohditaan mikä vapaaehtoisia pitää vapaaehtoistyössä ja mikä houkuttelee heitä palaamaan kerta toisensa jälkeen vapaaehtoistyöhön, voidaan yhtenä tekijänä pitää persoonatonta ystävyyttä. Vapaaehtoistyön piiriin tulevat ihmiset pääsevät osalliseksi persoonattomasta ystävyydestä ja sen synnyttämästä yhteenkuuluvaisuudesta. Voisi sanoa, että persoonaton ystävyys sisältää ihmisten välistä luottamusta. Kuinka paljon persoonaton ystävyys sitten luo siltoja *erilaisten* ihmisten välille? Aineiston perusteella on selvää, että vapaaehtoistyöhön tulee mukaan erilaisia ihmisiä, mutta kuinka erilaisista taustoista he ovat ja kuinka paljon persoonaton ystävyys siten yhdistää heitä on kysymys, joka jossain määrin jää avoimeksi. Aineiston perusteella vapaaehtoistyö kuitenkin rakentaa siltoja eri kulttuureista olevien ja eri ikäisten ihmisten välille, joten persoonattomalla ystävyydellä voi siten nähdä olevan jossain määrin sekä ns. "bonding" että "bridging" -ulottuvuus. Kysymys luottamuksesta on kuitenkin vaikeampi. Kun ihminen on osallinen persoonattomasta ystävyydestä, hän on osallinen keskinäisestä

luottamuksesta. Mutta onko tämä luottamus persoonattoman ystävyyden piirre, joka syntyy siitä että luottavaiset ihmiset rakentavat persoonattoman ystävyyden yhteisöjä keskenään, vai onko niin että persoonaton ystävyys kykenee lisäämään siihen osallisten luottamusta siten, että heidän luottamuksensa sekä kasvaa että heijastuu muuhunkin yhteiskunnalliseen elämään? Toisin sanoen tuottaako persoonaton ystävyys *lisää* luottamusta ja siten varsinaista ns. sosiaalista pääomaa yhteiskuntaan, vai onko niin että persoonaton ystävyys *käyttää* ikään kuin polttoaineenaan mukaan tulevissa ihmisissä jo ennalta olevaa luottamusta? Tämä kysymys jää tässä tutkimuksessa täysin avoimeksi. Vaikka vapaaehtoistyön kannalta olisi erittäin merkittävä asia se, että voisi sanoa sen tuottavan yhteiskuntaan ns. sosiaalista pääomaa luottamuksen muodossa, ei tällaista johtopäätöstä voi tästä aineistosta tehdä.

Kun tarkastellaan persoonattoman ystävyyden rakennetta, voidaan todeta sen edellyttävän toisaalta ne kollaboratiiviset tekijät, jotka muodostavat riittävän yhteisöllisen perustan ja toisaalta ne ekspressiiviset tekijät eli yksilöt joilla on tarve käyttää tätä kollaboratiivista "alustaa" itsensä ilmaisemiseen. Toisaalta persoonattomassa ystävyydessä voidaan havaita myös ydin ja periferia. Kun tarkastellaan ydintekijöitä, voidaan todeta niistä yhden (eettisyys) olevan ekspressiivisiä ja kahden kollaboratiivisia (yhteenkuuluvaisuus, suunnitelmallisuus). Perifeeriset tekijät ovat yhtä lukuun ottamatta ekspressiivisiä. Voidaan siis todeta, että ekspressiivisyys ja kollaboratiivisuus ovat tekijöitä, jotka molemmat sisältyvät sekä periferiaan että ytimeen. Persoonaton ystävyys on siten "ydintä myöden" jakautunut näihin kahteen tekijään.

Persoonatonta ystävyyttä on tarkasteltava vielä siitä näkökulmasta, että mikä siinä selittää vapaaehtoistyön vetovoimaa? Mitkä tekijät ovat persoonattomassa ystävyydessä attraktiivisia tekijöitä, ikään kuin magneetteja tai "huumetta", joka vapaaehtoisia vetää puoleensa? Kymmentä luokkaa voidaan vielä ajatella jakamalla ne näihin vapaaehtoistyötä selittäviin tekijöihin ja toisaalta rakenteellisiin tekijöihin. Voisi ajatella, että juuri suunnitelmallisuus, vastaanottavaisuus professionaalisuudelle ja palkattomuus ovat eräässä mielessä vapaaehtoistyön rakenteellisia tekijöitä. Ne ovat tavallaan ennalta annettuja "ehtoja" tai puitteita, joiden sisällä persoonaton ystävyys voi toteutua. Palkattomuus itsessään on rakenteellinen tekijä, mutta kuten tässä tutkimuksessa on todettu, vapaaehtoinen voi käyttää sitä vapautensa ilmaisemiseen. Tässä mielessä palkattomuus on sekä rakenteellinen tekijä, että osin persoonattoman ystävyyden vetovoimaa selittävä tekijä. Yhteenkuuluvaisuus on kollaboratiivinen tekijä, osin rakenteellinen, mutta toisaalta tärkeä tekijä mahdollistaessaan vapaaehtoiselle merkityksellisyyden kokemuksen ja poistaessaan vieraantuneisuuden kokemusta. Voidaan kuitenkin ajatella, että vapaaehtoistyön vetovoimaa selittävät suurelta osin ekspressiiviset tekijät: eettisyys, aktiivisuus, elämyksellisyys, autenttisuus, positiivisuus, henkinen kasvu ja edellä mainittu palkattomuus. Yksilön näkökulmasta nämä ovat

niitä tekijöitä, jotka tekevät persoonattomasta ystävydestä houkuttelevan. Rakenteelliset tekijät ovat ikään kuin taustalla. Tässä suhteessa palkattomuuden perifeerinen sijainti tulee myös tavallaan ymmärrettäväksi. Tuskin ketään houkutellaan mihinkään toimintaan mukaan kertomalla, että siitä ei saa mitään palkkaa. Palkattomuus ei tässä mielessä ole lähtökohtaisesti attraktiota luova asia, vaikka se voi vapaaehtoisen tulokinnassa sellaiseksi muotoutua saadessaan vapautta symboloivan sisällön. Rakenteelliset ja järjestötoiminnan kannalta välttämättömät tekijät ovat vapaaehtoistyön muoto, kun taas ekspressiiviset tekijät ja osin yhteenkuuluvaisuus muodostavat sisällön. Muoto sinänsä ei houkuttele tai kiinnosta, vaan sisältö. Voisi sanoa kärjistetyksi, että juuri muoto on pääosin ammattilaisten harteilla ja sisältö vapaaehtoisten harteilla. Samassakin järjestössä on sisällä kaksi eri maailmaa: toinen persoonattoman ystävyden maailma ja toinen professioiden maailma, joka vapaaehtoisten näkökulmasta näyttäytyy esineellistyneenä maailmana. Persoonattoman ystävyden syvällisempi ymmärtäminen edellyttää sitä, että sitä tarkastellaan tässä laajemmassa kontekstissaan. Seuraavassa luvussa tarkastellaan persoonattoman ystävyden ja esineellistyneen maailman (jota kutsutaan rahan maailmaksi) suhdetta.

5.5 VAPAAEHTOISTYÖN SUHDE RAHAN MAAILMAAN

Vapaaehtoistyön ydin muodostaa sen alueen, jota sitä ympäröivä periferia suojaa esineellistyneen maailman vaikutuksilta. Jos vapaaehtoistyö sosiaalisena representaationa olisi kuitenkin läpeensä stabiili, jäisi se yhteiskunnan muuttuessa reliikiksi ja katoaisi vähitellen pois tai ainakin menettäisi sen suuren yhteiskunnallisen merkityksen, joka sillä nykyisin on. Ydintä ympäröivä alue onkin se osa, joka elää ja muuttuu. Tämän tutkimuksen aineistosta nousevat perifeeriset tekijät voivat muuttua mutta niiden voi ajatella olevan samanaikaisesti eri paikoissa erilaisia (esimerkiksi kahden eri järjestön vapaaehtoisten käsityksissä). Näitä mahdollisia eroja tai tätä muutosta ei tämän tutkimuksen aineiston perusteella ole mahdollista tehdä. Aineiston perusteella ja tähän asti esitetyn perusteella voidaan kuitenkin todeta, että persoonattomuuden ystävyden maailman ja esineellistyneen maailman välillä sijaitsee *portti*, joka valikoi mitä se päästää sisään persoonattoman ystävyden maailmaan ja miltä se sulkee ovensa. Kun mietitään missä portti sijaitsee, on pohdittava periferian ja ytimen välillä. Abricin (2001) teorian ja aineiston perusteella on helppoa tehdä johtopäätös, että portti sijaitsee *ainakin* perifeerisellä alueella. Portti päästää tiettyjä esineellistyneen maailman tekijöitä sisälleen, niitä, mutta sulkee toisia tekijöitä ulos. Persoonattoman ystävyden maailma tavallaan lähettää ”kutsun” esineellistyneelle maailmalle, ja portti aukeaa.

Portti päästää sisäänsä esineellistyneestä maailmasta peräisin olevaa professionaalista tietotaitoa, jota persoonattoman ystävyyden maailman sisällä voisi kutsua professionaalisperäiseksi tietotaidoksi. Se on systemaattista osaamista, tutkimukseen perustuvaa tietoa ja muuta jatkuvan puurtamisen seurauksena syntynyttä taitoa ja informaatiota, jota persoonattoman ystävyyden maailma ei kykenisi tuottamaan. Se ei kasva "vapaassa maailmassa", vaan hierarkioiden ja oppiarvojen maailmassa, mutta sitä tarvitaan myös vapaaehtoistyön maailmassa. Sen tehtävänä on varjella ydintä muutokselta tarjoamalla välineitä, joilla vapaaehtoistyön maailma voi sopeutua ympäristön vaatimuksiin, esimerkiksi lasten ongelmien mahdolliseen kasvuun. Samalla kun portti aukeaa järjestelmien maailman tietotaidolle, se sulkeutuu esineellistyneen ja rahan maailman kontrollilta.

Esineellistyneen maailman tietotaito tai asiantuntemus virtaa persoonattoman ystävyyden maailmaan useita eri kanavia pitkin. Vapaaehtoiskoulutus on yksi tällainen muoto. Sitä toteuttavat usein ammattilaiset, jotka tuovat mukanaan esineellistyneen maailman professionaalisia ajatustapoja ja malleja. Vapaaehtoiskoulutuksen lisäksi esineellistynyt maailma virtaa sisään myös professionaalisten rekrytointialustojen kautta. Ammatillisista kouluista ja oppilaitoksista rekrytoidut vapaaehtoiset tuovat mukanaan uutta professionaalista asiantuntemusta. Tähän kytkeytyen tai tästä erillään vapaaehtoisilla on myös omia professionaalisia suunnitelmia. Vapaaehtoinen voi pyrkiä itse sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan ammattiin ja hankkia kokemusta tulevaisuutta varten. Alkaessaan opiskella ja valmistuessaan hän ei välttämättä luovu vapaaehtoistyöstä. Näin vapaaehtoinen itse voi olla joko tuleva tai jo nykyinen ammattilainen ja professionaalisuus siirtyy vapaaehtoistyön maailmaan varsin luontevasti.

Yhteys kahden eri maailman välillä toteutuu myös johtamisen ja koordinoinnin kautta. Vapaaehtoisia koordinoi ja johtaa usein professionaali ja toimintaa toteuttavassa järjestössä on vakituisia palkallisia työntekijöitä, mikä on varsin yleinen asetelma suomalaisessa järjestökentässä. Professionaali tulee näin suoraan persoonattoman ystävyyden maailman välittömään läheisyyteen, tämän tutkimuksen aineistossa fyysisestikin osaksi leiritoimintaa. Hän kuitenkin elää esineellistyneessä maailmassa, kun vapaaehtoinen puolestaan on persoonattoman ystävyyden maailmassa. Kahden maailman välillä on läheinen yhteys, mutta vapaaehtoistyön sosiaalinen representaatio ohjaa vapaaehtoista, kun taas koordinaattorina, vastaavana tai muuna johtamistyötä tekevää professionaalia säätelevät erilaiset työtä koskevat lait, asetukset ja työehtosopimukset.

Aineistosta voidaan tehdä myös johtopäätös, jonka mukaan esineellistynyt maailma virtaa persoonattoman ystävyyden maailmaan myös suunnitelmallisuuden kautta. Vapaaehtoistyön piirteitä ovat rekrytointi, perehdytys, koulutus, sitoutumisen pohtiminen ja sen parantaminen, tehtävänkuvat ja muut vastaavat rakenteet, jotka ovat varsin samankaltaisia

kuin mitä professioiden maailmassa yleisesti käytetään (ks. esim. Schein 1978) Tämä strukturaalinen analogisuus on ilmeinen. Analogisuudesta ei välttämättä tarvitsisi seurata sitä, että toinen olisi toisen syy. Yhtäläisyys on kuitenkin niin ilmeinen, että analogian selittäminen sattumavaraisuudella ei olisi uskottavaa. Kun ilmiöiden taustalta ei ole löydettävissä jotain niiden ulkopuolista kolmatta tekijää, johon molemmat nojaisivat, niin voidaan perustellusti olettaa, että tämä systemaattisuus on peräisin juuri professioiden maailmasta. Vapaaehtoistyön maailma siis monissa rakenteellisissa tekijöissä "matkii" professioiden maailmaa. Asia on helppo ymmärtää, kun ajattelee, että monissa järjestöissä samat ihmiset rekrytoivat sekä palkattuja ammattilaisia että vapaaehtoisia. Rekrytoinnin kautta professioiden maailma pääsee vapaaehtoisuuden maailmaan ja säätelee sitä. Toisaalta suunnitelmallisuudenkin luokka sisältää käsityksiä siitä, että suunnitelmallisuutta ei pitäisi olla liikaa. Erään vapaaehtoisen mukaan ennen leiriä olisi riittänyt yksi ohjaajien tapaaminen kahden sijasta, ja toisaalta moni ei halunnut, että ohjaajien tulisi erikoistua liikaa tiettyyn vapaaehtoistyön osa-alueeseen. Tämä kuvaa sitä, miten suunnitelmallisuus toisaalta toimii porttina, joka avautuu esineellistyneelle maailmalle osin, mutta toisaalta myös rajaa sitä, mitä persoonattoman ystävyyden maailma on sisälleen valmis päästämään. Portin voi siis todeta sijaitsevan sosiaalisen representaation periferian lisäksi myös ytimessä.

Vielä on todettava, että järjestelmien maailma virtaa persoonattoman ystävyyden maailmaan myös tilojen kautta. Vapaaehtoisyö sosiaalisena representaationa saa konkreettisen ilmentymänsä fyysisessä maailmassa, usein jossain ihmisen rakentamassa rakennuksessa, torilla, pihalla, leikkikentällä tms. Tätä maailmaa hallinnoi pääsääntöisesti professionaali maailma, vaikka talkoilla joitakin korjauksia järjestettäisiinkin. Erilaiset rakentamista koskevat lait ja asetukset säätelevät kuitenkin tätä todellisuutta, ja konsensuaalinen maailma toteutuu usein esineellistyneen maailman asettamissa puitteissa.

Näiden kahden maailman välisestä suhteesta voi todeta, että vapaaehtoistyön maailma ja esineellistynyt maailma eivät ole täysin erillisiä. Ne kytkeytyvät monin kudoksin toisiinsa ja vapaaehtoistyön maailma on erittäin vastaanottavainen lukuisille esineellistyneen maailman ilmentymille. Nämä kaksi maailmaa voivat fyysisellä tasolla olla lähekkäin. Tällainen tilanne on esimerkiksi se, jossa samaa lapsiryhmää ohjaa sekä vapaaehtoiset ohjaajat että palkattu vastaava ohjaaja. Ulkoa katsottuna maailmojen välinen ero saattaa näyttää lähes olemattomalta. Mutta kun asiaa katsotaan sosiaalisten representaatioiden tasolla, niin ero on selkeä. Nämä kaksi maailmaa elävät lähellä toisiaan ja esineellistyneen maailman vaikutus persoonattomaan ystävyyteen on suuri, mutta kyse on kuitenkin lopultakin pikemmin "rinnakkaisuniversumeista" kuin päällekkäisistä universumeista.

Vapaaehtoistyö on vastaanottavainen professionaalisuudelle, mutta torjuu jyrkästi esineellistyneen maailman monia muita tekijöitä. Esineellistyneen maailman kielteiset tekijät hahmottuvat vapaaehtoisten

palkattomuutta koskevista käsityksistä seuraavasti: huono laatu, ikävä, yleisesti negatiivinen, jatkuvuuden puuttuminen, säätely, pakko, väärä motiivi, vääränlainen asioihin puuttuminen, edun menetys, tylsyys, työaika, järjettömyys ja harrastuksen menetys. Esineellistynyt maailma esittäytyy siten kontrollina; pakonomaisina ja yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevina sääntöinä, jotka ovat tylsiä ja puuduttavia. Esineellistynyt maailmaa luonnehtii ikään kuin jako ehdottomiin sääntöihin ja niiden säätelyyn kokemukseen. Esineellistyneen maailman kokemuksellisuus on siten sellaista, mitä voisi kuvata sanalla ahdistava. Rakenteellisesti esineellistyneessä maailmassa on siten ylä- ja alarakenne. Ylärakenne – ihmisen luomat, mutta hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulottumattomissa olevat kontrolloivat säännöt – tuottavat alarakenteen eli inhimillisen kokemuksen tasolla kielteisiä *reifikaalisia kokemuksia*.

Persoonattoman ystävyyden maailma näyttäytyy varsin toisenlaisena. Sielläkin on sääntöjä, mutta ne näyttäytyvät sopimuksenvaraisina, mielekästä tarkoitusta palvelevina ja muutettavissa olevina. Niiltä puuttuu siis ”yli-inhimillinen” ulottuvuus. Ne eivät ole kiveen kirjoitettuja, vaan eläviä ja dynaamisia. Tämän seurauksena persoonattoman ystävyyden maailman on kokemuksellisesti täysin toisenlainen kuin esineellistynyt maailma. Kun tarkastellaan persoonattoman ystävyyden ja rahan maailman välistä rakenteellista samankaltaisuutta ja erilaisuutta (vapaaehtoisten käsityksien mukaisesti), niin voidaan todeta että rahan maailma tuottaa vieraannuttavan reifikaalisen kokemuksen. Tämä reifikaalinen kokemus ja sen synnyttämä ahdistus etsii purkautumistietään, jonka tarjoaa persoonattoman ystävyyden maailma. Tämä reifikaatiokokemus purkautuu persoonattoman ystävyyden maailmassa *dereifikaatiokokemuksena*. Tämä tarkoittaa sitä, että persoonattoman ystävyydenkin maailmassa on eräänlainen sääntöjen ja sopimusten varaan perustuva ylärakenne, mutta tässä maailmassa ihmisellä on dialoginen yhteys tähän ylärakenteeseen.

Persoonattoman ystävyyden maailma tarjoaa mahdollisuuden vapautua esineellistyneen maailman kontrolloivasta ylä- ja alarakennejaosta. Juuri tämä rahan maailman kontrollia edustava ylärakenne on se merkittävä tekijä, jota portti suodattaa. Vapaaehtoistyö muodostaa yhteiskunnallisesti ainutlaatuisen ja täysin poikkeuksellisen alueen, jossa ihmisen on mahdollista vapautua esineellistyneen maailman vallasta. Vapaaehtoistyö onkin tämän tutkimuksen mukaan ymmärrettävissä juuri persoonattoman ystävyyden ja esineellistyneen maailman välisenä vuorovaikutuksena. Dereifikaatiokokemus ei tarkoita persoonattoman ystävyyden maailmassa sitä, että esineellistynyt maailma sinänsä tuhoutuisi – kuten esimerkiksi Berger - Luckmann (2009, 107) asian ymmärtävät – mutta persoonaton ystävyys mahdollistaa sen hetkellisen lakkaamisen, katoamisen ja siten eräänlaisen tilapäisen ”tuhoutumisenkin” siksi aikaa, kun ihminen siirtyy ennen kaikkea mielessään mutta myös konkreettisen fyysisen olemisen taholla persoonattoman ystävyyden maailmaan. Esineellistynyt maailma jää

ikään kuin käsityshorisontin tuolle puolen, vaikka paluu sinne tapahtuukin aikanaan.

Dereifikaatiokokemus sisältää ajatuksen siitä, että esineellistynyt maailma on välttämätön vapaaehtoistyön maailman kannalta. Ilman toista ei ole toista. Vapaaehtoistyö on siten riippuvainen esineellistyneestä maailmasta. Ilman esineellistyneen maailman ylärakenteen tuottamaa reifikaalista kokemusta ei ole tarvetta dereifikaatiokokemukseen. Dereifikaatiokokemuksen käsite sisältää siten jo itsessään tämän kaksijakoisuuden. Persoonattoman ystävyyden maailma päästää sisäänsä niitä esineellistyneestä maailmasta olevia professionaalisia tekijöitä, joiden mukana *ei* tule samanlaatuista jäykkää suhdetta ylä- ja alarakenteen välillä. Toisin sanoen, ihmisen tekemä, mutta ikään kuin ei-inhimillisenä näyttäytyvä ylärakenne torjutaan pois, mutta ei professionaalisuutta sinänsä, jolle ollaan vastaanottavaisia.

Persoonattoman ystävyyden maailma suojelee siis itseään esineellistyneen maailman ylärakenteelta mutta päästää lävitseen professionaalista tietotaitoa. Kaksi maailmaa elää vierekkäin, mutta eivät ole irti toisistaan. Edes dereifikaatiokokemus ei edellytä maailmojen välisen vuorovaikutuksen täydellistä lakkaamista, vaan esineellistyneen maailman ylä-alarakenteen torjumista.

Kun etsitään ratkaisevaa eroa näiden kahden maailman välillä vapaaehtoisten käsityksistä lähtien, voidaan todeta että vapaaehtoisten persoonattoman ystävyyden maailmaa koskevat käsitykset kuvastavat dialogisuuden merkitystä. Persoonattoman ystävyydenkin maailmassa on eräänlainen sääntöjen ja sopimusten luoma ylärakenne, mutta yksilön ja ylärakenteen välinen suhde on dialoginen. Asiaa voi tarkastella myös tuottaa–on tuotettu-asetelmana, jossa vapaaehtoistyön tekijät ovat tuottajia ja ylärakenne se, mitä he ovat tuottaneet. Tuottajan ja tuotetun välillä on jatkuva yhteys, dialogi. Tämä dialogin säilyminen mahdollistaa dereifikaatiokokemuksen. Esineellistyneen maailman ylärakenne taas edustaa vapaaehtoisten käsitysten mukaan kontrollia, ehdottomia sääntöjä ("keskityisleiri"), sopimuksia, jotain negatiivista, puutumista yms., ts. asioita jotka ovat ihmisten vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa. Vaikka esineellistyneenkin maailman ylärakenne on ihmisten tuottama, on tuottaa–on tuotettu -asetelma kadonnut näköpiiristä, *dialoginen* asetelma on *katkennut*. Ylärakenne elää ikään kuin omaa elämäänsä ja alarakenne (yksilöiden kokemukset) joutuu yksipuolisesti sopeutumaan, olemaan pakotettuna ja tämän asetelman seurauksena on reifikaatiokokemus. Näin dialogisuus on se vapaaehtoistyön tekijä, jonka varaan dereifikaatiokokemus rakentuu. Tästä seuraa myös se, että vapaaehtoisten ihmiskäsityksessä yksilöllä on ikään kuin luontaiset valmiudet reifikaation ja dereifikaation kokemiseen. Persoonattoman ystävyyden maailma ei kykenisi tätä luomaan, jos nämä valmiudet puuttuisivat. Ne oletetaan tässä ikään kuin annettuina, automaattisesti olemassa olevina tekijöinä. Persoonaton ystävyys on siis se

maaperä, jossa ihmisessä siemen eli mahdollisuus dereifikaation kokemiseen pääsee kukoistamaan.

On kuitenkin niinkin, että vaikka vapaaehtoistyön maailma ei esineellistävistä prosesseista pidäkään, se kuitenkin tosiasiallisesti sisältää niitä. Tämä näkyy selvästi kiusaamista koskevissa käsityksissä. Kiusaamisen voidaan nähdä olevan esineellistävä prosessi ja tämä prosessi oli, vaikkakin ei-toivotusti. Tässä suhteessa tulokset poikkeavat siitä mitä Moscovici on esittänyt. Vaikka esineellistävät prosessit haluttiin pois konsensuaalisesta maailmasta, niitä kuitenkin esiintyi. Esineellistävät prosessit eivät siten yksinomaan ole esineellistyneen maailman piirre, mutta vapaaehtoistyön maailman rakenne ei kuitenkaan ollut itsessään esineellistävä. Kyse oli siitä, että vapaaehtoistyön maailma sisälsi yksittäisiä esineellistäviä prosesseja.

5.6 VAPAAEHTOISTYÖN KONSENSUAALINEN MAAILMA SAKRAALINA TILANA

Moscovici (2000, 33–36) suhteuttaa konsensuaalista ja reifikaalista maailmaa sakraalin ja profaanin käsitteisiin. Hänen tavassaan jakaa nykyinen maailma näihin kahteen alueeseen on paljon samaa kuin toisen tunnetun romanialaisen Mircea Eliaden (2003) näkemyksissä sakraalista ja profaanista. Moscovicin ajattelussa konsensuaalinen maailma sisältää ajatuksen aitoudesta (esim. 2000, 33–36), joka on myös Eliaden ajattelussa sakraalin kaikkein keskeisin piirre (esim. Eliade 2003). Juuri aitouden ja autenttisuuden kautta konsensuaalisen maailman voi samaistaa sakraaliin, vaikka Moscovici toteaaakin sakraali–profaani -jaon koskevan pääosin arkaaisista yhteiskuntia ja konsensuaalinen–reifikaalinen -jaon koskevan nykyistä yhteiskuntaa. Kuitenkin myös vapaaehtoistyötä sellaisena kuin se näyttäytyi tämän tutkimuksen valossa, voidaan määritellä sakraalin ja profaanin käsitteiden avulla.

Vapaaehtoistyön voi ajatella muodostavan oman sakraalin maailmansa, joka toimii vastakohtana profaanille työn maailmalle. Sekä Moscovicin että Eliaden (esim. 2003) ajattelussa reifikaalinen maailma ja profaani maailma näyttäytyvät ahdistavina ja vieraannuttavina maailmoina. Tämän tutkimuksen vapaaehtoisten käsityksissä voi nähdä samansuuntaisia ajatuksia, verrattiinhan palkkatyön maailmaa jopa keskitysleiriin. Palkkatyön maailma näyttäytyi siten joissakin vastauksissa saman pessimismin kautta, jonka Moscovici ja Eliade liittävät reifikaaliseen ja profaaniin maailmaan. Toisaalta tässä tutkimuksessa ilmenee selvästi konsensuaalisen ja reifikaalisen maailman välinen keskinäinen riippuvuus ja vuorovaikutus – olihan vapaaehtoistyö jopa altista professionaalisen (=reifikaalisen tai profaanin) maailman tekijöille – joten tämän tutkimuksen perusteella kahtiajako ei näyttäisi pitävän paikkaansa. Jako on liian jyrkkä. Tosin Moscovicin sosiaalisten representaatioiden teorian yksi kantava ajatus on

tietenkin se, miten reifikaalinen maailma hitaasti virtaa osaksi konsensuaalista maailmaa ankkuroinnin, objektivoinnin ja naturalisoinnin kautta mutta Moscovici näkee prosessiin niin hitaana, että pohjimmiltaan maailmat tässäkin prosessissa säilyvät erillisinä. Kahden maailman välinen vaikutus on kuitenkin paljon tätä läheisempää ja tiiviimpää. Tämä asetelma näkyy siis myös vapaaehtoisten käsityksissä siten, että reifikaalinen maailma oli osin haluttavaa, osin torjuttavaa. Voisi siis sanoa, että se oli osin puhdasta, osin saastaista. Sosiaalinen representaatio toimii porttina, joka suodattaa saastaisen ja päästää vain puhtaan elementin vapaaehtoistyön maailmaan – jonka tästä näkökulmasta voi tulkita sakraaliksi maailmaksi. Portti varjelee maailman puhtautta. Näin Moscovicin termin reifikaalinen tai Eliaden termin profaani maailma ei ole kokonaan saastainen, vaan sekin sisältää jotain puhdasta, ts. sakraalia.

Tämä ajatus profaanin maailman osittaisesta sakraaliudesta on itse asiassa varsin johdonmukainen varsinkin jos termejä profaani ja sakraali tarkastellaan suhteessa arkaaisiin yhteiskuntiin. Jos sakraali ja profaani -termejä käytettäisiin jyrkän dikotomisina, siis toisensa poissulkevinä luokkina jouduttaisiin varsin suuriin ongelmiin tarkasteltaessa arkaisten kulttuurien uskontoja. Niitä voisi tarkastella pyhä–profaani -jaon perusteella joko siten, että niissä esiintyisi sekä pyhiä että profaaneja asioita tai siten, että niissä esiintyisi vain pyhiä asioita. Jos kulttuurissa esiintyisi vain pyhiä asioita, ei niissä voisi olla mitään profaania. Eliaden (1993, 35) ajattelu on varsin lähellä sitä, että arkaainen ihminen eli kokonaan pyhässä: "Varhaiskantaishuhteisössä ihmisellä oli halu elää *pyhässä* tai hyvin lähellä pyhiä esineitä". Eliaden (2003, 35) mukaan "*kokonaisuudessaan* profaani maailma, täysin pyhästä riisuttu kosmos, on uusi keksintö inhimillisen ajattelun historiassa." Vaikka Eliade ei aina erotakaan sitä, onko kyseessä ilmiön ominaisuus vai näkökulma asiaan, joutuu hänkin tinkimään näiden pyhän ja profaanin maailmaan ehdottomasta erillisyydestä. Jos siis pyhä kokonaan tai lähes kokonaan läpäisisi arkaaisen kulttuurin, ei profaanille jäisi oikeastaan mitään sijaa. Vaikka Eliade erottaa pyhän ja profaanin maailman toisistaan, hän siis joutuu tinkimään niiden täydellisestä erillisyydestä toteamalla, ettei puhdas profaani olemassaolo ole mahdollista (Eliade 2003, 45). Moscovici sen sijaan ei tunnu tekevän tällaista myönnytystä konsensuaalisen ja reifikaalisen välillä. Kuitenkin tämän tutkimuksen valossa jyrkkä dikotomia kahden maailman välillä osoittautuu todellisuudelle vieraaksi, vaikkakaan sen teoreettinen mielekkyys sinänsä ei katoa.

Vapaaehtoistyötä voi siis tarkastella sakraalina maailmana, joka ottaa kylläkin vaikutteita profaanista maailmasta, mutta valikoiden ja suodattaen. Keskeinen suodatettava asia on profaanin jäykkä ylärakenne. Kuitenkin myös vapaaehtoistyön maailmassa on omanlaisensa ylärakenne. Tätä asiaa voisi tarkastella jatkumolla kaaos–turvallisuus–jäykkyys. Jos vapaaehtoistyötä tarkastellaan sakraalina maailmana, voidaan ajatella, että kaaottisessa tilassa ollessaan se ei mahdollista pyhän kokemusta. Asiaa voi verrata leikkiin.

Huizingan (1984) mukaan leikin edellytykset ovat säännöt. Ilman niitä osallistujien ei ole mahdollista kokea sitä iloa ja myönteistä tunnetta, jonka leikki parhaimmillaan tuottaa. Ilman sääntöjä, siis pienimuotoista ylärakennetta, joudutaan riitoihin ja kaaokseen. Säännöt luovat turvallisuutta ja mahdollistavat keskittymisen leikkiin. Leikkiin kuitenkin kuuluu, että sääntöjä voidaan muuttaa. (Huizinga 1984) Tässä suhteessa voisi ajatella, että juuri vapaaehtoistyön omalaatuinen ylärakenne on se, joka mahdollistaa pyhän kokemisen. Profaanisessa maailmassa sen sijaan on liikaa sääntöjä. Siellä vältetään kylläkin kaaos, mutta ajaututaan rigidille alueelle, jossa ylärakenne elää omaa elämäänsä ilman, että yksilöllä on mahdollisuuksia vaikuttaa siihen. Tuloksena on ahdistus.

Kun katsotaan tämän tutkimuksen luokkia, voidaan todeta niissä olevan varsin paljon samankaltaisuutta sen kanssa, mitä Eliade pitää sakraalille tyypillisinä piirteinä. Eliade liittyy Barbarosa de Silvan (1982) mukaan sakraaliin seuraavia käsitteitä: aitous, totuus, voima, merkitys, pysyvyys, oleminen. Tässä tutkimuksessa vapaaehtoistyön aitous tuli selvästi esiin autenttisuuden luokassa. Eettisyyden luokan voi tulkita edustavan pyrkimystä totuuteen. Vapaaehtoistyössä voima näkyi mm. aktiivisuutena, mutta myös elämyksellisyyden luokassa kuvattiin voimakkaita tunteita ja tunnelmia, jopa "ihan transsioloa". Vapaaehtoistyö oli jotain syvästi merkityksellistä olemista, jonka kautta koettiin yhteenkuuluvaisuutta ja henkistä kasvua. Voisi sanoa, että vapaaehtoistyö edusti aitoa ja merkityksellistä olemista, joka toi vastapainoa työn profaaniin maailmaan. Vapaaehtoistyön mahdollistama dereifikaation kokemus voidaan nähdä profaanista poikkeavana pyhän kokemuksena. Tätä kokemusta voidaan verrata myös Csikszentmihalyin (2005) esittämään flow-käsitteeseen. Vapaaehtoistyön yhtenä attraktiivisena tekijänä voidaankin ajatella "pyhää", "leikinomaista", "flow-tilaa", jotka syntyvät "sakraalissa" maailmassa ja mahdollistavat ekspressiivisyyden. Vapaaehtoistyö voi näin ollen tarjota "pyhän" kokemuksen ilman perinteistä uskonnollisuutta. Toisaalta perinteinen uskonnollisuuskaan ei ole missään määrin poissuljettua. Pohjoisamerikkalaisessa tutkimuksessa on jopa löydetty yhteys uskonnon ja vapaaehtoistyön väliltä: mitä enemmän uskonnollisuutta, sitä enemmän vapaaehtoisuutta (ks. esim. Musick–Wilson 2008, 259). Vaikka luterilaistenkin suomalaisten vapaaehtoistyö toteutuu usein kirkon ulkopuolella, kuten Yeung (2004 b) on osoittanut, voi vapaaehtoistyö silti olla myös uskonnollisten arvojen ja identiteetin ilmaisun kanava (Grönlund 2012). Vapaaehtoistyön voi siis ajatella olevan asia, jolle on yhtä "luontevaa" esiintyä niin uskonnollisessa kuin maallistuvassakin ympäristössä. Sen voi tulkita tarjoavan "pyhän" kokemuksen myös maallistuneelle ihmiselle.

Sakraalille tyypillisiä ylärakenteita ja pyhän kokemusta voitaisiin jossain määrin verrata vapaaehtoistyön mailman ylärakenteeseen ja dereifikaatiokokemukseen. Vertaus on kuitenkin rajallinen siksi, että arkaaisissa kulttuureissa ei sosiaalisten representaatioiden teorian mukaan

ollut esineellistävää maailmaa samalla tavoin kuin nykyisessä yhteiskunnassa.

Voidaan siis todeta, että Moscovicin väite siitä, että menneet kulttuurit olivat hahmotettavissa sakraalin ja profaanin käsittein ja nykyinen kulttuuri konsensuaalisen ja reifikaalisen maailman käsittein on liian jyrkkä – kuten on liian jyrkkä jako konsensuaaliseen ja reifikaaliseen universumiin täysin erillisinä ilmiöinä. Vapaaehtoistyö on nykyisen aikakauden ilmiö, mutta myös sitä voidaan tarkastella sakraalin ja profaanin käsittein, jos niin halutaan. Eliade joutuu joustamaan tiukasta sakraali–profaani-dikotomiasta, ja myös Moscovicin esittämässä jaossa on tehtävä tämä sama ”jousto”, jotta näiden käsitteiden kautta voidaan tarkastella nykyistä maailmaa. Tiivistäen voidaan sanoa, että konsensuaalinen maailma ottaa sisäänsä reifikaalista maailmaa, jonka seurauksena jyrkkä jako lievenee – mutta säilyttää silti teoreettisen kiinnostavuutensa.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan sitä, miten tämän tutkimuksen tuottamaa tietoa ja tuloksia voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistyön kehittämisessä. Näkökulma on siten ”kevyempi” kuin aiemmin tässä tutkimuksessa.

5.7 TUTKIMUKSEN KÄYTÄNNÖN SOVELLUKSIA

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tuottaa soveltavaa tietoa, jota voidaan soveltaa järjestö- ja vapaaehtoistyön kehittämisessä. Tutkimuksessa esitettyä teoreettista mallia voidaankin hyödyntää kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön kehittämisessä. Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää järjestöjen kehittämisessä. On huomattava, että näissä kehittämisajatuksissa teoreettinen perusta on tämän tutkimuksen aineistossa, mutta kehittämisajaukset osin ylittävät tämän aineiston. Tässä alaluvussa peilataan siis kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön tämän hetken tilannetta teoreettiseen perustaan. Tämän luvun näkökulma on siis varsin käytännöllinen. Seuraavassa tarkastellaan siis sitä, mitä kaikkea kullakin luokalla on annettavanaan käytännön kehittämistyöhön ja järjestöjen johtamiseen. Sen jälkeen pohditaan vielä erikseen vapaaehtoistyötä prosessina, rekrytoinnista alkaen tämän tutkimuksen tuloksia ja muutakin kirjallisuutta hyödyntäen. Samaa asiaa tarkastellaan siis eri näkökulmista.

Palkattomuuden luokka määrittää vapaaehtoistyötä negaation kautta. Kuten todettua, se on ehkä yleisimmin määritelty vapaaehtoistyön määre (Cnaan ym. 1996). Tämän tutkimuksen aineistossa palkattomuus ei itsessään ollut ydintekijä. Näin ollen sen poistamisenkaan ei pitäisi, ainakaan periaatteellisella tasolla, tuhota koko vapaaehtoistyön perusajatus. Vapaaehtoistyön suhteen on pohdittu sitä, voisiko siitä maksaa jonkinlaista palkkaa ja voisiko kenties työttömät velvoittaa vapaaehtoistyöhön (esim.

Matthies 2005, 305–321). Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voisi ajatella, että vapaaehtoistyöstä voisi *periaatteessa* maksaa rahallista korvaustakin vapaaehtoistyön ominaislaatu säilyttäen. Tämänkaltaisen palkanmaksu tarkoittaisi sitä, että vapaaehtoinen saisi tietyn palkan esimerkiksi alkukoulutuksen ja periaatteellisen sitoutumisen jälkeen riippumatta siitä kuinka paljon hän osallistuisi toimintaan. Vapaaehtoisen tilille ilmestyisi kuukausittain tietty korvaus ja hän päättäisi itse vapaasti, omista eettisistä ja muista lähtökohdistaan käsin kuinka paljon hän osallistuisi vai osallistuisiko lainkaan. Kyseessä olisi tällöin eräänlainen kansalaispalkka, jossa ei olisi velvoitetta. Tällaisessa mallissa olisi periaatteessa mahdollista säilyttää vapaaehtoistyön ominaispiirteitä olettaen, että vapaaehtoistyö olisi avointa kaikille kansalaisille. Kansantaloudellisesti ajatus lienee mahdoton, mutta se kuvaa kuitenkin sitä, että palkka sinänsä ei ole vapaaehtoistyötä oleellisesti heilauttava piirre, toisin kuin yleensä ajatellaan. Ongelmana on nykyisessä yhteiskunnassa palkkaan kytkeytyvä kontrolli. Tästä näkökulmasta vapaaehtoistyöstä saatavat korvaukset yms. eivät ole ongelma vapaaehtoistyön kannalta. Ne voivat kyllä muodostua yhteiskunnassa ongelmaksi, jos sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistyöstä alettaisiin maksaa verollista palkkaa. Tämä johtaisi väistämättä kysymykseen minimipalkasta. Vapaaehtoistyöstä syntyisi nopeasti palkkatasoa pudottava mekanismi. Siksi palkanmaksu vapaaehtoistyöstä nykyisillä ehdoilla ei ole mielekäästä.

Entä voisiko työttömät velvoittaa tekemään vapaaehtoistyötä? Myös tässä ratkaisussa vapaaehtoistyöhön kohdistuisi voimakas kontrolli, jonka seurauksena kyse ei olisi enää vapaaehtoistyöstä sanan siinä merkityksessä, jossa se tässä tutkimuksessa ilmenee. Kyse olisi vapaaehtoistyöstä erillisestä järjestelmästä, jota tulisi tarkastella erikseen. Kyseessä olisi silloin ulkoisesti osin samankaltaisesta toiminasta kuin vapaaehtoistyö, mutta sisäiseltä merkitykseltään täysin erilaisesta toiminnasta, jolle tulisi luoda oma erillinen nimensä. Kokonaan eri asia on se, olisiko yhteiskunnallisesti oikeudenmukaista velvoittaa jotkin ihmiset tekemään tiettyä toimintaa huomattavasti normaalia huonommalla palkalla? Eri asia on sekin, miten tämä vaikuttaisi ko. toimialan sisällä. Laskisivatko muutenkin melko pienet sosiaalialan palkat? Vapaaehtoistyön kehittämisessä on siten käytännössä mielekäästä pidättäytyä suurten korvausten tai lahjojen maksamisesta.

Positiivisuus ilmeni aineistossa latautumisena ja lataamisena. Vapaaehtoistyöhön tultiin ikään kuin lataamaan sekä omia että leiriläisten "akkuja". Vapaaehtoistyö voi olla raskasta, mutta myönteinen perussävy siinä tulee olla. Tämä johtaa kysymään miten järjestön hallitus, toiminnanjohtaja ja ylin johto pystyvät tätä myönteistä perussävyä luomaan ja ylläpitämään? Kyse ei ole tässä kohden johtamisjärjestelmistä, vaan ihmisten kohtaamisesta ja myönteisen ilmapiirin luomisesta. Näillä asioilla voi olla suuri merkitys, kun ajatellaan mitkä järjestöt menestyvät tulevaisuudessa. Hallituksen pitäisi rakentaa järjestössä toimivalle johdolle – olipa se palkallinen tai vapaaehtoinen – myönteinen ilmapiiri, joka välittyy

ruohonjuuritason vapaaehtoisten kautta vapaaehtoistyötä vastaanottaville ihmisille tai asiakkaille. Tässä suhteessa latautuminen ja lataaminen ovat kaksi eri näkökulmaa samaan ilmiöön. Järjestöissä tehdään töitä taloudellisten ja muiden paineiden alla, mutta tämä näkökulma ei saa kadota. Voidakseen tuottaa asiakkailleen positiivista lisäarvoa, on järjestön pystyttävä sitä tuottamaan jokaisella tasolla. Pelkästään vapaaehtoistyön ruohonjuuritasolla se ei synny, jos sille ei ole edellytyksiä järjestön muilla tasoilla.

Autenttisuus ei ollut ydinluokka, mutta sen voisi ajatella olevan silti vapaaehtoistyön kehittämisessä erittäin tärkeä perusasia, joka tulee huomioida yhtenä kulmakivenä koko toiminnalle. Vapaaehtoistyön tulee olla avointa ja luovaa. Tämän on näytävä sekä rekrytoinnissa, sijoittamisessa, sitouttamisessa ja kaikessa vapaaehtoisorganisaation toiminnassa. Avoimuus tarkoittaa organisaation läpinäkyvyyttä. Tehdyt ratkaisut on kyettävä perustelemaan siten, että niissä ei ole mitään "salattavaa". Tämän on pädettävä kaikkeen ylimmästä ammatillisesta johdosta ruohonjuuritason vapaaehtoistyöhön. Se ei tarkoita, että kaikki tieto olisi julkista, mutta vapaaehtoisjärjestöjä on kehitettävä siten, että sen tekemät ratkaisut on perusteltavissa suhteessa perustehtävän kokonaisuuteen. Autenttisuus ei siten ole vain vapaaehtoisen "ominaisuus", vaan koko järjestöä koskeva periaate. Autenttisuuden voi esimerkiksi rahoituksen suhteen katsoa olevan sitä, että rahoitus käytetään järjestön sääntöjen ja perustehtävän toteuttamiseksi mahdollisimman mielekkäällä tavalla rahoituksen myöntäjän toiveet ja säännöt huomioiden. Jos autenttisuus jää toteutumatta, voi seurauksena olla pahimmassa tapauksessa negatiivista julkisuutta ja jopa oikeudenkäynti. Ei riitä, että järjestö esimerkiksi käyttää rahojaan siten kuten "aina ennenkin", vaan toimintaympäristön muutoksia tulee seurata. Järjestöjen ominaisuus on autenttisuus ja sitä niiltä myös odotetaan paljon suuremmassa määrin kuin esimerkiksi liikeyritykseltä.

Autenttisuudella on todennäköisesti vaikutusta myös sitoutumiseen. Reich (2000) totesi, että ne jotka näkivät vapaaehtoisroolissaan enemmän "aitoa itseään" sitoutuivat paremmin.

Autenttisuus tarkoittaa sitä, että vapaaehtoinen voi olla oma aito itsensä. Jossain tilanteissa tämä voi kuitenkin johtaa vaikeisiin kysymyksiin. Moni mielenterveysongelmista kärsivä pyrkii vapaaehtoistyöhön. Miten tähän tulisi suhtautua? Jos vapaaehtoistyön tulee olla inklusiivista, pitääkö kaikki ottaa vastaan? Vai pitääkö odottaa, että ihminen on terve. Ja jos näin, kuka määrittelee terveyden? Pitäisikö vapaaehtoisilla olla lääkärintodistus? Tämä olisi tietenkin mieletöntä. Mutta kokonaisuutena vapaaehtoistyötä pitäisi yhteiskunnan tasolla kehittää siten, että jokaiselle halukkaalle olisi jokin sopiva tehtävä. Vapaaehtoistyö ei ehkä tuota mielenterveyttä, mutta oikeina "annoksina" se voi tukea toipumista. Ehkä jonkinlaisena nyrkkisääntönä tässä voisi pitää sitä, että vapaaehtoistyön tulisi tukea vapaaehtoisen omaa henkistä hyvinvointia, ei pahentaa sitä. Näin voisi olettaa, että vapaaehtoistyö on myös "asiakkaan" kannalta mielekästä.

Elämyksellisyyttä voisi käyttää hyödyksi rekrytoinnissa. Vaikka vapaaehtoistyötä tuskin kannattaa mainostaa rekrytointikampanjoissa pelkästään elämyksellisenä toimintana, on eettisen puolen ohella hyvä nostaa esiin myös tämä asia. Nostalgianäkökulmaakin voi oikealla tavalla hyödyntää, sillä yhtenä elämyksellisyyden juonteena oli se, että sukulaisilla oli hyviä kokemuksia vastaavasta toiminnasta. Tässä on yksi asia, johon kampanjoissa voisi vedota. Ei kuitenkaan riitä, että mainostoimisto suunnittelee kampanjan, vaan elämyksellisyyden on oltava totta myös muilla tasoilla. Jos vapaaehtoinen lennokkaan kampanjan jälkeen päättyi istumaan pölyiseen nurkkaan tuijottamaan puhelinta, johon kukaan ei soita, ei elämyksellisyys ole toteutunut. Leiritoiminnassa elämyksiä ehkä syntyy ikään kuin luonnostaan istuttaessa leiritulen äärellä, mutta kaikessa vapaaehtoistyössä on mietittävä, mitä mahdollisuuksia vapaaehtoiselle on kokea elämyksiä. Parhaiten elämyksellisyys toteutuu silloin, kun se kytkeytyy itse vapaaehtoistoimintaan, mutta myös järjestön organisoimat juhlat tai tapaamiset voivat olla tärkeitä.

Yhteenkuuluvaisuus on keskeisimpiä vapaaehtoistyön tekijöitä. Vapaaehtoistyön kehittämisessä ja toteuttamisessa tämän on toteuduttava tavalla tai toisella, jotta toiminta ylipäänsä on mahdollista. On kuitenkin huomattava, ettei yhteenkuuluvaisuus tarkoita välttämättä suoranaisesta sosiaalista yhdessäoloa, vaan kokemusta siitä, että on mukana jossain itseään suuremmassa toiminnassa. Tämän vuoksi vapaaehtoistyö voi olla joko yksin tehtävää tai yhdessä tehtävää toimintaa. Yhteenkuuluvaisuuden kehittäminen tarkoittaaakin sitä, että järjestö pystyy jatkuvasti tiedottamaan oikealla tavalla vapaaehtoisille järjestön päämääristä, toiminnasta ja auttaa rakentamaan vapaaehtoista kuvaa itsestään osana tätä laajempaa kokonaisuutta.

Yhteenkuuluvaisuutta on siten rakennettava sekä toiminnan merkityksellisyyden tasolla että konkreettisen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasolla. Vaikka kaikki vapaaehtoiset eivät yhteisiin tilaisuuksiin osallistuisikaan, ovat ne silti tärkeitä.

Yhteenkuuluvaisuuden rakentamiseksi järjestön on tunnistettava omat mahdolliset alaryhmänsä, joiden välille voisi syntyä ongelmia (esimerkiksi nuorten ja vanhempien vapaaehtoisten välille, eri kulttuureista kotoisin olevien välille sekä aloittelijoiden ja kokeneiden vapaaehtoisten välille). Myös ammattilaisen ja vapaaehtoisten suhdetta voi tarkastella tästä näkökulmasta. Yhteenkuuluvaisuuden rakentaminen on siten myös keino ehkäistä vapaaehtoistyöhön mahdollisesti syntyvien alaryhmien välisiä konflikteja.

Järjestöjen on myös tunnistettava ne vapaaehtoiset, jotka ovat mukana halusta tutustua uusiin ihmisiin ja toisaalta ne, jotka haluavat pidempiaikaista ystävyyttä. Näin on mahdollista sijoittaa vapaaehtoinen oikeanlaiseen toimintaan. Esimerkiksi ystäväpalvelu ei välttämättä ole oikea sijoittamispaikka ihmiselle, joka haluaa tutustua toiminnassa muihin vapaaehtoisiiin. Toisaalta omaa rauhaa kaipaavalle voisi leiritoiminta olla stressaava ja vastenmielinen asia.

Eettisyys on ydinasia, joka järjestöjen on huomioitava kaikessa kehittämistyössään. Vapaaehtoisen näkökulmasta on oleellista, että hän voi ilmaista järjestön kautta omaa huolenpitävyyttään, oikeudenmukaisuuttaan ja tasa-arvoaan. Järjestöjen on tutkittava, miten tämä asia toteutuu muussakin kuin varsinaisessa vapaaehtoistyössä. Enää ei riitä se, että järjestö julkituo suurpiirteisesti hyvän tahtonsa. On pohdittava huolenpidon, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumista järjestön kaikilla tasoilla. Vaikka autetaankin kärsiviä ihmisiä, on pystyttävä kertomaan myös eettisyyden toteutuminen muilla tasoilla. Kuinka moni sosiaali- ja terveysalan järjestö mittaa hiilijalanjälkensä? Kuinka monella on kestävän kehityksen ohjelma? Miten urheiluseura mittaa huolenpidon toteutumisen? Onko nuori suorituskone, joka kerää mitaleja, vai välitetäänkö hänestä ja kuunnellaanko häntä? Liikerytysten kehittäessä omia kestävän kehityksen mallejaan on vaarana, että järjestöt jäävät tässä jälkeen. Jos näin käy, mitä tapahtuu kansalaisten järjestöjä kohtaan tuntemalle luottamukselle? (ks. esim. Siltaniemi–Hakkarainen–Londén–Luhtanen–Perälähti–Särkelä 2011, 309) Järjestöjen onkin itse ja oma-aloitteisesti tartuttava tähän asiaan. Tietenkin myös Ray:llä voisi ajatella olevan tässä oma roolinsa. Eettisyyden on oltava muutakin kuin ”hyviä tarinoita”, joihin helposti turvaudutaan, jos todellinen näyttö puuttuu.

Suunnitelmallisuus on järjestömuotoisen vapaaehtoistyön edellytys. Sen jatkuva kehittäminen on tärkeää, mutta itsetarkoitus se ei ole. Vapaaehtoinen ei ole mukana sen *vuoksi*, että toiminta on suunnitelmallista, mutta hän olettaa sen olevan riittävän suunnitelmallista toiminnan toteuttamisen kannalta. Se on ikään kuin ilma jota hengitetään, parhaimmillaan silloin kun sitä tuskin huomaa tai kun se on aavistuksen verran raikkaan oloinen. Jos se kiinnittää erityistä huomiota, on vapaaehtoisen näkökulmasta jotain vialla. Liiallista huomiota se voi saada kahdesta syystä; sitä voi olla liikaa tai liian vähän. Jos sitä on liikaa, siirrytään kohti byrokraattista rahan maailmaa, jos sitä on liian vähän, lähestytään ahdistavaa kaaosta. Suunnitelmallisuus kytkeytyy koko vapaaehtoistyön yhteen polttavimpaan tämän hetken kysymykseen eli formalisaatioon, jota pohditaan tuonnempana.

Aktiivisuus on asia, joka on helppo liittää vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistyö on yksi vapaa-ajan muoto, johon ihminen voi energiaansa käyttää. Kun ihminen ilmoittautuu vapaaehtoiseksi, hänellä voi ajatella olevan ylimääräistä energiaa, jota hän haluaa luovuttaa järjestön kautta hyvään tarkoitukseen. Jos tätä energiaa ei hyödynnetä, vapaaehtoinen turhautuu. Tämä näkökulma on hyvä huomioida jo rekrytointikampanjaa suunniteltaessa. Aikaväli vapaaehtoistyöstä kiinnostuneen, alkuhaastattelun ja toiminnan aloittamisen välillä ei saa olla liian pitkä. Rekrytoinnin, sijoittamisen ja toiminnan aloittamisen logistisen ketjun tulee olla saumaton. Voi olla, että tämän ketjun toimintakyky on yksi tulevaisuuden järjestötoiminnan menestystekijöitä. TV-ohjelmien tempo nousee jatkuvasti, ehkä järjestöjenkin on pystyttävä kehittämään omia prosessejaan

vastaamaan yhä nopeatempoisempien ihmisten tahtia. Aktiivisuutta ei voi tuottaa passiivisesti. Aktiivisuus kytkeytyy näin suunnitelmallisuuden ydinluokkaan.

Toisaalta aktiivisuutta on myös säädeltävä. Aktiivisuuden tason on toiminnassa oltava sopiva. Leiritoiminnassa liiallinen aktiivisuus johtaa kaaokseen ja mielipahaan. Aktiivisuus – kuten suunnitelmallisuuskään – ei vapaaehtoistyössä ole itsetarkoituksellinen asia, jonka jatkuvan lisäämisen tulisi olla tavoitteena. Liiallinen aktiivisuus voisi uhata vapaaehtoistyön luonnetta ja viedä sitä ”rahan maailman” suuntaan. On löydettävä oikea taso, sellainen johon vapaaehtoistyöstä osalliset ovat tyytyväisiä.

Henkinen kasvu oli pieni luokka. Silti se on mielenkiintoinen. Vapaaehtoistyö voi tarjota ihmiselle mahdollisuuden altistaa itseään asioille, joita muuten olisi vaikea kokea. Leiritoiminnassa voi kokeilla omia rajojaan, sillä sosiaalisuuden määrä on viikon kuluessa valtava. Vapaaehtoistyössä voi kehittää omaa vastuullisuuttaan, sosiaalisia taitojaan, kärsivällisyyttään, paineensietokykyään, itseluottamustaan ja lukuisia muita asioitaan. Tämä ei tarkoita sitä, että vapaaehtoistyö olisi ”terapeuttista”. Se ei ole toimintamuoto, joka itsessään hoitaisi psyykkisiä ongelmia. Se voi parantaa mutta yhtä hyvin huonontaa masennuksesta kärsivän ihmisen oloa. Vapaaehtoistyötä ei siten tule kehittää ja markkinoida terapeuttisena toimintana, henkinen kasvu pitää pikemmin erottaa tästä selkeästi. Kyse on kasvusta, ei hoidosta. Vapaaehtoistyö ei ole vapaaehtoistyöntekijälle – eikä siitä pidä koskaan tullaakaan – psykoterapiaa. Oikeanlainen vapaaehtoistyö voi hyvin tukea vapaaehtoisen mielenterveysongelmista toipumista, mutta hoito mielenterveysongelmaan vapaaehtoisen on saatava muualta. Sen sijaan asiakkaan näkökulmasta tilanne on hieman toisenlainen. Vapaaehtoistyöllä voidaan auttaa asiakasta elämässä eteenpäin ja tukea toipumista. Toisaalta vaikka toipumista ei tapahtuisikaan – kuten ei aina tapahdu psykoterapiassakaan – vapaaehtoistyö voi tukea silti elämään eteenpäin. Vapaaehtoisen jaksaminen on tässäkin tilanteessa syytä varmistaa.

Edellä on ollut kehittämisajatuksia suhteessa kuhunkin luokkaan. Seuraavassa vaihdetaan vielä näkökulmaa ja pohditaan kehittämistä rekrytoinnista alkavan prosessin näkökulmasta. Asiat ovat sinänsä samoja, osin hiukan päällekkäisiäkin, mutta näkökulma on toinen.

Vapaaehtoistyön kehittämisen yhdeksi lähtöpisteeksi voidaan valita sen imago eli julkisuuskuva. Voisi olettaa, että myönteinen julkisuuskuva johtaisi laajempaan vapaaehtoistyöhön ja parempiin taloudellisiin ja sosiaalisiin resursseihin. Rochester ym. (2010, 179) mukaan vapaaehtoistyön imagon ja sen todellisuuden välillä on kuilu, joka koostuu neljästä pääasiallisesta tekijästä: 1) Vapaaehtoistyön toiminta-alue nähdään liian kapea-alaisena, 2) vapaaehtoistyö nähdään pikemmin altruistisena toimintana kuin vaihtona, jossa myös vapaaehtoinen saa, 3) vapaaehtoistyön yläluokkainen ja konservatiivinen kuva sekä 4) vapaaehtoisen alhainen status. Sosiaalisen representaation näkökulmasta vapaaehtoistyön ja imagon välillä ei ole siinä mielessä kuilua, että kyseessä on samankaltainen asia. Tämä ei kuitenkaan

estä pohtimasta sitä, miten tähän sosiaaliseen representaatioon voidaan vaikuttaa. On kuitenkin muistettava, että sosiaalinen representaatio suojaa ydintään, ts. ydintä ei voida kampanjoilla tai julkisuuskuvan tietoisella muutosyrityksellä vaihtaa toiseksi. Kampanjoilla voidaan siksi vaikuttaa vain periferiaan, joka on muutosalttiimpi. Tälläkin voi kuitenkin olla tärkeitä seurauksia, esimerkiksi myönteisempi kuva voi helpottaa vapaaehtoisten rekrytointia, kuten Yeungin (1999) tutkimus osoittaa.

Vapaaehtoistyön kehittämisessä rekrytointi on järjestön kannalta ensimmäinen konkreettinen asia. Laajat kampanjat ovat mahdollisia vain järjestöille, joilla on suhteellisen hyvät resurssit sen toteuttamiseen. Pienemmät kampanjat ovat kuitenkin mahdollisia mille tahansa järjestölle. Lasten ja nuorten kanssa toimivien järjestöjen ”asiakkaista” kasvaa jatkuvasti täysi-ikäisiä aikuisia, joiden hyvät aikaisemmat kokemukset ko. järjestöstä voisivat toimia kaikupohjana, jos siihen osattaisiin vedota. Kokemusten ei tarvitse olla edes omia, vaan kuten aiemmin todettiin, myös sukulaisten hyvät kokemukset voivat olla perustana nostalgialle. Näin nuoremmat voisivat olla kiinnostuneita toiminnasta, josta ovat kotona kuulleet. Viitteitä vanhempien vapaaehtoistyön vaikutuksista lasten vapaaehtoistyöhön on joitakin (Sundeen–Raskoff 1994, 392; McLellan–Youniss 2003, 54).

Aineistossa näkyi myös jo toimivien vapaaehtoisten sosiaalisten verkostojen merkitys. Moni vapaaehtoinen oli itse tullut mukaan kaverinsa pyynnöstä tai esimerkistä ja piti näitä luonnollisina kanavina rekrytoinnin kehittämiseksi. Rekrytointia olisi mahdollista kohdentaa myös muiden alojen harrastajajärjestöjen suuntaan. Tärkeä asia oli myös professionaalit rekrytointialustat, joista esiin nousivat vapaaehtoistyön substanssiosaamista lisäävät alueet, tässä tapauksessa sosiaali- ja terveysoppilaitokset. Rekrytoinnissa oleellista on, että joku kutsuu ihmistä vapaaehtoiseksi. Bryant ja Jeon-Slaughter ja Kang ja Tax (2003) ovat todenneet, että USA:ssa lähes puolta ihmisistä pyydetään vuosittain mukaan johonkin vapaaehtoistyöhön. Ne joita pyydetään toimivat neljä kertaa todennäköisemmin vapaaehtoisina kuin ne, joita ei pyydetä. Sosiaalisen verkoston käyttäminen rekrytoinnissa voi pienessä järjestössä tietenkin johtaa eräänlaiseen ”sisäsiittoisuuteen”, jossa vain laajennettu sukulais- ja kaveripiiri valtaa koko järjestön. Siksi järjestön on hyvä seurata vapaaehtoistensa kokonaisuutta ja painottaa tarpeen mukaan erilaisia rekrytointitapoja.

Perehdytyksessä tulisi saada informaatiota toimintaa järjestävästä organisaatiosta – jonka tuntemusta pidetään ehkä liian helposti itsestään selvänä. Heikko järjestötuntemus on huono asia, koska se saattaa vähentää sitoutumista järjestöön. Koulutuksen tulee perustua professionaaliin tietoon ja teoriaan, mutta tarjota vapaaehtoistyöhön sopivia käytännön työkaluja arkisesta toiminnasta ongelmatilanteiden hoitamiseen. Koulutuksen ei tulisi alkuvaiheessaan olla liian erikoistunutta, jos järjestöllä on useita tehtäviä, sillä vapaaehtoinen voi tarvita aikaa sijoittumiseen, ts. tarpeitaan vastaavan

toimintamuodon valitsemiseen. Tätä sijoittamista on mahdollista tukea vapaaehtoisen kanssa käytävissä keskusteluissa.

Itse toiminnan kehittämisessä on tarpeen seurata vapaaehtoisen ajankäyttöä. Asiakkaiden etu ei aina ole vapaaehtoisten etu; liian suureksi kasvava ajallinen panos voi uuvuttaa. Vapaaehtoiset näyttäisivät kärsivän masennuksesta sitä vähemmän mitä enemmän he tekevät vapaaehtoistyötä tiettyyn rajaan asti. Kun vapaaehtoistyön määrä ylittää sata tuntia vuodessa, vapaaehtoistyön myönteinen vaikutus alkaa laskea. (Morrow–Howell–Hinterlong–Rozario–Tan 2003) Vapaaehtoistyöllä on rajansa, joita tulee kunnioittaa. Vapaaehtoisten sitoutumiseen vaikuttavat monet tekijät. Asia on kuitenkin tärkeä, koska vähäinen sitoutuminen johtaa kasvavaan rekrytointitarpeeseen, joka nostaa kustannuksia ja vie aikaa.

Tämän tutkimuksen aineistossa vapaaehtoisten käsitykset omasta pysyvyydestään vaihtelivat. Osa painotti valinnan vapautta, osa elämäntilanteen (asuminen, työ, opiskelu, perhe jne.) vaikutusta, osa oli valmiina olemaan mukana lähitulevaisuudessa ja osa ikuisesti. Lisäksi vapaaehtoistyön vaativuustasolla suhteessa käsityksiin omista resursseista oli vaikutusta siihen, miten mukana aiottiin olla. Aineistossa on ihmisiä, jotka haluavat pysyä mukana pitkäaikaisesti ja myös tälle on oltava sijansa. Luokattomien lukioden ja yhä epäyhteisöllisempien rakenteiden aikana saattaa myös tulevaisuudessa syntyä enemmän tarvetta juuri pysyvään sitoutumiseen. Selvää on kuitenkin se, että episodinenkin vapaaehtoistyö on voimavara. Tämä asettaa järjestöjen vapaaehtoistyölle uudenlaisia vaatimuksia. On kyettävä vastaamaan sekä nopeasti liikkuvien että pitkäaikaista sitoutumista haluavien vapaaehtoisten tarpeisiin.

Käytännön kehittämistyössä ei sovi unohtaa tilojakaan. Se millaiset puitteet vapaaehtoisilla on toimia, kertoo paljon siitä, miten organisaatio arvostaa heitä. Tilan ei aineiston perusteella tarvitse olla kallis ja hieno, mutta sen tulee olla viihtyisä. Järjestö voikin kysyä itseltään, että onko vapaaehtoisella paikka mihin hän voi ripustaa takkinsa, kun hän tulee paikalle?

Kun vapaaehtoinen alkuprosessin jälkeen siirtyy varsinaiseen tehtäväänsä, hän on vapaaehtoistyön ytimessä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnassa on usein kyse suhteesta olost toiseen ihmiseen. Vapaaehtoisille voisikin opettaa koulutusvaiheessa läsnäolotaitoja. Vapaaehtoisen ei tarvitse kyetä ratkaisemaan ongelmia, mutta jos hän on läsnä tilanteessa, ei ”asiakas” ole yksin ja seurauksena saattaa olla helpotus, ainakin joksikin aikaa. Tämän läsnäolon merkitys saattaa hyvinkin olla kasvava, kun ajatellaan vaikkapa ikääntyvää Suomea ja lukuisia muita maita. Sama läsnäolo on tärkeää myös kaiken ikäisille. Monen lapsen ongelma on siinä, ettei heillä ole ketään tasapainoista aikuista, joka edes joskus olisi heille läsnä. Ei vain fyysisesti, vaan myös henkisesti.

Järjestöissä on myös yhä selkeämmin tiedostettava, että niiden sisällä elää kaksi erilaista maailmaa. Toinen on konsensuaalinen, toinen esineellistynyt. Vapaaehtoistyöntekijää ohjaavat osin aivan erilaiset tekijät

kuin palkattua työntekijää. Maailmat eivät ole täysin erillisiä, mutta niiden välisen dynamiikan ymmärtäminen on puolin ja toisin tärkeä asia. Positiivisuus, mahdollisuus ilmaista itseään ja omaa autenttisuuttaan, ovat tärkeitä asioita vapaaehtoisille. Jos näitä ei ole, vapaaehtoisen on helppo äänestää jaloillaan. Vapaaehtoistyön kehittämisessä tärkeä asia on myös kehittämisen rajat. Vapaaehtoistyötä voidaan kehittää liikaa tai väärällä tavalla.

Tuloksia voidaan hyödyntää myös Ray:n aseman pohtimisessa. Sen rahoittama toiminta muodostaa ainutlaatuisen kokonaisuuden Suomessa. Ray:n varassa toimii suuri suomalainen vapaaehtoistyön kenttä, joka yhdessä ammattilaisten kanssa muodostaa persoonattoman ystävyysalueen yhteiskuntaan. Tämä alueen merkitys laajenee kauas sen suoranaisesti tuottaman avun ulkopuolelle. Ray:n asemaan kohdistuu kuitenkin jatkuvia paineita, kun suuret kansainväliset pelialan yritykset pyrkivät kyseenalaistamaan Ray:n yksinoikeutta rahapeliuottoihin. Lehdistössä on keskusteltu jopa koko toiminnan mahdollisesta laittomuudesta. (Leivonniemi 2010, 36–41) Kilpailulainsäädäntö ohjaa Ray:tä yhä enemmän pois alueita, jonne muodostuu yritystoimintaa. Kehitys näyttää kulkevan yritysmaailman ehdoilla. Kilpailun vaaliminen näyttää olevan ihmisten kohtaamista tärkeämpää. Keskustelussa on unohtunut järjestöjen mahdollisuus rakentaa persoonattoman ystävyysalueita yhteiskuntaan. Vaikka persoonaton ystävyys onkin juuri vapaaehtoistyön piirre, käytännössä vain järjestöt pystyvät yhdistämään vapaaehtoistyön ja ammatillisen työn saumattomaksi ketjuksi. Tämä näkökulma ei koske vain ainutlaatuisen Ray-järjestelmän Suomea, vaan sopii moniin muihinkin Euroopan maihin. Euroopan Unionin tasolla tulisi tiedostaa vapaaehtoistyön ja järjestöjen syvälinen merkitys koko yhteiskunnan rakentumisessa. Vaikka persoonaton ystävyys ei laajenisikaan vapaaehtoistyön ulkopuolelle, voi vapaaehtoistyö itsessään laajeta yhteiskunnassa. Olisiko jo aika esittää kysymys siitä, miksi yritystoiminta saa haitata järjestötoimintaa, mutta ei päinvastoin? Miksi ei keskustella lainkaan siitä millä tavalla kilpailu pakottaa sosiaali- ja terveysjärjestöt pois perinteisiltä toiminta-alueiltaan? Muutosta tuskin on luvassa lähiaikoina. Kolmas sektori on ehkä kuitenkin itsekin hyväksynyt asemansa, jossa se toimii siellä mitä muilta jää jäljelle. Kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön identiteetti on hauraampi, heikommin tiedostettu kuin pontevan yrityssektorin. Siksi kolmannen sektorin olisi tutkittava itseään ja määriteltävä itseään myös tuottamiensa merkitysten avulla. Siis sen avulla, mitä se on itsessään – ei sen kautta mitä se ei ole. Tähän tarvitaan lisää tutkimusta ja lisää keskustelua.

Järjestötoiminnan kehittämistä pohdittaessa ei ole mahdollista ohittaa formalisaatiota, johon viitattiin jo suunnitelmallisuuden luokan kehittämisajatusten kohdalla. Seuraavassa pohditaan tätä ilmiötä lähemmin.

5.8 VAPAAEHTOISTYÖN FORMALISAATIO

Yksi tämän hetken suurimmista vapaaehtoistyön nykytilannetta ja tulevaisuutta koskevista mahdollisuuksista ja uhista on formalisaatio. Formalisaatio voidaan määritellä prosessiksi, jossa vapaaehtoissektori omaksuu normeja ja työtapoja, jotka perinteisesti ovat kuuluneet julkiselle ja yksityiselle sektorille (Rochester ym. 2010, 220). Isossa-Britanniassa yksi rajapyykki formalisaatiossa oli Tony Blairin Labour-puolueen murskavoitto vuonna 1997. Blairin hallitus asetti vapaaehtoistyön kansalaisyhteiskunnan jälleenrakennuksen yhdeksi keskeiseksi tavoitteekseen (Zimmeck 2010, 84–102). Jo tätä ennen sekä Reagan ja Thatcher olivat – ainakin periaatteessa – kannattaneet vapaaehtoistyön lisäämistä (vaikkakin todelliset resurssit olivat pienentyneet Reaganin toimien seurauksena). Kun näiden liberalistien lisäksi myös poliittinen vasemmisto on suosinut vapaaehtoistyötä sen ruohonjuuritason osallistumisen vuoksi, ei vapaaehtoistyön kehittämiseksi ole näkynyt esteitä (Musick–Wilson 2008, 3). Scott ja Russel (2001, 49–63) ovat kuvanneet sitä, miten rahoituksen kasvu on ollut ristiriitainen ”siunaus”. Samalla kun hallituksen kiinnostus kasvoi, alkoi Isossa-Britanniassa syntyä uudenlainen sopimuskulttuuri. Julkinen sektori asetti erilaisia ehtoja kasvavalle rahoitukselle. Sopimusneuvottelut ovat edellyttäneet vapaaehtoisjärjestöjen toimikunnilta aivan uudenlaista taloudellista ja sopimusjuridista osaamista ja neuvottelutaitoa sekä liiketoiminnan kaltaista suunnitelmallisuutta, johtamista, monitorointia sekä laatuosaamista. Tämä on johtanut vapaaehtoisjärjestöjen professionaalisuuden kasvuun.

Tämän tutkimuksen yksi tulos on se, että vapaaehtoistyön maailma on vastaanottavainen monille esineellistyneen maailman professionaalisille elementeille. Kyse ei siis ole pelkästään siitä, että esineellistynyt maailma pyrkisi puoliväkisin tunkeutumaan vapaaehtoistyön konsensuaaliseen maailmaan, vaan myös siitä, että vapaaehtoistyön maailma on *altis* tälle professionaaliselle vaikutukselle. Tutkimusaineisto kerättiin yhtenä hetkenä, joten sen avulla ei voida todistaa muutosta. Tästä huolimatta aineistosta näkyi se, että esineellistynyt maailma ulottautui syvemmälle vapaaehtoistyön maailmaan, konkreettinen todiste siitä on leirillä johtajina toimineiden vastaavien ohjaajien muuttuminen vapaaehtoistyöntekijöistä palkallisiksi. Kun tämä vapaaehtoistyön alttius tai ”imu” yhdistetään esineellistyneen maailman ”paineeseen”, voidaan kysyä, mitä vapaaehtoistyössä tulee tapahtumaan? Tämän tutkimuksen tulokset yhdistettynä kansainvälisiin tutkimustuloksiin kertovat siitä, että ainakin järjestömuotoisessa vapaaehtoissektorissa on tapahtumassa voimakas professionalisoituminen. Kyse on laajasta ja pitkäaikaisesta ilmiöstä, joka tuskin on pysäytettävissä mitenkään.

Van Til 1998 (199–216) sijoittaa kolmannen sektorin professionalisoitumisen alun jo 1970-luvulle, jolloin vapaaehtoistyön johtaminen alettiin nähdä ammattina. Van Til (1998, 199–216) näkee

professionalisoitumisen ytimessä olevan tiettyjen taitojen systemaattisen kehittämisen ja haltuunoton. Näiden taitojen kehittäminen tapahtui koulutusohjelmien kehittymisen myötä. Taustalla vaikutti myös tarve nostaa alan arvostusta. Van Til (1998) nostaa esiin myös "kumppanuuden" moniulotteiset vaikutukset kolmanteen sektoriin ja vapaaehtoistyöhön. Hän toteaa, että jos vapaaehtoistyön tulee olla jotain muutakin kuin tapa tehdä "verotonta bisnestä", niin sen tulee varmistaa kykynsä tunnistaa yhteiskunnassa heikoille jäävien ryhmien tarpeet. Professionalisoituminen ei rajoitu koskemaan vain vapaaehtoisjärjestöjen palkattuja johtajia ja vapaaehtoisia hallituksia ja valiokuntia, vaan se ulottuu myös käytännön työtä tekeviin vapaaehtoisiiin. Rochester (2010, 220–232) on kuvannut professionaalisuuden läpitunkevaa vaikutusta koko vapaaehtoissektoriin. Kun julkisen hyvinvointisektorin rajat ovat tulleet vastaan ja hallitusten katseet ovat kääntyneet vapaaehtoistyöhön, ovat samalla kasvaneet yhteiskunnalliset paineet osoittaa rahoituksella saadut hyödyt. Näin julkinen sektori on vastineeksi lisääntyvälle rahoitukselle alkanut vaatia vapaaehtoissektorilta näyttöjä siitä, mitä rahalla saadaan aikaan. Näyttöjen aikaansaaminen on mahdollista vain, jos mittaaminen ja monitorointi ulotetaan itse vapaaehtoistyöhön yhä syvemmin. Pelkät ammattijohtajien mielipiteet eivät riitä todisteeksi vapaaehtoistyön tuloksellisuudesta. Näin vapaaehtoistyö joutuu mittaamisen kohteeksi, ja tätä kautta siihen kohdistuu samoja tehostamispaineita kuin ammattityöhön. Vaarana on, että vapaaehtoistyöstä tulee enemmän palkkatyön kaltaista, säädellympää, vähemmän hauskaa, vähemmän sosiaalista ja luovaa ja sen autonomia vähenee. Vapaaehtoisten rekrytointi voi myös muuttua selektiivisemmäksi.

Vapaaehtoistyö ei pysty eristäytymään yhteiskunnallisesta muutoksesta. Esineellistyneen maailman vaatimustason kasvu virtaa väistämättä yhä enemmän sisälle vapaaehtoistyön persoonattomaan maailmaan sekä ulkoisen "paineen" että sisäisen "imun" vuoksi. Tässä suhteessa sosiaalinen representaatio on voimakkaan muutospaineen alainen. Sen periferia joutuu nyt – Flamentin (1994) mukaisesti – ottamaan vastaan kovia "iskuja". Kyky adaptoitua muutoksiin ja toisaalta suojata omaa ydintään ovat tällä hetkellä tärkeitä tekijöitä. Maailmojen välinen portti käy nyt tiuhaan ja siksi sen merkitys on kasvussa. Vapaaehtoistyön kehittämisessä tulisi sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin huomioida tämän portin toimintaperiaatteet; se mitä se haluaa vastaanottaa ja mitä se haluaa torjua. Vaikka sosiaalisen representaation ydin muuttuukin yleensä hitaasti periferiansa suojissa, ei periferiankaan suojaamiskyky riitä loputtomiin. Abric on kuvannut sitä, miten ylivoimaisen paineen alla koko sosiaalinen representaatio voi joutua kriisiin ja muuttua väkivaltaisesti (1993). Vapaaehtoistyön ytimen kadottaminen olisi tuskin kenenkään etu.

Vapaaehtoistyön kehittämisessä on erityistä huomiota kiinnitettävä siihen, että vapaaehtoistyö on varsin pitkälle vastaanottavaista professionaalisen – julkisen ja yksityisen sektorin – tuomille elementeille. Tämä vastaanottavaisuus voi kuitenkin johtaa vapaaehtoistyön kannalta

kielteisiin seurauksiin, jos vapaaehtoistyö alkaa kadottaa sitä ominaislaatuaan, jota tässä tutkimuksessa on kuvattu. On kuitenkin huomioitava, etteivät kumppanuussopimukset lähtökohtaisesti ole "pahoja", vaan niillä on hyvä tarkoitus. Monitorointi, laadun kehittäminen ja vapaaehtoistyön arvon, merkityksen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden esille nostaminen on hyvä asia. Kun huomioidaan, että vapaaehtoistyön maailma myös pyrkii suojaamaan itseään professionaalisen maailman elementeiltä, on tätä tarvetta syytä kunnioittaa. Siksi kaikkeen vapaaehtoistoiminnan monitorointiin ja laadun kehittämiseen pitäisi sisältyä koko laatujärjestelmän itserefleksio. Vapaaehtoisten kokemuksia tulee seurata ja kuunnella tarkasti. Itserefleksio tarkoittaa sitä, että kun vapaaehtoistyötä mitataan ja arvioidaan eri tavoin, pyydetään vapaaehtoisilta myös palautetta siitä, kokevatko he byrokratiaa olevan liikaa, sopivasti vai kenties liian vähän, ts. "mitataanko" heitä liikaa, liian vähän vai sopivasti. Tämä seuraaminen on sekä julkisen että kolmannen sektorin tehtävä. Jos vastuu rajanvedosta jää pelkästään vapaaehtoisille itselleen, on vaarana, että kaikessa vastaanottavaisuudessaan vapaaehtoistyön tilanne muuttuu lähes huomaamatta kumppanuussopimusten ja rahoittajien ehtojen myötä liian byrokraattiseksi, ilottomaksi ja vaatimustason kasvun myötä selektiiviseksi. Kansalaisyhteiskunnan on oltava avoin ja "kutsuva" kaikkien kannalta. Tämä koskee kaikkia vapaaehtoistyötä rahoittavia tahoja Ray:stä kuntiin, valtioon, säätiöihin, yhdistyksiin ja yrityksiin.

Formalisaatiota voidaan hahmottaa myös suhteessa dereifikaatiokokemukseen. Vapaaehtoistyön maailman portti avautuu formalisaatioprosessin myötä tulevalle professionaaliselle tietotaidolle, mutta se pyrkii sulkeutumaan esineellistyneen maailman jäykiltä ylärakenteilta. Vapaaehtoistyö haluaa toisin sanoen sulkea ulkopuolelle katkenneen dialogisuuden tuottaman reifikaatiokokemuksen. Vapaaehtoistyön maailma haluaa säilyttää sen keskeisimmän tekijän, mahdollisuuden dereifikaatiokokemukseen. Tältä osin formalisaatioprosessi on jopa vastakkainen dereifikaatiokokemukselle. Formalisaatio johtaa varmastikin väistämättä siihen, mitä esimerkiksi Berger ja Luckman (2009) ovat kutsuneet objektivoitumiseksi, mutta äärimmäisessä muodossa se johtaisi reifikoitumiseen. Jos oletetaan, että ihmisellä on tarve dereifikaatiokokemukseen, siitä seuraa se, että vapaaehtoistyön muuttuminen formalisaatioprosessin myötä reifikaallisen kokemuksen tuottavaksi luo yhteiskunnallista painetta jonkin täysin toisenlaisen kanavan syntymiseen. Voisi ajatella, että yhtenä vaihtoehtona olisi vapaaehtoistyön kehittyminen järjestöjen ulkopuolella radikaalimpaan ja enemmän dereifikaatiota esiin nostavaan suuntaan. Ehkä jopa niin, että dereifikaation kohteena alettaisiin nähdä yhä enemmän vallitseva yhteiskuntarakenne itsessään. Järjestömaailman kyky suojella ja ylläpitää dereifikaatiokokemusta keskellä formalisaatiopaineita on siksi yksi vapaaehtoistyön tulevaisuuden avainkysymyksiä.

5.9 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA TUTKIMUSPROSESSIN REFLEKTOINTI

Laadullinen tutkimus on yleensä ainutkertainen prosessi, johon tutkijan persoona vaikuttaa väistämättä voimakkaasti. Tietty subjektiivisuus on siinä siten sisäänrakennettuna. Analyysin ja arvioinnin erottaminen toisistaan ei ole aivan yksiselitteistä. Kuva luotettavuudesta tavallaan muodostuu lukijalle tekstin lukemisen edetessä. (Eskola–Suoranta 1998) On jopa väitetty, että mitä tahansa aineistoa on mahdollista tulkita lähes loputtoman erilaisilla tavoilla (Leiman–Toivonen 1991). Toisaalta kuitenkin tästä subjektiivisuudesta huolimatta laadullistakin tutkimusta on arvioitava. Seuraavassa pohditaan sitä, miten luotettavia tutkimuksen tulokset ovat ja millä perusteella.

Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa vapaaehtoistyöstä tietoa, joka perustuu vapaaehtoistyötä käytännössä tekevien ihmisten käsityksiin. Näkökulmana on koko ajan ollut sosiaalisesti jaettu todellisuus. Tämä on sisältänyt sen ajatuksen, että vapaaehtoistyö on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyvä ja elävä asia. Tutkimuskohteena on siten ollut juuri tämä ihmisten keskenään jakama dynaaminen sosiaalinen todellisuus. Näkökulma ei siis ole ollut sen kaltainen, että olisi oletettu erillinen reaalinen vapaaehtoistyö, josta muodostettua representaatiota olisi tutkittu. Päinvastoin ajatuksena on ollut se, että vapaaehtoistyö itsessään on sosiaalinen representaatio. Survey-tutkimuksissa yleensä käytetty näkökulma vapaaehtoistyöstä reaalisenä objektina on siten eri näkökulma asiaan. Näkökulman valinnalla on tärkeitä seurauksia. Kun tässä tutkimuksessa rakennetaan kuvaa siitä, miten vapaaehtoiset itse käsittävät vapaaehtoistyön, ei kysymys näiden käsitysten totuusarvosta ole oleellinen. Olisi turhaa pohtia sitä, onko vapaaehtoisen esittämä käsitys tosi. Kun aineistosta esimerkiksi ilmenee, että vapaaehtoiset käsittävät vapaaehtoistyön autenttiseksi asiaksi, olisi tarpeetonta ja harhaanjohtavaakin kysyä onko tämä autenttisuus totta? Se on totta vastaajien jakamassa sosiaalisessa todellisuudessa. Tässä mielessä kysymys lähdekritiikistä ei ole tässä tutkimuksessa oleellinen.

Tutkimuksessa etsittiin vapaaehtoisten erilaisia käsityksiä. Tämänkaltaisessa tutkimuksessa ongelmana on helposti analyysiyksikön rajaaminen. Kun puhutaan käsityksestä, missä kulkee raja eri käsitysten välillä? Käsitys määrittyi tutkimuksessa tietyksi vapaaehtoisen havaintoon, kokemuksen tai ajatteluun perustuvaksi vapaaehtoistyötä koskeväksi tiedoksi. Yksi käsitys on sisältää siten tietoa yhdestä vapaaehtoistyötä koskevasta asiasta. Samassa lauseessa voi siten olla useita erilaisia käsityksiä, joista jokaista on tarkastelu erillisinä käsityksinä. Tutkimuksessa ongelmana oli ajoittain se, että joidenkin käsitysten kohdalla oli vaikeuksia päättää mihin luokkaan se sijoittuisi, koska yksi käsitys saattoi olla sijoitettavissa kahteen luokkaan. Esimerkiksi vapaaehtoisten mahdollinen rekrytointi alan oppilaitoksista oli mahdollista sijoittaa vastaanottavaisuus

professionaalisuus -luokkaan tai suunnitelmallisuuteen. Käsitys sijoitettiin vastaanottavaisuus professionaalisuus -luokkaan, koska sen tulkittiin sisältävän ensisijaisesti käsityksen siitä, että vapaaehtoistyön maailma on vastaanottavainen professionaalisuudelle. Tällaisten rajatapauksen kohdalla asia on kuitenkin tuotu tekstissä esille. Laadullisessa tutkimuksessa, jonka aineisto on moniulotteinen, tällaista on vaikea välttää. Elävä elämä ei ole aina tutkijan näkökulmasta miellyttävän kategorista, vaan joitakin kompromisseja on ajoittain tehtävä. Analyysin tietyssä vaiheessa kokeiltiin sitäkin, että nämä rajatapaukset koodattiin kahteen eri luokkaan. Lähinnä kyse oli suunnitelmallisuuden ja vastaanottavaisuus professionaalisuudelle -luokista. Tuloksiin ja luokkiin sinänsä tällä ei olisi ollut oleellista vaikutusta. Tutkimuksessa on kuitenkin pyritty johdonmukaisuuteen siten että yksi käsitys esiintyy vain yhden kerran yhdessä luokassa. Tässä mielessä luokat ovat toisensa poissulkevia ja selvärajaisia. Näin lukijalle jää mahdollisuus nähdä miten analyysi on tehty. Tutkimuksen arvioitavuutta on lisätty myös siten, että kaikki luokat ja niiden sisältämät käsitykset ovat lukijan nähtävissä liitteissä.

Luokkien rakentuminen on tärkeä asia laadullisessa tutkimuksessa. Asiaa on osin kuvattu jo luvussa 3. Tässä tutkimuksessa luokat rakentuivat siten, että kun aineistosta oli saatu tiivistettyä kaikki käsitykset, niitä tarkasteltiin ikään kuin itsenäisinä yksikköinä. Käsityksiä luettiin ja pyrittiin löytämään niiden välisiä yhteyksiä. Konkreettisesti ja yksinkertaistettuna tämä tapahtui niin, että tutkija otti listan ensimmäisen käsityksen, nimesi sen ja tutki löytyikö muita saman otsikon alle kuuluvia käsityksiä. Tämä tarkoitti sitä, että tutkija vertasi ensimmäistä käsitystä kaikkiin muihin käsityksiin yksitellen. Seuraavassa vaiheessa otettiin listalta toinen käsitys, nimettiin se ja käytiin jälleen kaikki nimeämättömät käsitykset läpi ja tutkittiin, löytyykö joukosta tämän otsikon alle sopivia käsityksiä. Näin rakentuivat ryhmät tai alaryhmät, jonka jälkeen etsittiin niiden välisiä yhteyksiä samalla tavalla. Tämän tuloksena syntyivät alaluokat, sitten samalla tavalla luokat jne. Menetelmä oli hidas, työläs ja sisälsi erilaisia syklisiä prosesseja. Välillä oli palattava taaksepäin ja tarkistettava asioita. Pyrkimyksenä oli se, että luokat muodostuisivat siten, ettei niiden kanssa olisi avoimessa ristiriidassa mikään yksittäinen käsitys. Toisin sanoen, tietyt käsitykset saattoivat esiintyä usein tai harvoin, mutta ristiriitainen käsitys saattoi johtaa koko prosessin aloittamiseen alusta. Prosessia jatkettiin, kunnes jokainen yksittäinen käsitys oli sijoitettu yhden kerran johonkin luokkaan.

Luokkien nimeäminen tapahtui tutkijan toimesta, mutta tavoitteena oli löytää asiaa mahdollisimman selkeästi ja yksinkertaisesti kuvaava nimi. Koska käsitysten takaa etsittiin yleisempiä periaatteita, ei luokkien nimeämisen lähtökohtana ollut vapaaehtoisten itse esittämät termit, vaikkakaan tätä mahdollisuutta ei suljettu poiskaan. Luokkien synty tapahtui siten tutkijan ja aineiston välisenä vuorovaikutuksena, mutta ei sattumanvaraisesti. Kyse ei siis ole siitä, että luokat kuvastaisivat vain sitä mitä tutkija sattui puhumaan haastatteluhetkellä. Näin ei ole siksi, että

tutkijan haastatteluissa esittämät keskeiset teemat ja kysymykset olivat vapaaehtoisten itsensä rakentamia siinä mielessä, että ne olivat itsessään jo eräänlaisia vapaaehtoisten antamia vastauksia siihen kysymykseen, että miltä heiltä kannattaa kysyä, jotta saataisiin mahdollisimman monipuolinen kuva vapaaehtoistyöstä. Vaikka tietty luokka siis saattaa heijastaa tiettyjä kysymyksiä, heijastaa jo kysymys itsessään sitä, että vapaaehtoiset pitivät asiaa tärkeänä. Myös käsitysten dekontekstualisointi ja tarkastelu itsenäisinä yksikköinä ja luokkien rakentaminen tästä näkökulmasta käsin vähensi kysymysten vaikutusta luokkien muodostamiseen. Mutta koska haastattelututkimuksessa aina ollaan vuorovaikutuksen kanssa tekemisissä, niin haastattelijan vaikutusta aineistoon on tuskin mahdollista poistaa kokonaan, eikä se välttämättä olisi mielekäästäkään. Haastattelussa tapahtuva vuorovaikutus voidaan nähdä myös asiana, joka motivoi informanttia kertomaan mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti siitä asiasta, jota kohtaan haastattelija osoittaa kiinnostusta.

Aineiston riittävyyden arvioimisessa kysymys saturaatiosta on tärkeä. Jotta aineiston saturoitumisen osoittaminen ei olisi jäänyt vain vaikutelmanvaraiseksi, saturoituminen mallinnettiin jälkikäteen (taulukko 1). Tästä taulukosta näkyvät haastattelut aikajärjestyksessä ja jälkikäteen on tarkasteltu kuinka monta haastattelua tarvittiin siihen, että kaikki kymmenen luokkaa esiintyivät ainakin yhden kerran aineistossa. Taulukosta voidaan todeta, että jo kolmannen haastattelun jälkeen teoreettinen rakenne oli periaatteessa olemassa, mutta saturaatiosta olisi vielä ennenaikaista puhua, sillä kylläntyminen edellyttää toistoa. Saturaatiosta voikin puhua (ks. esim. Tuomi–Sarajarvi 2006, 89–92) vasta, kun jokin luokka on esiintynyt vähintään kahteen kertaan. Kuten taulukosta nähdään, tämä on edellyttänyt 7 haastattelua. Mutta jos saturaation rajaksi asetetaan luokan esiintyminen 3 kertaa aineistossa, näin saatu saturaatiopiste saavutetaan vasta 21 haastattelun kohdalla. Taulukosta voidaan toisin sanoen todeta, että vaikka saturaatiopiste asetettaisiin kahden esiintymiskerran sijasta tiukemmin eli kolmeen, aineiston voidaan silti todeta olevan saturoitunut. Voidaan pitää todennäköisenä, etteivät lisähaastattelut olisi tuoneet uusia luokkia esiin.

Toisaalta voidaan kysyä, oliko aineisto liian suuri, jos kahden kaikki luokat esiintyivät kahteen kertaan jo seitsemännessä haastattelussa? Näin ei ole kahdesta syystä, joista ensimmäinen on juuri edellä mainittu saturaatiopisteen määritelmä. Ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää sille, milloin aineisto on saturoitunut. Toinen yhtä tärkeä syy on siinä, että aineiston alaluokkien, ryhmien ja yksittäisten vastausten esiin tuoma monimuotoisuus on laadullisessa tutkimuksessa yhtä tärkeä asia kuin teoreettinen malli. Tämä monimuotoisuus ei olisi tullut esiin samassa laajuudessa kuin tässä tutkimuksessa, jos informantteja olisi ollut selvästi vähemmän. Tätä on helppo havainnollistaa tarkastelemalla vaikkapa palkattomuus-luokan alaluokkia. Yksi tärkeä alaluokka "raha uhkana" ei esiintynyt kertaakaan seitsemän ensimmäisen haastattelun aikana. Vaikka

kaikki luokat olivat siis esiintyneet kahteen kertaa, ei yksi keskeinen alaluokka ollut esiintynyt vielä aineistossa kertaakaan. Raha uhkana esiintyi vasta kahdeksannessa haastattelussa. Aineistossa on pieniä ja vähemmän merkityksellisiä alaluokkia – mutta silti vapaaehtoistyön moninaisuuden kannalta tärkeitä alaluokkia, jotka esiintyivät vasta paljon myöhemmin (esimerkiksi mukana lähitulevaisuudessa -alaluokka esiintyi 12. haastattelussa ensimmäisen kerran, suunnitelmallisuuden ja organisoimisen vähyys ongelmana esiintyi vasta 18. haastattelussa), joten aineiston voidaan todeta olevan teoreettisen mallin kannalta riittävän saturoitunut, mutta myös ilmiön moninaisuuden kannalta riittävän laaja nostamaan esiin pienempiäkin yksityiskohtia.

Taulukon (nro 1, Aineiston saturoituminen) vasemmassa sarakkeessa ovat informantit haastattelujärjestyksessä. Informantti nro 1 on ajallisesti ensimmäisenä haastateltu, informantti nro 22 viimeisenä. Keskimmaisesta sarakkeesta on mahdollista nähdä informantin haastattelun sisältämät luokat. Kuten taulukosta havaitaan, esiintyivät eri luokat suhteellisen usein eri informanttien vastauksissa. Oikeanpuoleiseen sarakkeeseen on vielä nostettu esiin se, miten luokat alkoivat kumuloitua. Kolmannen haastattelun kohdalla siis kaikki luokat olivat jo esiintyneet kerran. Seitsemännen haastattelun kohdalla kaksi kertaa. Vasta 21:ssä haastattelussa kaikki luokat olivat esiintyneet kolme kertaa.

Tieteessä kysymys tutkimuksen toistettavuudesta on usein esillä. Yksittäinen tutkimustulos ei useinkaan riitä todisteeksi jostain asiasta, vaan vasta tuloksen saaminen toistamiseen vahvistaa sen. Laadullisessa tutkimuksessa ei reliabiliteettia voi yleensä osoittaa esimerkiksi siten, että saman aineiston koodaisivat useat eri ihmiset, jonka jälkeen voitaisiin vertailla näiden koodausten ja analyysin tuloksia. Tutkimusprosessi on jo itsessään yleensä raskas ja aikaa vievä, eikä sen moninkertaistamiseen riitä yleensä resursseja. Laadullinen tutkimus tuskin koskaan toistuisi täysin samanlaisena, jos saman aineiston käsittelisivät eri ihmiset. Toisaalta kuitenkin tämänkin tutkimuksen tulosten peilaaminen muiden tutkimusten kanssa osoittaa, että samalla kun tutkimus tuottaa uutta tietoa samalla se vahvistaa ja syventää monin osin aiempia tutkimuksia. Lukijan on myös mahdollista liitteiden perusteella nähdä luokkien sisällöt yksittäisten vastausten tasolta alkaen. Tavoitteena on näin lisätä tutkimuksen luotettavuutta.

Sosiaalisten representaatioiden teoria vaikutti toisaalta riittävän väljältä jättäen tilaa vapaaehtoisten äänelle, mutta toisaalta tarjosi kuitenkin puitteet ja näkökulman aineiston ja teorian yhdistämiseen. Laadullisessa haastattelututkimuksessa on vaarana se, että valittu teoria alkaa ohjata aineiston analyysiä siten, että aineisto ikään kuin väistämättä muotoutuu teorian mukaisesti. Tässä tutkimuksessa on pyritty säilyttämään refleктоiva ote teorian ja aineiston välillä siten, että samalla kun on tarkasteltu aineistoa, on pohdittu teorian kykyä selittää sitä. Kuten tuloksista näkyy, sosiaalisten representaatioiden teoria Moscovicin itsensä esittämän kaltaisena ei ole aina

suoraan istunut aineistoon. Tällöin on nostettu esiin aineiston ja teorian välinen ristiriita pikemminkin siten, että teoria on tältä osin osoittautunut riittämättömäksi. Reflektoidulla otteella on pyritty säilyttämään aineistossa vapaaehtoisten oma ääni. On myös todettava, ettei tutkimuksen kymmentä luokkaa voisi sinänsä johtaa sosiaalisten representaatioiden teoriasta.

Taulukko 1. Aineiston saturoituminen

Haastattelut järjestyksessä	Haastattelussa esiintyneet luokat	Luokkien kumuloituminen
1	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9	
2	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
3	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	luokat esiintyneet vähintään kerran
4	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	
5	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	
6	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
7	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10	luokat esiintyneet vähintään 2 kertaa
8	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
9	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9	
10	1, 2, 6, 7, 8, 9	
11	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	
12	1, 2, 6, 7, 8, 9	
13	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
14	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	
15	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9	
16	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	
17	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	
18	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	
19	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
20	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8	
21	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	luokat esiintyneet vähintään 3 kertaa
22	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	

palkattomuus = 1, vastaanottavaisuus professionaalisuudelle = 2, positiivisuus = 3, autenttisuus = 4, elämyksellisyys = 5, yhteenkuuluvaisuus = 6, eettisyys = 7, suunnitelmallisuus = 8, aktiivisuus = 9, henkinen kasvu = 10

Tutkimuksessa jaettiin käsitykset vapaaehtoistyöstä ytimeen ja periferiaan. Ydintekijöitä voi pitää pysyvämpinä ja perifeerisiä tekijöitä vaihtelevampina. Aineiston iällä ei tässä suhteessa ole oleellista vaikutusta ydintekijöihin. Näin ollen suomalaisessa yhteiskunnassa aineiston keräämisen jälkeen tapahtuneet muutokset monikulttuuristumisesta hyvinvoinnin polarisoitumiseen eivät todennäköisesti vaikuta ydinasioihin oleellisesti. Sosiaalisten representaatioiden teorian mukaan sosiaalisen representaation perusteellinen muuttuminen kestää vuosikymmeniä, jopa sataakin vuotta. Tässä suhteessa aineiston ikä ei oletettavasti vaikuta ydintä koskeviin tuloksiin. Perifeeriset tekijät puolestaan vaihtelevat paitsi ajassa, myös samalla ajallisella hetkellä paikasta riippuen. Vapaaehtoisten autopalvelumiesten ja -naisten perifeeriset käsitykset olisivat oletettavasti ainakin jossain määrin erilaisia kuin sosiaali- ja terveysalan järjestössä. Löytyisikö esimerkiksi käsitys henkisestä kasvusta tältä vapaaehtoistyön saralta? Juuri tämä on periferian tehtäväkin, mahdollistaa joustaminen ja muutos, ilman että ydin hajoaa. Mielenkiintoinen olisi esimerkiksi kysymys siitä, miten yritysten tekemä vapaaehtoistyö vaikuttaa periferiaan.

Tutkimuksessa on rakennettu yksi sosiaalinen representaatio. Analyysimenetelmänä on ollut ikään kuin suurimman yhteisen nimittäjän etsiminen. Jos analyysimenetelmä olisi toinen, olisiko tuloksena voinut olla kaksi tai useampia representaatioita? Voisiko ajatella, että esimerkiksi palkattomuuden luokan sisäinen vaihtelu olisi voinut olla aineiston polarisaation mahdollistava kohta, josta olisi lähtenyt rakentumaan kaksi erilaista representaatiota? Olisiko voinut ajatella, että rahaan kielteisesti suhtautuvat käsitykset olisivat olleet vaikkapa eskapistisia ja vapaaehtoistyön maailmaa ihannoivia, kun taas myönteisemmät käsitykset rahasta olisivat viitanneet esimerkiksi realistisiin käsityksiin, joissa vapaaehtoistyö olisi nähty arvokkaana mutta melko arkisena osana elämää? Tällaisia ajatuskokeita tehtiin ajoittain analyysin aikana. Tutkimuksessa pyrittiin kuitenkin pysymään tiiviissä yhteydessä aineistoon, joka ei tukenut tämänkaltaisia sinänsä kiinnostavia hahmotelmia. Tutkittavassa järjestössä oli tehty vuosikymmeniä vapaaehtoistyötä ja sille olisi kehittynyt oma kulttuurinsa. Haastateltavien vapaaehtoisten välinen työnjako oli melko vähäinen. Analyysin kulkiessa edellytys oli, että kunkin luokan sisällä kulkee yhtenäinen punainen lanka. Jos tätä ei olisi ollut, analyysi ei olisi onnistunut. Tällöin olisi yhtenä syynä voinut olla se, että aineistossa olisi ollut useampi representaatio. Suurin sisäinen vaihtelu on palkattomuuden luokan sisällä. Sitäkin yhdistää käsitys siitä, että vapaaehtoistyö on palkatonta, vaikka suhtautuminen tähän palkattomuuteen vaihtelikin. Tämä vaihtelu on nähtävissä juuri esimerkkinä sosiaalisen representaation periferialle tyypillisestä adaptaatiosta. Kaksi erilaista representaatiota edellyttäisi kahta erilaista ydintä. Palkattomuuden luokan polarisoiminen ei tuottaisi tarvittavia kahta ydintä. Saturaaation mallinnuksesta näkyy se, että luokat esiintyivät suhteellisen tasaisesti eri informanttien välillä. Toisin sanoen informanttejakaan ei voisi jakaa kahteen eri ryhmään käsitysten perusteella.

Mitä uutta tietoa tutkimus tuo? Tutkimuksen aineisto on tutkijan itse keräämä, eikä sitä ole aiemmin käytetty missään tutkimuksessa. Tutkimustehtävien kohdalla on kerrottu miten näkökulma poikkeaa aiemmista tutkimuksista. Siksi eräässä mielessä kaikki tutkimuksen tuoma tieto on uutta. Uutena tietona voi pitää sekä sitä abstraktia ja teoreettista jäsennystä ja rakennetta, jonka tämä tutkimus on tuottanut että myös yksittäisiä vapaaehtoistyön monimuotoisuutta kuvaavia käsityksiä. Tutkimuksen kohteena oli myös suomalainen vapaaehtoistyö. Vaikka vapaaehtoistyön tutkimus on Suomessa kasvussa, on sitä edelleen varsin vähän. Väitöskirjoja asiasta ei ole monta. Tämä tutkimus on ensimmäinen sosiaalipsykologinen laadullinen väitöskirjatutkimus, jossa yhden valtakunnallisen järjestön vapaaehtoisia haastatellaan eri puolilla Suomea tavoitteena saada näin mahdollisimman maanläheistä tietoa vapaaehtoistyöstä. Tutkimus on ilmeisesti myös kansainvälisestikin ensimmäinen vapaaehtoistyötä koskeva tutkimus, jossa käytetään sosiaalisten representaatioiden teoriaa. Kuitenkin teorian kehittäjän Moscovicin (2000, 34) mukaan juuri konsensuaalinen maailma, esimerkiksi yhdistykset, ovat sosiaalisten representaatioiden esiintymisympäristöä. Teoria on myös yksi tunnetuimmista sosiaalipsykologisista teorioista Euroopassa. Uusi aineisto yhdistettynä uudenlaiseen teoreettiseen lähestymistapaan tuottaa sinänsä jo uutta tietoa. Tutkimuksen tuottama vapaaehtoistyötä koskeva teoreettinen hahmotus on uusi, mutta perustuu vahvasti vapaaehtoisten itsensä käsityksiin. Tutkimus tuotti uudenlaisen ymmärryksen ja teoreettisen mallin vapaaehtoistyöstä, sovelsi ja laajensi osin myös sosiaalisten representaatioiden teoriaa erityisesti ytimen ekspressiivisen arvon osalta sekä tuotti käytännön kehittämistyössä tarvittavaa tietoa. Tutkimuksen keskeiset tulokset ja sen tuottama uusi tieto on koottu lukuun 5.11.

Pohdittaessa kuinka laajalle tutkimuksen tuloksia voidaan yleistää, on yksi näkökulma Rochesterin ym. (2010) esittämät paradigmat. Tämän tutkimuksen voi olettaa auttavan ymmärtämään ja kehittämään juuri nonprofit-paradigman mukaista vapaaehtoistyötä sosiaali- ja terveysalalla. Tämä on juuri se osa-alue, joka suuren yleisön mielessä yhdistyy vapaaehtoistyöhön. Vaikka siis sosiaalisen representaatio on tässä tutkimuksessa rakennettu yhden järjestön vapaaehtoisten käsityksistä, voidaan ainakin olettaa, että esitetty sosiaalinen representaatio on laajemminkin jaettu jo siksikin, että tulokset ovat osin samansuuntaisia monien kansainvälisten tutkimusten kanssa. On kuitenkin selvää, että mitä kauemmas tutkimusaineistosta mennään, sitä epävarmemmaksi tutkimuksen soveltuvuus tulee. Miten esimerkiksi periferia hahmottuisi erilaisissa yhteisöissä? Vain riittävän laajalla kyselytutkimuksella pystyttäisiin etsimään tämän sosiaalisen representaation rajoja ja määrittämään kuinka laajalti jaettu se on. Tämä pätee laadulliseen tutkimukseen yleensäkin. Seuraavassa tarkastellaan joitakin mahdollisia näkökulmia jatkotutkimusaiheisiin.

5.10 JATKOTUTKIMUSAIHEET

Tämä tutkimus herättää joitakin kysymyksiä, joita olisi tarpeen tarkastella jatkossa. Yksi alue olisi "asiakasnäkökulma". Olisi mielenkiintoista peilata tämän tutkimuksen tuloksia siihen, miten asiakkaat näkevät ja kokevat vapaaehtoistyön? Millaisia merkityksiä sillä on heille? Voisi olettaa, että merkitykset ulottuvat paljon kauemmas tai syvemmälle kuin pelkän konkreettisen avun saaminen. Mitkä tekijät ovat "asiakkaille" tärkeitä, mitä he haluavat ja minkä he pitäisivät vapaaehtoistyön ulkopuolella? Toisaalta kiinnostava näkökulma olisi sekin miten vapaaehtoistyön maailma vaikuttaa esineellistyneeseen maailmaan, vai vaikuttako mitenkään? Vapaaehtoistekijöitä voisi haastatella tietyn profession näkökulmasta ja haastaa pohtimaan mitä vapaaehtoistyö antaa ammattityölle? Kiinnostavaa voisi olla tutkia myös vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation historiaa, miten se ilmeni, ankkuroitui, objektivoitui ja millaisten haasteiden edessä se on? Mitä sille tapahtuu, kun yhteistyö julkisen ja markkinasektorin kanssa tiivistyy? Saako se uutta potkua, vai näivettykö se formalisaatioprosessin jyräämänä? Suojaako vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation periferia ydintä muutoksilta, vai tapahtuuko kenties ytimen väkivaltainen muuttuminen ja siten koko vapaaehtoistyön sosiaalisen representaation hajoaminen. Vaikka vapaaehtoistyön tutkimus on nopeasti kasvanut, on tutkittavaa vielä paljon. Mielenkiintoinen kysymys olisi sekin, että laajeneeko vapaaehtoistyön persoonaton ystävyys vapaaehtoistyön ulkopuolelle? Onko niin, että persoonaton ystävyys voisi olla yhteiskunnallinen laajempi ilmiö, josta vapaaehtoistyö on vain yksi osa, vai onko niin että vapaaehtoistyö toimii jonkinlaisena yhteiskunnallisen laajemman "ystävyyden" airuena. Sinänsähän siitä, että vapaaehtoistyö sisältää jonkinlaista luottamusta ei voi päätellä mitään siitä, että tuottaako vapaaehtoistyö sitä. Voihan olla, että vapaaehtoistyö sisältää sitä siksi, että se houkuttelee tähän "ystävyyteen" kykeneviä ihmisiä puoleensa. Jos vapaaehtoistyön voisi osoittaa tuottavan sellaista persoonatonta ystävyyttä, joka laajenee koskemaan myös muita kuin itse vapaaehtoistyön piiriin kuuluvia ihmisiä, sillä olisi merkittävä yhteiskunnallinen vaikutus. Vaikka vapaaehtoistyön tutkijat ovat pyrkineet tätä vaikutusta jonkin verran osoittamaan, vaikuttaa kuitenkin siltä, että oleellinen kysymys on edelleen ratkaisematta: laajeneeko vaikutus vapaaehtoistyön ulkopuolelle?

5.11 YHTEENVETO KESKEISISTÄ TUTKIMUSTULOKSISTA JA LÖYDÖKSISTÄ

Seuraavassa esitetään kootusti keskeiset tutkimustulokset, löydökset ja tutkimuksen tuottama uusi tieto ja vapaaehtoistyötä koskeva uudenlainen ymmärrys.

Tutkimuksessa vapaaehtoistyö hahmottuu ilmiöksi, joka on sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla ainutlaatuinen. Uusi ja keskeinen tutkimustulos on se, että vapaaehtoistyön maailma tarjoaa mahdollisuuden *dereifikaatiokokemukseen*. Tämä kokemus syntyy kahden erilaisen sosiaalisen todellisuuden välisestä dynamiikasta. Vapaaehtoistyön persoonattoman ystävyyden maailmasta katsottuna hahmottuu negatiivinen ja reifikaalinen rahan maailma. Siinä palkkatyön vaatimukset, työaika, pakollinen sopeutuminen sääntöihin ja vaatimuksiin ja muu kontrolli muodostavat ylärakenteen, jonka kanssa yksilö ei pysty rakentamaan dialogista suhdetta. Vapaaehtoistyön persoonattoman ystävyyden maailmassa on myös ylärakenne – yhteiset sopimukset, suunnitelmat ja pelisäännöt – mutta suhde tähän ylärakenteeseen on dialoginen. Tämä dialoginen suhde ylärakenteeseen mahdollistaa dereifikaatiokokemuksen, jossa reifikaalisen maailman tuottama turhautuminen ja ahdistus hetkeksi siirtyy kokemushorisontin tuolle puolen ja ikään kuin hetkellisesti lakkaa olemasta.

Persoonattoman ystävyyden maailma on eräänlaista ystävyyttä a priori, kun normaali ystävyys syntyy a posteriori. Vapaaehtoinen ei yleensä etukäteen tiedä kenen kanssa hän tulee olemaan tekemisissä. Suhde asiakkaaseen on asymmetrinen. Vapaaehtoinen ei odota saavansa tältä suhteelta takaisin saman verran tuotoksia kuin mitä hän suhteeseen luovuttaa. Persoonattoman ystävyyden maailmassa voi syntyä tärkeitä ystävyyssuhteita, mutta välttämättömiä ne eivät ole. Persoonattomalla ystävyydellä voi nähdä yhteyksiä Cnaanin ja Handyn ja Wadswortin (1996) tuloksiin, joiden mukaan vapaaehtoistyöstä hyödyn saavan ihmisen tulisi olla ennestään tuntematon vapaaehtoistyöntekijälle. Tämä tutkimus tarkastelee ilmiötä kuitenkin laajemmin.

Dereifikaatiokokemuksen edellytys on dialoginen suhde ylärakenteeseen. Tämän dialogisen suhteen syntyminen edellyttää sekä ekspressiivisiä että kollaboratiivisia tekijöitä. Ekspressiiviset tekijät mahdollistavat omien ajatusten, tunteiden, eettisyyden, asenteiden, vapauden ja toiminnallisuuden ilmaisemisen omien tarpeidensa mukaisesti – toisaalta syvällisesti ja toisaalta myös kevyesti ja laaja-alaisesti. Tutkimuksen ekspressiivisiä luokkia ovat eettisyys, autenttisuus, positiivisuus, elämyksellisyys, palkattomuus, aktiivisuus ja henkinen kasvu. Nämä tekijät mahdollistavat sen, että vapaaehtoistyössä voidaan ilmaista omia ajatuksia, tunteita, kokemuksia, elämänhistoriaa, toiminnallisuutta, harrastuneisuutta, luovuutta, huolenpitoa, oikeudenmukaisuutta, myönteisyyttä, vapautta, henkisyttä ja autenttisuutta. Kollaboratiiviset tekijät puolestaan mahdollistavat yhteiseen päämäärään kulkemisen ilman kilpailuyhteiskunnan painetta. Toiminta on pitkäjänteistä, ei spontaania tai kaoottista. Työnjako on pikemminkin horisontaalista kuin vertikaalista. Kollaboratiivisia tekijöitä tutkimuksessa ovat suunnitelmallisuus, vastaanottavaisuus professionaalisuudelle sekä yhteenkuuluvaisuus. Persoonattoman ystävyyden ylärakenne muodostuu juuri kollaboratiivisista tekijöistä. Ne tulkitaan rakenteellisiksi tekijöiksi.

Rekrytointivaiheessa painottuvat ekspressiiviset tekijät, jotka houkuttelevat mukaan vapaaehtoistyöhön. Toiminnassa mukana pysymisessä ja sitoutumisessa painottuvat puolestaan kollaboratiiviset tekijät. Kuitenkin molemmat tekijät ovat jatkuvasti tärkeitä.

Vapaaehtoistyön persoonattoman ystävyuden maailman ekspressiiviset ja kollaboratiiviset tekijät erottavat vapaaehtoistyön muista sosiaalisen todellisuuden osa-alueista sekä muusta vapaa-ajasta. Dereifikaatiokokemus ei synny lomailusta, tavanomaisesta harrastustoiminnasta, eikä muusta vapaa-ajan vietosta, koska niistä puuttuu vapaaehtoistyön tarjoama ekspressiivisyyden ja kollaboratiivisuuden ainutlaatuinen yhdistelmä ja siten riittävä ylärakenne. Pelkkä mahdollisuus itsensä ilmaisemiseen ja kollektiivisuus eivät riitä tarjoamaan sitä kokemusta, jonka vapaaehtoistyö voi tuottaa. Ilman ylärakennetta ja dialogista suhdetta siihen, ei dereifikaatiokokemus ole mahdollinen. Dereifikaatiokokemus on yhteiskunnallista rakennetta ylläpitävä voima, jonka estäminen voisi synnyttää ainakin jonkinasteista levottomuutta.

Tutkimuksessa tarkastellaan vapaaehtoistyötä myös ydin–periferia-jaon avulla. Vapaaehtoistyön ydintekijät ovat niitä, jotka ovat vapaaehtoisille merkityksellisiä. Lisäksi ne yleensä esiintyvät aineistossa myös määrällisesti muita tekijöitä useammin. Ydintekijöiksi hahmottuvat eettisyys, yhteenkuuluvaisuus sekä suunnitelmallisuus. Ydintekijöiden lisäksi vapaaehtoistyössä hahmottuvat perifeeriset tekijät, joita ovat vastaanottavaisuus professionaalisuudelle, positiivisuus, autenttisuus, elämyksellisyys, aktiivisuus, henkinen kasvu ja palkattomuus.

Palkattomuus katsotaan yleensä vapaaehtoistyötä määrittäväksi tekijäksi. Cnaanin ja Handyn ja Wadsworthin (1996) tutkimuksen tulosten mukaan suuri yleisö määrittelee ihmisen sitä todennäköisemmin vapaaehtoiseksi, mitä suurempia uhrauksia (nettokustannuksia) toiminta vapaaehtoiselta edellyttää. Tässä tutkimuksessa palkattomuus ei ole ydintekijä eikä vapaaehtoistyötä keskeisesti määrittävä tekijä, mitä voidaan pitää yllättävänä. Toisaalta Cnaanin ja Handyn ja Wadsworthin (1996) tutkimustuloksia voisi ehkä tulkita sitenkin, että palkattomuus on tapa ilmaista eettisyyttä. Se ikään kuin varmistaa toiminnan laadun. Voisi ajatella, että palkattomuus on yksi helppo ja yleistajuinen indikaattori eettisyydelle suuren yleisön mielessä. Eettisyys puolestaan on tämänkin tutkimuksen ydinluokka. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että palkattomuus on myös paljon moniulotteisempi, problemaattisempi sekä vähemmän itsestään selvä asia kuin mitä yleensä ajatellaan.

Ekspressiivisiä ja kollaboratiivisia asioita esiintyy ytimessä ja periferiassa. Vapaaehtoistyö on siten ydintä myöten sekä ekspressiivistä että kollaboratiivista. Ekspressiivisistä tekijöistä ytimessä ovat yhteenkuuluvaisuus ja suunnitelmallisuus, kollaboratiivisista tekijöistä ytimessä on eettisyys. Ydintekijät ovat niitä, joiden muuttaminen rikkoisi sosiaalisen representaation ja siten vapaaehtoistyön sellaisena kuin sen tunnemme. Perifeeriset tekijät suojaavat ydintä, mutta sallivat sen sijaan

enemmän vaihtelua ja joustavuutta, joka mahdollistaa vapaaehtoistyön kehittymisen ja sopeutumisen muuttuvaan toimintaympäristöön. Kun ydintekijät ovat lähtökohtaisesti ajasta ja paikasta riippumattomia, ovat perifeeriset tekijät samaan aikaan erilaisia eri paikoissa ja eri aikoina samoissakin paikoissa erilaisia.

Vapaaehtoistyön maailma ja rahan maailma eivät tämän tutkimuksen mukaan ole täysin erilliset, vaan niiden välillä on portti, joka säätelee kahden todellisuuden välistä vuorovaikutusta. Tässä tutkimuksessa paino on sillä, miten esineellistynyt maailma virtaa vapaaehtoistyön konsensuaaliseen maailmaan, ei päinvastoin. Siksi portin toiminta hahmottuu tästä näkökulmasta käsin. Portti päästää vapaaehtoistyön maailmaan professionaalista tietotaitoa koulutuksen, ammatillisiin oppilaitoksiin suuntautuneen rekrytoinnin, johtamisen, koordinoinnin, suunnitelmallisuuden ja jopa tilojenkin kautta. Sen sijaan portti sulkeutuu esineellistyneen maailman kontrollilta. Portin voi tulkita ikään kuin vartioivan vapaaehtoistyön persoonattoman ystävyysmaailman dialogisuutta ja suodattavan pois ainekset, jotka uhkaavat vapaaehtoistyön maailman omaa ylärakennetta. Portin voi tulkita sijaitsevan sosiaalisen representaation periferian lisäksi osin myös ytimessä, joka tosin ei adaptoidu, mutta asettaa kuitenkin sosiaalisen representaation rajat.

Pohdittaessa kahden maailman suhdetta Moscovicin esittämää jakoa vasten, voidaan todeta, että prosessi näyttäytyy tässä tutkimuksessa saman suuntaisena kuin Moscovicilla. Esineellistynyt maailma tuottaa raaka-ainetta sosiaaliselle representaatiolle. Kuitenkin Moscovicin kuvauksissa tämä esineellistyneen maailman virtaaminen osaksi arkitiedon maailmaa on pitkä ja hidas prosessi. Vapaaehtoistyön maailmassa on kyse nopeammasta vaikutuksesta kuin pelkästä tieteellisen tiedon muuttumisesta sosiaalseksi representaatioksi. Tältä osin maailmat eivät siten ole niin erillisiä kuin mitä Moscovicin voidaan tulkita väittävän, mutta toisaalta asia voidaan tulkita niinkin, että kahden eri todellisuuden välinen suhde on nopeampi kuin mitä Moscovici on esittänyt. Vapaaehtoistyön maailma rakentaa myös itse itseään ilman suoranaista esineellistyneen maailman vaikutusta. Leikki, luovuus, elämykset, positiivisuus, eettisyys, aktiivisuus ja henkinen kasvu eivät ole ensisijaisesti esineellistyneen maailman tuottamaa, vaan monin osin konsensuaalisen maailman sisäsyntyisiä tekijöitä.

Vapaaehtoistyön maailma näyttää sisältävän myös esineellistäviä prosesseja, esimerkiksi kiusaamista. Esineellistävät prosessit kuitenkin halutaan poistaa vapaaehtoistyön maailmasta ja tähän pyritään konkreettisin toimenpitein, mutta toisaalta myönnetään, että näitä prosesseja oli ja tuli aina olemaan myös vapaaehtoistyön maailmassa. Konsensuaalinen maailma ei siten ole täysin vailla esineellistäviä prosesseja, eivätkä maailmat siten ole tässä suhteessa täysin erilaisia.

Tutkimuksessa kehitetään myös Abricin (1993, 1995, 2001) esittämää sosiaalisten representaatioiden ydintä käsittelevää teoriaa. Tutkimuksessa jaetaan Abricin esittämä ytimen ekspressiivinen arvo implisiittiseen ja

eksplisiittiseen osaan, mikä mahdollistaa teorian soveltamisen haastatteluaineistoon pohjautuvaan laadulliseen tutkimukseen. Näin ytimen määrittelyssä voidaan pitää mukana määrällisetkin tekijät, mutta määrät lasketaan taustalla olevista merkityksistä, ei suoranaisista käytettyjen sanojen määristä.

Pyrittäessä kehittämään vapaaehtoistyötä on ensin ymmärrettävä sen muusta yhteiskunnasta poikkeava ominaislaatu ja luonne. Vapaaehtoistyötä voidaan kehittää ensimmäisellä ja toisella sektorilla syntyneillä välineillä, mutta ilman vapaaehtoistyön erityisluonteen tunnistamista vaarana on eräänlainen vapaaehtoistyön formalisoituminen ja ominaisluonteen kadottaminen. Dereifikaatiokokemuksen mahdollisuus katoaa, jos kehittäminen tapahtuu tuomalla vapaaehtoistyön maailmaan liian paljon dialogia uhkaavia professionaalisen maailman välineitä ja käytänteitä. Koska vapaaehtoistyön maailma on altis ja vastaanottavainen monille professionaalisen maailman elementeille, on yritys- ja julkisen sektorin työtapojen tuominen vapaaehtoistyön maailmaan osin riskialtista. On muistettava, että vapaaehtoistyön maailma ottaa mielellään vastaan professionaalisen maailman tietotaitoa, mutta kontrollin ja mahdollisen byrokratian suhteen on kuunneltava tarkkaan vapaaehtoistyöntekijöiden mielipidettä kehittämisen kuluessa.

5.12 LOPUKSI

Lopuksi pohditaan vielä lopuksi lyhyesti sitä, miksi tutkimuksen tulokset olivat sellaisia kuin ne olivat? Miksi tutkimuksen tuloksena olevissa luokissa esiintyi dereifikaatiokokemus, itsensä ilmaiseminen ja kollaboratiivisuus? Ekspressiivisyys ja kollaboratiivisuus olivat sosiaalisen representaation ydintekijöitä, joten vapaaehtoistyö näyttäisi koostuvan näistä tekijöistä ”ydintä myöten”. Eräs selitys näille tuloksille juontaa juurensa teolliseen vallankumoukseen. Teknologinen kehitys vähensi työn tarvetta maaseudulla, kasvatti sitä kaupungin tehtaissa ja loi uusia kulkuvälineitä, joilla työvoima saattoi Isossa-Britanniassa siirtyä kaupunkeihin. Suomessakin Arabian tehtaille virtasi vastavalmistuneen junarataverkoston kautta työntekijöitä 1800-luvun lopussa. Kun sosiaaliturvaa ei ollut, eikä Helsingissä aina ollut varsinkaan talvisin työtä tarjolla, syntyi tarve sosiaali- ja terveysalan yhdistystoiminnalle. Tämä muutos jatkui vielä 1960-luvulla, jolloin maaseutu autioitui. Virallisen sosiaaliturvan nousu teki joksikin aikaa vapaaehtoistyön ikään kuin vähemmän tarpeelliseksi, mutta 1990-luvun kriisistä alkaen sen merkitys on ollut nousussa.

Kaupungistuminen muutti myös sosiaalisia suhteita. Pienessä yhteisössä, jossa ihmiset tunsivat tavalla tai toisella toisensa, ei ollut tarvetta dereifikaatiokokemukselle eikä persoonattomalle ystävyydelle. Talkootyötä

tehtiin kyllä, mutta järjestömuotoisesta vapaaehtoistyöstä ei siinä ollut kyse. Vasta sosiaalisen etäisyyden kasvu loi tarpeen korvata kadotettu kylämäinen pienempiin ryhmiin perustuva yhteys persoonattomalla ystävyydellä ja järjestömuotoisella vapaaehtoistyöllä.

Vapaaehtoistyön merkitys on siis paljon muutakin kuin muiden sektoreiden täydentäminen tai kadonneen talkooavun uudelleen organisointi. Vaikka 1990-luvun lama lisäsin julkista kiinnostusta vapaaehtoistyötä kohtaan, ei yhteiskunnan taloudellinen kriisi ole – kuten Nylund (2000, 13) on todennut – pääsyy sille, että ihmiset osallistuvat vapaaehtoistyöhön. Järjestömuotoisen vapaaehtoistyön voi nähdä ihmisen luovana ratkaisuna tasapainottaa kaupungistumisen heilauttamaa yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden tasapainoa. Kaupungistumisen muuttaessa myös maaseutua, on myös sinne syntynyt tarve dereifikaatiokokemukselle, persoonattomalle ystävyydelle sekä vapaaehtoistyölle näiden asioiden ilmenemismuotona. Vapaaehtoistyön merkityksien ymmärtäminen tutkimuksen näkökulmasta onkin vasta aluillaan. Se pitää sisällään suuren määrän merkityksiä, joiden ymmärtäminen on edellytys kehittämistyölle. Syvälinen ymmärrys taas edellyttää vapaaehtoistyötä koskevan laadullisen tutkimuksen jatkamista.

KIRJALLISUUS

- Abric, J.-C. (1993). Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representations. Haettu osoitteesta: http://www.psych.lse.ac.uk/psr/PSR1993/2_1993Abric.pdf
- Abric, J.-C. (1995). Metodologi för datasamling vid studier av sociala representationer. Teoksessa M. Chaib-B. Orfali (toim.). Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 97–120.
- Abric, J.-C. (2001). A structural approach to social representations. Teoksessa K. Deaux–K. Philogène (toim.). Representations of the social. Bridging theoretical traditions. Oxford: Blackwell Publishers, 42–47.
- Alasuutari, P. (1999). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino. (Alkup. Laadullinen tutkimus, 1993.)
- Barbarosa de Silva, A. (1982). The Phenomenology of Religion as a Philosophical Problem. Uppsala: CWK Gleerup.
- Batson, D. (1991). The Altruism Question. Toward a Social-Psychological Answer. University of Kansas. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bauer, M.–Gaskell, G. (1999). Towards a Paradigm for Research on Social Representations. Journal for the Theory of Social Behaviour, 29(2), 163–186.
- Bauer, M.–Gaskell, G. (2008). Social Representations Theory: A Progressive Research Programme for Social Psychology. Journal for the Theory of Social Behaviour, 38(4), 335–353.
- Bengtson, V.–Roberts, R. (1991). "Intergenerational Solidary in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction." Journal of Marriage and the Family 53 (4), 856–870.
- Berger, P.–Luckmann, T. (2009). Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus. (Alkup. The Social Construction of Reality, 1966.)
- Billig, M. (1991). Ideology and Opinions. Sage: London.

- Billig, M. (1993). Studying the thinking society: Social representations, rhetoric, and attitudes. Teoksessa G. Breakwell–D. Canter (toim.), Empirical approaches to social representations. Oxford: Oxford University Press, 39–62.
- Billis, D. (1993). Organizing Public and Voluntary Agencies. London: Routledge.
- Blacksell, S–Phillips, D. (1994). Paid to Volunteer: The extent of paying volunteers in the 1990s. London: Volunteer Centre UK.
- Bryant, W.–Jeon-Slaughter, H.–Kang, H.–Tax, A. (2003). Participation in Philanthropic Activities. Donating Money and Time. Journal of Consumer Policy 26, 43–73.
- Campbell, R.–Deakin, N.–Stoker, G.–Westfall, A.–Carrington, D. (toim.) (2007). Voluntary Action: meeting the challenges of the 21st century. London: NVCO.
- Chambre, S. (1993). Volunteerism by Elders: Past Trends and Future Prospects. Gerontologist 33, 221–228.
- Clary, E.–Snyder R.–Ridge, R. (1992). Volunteers Motivations: A Functional Strategy for the Recruitment, Placement, and Retention of Volunteers. Nonprofit Management & Leadership 2,(4), 333–350.
- Clary, E.–Snyder, R.–Ridge, R. (1998) Understanding and Assessing the Motivation of Volunteers: A functionalist approach. Journal of Personality and Social Psychology 74, 1516–1530.
- Cnaan, R.–Handy, F. (November, 2004). Episodic volunteering: The move from long term volunteer service to short term involvements—Why it happens and what the future holds. The 33rd Annual Conference of ARNOVA. Los Angeles.
- Cnaan, R.–Handy, F. (2005). Towards understanding episodic volunteering', Vrijwillige Inzet Onderzocht 2 (1), 29–35.
- Cnaan, R.–Handy, F.–Wadsworth, M. (1996). Defining Who Is a Volunteer: Conceptual and Empirical Considerations. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 25, 364–383.
- Cohn, S.–Barkan, S.–Halteman, W. (2003). Dimension of Participation in a Professional Social-Movement Organization. Sociological Inquiry 73, 311–337.

- Collavin, E. (2007). Food biotechnologies in Italy: a social psychological study. Doctoral Thesis (Social psychological studies 16). Helsinki: Department of Social Psychology.
- Community service. Top 10 Reasons to Volunteer. (<http://students.ucsd.edu/studentlife/involvement/community/reasons.html>). (haettu21.3.2014)
- Csikszentmihályi, M. (2005). Flow—elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Helsinki: Rasalas. (Alkup. Flow: The Psychology of Optimal Experience, 1990.)
- Danson, M. (2003). Review of Research and Evidence on Volunteering. Volunteer Development Scotland:Stirling.
- Dillenbourg, P. 1999. Introduction; What do you mean by “collaborative learning?” Teoksessa P. Dillenbourg (toim.) Collaborative Learning: Cognitive and Computational Approaches. Amsterdam: Pergamon, 1–19.
- Dingle, A. (2001). Measuring Volunteering. Washington: Independent Sector and United Nations Volunteers.
- Doise, W. (1993). Debating Social Representations. Teoksessa G. Breakwell and D. Canter (toim.). Empirical approaches to social representations Oxford: Oxford University Press, 157–170.
- Eley, D. (2003). Perceptions and Reflections on Volunteering: The Impact of community service on citizenship in students. Voluntary Action 5 (3), 27–45.
- Eliade, M. (1993) Ikuisen paluun myytti. Kosmos ja historia. Helsinki: Loki-kirjat. (Alkup. Le Mythe de l'éternel retour: archétypes et répétition, 1949.)
- Eliade, M. (2003). Pyhä ja profaani. Helsinki: Loki-kirjat. (Alkup. Des Heilige und das Profane, 1957.)
- Ellis, S – Noyes, K. 1990. By the People: A History of Americans as Volunteers. San Francisco: Jossey – Bass.
- Eskola, A.–Kurki, L. (toim.) (2001). Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J.– Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. (Alkup. Johdatus laadulliseen tutkimukseen, 1996.)

- Etzioni, A. (1973). The third sector and domestic missions. *Public Administration Review* (July/ August), 314–327.
- Festinger, L. (1997). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford : Stanford University Press. (Alkup. *A Theory of Cognitive Dissonance*, 1957.)
- Flament (1994). Structure, dynamic et transformation sans rupture d’une représentation sociale. Teoksessa J. Abric (toim.). *Pratiques sociales et représentations*. Paris: Presses Universitaire de France.
- Forss, S.–Karjalainen, P.–Tuominen, K. (1995). Mistä apua vanhana. *Tutkimuksia / Eläketurvakeskus*, 3. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Forster, A. (2004). Not Always for Love but Certainly not for Money: In reply to Williams’. *Voluntary Action* 6(3), 37–40.
- Furstenburger, F.–Kaplan, S. (2004). Social Capital and the Family. Teoksessa Scott, J.–J. Treas–M. Richards (toim.). *The Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Oxford: Blackwell, 218–232.
- Gaskin, K.–Hutchison, R.–Hutin, M.–Zimmeck, M. (2003). *The Commission on the Future of Volunteering: Results of the public consultation*. London: Commission on the Future of the Volunteering.
- Gay, P. (2000). *Delivering the Goods: A report of the work of volunteer managers*. London: Institute for Volunteering Research.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passages*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gilligan, C. (1982) *In a Different Voice: Psychological Theory and Women’s Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Goffman, E. (1971) *Arkielämän roolit*. Porvoo: WSOY. (Alkup. *Presentation of Self in Everyday Life*, 1956.)
- Guimelli, C. (1993). Concerning the structure of social representations. *Papers on Social Representations*, 2, 85–92. Haettu osoitteesta http://www.psr.jku.at/PSR1993/2_1993Guime.pdf

- Gupta, D. (2003). Civil Society or the State. What Happened to Citizenship? Teoksessa C. Elliot (toim.). Civil Society and Democracy. New York: Oxford University Press, 214–232.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät. Helsinki: WSOY
- Grönlund, H. (2012). Volunteerism as a mirror of society of individuals and society: reflections from young adults in Finland. Helsinki: Department of Practical Theology.
- Grönlund, H.–Holmes, K.–Kang, C.–Cnaan, R.–Handy–Brudney, J.–Haski-Leventhal, D.–Hustinx, L.–Kassam, M.–Mejs, L.–Pessi, A.–Ranade, B.–Smith, K.–Yamauchi, N.–Zrinscak, S. (2011). Cultural Values and Volunteering: A Cross-cultural Comparison of Students' Motivation to Volunteer in 13 Countries. Teoksessa Grönlund, H. (2012) Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflections from young adults in Finland. Helsinki: Department of Practical Theology. University of Helsinki, 87–106.
- Habermas, J. (1986). Autonomy and Solidarity. Interviews. London: Verso.
- Halttunen–Sommerdahl, R. (2007) Vapaaehtoistyö sosiaaliviraston näkökulmasta. Selvityksiä. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Handy, F.–Brodeur N.–Cnaan, R. (2006) Summer on the Island: Episodic volunteering. Voluntary Action 7(3), 3–46.
- Harju, A. (2005). Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa M. Nylund–Yeung, B. (toim.) Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 58–80.
- Hartikainen, A. (2009). Vapaaehtoiset vuodeosastolla. Etnografinen tutkimus vanhusten ja vapaaehtoisten kohtaamisesta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Helander, V (1998). Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Helsinki: Gaudeamus.
- Helkama, K. (2001). Lawrence Kohlberg: Moraalijattelun kehityksen vaiheet (The stages of moral thought). Teoksessa V. Hänninen–J.–Partanen–O.–H. Ylijoki (toim.). Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät (Pioneers of social psychology). Tampere: Vastapaino, 175–199.

- Hokkanen, Liisa, Kinnunen Petri ja Siisiäinen, Martti (toim.). 1999. Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Huizinga, J. (1984). Leikkivä ihminen. Helsinki: WSOY. (Alkup. Homo Ludens. Man the Player, 1938.)
- Huotilainen Anna (1995): Social representations of new foods. Helsinki: Sosiaalipsykologian laitos.
- Hustinx, L. (2001/2007). Individualisation and New Styles of Youth Volunteering: An empirical investigation. *Voluntary Action* 3(2), 47–55. Julkaistu uudelleen teoksessa Smith, J.–Locke, M. (toim.) *Volunteering and the Test of Time: Essays for policy, organisation and research*. London: Institute for Volunteering Research.
- Jahoda, G. (1988). Critical notes and reflections on “social representations”. *European Journal of Social Psychology*, 18, 195–209.
- Jodelet, D. (1991). *Madness and social representations: Living with the mad in one French community*. Berkeley: University of California Press.
- Jovchelovitch, S. (2008). Rehabilitating common sense: knowledge, representations and everyday life. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 431–448.
- Juknevičius, S.–Savická, A. (2003). From Restitution to Innovation: Volunteering in postcommunist countries. Teoksessa P. Dekker,–L. Halman (toim.). *The Values of Volunteering: Cross–Cultural Perspective*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publisher, 127–142.
- Juujärvi, S.–Myyry, L. (2005). Ammatillisen moraaliajattelun kehitys: oikeudenmukaisuudesta huolenpitoon? Teoksessa Pirttilä-Backman ym. (2005). *Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Helsinki: Gaudeamos.
- Kalampalikis, N.–Haas, V. (2008). More than a theory: a new map of social thought. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 449–459.
- Kinnunen, P.–Laitinen, R.–(toim.) (1999). *Näkymätön kolmas sektori*. Helsinki: Suomen sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Kittilä, L. (2005). *Sosiaali- ja terveysjärjestöt Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY.

- Klami, H. (2001). Palkaton työ – oikeuden ja etiikan rajamailla. Teoksessa A. Eskola–L. Kurki (toim.). Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.
- Kohlberg, L. (1958) The development of modes of moral thinking and choice in the years 10 to 16. Chicago: University of Chicago.
- Koskiahho (2001). Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa A. Eskola –L. Kurki (toim.). Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.
- Krippendorff, K. (1980). Content analysis. An Introduction to its Methodology. Beverly Hills: Sage
- Kylmälä, K. (1997). Sosiaalialan valtakunnalliset järjestöt. Empiirinen tutkimus taloudellisten toimintaedellytysten muutoksista vuosina 1990–1994. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Kyngäs, H.–Vanhanen, L. (1999). Sisällönanalyysi. *Hoitotiede* 11(1), 3–12.
- Leiman, M.–Toivonen, V.-M. (1991). Kadonnutta reliabiliteettia etsimässä. *Psykologia* 26 (3), 180–186.
- Leivonniemi, H. (2010). Uhkapeliä. *Suomen Kuvalehti* 2010, nro 47, 36–41.
- Leskinen, T. (2003). Globaalin auttajan arvot ja moraali. Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön. Helsinki: Yhteisvastuukeräys; Kirkkopalvelut.
- Lopez, M. (2004). Volunteer among Young People. Maryland: University of Maryland.
- Lyons, M.–Wijkstrom, P–Clary, G. (1998). "Comparative Studies of Volunteering: What is being studied". *Voluntary Action* (1), 45–54.
- Lähteenmaa, J. (1996). Youth, Voluntary Work and Postmodern Ethics. Teoksessa H. Helve–J. Bynner (toim.). Youth and Life Management: Research Perspectives. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lähteenmaa, J. (1997). Nuoret vapaaehtoistyöntekijät: motiiveja ja moraalipohdintoja. Teoksessa H. Helve (toim.) Nuorten elämänpolkuja lama-Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 162–209.

- Lähteenmaa, J. (1998). Nuoret vapaaehtoistyöntekijät ja hedonistinen altruismi. Teoksessa K. Ilmonen (toim.) *Moderniteetti ja moraali*. Helsinki: Gaudeamus, 146–164.
- Lönnqvist, B. (2006). Villiiden maisema – etnologian ydin. Teoksessa B. Lönnqvist–L. Aro (toim.) *Autenttinen ihminen. Tulkintoja irtautumisen etnografiasta*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Macduff, N. (1990). Episodic volunteers: reality for the future. *Voluntary Action Leadership*, 15–17.
- Macduff, N. (2004). *Episodic volunteering: organizing and managing the short-term volunteer program*. Walla Walla, WA: MBAM Publishing.
- Macduff, N. (2005). Societal Changes and the Rise of the Episodic Volunteer. Teoksessa J. Brudney (toim.) *Emerging Areas of Volunteering*. Arnova Occasional Paper Series 1(2). Indianapolis: Arnova.
- Manninen, S. (2001). Vapaaehtoistyö moraalisenä toimintana. Tutkimus vapaaehtoistyöntekijöiden moraaliarvioinneista ja syyllisyydentunteista. Helsinki: Helsingin Yliopisto, sosiaalipsykologian laitos. Matthies, A.-L. (toim.) (1991). *Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Matthies, A.-L. (1991). Julkisen ja epävirallisen suhteen uudelleenarviointi. Teoksessa A.-L. Nylund (toim.) *Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 38–50.
- Matthies, A.-L. (1994) *Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Matthies, A.-L. (2005). Vapaaehtoistoiminnan suhde aktivoivaan työllisyyspolitiikkaan. Teoksessa M. Nylund–Yeung, B. (toim.) *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Matthies, A.–Kotakari, U.–Nylund, M. (toim.) (1996). *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino.
- McCurley, S.–Lynch, R. (1998). *Essential Volunteer Management*. London: Directory of Social Change.
- McGraw, P. (2001). *Pidä huolta itsestäsi*. Porvoo: WSOY. (Alkup. *Self Matters*, 2001.)

- McLellan, J.–Youniss, J. (2003). Two Systems of Youth Service: Determinants of Voluntary and Required Youth Community Service. *Journal of Youth and Adolescence* 32, 47–58.
- Morrow–Howell, N.–Hinterlong, J.–Rozario, P.–Tan, F. (2003). Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults. *Journals of Gerontology* 58 B, 137–145.
- Moscovici, S. (1961). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Moscovici, S. (2000). *Social Representations. Explorations in the Social Psychology*. Cambridge: Polity.
- Moscovici, S. (2001). Why a theory of social representations? Teoksessa K. Deaux–G. Philogène (toim.). *Representations of the social*, 8–35. Oxford: Blackwell.
- Moscovici, S. (2007). *Psychoanalysis: Its images and its public*. Cambridge: Polity. (Alkup. *La psychanalyse, son image et son public*, 1961.)
- Musick, A.–Wilson, J. (2008). *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Mustonen, P. (2006). *Postmodern Tourism. Alternative Approach*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- Mönkkönen (2005). Toiminnallinen vaikuttaminen. Teoksessa M. Nylund–Yeung, B. (toim.). *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Niskanen, L. (1981). *Vapaaehtoistyö vanhustenhuollossa: kokeiluprojekti 1978–1981*. Sosiaalihallituksen julkaisuja 1983, 1. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Nurmi, T. (1998). *Uusi suomen kielen sanakirja*. Helsinki: Gummerus.
- Nylund, M. (1999). Oma-apuryhmät välittäjinä arjessa. Teoksessa Kinnunen, P.–Laitinen, R. (toim.). *Näkymätön kolmas sektori*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 116–134.
- Nylund, M. (2000). *Varieties of Mutual Support. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

- Nylund, M.–Yeung, A. (2005). Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa M. Nylund–Yeung, B. (toim.). Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.
- Omoto, A.–Snyder, M. (1995). Sustained Helping Without Obligation: Motivation, Longevity of Service, and Perceived Attitude Change Among AIDS Volunteer. *Journal of Personality and Social Psychology* 1995, 68 (4), 671–686.
- Parasta Lapsille ry:n toimintakertomus 1995. Helsinki: Parasta Lapsille ry.
- Peltosalmi, J.–Hakkarainen, T.–Särkelä, R.–Eronen, A. (2012). Järjestöbarometri 2012. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry.
- Pereira de Sa, C. (1995). The Central nucleus approach to social representations. XXV Interamerican Congress of Psychology, San Juan de Puerto Rico. Rio de Janeiro: Instituto de Psicologia.
- Pessi, A.–Oravasaari, T. (2010). Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamisen sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23. Helsinki: RAY.
- Philogene, G. (2001). A Theory of Methods. Teoksessa K. Deaux - K. Philogène (toim.). *Representations of the social. Bridging theoretical traditions*. Oxford: Blackwell Publishers, 39–41.
- Pine, J.–Gilmore, J. (1999). *The Experience Economy*. Boston: Harvard Business School Press.
- Pirttilä-Backman, A-M. (1993). The social psychology of knowledge reassessed: toward a new delineation of the field with empirical substantiation. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Purkhardt, C. (1993). *Transforming social representations*. London: Roudledge.
- Pääkkönen, H. (2010). Perheiden aika ja ajankäyttö. Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä. Tilastokeskuksen tutkimuksia 254. Helsinki: Tilastokeskus.

- Omoto, A.–Snyder, M. (1995). Sustained Helping without Obligation: Motivation, longevity of service and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of personality and Social Psychology* 68, 671–686.
- Rawlins, W. (1999). Friendship. Teoksessa D. Levinson–J. Ponzetti–P. Jorgensen (toim.). *Encyclopedia of Human Emotions*, 1, 280–285. New York: Macmillan Reference.
- Reich, W. (2000). Identity Structure, Narrative Accounts, and Commitment to a Volunteer Role. *Journal of Psychology* 134, 422–435.
- Rifkin, J. (1997). *Työn loppu*. Helsinki: WSOY. (Alkup. *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, 1995.)
- Rochester, C.–Paine, A.–Howlett, S.–Zimmeck, M. (2010). *Volunteering and Society in the 21st Century*. Basingstone: Palgrave Macmillan.
- Rättylä, L. (2009). Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. *Diaconal Work as Individual and Social Aid in the Social Change*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Räty, H. (1986). *Maailma ilman mielisairautta: tutkimus mielisairauden sosiaalisesta representaatiosta*. Joensuu: Joensuun yliopisto. *Psykologisia tutkimuksia*, 5.
- Sakki, I. (2010). *A Success Story or a Failure? Representing the European Integration in the Curricula and Textbooks of Five Countries*. Helsinki: Social Psychology, Department of Social Research, University of Helsinki.
- Salamon, L.–Sokolowski, S.–List, R. (2003). *Global Sivil Society. An Overview*. Baltimore: John Hopkins University.
- Salminen, H. (1997). *Ryhmäanalyysin perusteet*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Schein, E. (1978). *Career dynamics: matching individual and organizational needs*. Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company.
- Scott, D.–Russel, L. (2001). *Contracting: The Experience of Service Delivery Agencies*. Teoksessa M. Harris–C. Rochester (toim.). *Voluntary associations and Social Policy in Britain. Perspectives on change and choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Selänniemi, T. (1996). Matka ikuiseen kesään. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Siisiäinen, M. (1986). Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. *Psychology and Social Research*, 57. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education.
- Siisiäinen, M. (1988). Järjestöllinen pääoma: käsite ja merkitys yhdistystutkimuksessa. *Hallinnon tutkimus*, 7(3), 154–169.
- Siisiäinen, M. (1989). Four Studies on Voluntary Organizations in Finland. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 44. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Siisiäinen, M. (1998). Vapaaehtoiset organisaatiot ja taistelu luokista. Teoksessa P. Kinnunen–R. Laitinen (toim.). *Näkymätön kolmas sektori*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 23–40.
- Siisiäinen, M. (2003). Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: sosiaalinen pääoma Putnamilla ja Bourdieulla. *Sosiologia*, 40 (3), 204–218.
- Siisiäinen, M.–Kankainen, T. (2009). Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa T. Kankainen–H. Pessala–M. Siisiäinen–L. Stranius–H. Wass–N. Wilhelmsson. *Suomalaiset osallistujina*. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja 5, 91–138.
- Siltaniemi, A.–Hakkarainen, T.–Londén, P.–Luhtanen, M.–Perälahti, A.–Särkelä, R. (2011). Kansalaisabarometri 2011. Hyvinvointi, palvelut ja osallisuus kansalaismielipiteissä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Smith, D. (2000). *Grassroots Associations*. Thousand Oaks: Sage.
- Snyder, M.–Clary, E.–Stukas, A. (2000). The Functional Approach to Volunteerism. Teoksessa G. Maio–J. Olson–N. Mahwah (toim.). *Why we evaluate*, 365–393. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sorri, H. (1998). Vapaaehtoisuus ja elämänkulku. Palvelevan puhelimen päivystäjän näkökulma tehtävään ryhtymisestä. *Kirkon Tutkimuskeskus. Sarja B Nro 78*. Tampere: Kirkon Tutkimuskeskus.
- Sorri, H. (2005). Elämän käänneet. Teoksessa M. Nylund–Yeung, B. (toim.). *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino.

- Spear, R.–Cornfort, C. (2010). The governance of hybrid organizations. Teoksessa D. Billis (toim.). *Hybrid Organizations and the Third Sector*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 70–89.
- Stebbins, R. (1996). Volunteering: A Serious Leisure Perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 25 (2), 211–224.
- Suikkanen, A. (1998). Unohdetusta sektorista epäonnistumisen ajan pelastajaksi. Teoksessa P. Kinnunen–R. Laitinen (toim.). *Näkymätön kolmas sektori*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Sundeen, R.–Raskoff, S. (1994). Volunteering among Teenagers in the United States. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23, 383–403.
- Steinbock, D. (1993). *Narsismin fasismi*. Jyväskylä: Gummerus.
- Thoits, P.–Hewitt, L. (2001). Volunteer Work and Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior* 42, 115–131.
- Thoma, S. (1986). Estimating gender differences in the comprehension and preference of moral issues. *Development Review* 6, 165–180.
- van Til, J. (1998). *Mapping the third Sector: Voluntarism on a Changing Social Economy*. USA: The Foundation Center.
- Tilly, C.–Tilly, C. (1998). *Work under Capitalism*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Tontti, J. (2000). *Masennuksen arkea. Selityksiä surusta ilman syytä*. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Tuomi J.–Sarajärvi A. (2006). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Valtanen, M. (2012). Vapaaehtoistyöhön maailmalle. <http://www.rantapallo.fi/matkailu/vapaaehtoistyohon-maailmalle> (haettu 21.3.2014)
- Wagner, W. (1996). Queries about social representation and construction. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 26(2), 95–120.
- Wijkström, F. (1966). Den ideella sektorns roll i välfärdssamhället. Teoksessa Claes Arvidsson (toim.). *Demokratins utmaning. Politikens gränser och det civila samhällets möjligheter*. Falun: Ekerlids Förlag.

- Wuthnow, R. (1991). *Act of Compassion: Caring for Others and Helping Ourselves*. Princeton: Princeton University Press.
- Wuthnow, R. (1994). *God and Mammon in America*. New York: Free Press.
- Wuthnow, R. (1995). *Learning to Care: Elementary Kindness in an Age of Indifference*. New York: Oxford University Press.
- Yeung, A. (1999). *Valmius vapaaehtoistyöhön. Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Yeung, A. (2002). *Vapaaehtoistyö osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.
- Yeung, A. (2004a). The Octagon Model of Volunteer Motivation: Results of a Phenomenological Analysis. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15 (1), 21–46.
- Yeung (2004b). *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare Health.
- Yeung, A. (2005). *Vapaaehtoistoiminnan timantti*. Teoksessa M. Nylund–B. Yeung (toim.). *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Yeung, A. (2008). Free to Choose – so why choose volunteering? Exploring independence and social action in the Finnish Church. *The Journal of the Institute for Volunteering Research* 1(9), 36–45.
- Ziemek, S. (2003). *The Economics of Volunteer Labor Supply: An Application to Countries of a Different Development Level*. New York: Peter Lang.
- Zimmeck, M. (2001). *The Right Stuff: New ways of thinking about managing volunteers*. London: Institute for Volunteering Research.
- Zimmeck, M. (2010). *Government and Volunteering: Towards a history of policy and practice*. Teoksessa C. Rochester–A. Paine.–S. Howlett–M. Zimmeck. *Volunteering and Society in the 21st Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

LIITE: VAPAAEHTOISTYÖTÄ KOSKEVAT KÄSITYKSET LUOKITTAIN

(yhteensä 966 käsitystä, joista 630 erilaista käsitystä)

PALKATTOMUUS (31/31)

Raha uhkana

- vain rahan perässä, ei kunnolla 21
- rahan vuoksi ikävä ajatus 22
- katkeaisi jos rahan perässä 19
- en ehkä rahasta, vapaus 16
- ei rahan perässä juoksemista 15
- jotkut maksaa, keskitysleirisysteemi 14
- palkka ärsyttävä ajatus 13
- ei rahan takia tekisi 11
- täysin vapaaehtoista, ettei tunnu puuduttavalta 8
- voisin jättäytyä pois, koska olen vapaaehtoinen 8

Palkattomuus etuna

- etukin että on palkatonta 6
- ei palkalla, lasten riemu palkkio 5
- ei työaikaa 4
- ei palkkiota itselle 18
- ei rahaa, tapaamisia 17
- kuin loma 9
- rahallinen korvaus ei järkevää 6

Ei palkkaa, vapaaehtoista

- ei palkkaa, koulutusta 3
- ei rahaa 1
- tämä on vapaaehtoista 12
- niin kuin työtä 2
- ei miettinyt 8
- keittiössäkin vapaaehtoisia 14
- ei palkkaa, joku palkinto 10
- lasten ilo palkkana 20

Palkatonta, raha kiusauksena

- joskus mielessä, kukaan ei pakottanut 2
- en ajatellut, harrastus, mutta olisi hienoa 7

Palkatonta, raha toiveena

- jos ei muuta työtä 1
- ansiotyö vaikuttaa 13
- tulevaisuudessa raha ratkaisee 4
- rahalla saa ohjaajia varmasti 7

VASTAANOTTAVAIKUUS PROFESSIONAALISUUDELLE (162/87)

Omat professionaaliset suunnitelmat

- omaa alaa, ammatilliset suunnitelmat 22
- ammatilliset suunnitelmat 7
- harjoittelupaikan tarve 9
- saan opintoviikkoja 9, 13
- voisin tulla harjoittelun jälkeenkin 9, 10
- joskus haluan olla itse vastaava 20

Professionaalit rekrytointialustat

Oppilaitokset

- sosiaalialan oppilaitoksista 8, 15, 22
- esitelmät opiskelijoille 13
- kouluissa kertominen 12
- ammattioppilaitos 11
- oppilaitokset 9, 10
- vaikeaa saada mukaan jos ei ole sosiaalialalla 1
- vapaaehtoisia voi hankkia koulusta ja kortistosta 4

Opiskelijaharjoittelijat

- ei eri porukkaa 22
- voi olla hyvä että on psykologi 20
- hyviä tyyppejä 19
- hyvä, ammatillinen tausta 18
- ei eroa muihin 11,15
- hyvä että joku lukee 14
- opiskelu ei siihen vaikuta 13
- pärjäävät hyvin 12
- emme korosta että opiskelemme, hyvin mennyt 10
- hyvin mennyt, meihin luotetaan 9
- teoreettisia, joskus epävarmoja käytännössä, mennyt hyvin 7
- hyvä, että molempia 6
- tasavertaisia 5
- hauskaa 4
- ei ongelmia 3
- ei huomaa 2
- hyvä jos harjoitellaan näin 1
- opiskelijaharjoittelijat pärjänneet täällä hyvin, riippuu ihmisestä, joku voi kokea uhkana 8

Professionaali kaverina ja tukena

- vastaava kaveri 13
- vastaavat kuin kavereita 16
- vastaava pärjännyt hyvin, ei tunnu, pomolta 21
- saan vastaavalta tukea 1, 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 22
- en tarvitse neuvoja kuin tavaroiden sijainnissa 14
- vastaavalta varmistusta 7
- vastaava hoitanut meidän asioita 11
- ei lisätoiveita vastaavalle 1, 2, 7, 8, 9, 12, 14, 17, 21, 22
- toivoisin vastaavalta kurssipäivän 3
- kunpa vastaavat tulisivat ensi kesänäkin 15
- vastaavat voisivat huomioida nuorempien mielipiteitä 12
- vastaava antoi tietoa järjestöstä 21
- palautettava vastaavalta 4, 7, 15, 21
- ystävällinen keittiöhenkilökunta 6

Professionaali asiantuntijana ja osaajana

- vastaavilla kokemusta 20
- vastaavaohjaajajärjestelmä edistystä, raportointi, palaverit, oma panos

pienempi 19

- hyvä että on vastaavia, hoitavat häsläämisen ja toimistotyön 6
- hyvä että on vastaavia, tietävät 1, 2, 12
- mitä pidempään vastaava on sen paremmin osaa 15
- vastaava on nainen paikallaan 2
- vastaava hyvä, lopussa puhki 18
- vastaava hyvä 4, 5, 9, 17
- vastaava tosi hyvä 16
- vastaava hyvä, epäselvä toimenkuva 14
- pulassa ilman vastaavia, korvaavat vapaaehtoistyöntekijöiden peruutuksia 8
- vastaava pärjännyt hyvin 1, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 20, 22
- vastaava pärjää paremmin, hyvä ennenkin 19
- vastaava pärjännyt, pitäisi tietää painaako hänen sanansa viimeisenä 14
- hyvä että on vastaava, joka tietää asiat 11, 13

Professionaali pomona

- pomo 7, 15, 22
- pitää sen käsissään 40
- saan syyllistävää palautetta 6
- pomona oleminen ärsyttää 17
- hänellä on vastuu 13

Professionaali ja palkka

- vastaavan palkka ok 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22
- välillä vastaavan palkka pännii, mutta ok (pääsee itse helpommalla, tekevät myös paperihommia) 14
- ei haittaa, koska vastaavat pitkän aikaa leireillä 1, 5, 7, 11, 22
- vastaava hoitaa sitä paikkaa 21
- koko kesän, ei jaksaisi ilman palkkaa 18
- suuri työmäärä 1, 12, 17
- hirveästi hommaa, paperitöitä, vapaaehtoiset vain viikon leirillä 15
- on vanhempi 10
- vastuu 1, 9
- vastaavat 24h töissä, en itse tulisi, turvallisuus 8
- enemmän työtä, koordinoi 6
- hoitaa hommansa, ansainnut palkkansa 4
- vastuu, joskus harvoin ajattelee, että voisi tehdä enemmän 3
- porukassa ymmärretään 2

Professionaalisuus vastauksena haasteisiin

- kaikkein pahimmassa ongelmissa olevat eivät vapaaehtoisia varten 6
- jos lapset vaikeampi, pitäisi harjoitella 20
- en usko että vapaaehtoiset katoavat, monilla tekemistä sos. alan kanssa 15
- opiskelen sosiaalia 13
- vapaaehtoiset jaksaa , jos joku kouluttaa 11
- vaarana että tulee vain alan opiskelijoita, jos lasten ongelmat kasvavat 8
- pitäisi olla ammattilainen, jos lasten ongelmat kasvavat 3
- tieto auttaa, opiskelen 1

POSITIIVISUUS (34/14)

Positiivisuudella latautuminen

- lasten kanssa tekeminen mukavaa 4
- leireillä viihtyy 1, 2, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21

Positiivisuudella lataaminen

- leiriläisillä mukavaa, itselläkin 17
- lapsen ilo ja viihtyminen tärkeää 5, 7, 9, 14, 16, 21, 22
- olen ystävällinen 15
- ohjaajien oltava iloisia 2,11
- leirin onnistuminen, emme itse lomalla ja viihtymässä 3
- ohjaajan oltava tiukka ja mukava 21
- lapsille jotain reppuun tulevaisuutta varten 8
- lapsille hauskoja muistoja 11
- ohjaajan oltava innostunut 22
- merkitys lapselle 8
- hyviä muistoja lapsille, pahat taka-alalle 4
- lapsille mahdollisuus olla maalla 5

AUTENTTISUUS (18/14)

Vapaaehtoistyö luonnollisena ja teeskentelemättömyytenä

- luonnollisuus 1, 6, 18
- lapset aitoja 6
- olla oma itsensä 13
- olen huono teeskentelemään, olen tosissani aito ihminen 3
- lapselle ei voi teeskennellä 4
- lapset on aitoja 4
- täytyy suunnitella sellaista mitä osaa 2
- lapsille turha esittää suurta johtajaa 3
- rehellisyys 19
- lapsi saa kyseenalaistaa 3

Vapaaehtoistyö avoimuutena ja luovuutena

- avoimuus lisääntyy koko ajan 6
- ohjaajien luovuus 1
- avoimuus 1, 8, 21

Vapaaehtoisuus irtautumisena

- työstressistä vapautuminen 8

ELÄMYKSELLISYYS (47/35)

Nostalgia

Elämänhistoriallinen resonanssi

Omat kokemukset

- omat kokemukset leiriläisenä 6, 7, 14, 16, 17, 18, 21, 22
- ennen pioneerihommia 5
- ennen urheiluvalmentajana 19
- yli ikäiset leiriläiset ohjaajiksi 19
- ohjaajiksi leiriläiset, jotka täyttää kuusitoista 17
- murkkuleiriläiset ohjaajiksi 6, 18
- perheleireiltä ohjaajia 7
- pakolaisia pakolaisleirijaksoille ohjaajiksi 20

Sukulaisten hyvän kokemukset

- äidin esimerkki 11, 20
- lapsi leiriläisenä 5, 8
- isoäiti järjestössä 13
- lasten vanhemmilta kysyminen 3, 5
- lapsi leirillä, minua pyydettiin mukaan 3

Menneen maailman kaipuu

- toivoisin, että olisi jäljellä vanhaa 6
- ihanteellinen, vanha 5

Maalaisromantiikka

- vessatkin voisi olla ihan kunnon puuseet, jotka haisee paskalle 14
- ympäristö, paikka kuin mummola 4
- ei mikään hotelli 8
- hotellityyli olisi huono 16

Uudet kokemukset

- kokemusten saaminen 11
- seikkailukasvatus 6
- elämykselliset koulutukset hyviä ja kasvattavia 6, 18
- seikkailukasvatus 14
- metsässä toimiminen 18
- en vielä kokenut kaikkea 19

Tunteet ja tunnelma

- tyhjiö 5
- tunteista puhuminen ryhmässä 6
- perhelomilla tylsempää 7
- vlt – iltahämärän hetkellä transsiolo, tulee puhuttua kaikenlaista 8
- tunne jälkikäteen hyvä 8
- kyyneleet silmissä kotiin murkkuleiriltä 14
- mahtava paikka 2
- kodikkuuden tuntu 6
- leiritunnelma 21
- paha olo täytyy jättää huoneeseen 11

YHTEENKUULUVAISUUS (234/116)

Vapaaehtoisten välinen yhteenkuuluvaisuus

Yhteishenki

- ohjaajien yhteishenki, yhteistyö ja yhteensopivuus 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22
- ohjaajatiimin ongelmat ikäviä 3, 6, 8, 14
- ongelmien jakaminen auttaa jaksamaan 11, 14
- Jokaiselle oma paikkansa 1, 6, 7
-

Tuttujen kohtaaminen

- tuttujen tapaaminen ve-työssä 2, 3, 6, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21
- tuttujen tapaaminen ve-työssä toiveena 1, 5, 11, 21
- tuttujen tapaaminen ve-työn ulkopuolella 7, 14, 15, 16, 18, 19, 20

Uusiin ihmisiin tutustuminen

- tutustuminen 4, 7, 8, 11, 15, 20, 21, 22

Vapaaehtoisen ja leiriläisen välinen yhteenkuuluvaisuus

- lasten kanssa oleminen ja lapsista pitäminen 2, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22
- toimeentulo lasten kanssa 20, 22
- valmiina lapsia varten 1, 5, 12, 15
- kaveri 7, 14, 19
- korvike omille lapsille 19
- lasten kanssa puuhailu 12, 18
- lapsen huomaaminen 2, 4, 8, 10, 11, 13, 22
- mukaan saaminen 4, 9, 10, 12
- lasten nukuttaminen raskasta 2
- lapsen oma esille tulo vaikuttaa 9
- tunnen oman vastuuhuoneeni lapset 8
- lapset ujostelevat 12
- aikaa oltava riittävästi 2
- lapsilta palautetta 3, 4, 14, 19
- ohjaajan esimerkillisyys 6
- ryhmät auttavat suhteen luomisessa 20

Leiriläisten välinen yhteenkuuluvaisuus

Yhdessäolo

- lapset pitävät eniten keskenään olosta 7, 13
- lapset pitävät eniten vapaa-ajasta 16
- lapset ihastuvat toisiinsa 3

Kiusaaminen

- kiusaamiseen pitää puuttua 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 22
- yksin tulevaa voidaan kiusata 21
- kiusaaminen pitää sopia 16, 20
- sosiaalitoimiston kautta tulevat aiheuttavat tappeluista ja ongelmia 18
- tällä leirillä ei kiusaamista 14
- erilainen kulttuurista voi vaikuttaa 13
- iso poika häiriköi tyttöä 11
- vanhempi poika kiusasi tyttöä 10
- eri ikäisyys voi lisätä 9
- ylipainoista lasta kiusattiin 8
- leireillä nimitellään 7
- voimakas persoona voi kannustaa kiusaamaan 5
- voi tapahtua ohjaajalle vieraalla kielellä 4
- kaksi tyttöä jatkoi leirillä koulukiusaamista kirjeellä 3
- päätä lyötiin seinään 1
- kiusaaminen on pahin asia 10, 12
- voi tapahtua kulman takana 19
- henkinen kiusaaminen vaikea havaita 14, 18
- kiusaajasta voi tulla sankari 8
- ei saa mennä liian pitkälle 7
- ohjaaja ei saisi menettää malttia ja huutaa 4
- jos kiusaajalla kingin rooli, pitää yrittää muuttaa 1

Sukupolvien välinen yhteenkuuluvaisuus

- hyvä että on eri ikäisiä 4, 5, 8, 10, 12, 15, 19, 18, 21
- isähahmoilla kontrolli vaikeisiin lapsiin 18
- nuori eikä vielä osaa kaikkea 16
- nuorilla energiaa, vanhemmilla tietoa 15
- tulee mielipide eroja 14
- lapset puhuu nuorille, aikuiset vanhemmille 12
- ohjelma monipuolisempaa 10
- piristävää 9, 10
- toimeen tullaan, mitä enemmän nuoria sitä enemmän tykkään 7
- nuoret ruohonjuuritasolla, vanhemmilla elämäkokemusta 6
- positiivista, nuoret vitaalisia, ikä tuo kokemusta 3
- ongelmia jos vain yksi eri ikäinen 2
- vanhemmat ei ehkä ymmärrä nykyajan juttuja 21
- vanhemmilla ohjaajilla elämäkokemusta 15
- vanhemmilla ohjaajilla enemmän auktoriteettia 14
- vanhemmat ohjaajat pärjänneet ihan hyvin kumminkin 12
- vanhemmat ohjaajat pärjänneet hyvin, joskus ihmettelee 30 v. vanhoja lauluja 11

- vanhemmat ohjaajat pärjännet hyvin 6
- vanhemmat ohjaajat pärjännet hyvin, tarvitaan äiti ja mummoahamojakin 4
- vanhemmat ohjaajat pärjännet hyvin, lapsille hyvä asia 2
- nuoret pärjänneet hyvin 19
- nuoret pärjänneet hyvin, eivät jää mielellään kaksistaan 9
- nuoret pärjänneet hyvin, ovat upeita ihmisiä 8
- nuoret pärjänneet hyvin, vanhempi voi olla äitihahmo 7
- nuoret pärjänneet hyvin, tärkeää että nuoria kasvamassa 5
- nuoret pärjänneet hyvin, nyt kuumeessa 3
- kokemusta vain yhdestä vanhemmasta, ei ollut hyvä 1
- mitä enemmän nuoria sitä enemmän tykkään 7
- positiivista, että on eri ikäisiä 3
- eri ikäisillä erilainen ajatusmaailma 14
- vanhemmat ohjaajat muka tietää enemmän, pännii 14

Kulttuurien välinen yhteenkuuluvaisuus

- pakolaisia ohjaajiksi enemmän 20
- kansallisuuksien välillä ei selviä eroja 18
- ulkomaalainen ei ymmärrä miksi ei voi tehdä kaikkea kuten on tottunut 16
- romaanit ei ujostelee 16
- pakolaiset hyväksyvät toisensa paremmin 15
- pakolaisilla kiivaampi luonne, arvaamattomampia 14
- ryhmien välillä konflikteja 4
- pakolaiset saattavat käydä päälle 14
- erikielisyys vaikeuttaa toimintaa 4, 15, 20
- pakolaisten jaksot tuovat vaihtelua 7
- pitäisi päästä oman osaston leirille 6
- pakolaisten jaksoille lisää miesohjaajia 4
- pakolaisia ohjaajiksi 20
- pakolaiset eivät tottuneita sääntöihin 15
- jos pakolaisille liian tiukka, alkavat villoiksi 6
- pakolaisilla kovempi kuri kotona 14
- ohjelman suunnittelu raskasta eri kulttuureista tuleville 20

Vapaaehtoisen ja organisaation välinen yhteenkuuluvaisuus

(Yhteydessä leirien ulkopuolella)

- mukana osaston toimikunnassa, jäsen 6, 21
- soittelen joskus 12
- vain koulutuksessa 7, 20
- vain talvileirillä 5
- pidän yhteyttä järjestöön 16
- järjestöön ei mitenkään, näkee ohjaajia 2
- kuulun osastoon 20
- olin projektissa, meni sukset ristiin 19
- mukana kerhotoiminnassa 14
- käyn kokouksissa 7, 12

(Ei yhteyttä ulkopuolella)

- olen harkinnut talvileiriä 21
- ei tiedä miten voisi olla 13
- en tiedä olenko jäsen, postia tulee 18
- en yhteydessä, olen jäsen 17
- en yhteydessä mitenkään 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 16

Yhteenkuuluvaisuuden edellytykset ja sen oppiminen

- ihmistuntemus paranee 11
- pitäisi olla mestari ihmissuhteissa 4
- sosiaaliset taidot vielä enemmän 2
- lapsiryhmästä tunnistan erilaisia rooleja 19

EETTISYYS (113/81)

Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo

- ohjelma ei tasapuolinen tällä leirillä, muilla kyllä 1
- ohjaajien tasa-arvo tärkeää 6
- päätöksenteosta ulos jääminen raskasta ohj. harjoittelijoille 17
- mielipiteiden huomiotta jättäminen raskasta 22
- nuorempien mielipiteiden huomioiminen tärkeää 12
- apuohjaajana ei ollut niin paljon oikeuksia 22
- tytöt ja pojat tekevät paljon samaa 22
- pojat pelaa, tytöt juttelee 21
- emme erottele tyttöjä ja poikia ohjelmassa 20
- tyttöjen ja poikien ohjelmatoiveet aika sekoittuneita 14
- tytöt ei ehkä kiinnostu ulkoleikeistä, pojat ei askartele 13
- ohjelmaa tytöille enemmän, lisää miesohjaajia 3, 9, 11
- paljon samoja kiinnostuksen aiheita tytöillä ja pojilla 8
- tytöt ja pojat molemmat huomioitu 7, 16
- ohjaajat naisia, tantaenergiaa, ei tarvitse olla ramboilua 6
- vain saunassa ja huoneissa erotellaan 5
- naiset huomioivat poikia, miehet tyttöjä 4
- pienille lapsille jotain enemmän 10
- tytöt ja pojat tekevät paljon samaa 22
- pojat pelaa, tytöt juttelee 21
- on, sekoittuneita 14
- tytöille enemmän, pitäisi olla miesohjaajia 11
- miesohjaajia, poikia liian vähän 9
- paljon samoja kiinnostuksen aiheita 8
- naisohjaajat käsittä, pitäisi saada miehiä 3
- oikeudenmukainen ohjaaja suosituin 21
- tasavertaisuus tärkeää 4,5
- eri ikäluokkien huomioiminen 1
- suosikkilapsia ei saa olla 4, 8, 10, 13, 14, 22
- ketään ei saa pitää hankalimpana 4, 5, 13, 21

Huolenpito, vastuullisuus ja turvallisuus

- hallituksesta halusin pois, mutta tarvittiin sielläkin 8
- olemme vanhempia, enemmän vastuuta 10
- vastuukämpät 6
- lapset alkaa luottaa 1
- ohjaajia oltava tarpeeksi turvallisuuden vuoksi 22
- turvallisuus on liiankin hyvä 21
- turvallisuus riippuu ohjaajista vaativaa, uiminen 20
- kohtuullinen valmius on toimia hätätilanteessa 20
- nuorilla omat aivot, lastenleireillä turvallisuus eri asia 18
- turvallisuuden tunteen luominen tärkeää 15

- turvallisuus riittävää, lapsia ei voi kieltää 16
- leireillä turvallista, uiminen vaarallista 14
- vähän lapsia, suurempi turvallisuuden tunne 13
- turvallisuus ok 1, 11
- sauna vaarallinen 10
- laituri vaarallinen 9, 10
- piukea olo kun lapset uivat 8
- turvallisuus ok, tiedän lääkekaapin 7
- turvallisuus riittävää, aukotonta ei voi olla 6
- turvallisuus ok, mutta tarvitaan enemmän ohjaajia 5
- turvallisuus ok, leiripaikka syrjässä 4
- turvallisuus ok, ei autotietä, rantaan matkaa 3
- turvallisuus on, säännöt 2
- ensiapukurssi suoritettu 12, 21, 22
- ensiapukaappi puutteellinen 6, 9
- ohjaajat ottavat vastuuta riittävästi 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 21, 22
- ehkä ensimmäisellä kerralla ohjaaja ei riittävän vastuullinen 20
- osa ohjaajista ottaa vastuuta, osa ei 19
- ohjaajat eivät aina ota vastuuta tarpeeksi 18
- ohjaajat ottavat vastuuta kykyjensä mukaan 15
- ohjaajien vastuunotto vaihtelee, ei haittaa 14
- ongelmia rajojen asettamisessa, ei suorittamisessa 6
- ohjaajan oma lapsi vei huomion 1
- vastuuntunto tärkeintä 22
- oikeudenmukaisuus, turvallisuus ohjaajien tärkeimmät tehtävät 21
- tärkeintä katsoa lasten perään 20
- ohjaajan tärkeimmät tehtävät: tuki, turva, oikeudenmukainen, rehellinen 19
- tärkeintä huolenpito lapsista 16
- tärkeintä turvallisuus 8, 14
- tärkeintä tasapuolisuus 10
- vanhemmilla ohjaajilla enemmän vastuuta 10
- tärkeintä omistautuminen 5
- tärkeintä pitää lapset hengissä, ei yksinäisiä 3
- huolenpito lapsista, erilaisuuden huomioiminen 3
- turvallisuus tärkeintä 2
- vastuuntunto tärkeää 11
- uimisen valvominen vaativaa 20
- ensiaputaitoja voisi olla koulutuksessa 1
- eksyminen, kiipeäminen turvallisuusriskejä 16
- aina ei tiedä miten auttaa 11
- autan 11, 15, 16

SUUNNITELMALLISUUS (244/201)

Rekrytointi

- ystävien pyytäminen vapaaehtoisiksi 7, 8, 21
- kaveri pyysi mukaan 2
- ystävä meni apuohjaajaksi, halusin mukaan 12
- kuulin ystävän kautta, halusin mukaan 10, 15
- vapaaehtoisia voi hankkia lehti-ilmoituksella 1, 14
- oli hankalaa, kun ohjaajia puuttui 2
- toimii hyvin, kaikki ajoissa, riittävästi ohjaajia 21
- ihmisestä näkee ketä voi kysyä 16
- lehti-ilmoitus, työttömät 14
- aluejärjestöjen lisättävä toiminnan tunnettuisuutta 11
- helpompi saada niitä, jotka keikkailee 8
- puskaradio paras 8
- tiedottaminen, ei värväminen 6
- diili meni väärään paikkaan 6
- tiedän vähän siitä mitä tapahtuu 6
- aluksi ei edes harjoittelijana, vain vähän apuna 5
- urheiluseuratoiminta 5
- erikoisalat, puutyökerhot, ammattiryhmät, laulutaitoiset 5
- henkilökohtaiset kontaktit 5
- kortisto 4
- tiedon kanavoiminen potentiaalisille ihmisille 3
- ohjaajien pitäisi levittää sanaa toisilleen 2
- tiedotustilaisuus 1
- äkillinen poisjääminen ongelma 8
- joskus vaikeaa saada paikalle edes ¾ ohjaajista 19
- hankalaa, jos ei ohjaajia, mietimme hankimmeko ohjaajat itse 2
- kysyin itse 15
- näki ilmoituksen, soitti 1

Perehdytys ja koulutus

- jokainen voi opetella itse erityistaitoja 14
- ohjaajien pitäisi osata säestää 10
- ohjaajien pitäisi käydä kursseja askartelusta 9
- ohjaajien pitäisi opetella äänen käyttöä 3
- täytyy suunnitella sellaista mitä osaa 2
- oltava mahdollisuus vaihteluun 2, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22
- pitäisi varmaan erikoistua, myös vaihtelua 20
- vapaaehtoistoiminnassa ei tarvitse erikoistua 18
- erikoistuminen fiksu idea 10
- erikoistuminen vaatii resursseja 8
- erikoistuminen kuulostaa hyvältä, mutta suppeaa 4
- voisi erikoistua 3

- vaihtelu tukee jaksamista 1
- ei raskasta kun orientoituu oikein 13
- koulutukset raskaita 7
- mikään ei ole raskasta 1, 11, 15
- koulutus pitää yllä suhdetta järjestykseen 2

Vapaaehtoisuuskoulutuksen merkitys

- panostettu viime vuosina 19
- kipinää 18
- kulttuurien tuntemus, leikkiä 18
- parantuneet, ennen äkkiä kyhättyjä 8
- hyödyllisiä, rankkoja 7
- käynyt toisessa järjestössä vastaavan koulutuksen 5
- yritin kerran, en päässyt 4
- auttoi leirillä olemisessa 2
- kaipasin tietoa ongelmatilanteista 1
- saivat olla pitempiä 22
- ongelmalapsen kohtaaminen 19
- pakolainen kertoi maastaan 12
- teoria, lapsen asemaan orientoituminen 3
- aggressiivisen lapsen kohtaaminen 14
- iltaleikit, asioihin suhtautuminen 11
- tapaaminen, teoriaa ja taitoja 8
- ohjaajille lisää tietoa ongelmatilanteen selvittelystä 19
- enemmän kulttuurien tuntemuksesta koulutukseen 21
- koulutuksessa tutuksi, uskaltaa muillekin leireille 22
- hyviä, vaihtelua 22
- ideoita 20
- ideoita, tutustumista 15
- enemmän järjestöstä 9
- vaihtelua riittävästi 7
- hyvää kuvaa, leirikoulutuksessa tietoa 21
- koulutuksessa toiminta kivaa 12
- leikkiä 16

Järjestötuntemus

- ei muuta kuin leirit 20
- puheenjohtajana tunnen hyvin 19
- huonosti 18
- tota, hyvä lapsille 16
- tiedän mitä se tekee 15
- just tarpeeksi 14
- en paljoa 1, 12, 13
- vähän 11
- en hyvin 10

- aika huonosti 9
- pääpiirteissään 8
- tunnen hyvin 7
- en periaatteessa 5
- jonkin verran 4
- en tunne 3
- aika paljon, mutta en osaisi kertoa 2
- lehti voisi jäädä lukematta, en kaipaa 3

Ohjelman suunnittelu ja organisointi

- nykyisin enemmän valmiita suunnitelmia, hyvä asia 19
- pitäisi olla 2 ohjelmaa sade ja poutakelille 5
- toimii paremmin kuin aikaisemmin, saa olla mukana suunnittelussa 22
- hyvin suunniteltu, olemme valmiita leirille tullessa, palaverit 20
- organisointi toimii 6, 15, 16, 19
- joskus ohjaajat eivät tule paikalle 19
- ei valittamista, suunnittelutapaamisia riittäisi yksi 18
- matkasekit ajoissa, lapsilista, toimisto neuvoa 15
- hyvä että tavataan, leirin jälkeen purku, palaverit, välipala suunnittelussa 14
- hyvin, suunnittelukokoukset päällekkäin 13
- kävi toimistossa, suunnittelu täällä 10
- työnjaon suunnittelu tärkeää 8
- toimii hyvin, suunnittelukokous 7
- hyvin, palaverit, tietoa lapsista, enemmän sairauksista 4
- suunnitelma ei toteudu, mutta ilman sitä ei ehkä järkevää kokonaisuutta 1
- ohjelmien keksiminen tärkeintä 9, 10, 12
- paikan päällä pitäisi olla suunnittelutapaaminen 22
- aina pitää olla jotain mitä järjestää 16
- perhelomajaksoilla ei tule mieleen muutettavaa 1
- joka päivä suunnitellaan 9
- ohjaajat tarvitsevat enemmän tietoa peleistä 12

Tehtävät ja pelisäännöt

- tehtävienjaon tarkka sopiminen tärkeää 6
- pelisäännöt helpottavat jaksamista 14
- oma ohjaaja, selkeät säännöt, kierretään leirikeskuksen rajat, Pukkilan laki seinällä, joskus luetaan kokonaan 5
- yhteiset tavoitteet tärkeää 4
- peleissä pitäisi olla ohjeet, hävinneet 12
- rajat 5
- järjestyksen ylläpito tärkeintä 1

Ajankäyttö

- omaakin aikaa oltava 4, 5, 22
- lapsille on riittävästi aikaa 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 20, 22
- itselle ei riittävästi aikaa 16
- ohjaajasta kiinni onko aikaa lapselle, minulla on 14
- lapsille ei jää aikaa, ohjelmat vievät ajan 3
- lapsille on aikaa riittävästi, pitääkin olla 2
- lapsille on aikaa riittävästi, perhelomilla lapset vanhempien kanssa 1

Informaatio leiriläisistä

- lapsista aika hyvin tietoa, vähän tietoa perheistä 11
- perheistä ei tietoa 9
- lapsista tietoa hakulomakkeella 5
- lapsista voisi olla enemmän tietoa 3

Sitoutuminen

Valinnan vapaus koko ajan

- olen mukana sen mukaan kuin maistuu 18
- mukana vuosi kerrallaan, ettei tunnu puuduttavalta 8
- niin kauan kuin ei maistu puulta 7

Elämäntilanteen mukaan

- mukana niin kauan kuin olen Suomessa 16
- armeija ja työt vaikuttavat mukanaoloon 14
- mukana jos ei muuta työtä 1
- ansiotyö vaikuttaa mukanaoloon 13
- mukana harjoittelun jälkeenkin 9, 10
- lapset vaikuttavat mukanaoloon, samoin porukka 3
- jos aika riittää on mukana 2

Lasten/perheiden ongelmista riippuvaista

- viime vuosi villimpää, tulen mukaan 22
- ohjaajien pitäisi jaksaa, vaikka lasten ongelmat kasvaisivat 16
- vielä enemmän mukana, jos lasten ongelmat kasvavat 13
- jatkaisin mukana, vaikka lasten ongelmat olisivat vaikeampia 12
- luultavasti jatkaisin, vaikka lasten ongelmat kasvaisivat 7
- vaikeampaa, jos lasten ongelmat kasvaisivat 3
- jos lasten ongelmat vaikeutuisivat, mukana olo riippuisi kuinka paljon vaikeita lapsia olisi 18
- en ehkä lähtisi mukaan, jos kaikki lapset olisivat vaikeita 15
- ottaisin pari leiriä vähemmän, jos lapset olisivat vaikeita 14
- jos lapset olisivat vaikeampia, tarvittaisiin enemmän ohjaajia, ei niin pitkiä jaksoja 10
- olisi mukana vaikka lapset vaikeampia, ei kahta jaksoa peräkkäin 9

- jaksaisi viikon, vaikka lapset olisivat vaikeampia 5
- lasten kanssa pärjää vaikka olisivat vaikeampia, leirillä erilaisia kuin kotona 2
- vain haastetta 2
- joiltakin kipinä sammunut lasten ongelmien vuoksi 19

Mukana lähitulevaisuudessa

- olen mukana 12, 13
- tulen jatkossakin 21

Ikuisesti mukana

- mukana niin kauan kuin pystyn 30
- opintojen valmistuminen vaikuttaa, en koskaan jätä kokonaan 21
- mukana niin kauan kuin jaksan ja kelpaan 5
-

Palaute

- Palautetta tulee leirillä 19
- palautetta tulee, oli laput 12
- palautetta voisi saada enemmän, miten resurssit riittävät 1
- palaute tukee ohjaajatoimintaani 10
- palaute hyvä, pitäisikin saada 7
- palautetta ei tarvita lisää, vastaava antaa lopussa 10
- kukaan ei kiitä 20
- hirveän tärkeää saada, palaveri 13
- palaverissa saadaan 10
- aikuisten pitäisi antaa enemmän 8
- toinen toisiltaan, lapset kirjoittavat 2
- enemmän palautetta voisi saada, miten resurssit riittää 1
- kaipaen palautetta, en saa 18
- olen saanut palautetta 16
- saan palautetta jos menee hyvin tai huonosti 6
- liian vähän palautetta (vastaus kuvaa palautteen kaipuuta) 5
- enemmän palautetta voisi saada 1

Tilat

- urheiluvälineet huonoja, tilat remontin tarpeessa 18
- paikka on sateella huono, ei ole sisätiloja 15
- hyvä paikka, on puuhavälineet 13
- hyvä, enemmän oleskelutiloja kuin toisessa paikassa 12
- aika hyvä paikka, suihkut puutteelliset 11
- lapsille hyvä paikka, pikkulapsille ei tekemistä 10
- hyvä paikka, voi tehdä vaikka mitä 9
- tykkää paikasta, kunto huono, suunniteltu lasten tarpeisiin 8
- paras paikka, sisällä saisi olla enemmän tilaa, jos sopii lapsille niin ohjaajillekin 7

- tyytyväinen paikkaan, suihkut aittoihin 4
- aika hyvä paikka, vessoja lisää, rempallaan (aurinko paistaa aittaan) 3
- mahtava paikka, ovenrivat jäävät käteen 2
- aika hyvin vastaa lasten ja ohjaajien tarpeisiin 1
- lisää huoltoa paikkaan 19
- talkkari paikkaan 11
- lisää pikkulasten leluja 10
- paikka tarvitsisi rempan 7
- käsipumppu pitäisi hankkia 5
- ruoka suolaista, aitoissa ohuet seinät 2
- sijainti hyvä 9
- sijainti hyvä, mutta ei pääse minnekään 1
- sateella huono 16
- hyvät tilat 21
- paras leirikeskus 7, 19, 21

Suunnittelun ja organisoimisen vähyys ongelmana

- raskainta kun asiat eivät suju 18

Ruoka

- ruoka hyvää 21

AKTIIVISUUS (78/46)

Tekemistä itselle

- jotain tekemistä 20
- aika kuluu nopeammin kuin kotona 1
- harrastus 7

Ohjaajan aktiivisuus

- leirillä oli huonoja ohjaajia, jotka lakkasivat kynsiä, pyydettiin mukaan 4
- ohjaajan tärkein tehtävä olla aktiivinen 18
- ohjaajat tarvitsevat enemmän kykyä tulla esille 11
- ohjaajat tarvitsevat enemmän uskallusta olla esillä 10

Leiriläisen aktiivisuus (ennen tekemistä lapselle)

- lapset pitävät eniten uimisesta 2, 5, 6, 8, 10, 19, 21, 22
- lapset pitävät eniten diskosta 14, 19, 21
- lapset pitävät eniten leikeistä ja peleistä 5, 6, 9, 12, 16, 19
- lapset pitävät eniten urheilusta ja musiikista 16
- lapset pitävät eniten kaikesta uudesta, leirikasteesta ja pelleilystä 14
- lapset pitävät eniten toiminnasta 13
- lapset pitävät eniten rannasta 9, 12
- lapset pitävät eniten seuraleikeistä 10
- lapset pitävät eniten ulkona olemisesta 2, 9
- ystävänuhoista 9
- lapset pitävät eniten liikunnasta 8
- lapset pitävät eniten riehumisesta 7
- lapset pitävät eniten sammutusvaahdossa uimisesta 6
- lapset pitävät eniten askartelusta 1, 5, 12
- lapset tykkäävät eri asioista 3
- lapset pitävät eniten, vaihtelusta, uinnista 2
- lapset pitävät eniten, saunomisesta 1
- toiveena, että lapsi osallistuu 2, 7, 9, 10, 12, 22
- pakolaiset tarvitsevat enemmän urheilua 21
- pakolaiset energisiä 15
- toiveena, että lapsi on oma-aloitteinen 5, 11, 21
- toiveena, että lapsi on vilkas 5, 16
- lapsen ei tule olla liian kiltti 3, 6
- toiveena, että lapsi on aktiivinen 1
- vaikeinta, jos lapsi ei lähde mukaan 11, 22
- raskasta, lapset eivät tehneet mitään 16

Liiallinen aktiivisuus

Aggressiivisuus

- lasten riehuminen raskasta 7, 17
- riiteleminen pahinta 7, 9
- pahinta tottelemattomuus, rikkominen 2
- rikkominen pahinta 2, 12
- urputtaminen pahinta 3
- pahinta ettei tee mitään, ei tottele 2
- pahinta ettei osaa odottaa 1

Aktiivisuus uuvuttavana asiana

- jo koko päivän leikkii, haluaa nukkumaan aikaisemmin 21
- unen puute raskasta 1, 12
- loppuleiristä voimat vähissä 3
- raskasta oli pitkä matka leiriltä toiselle 7
- pitkä leiriputki raskasta 14
- joskus miettii miksi näitä tekee, kun lapset riehuu 17

HENKINEN KASVU (5/5)

- henkiselle puolelle saa hirveästi 3
- joudun tekemään töitä itseni kanssa kun olen lasten kanssa 3
- on vain kasvattavaa ohjata, jos lasten ongelmat vaikeutuvat 21
- ohjaajat tarvitsevat enemmän kärsivällisyyttä 7
- pakolaisjaksoilla ohjaaminen tosi kasvattavaa 21

